T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

‘YERLİ’LERİN GÖZÜYLE SURİYELİ MÜLTECİLER: ANKARA ÖRNEK MAHALLESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevil BAL KIZILHAN

ANKARA - 2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

‘YERLİ’LERİN GÖZÜYLE SURİYELİ MÜLTECİLER: ANKARA ÖRNEK MAHALLESİ

Yüksek Lisans Tezi

Sevil BAL KIZILHAN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

ANKARA - 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

'YERLİ'LERİN GÖZÜYLE SURİYELİ MÜLTECİLER: ANKARA ÖRNEK MAHALLESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ	.....
Prof. Dr. Helga RITTERSBERGER TILIÇ	.....
Prof. Dr. Nilay ÇABUK KAYA	.....

Tez Sınavı Tarihi: 05.07.2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ danışmanlığında hazırladığım "Yerli'lerin Gözüyle Suriyeli Mülteciler: Ankara Örnek Mahallesi" (Ankara, 2019)" adlı yüksek lisans ☒ -doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 26/07/2019
Adı-Soyadı ve İmza

Sevil BAL KIZILHAN

Meleğim Annem'e…

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasının hazırlanmasında ve tamamlanmasında, öncelikle tez danışmanım Prof. Dr. Hayriye Erbaş'a uzun soluklu bu süreç içerisindeki sabrı, desteği ve yol göstericiliği için en içten teşekkürlerimi sunarım. Değerli vakitlerini ayırarak tez çalışmasına değerli önerileriyle katkıda bulunan jüri üyeleri Prof. Dr. Helga Rittersberger Tılıç ve Prof. Dr. Nilay Çabuk Kaya'ya teşekkür ederim. Tez süreci ve birlikte yürüttüğümüz diğer akademik çalışmalarımda destekleri ve önerileriyle katkı sunan ve yürüttüğümüz diğer çalışmalarda da yanımda olan Prof. Dr. Doğan Tılıç'a da gönülden bir teşekkür borçluyum.

Bal ailesinin varlığı, sevgisi, yüreklendirmesi, sabrı ve desteği, bu tezin tamamlanmasında oldukça önemli bir yere sahip. Yaşamlarını zorlaştıran her türlü olumsuzluktan güçlenerek çıkan annem Sebahat Bal, babam Hasan Hüseyin Bal ve babaannem Arife Bal'ın koşulsuz sevgisi ve desteğine minnettarım. Selahattin Bal, güler yüzü ve neşesi ile bir kardeş ve arkadaş olarak daima yanımdaydı. Her birine ayrı ayrı ve gönülden teşekkür ederim. Tez sürecinde varlığıyla kolaylaştırıcı ve destekçi olan Merve Kaya ve Evrim Yılmaz'a da kız kardeşlikleri için teşekkür ederim.

Önemli bir teşekkürü, tez döneminin başından bu yana karşılaştığım her güçlükte yanımda olan, akademik eleştirileriyle tezimi besleyen, yoldaşım, eşim Taner Kızılhan'ın varlığına ve hayat arkadaşlığına borçluyum. Hayata dair umuda, 'dert edinme' inadına, sakura ağaçlarına ve kedilerim Sofie ve Sokrat'ın sevgisine içtenlikle minnettarım.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ANKARAKA	Ankara Kalkınma Ajansı
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IDP	Internally Displaced Person (Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişi)
IMF	Uluslararası Para Fonu
IOM	International Organization for Migration
IRO	International Refugee Organization
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi
İSİP	İstanbul Sığınmacı İzleme Platformu
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SYDV	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
UNHCR	The United Nations Refugee Agency
UNRRA	United Nations Relief and Rehabilitation Administration
WB	Dünya Bankası
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ..... **i**
KISALTMALAR ..... **ii**
İÇİNDEKİLER ..... **iii**
GİRİŞ **1**
Çalışmanın Amacı 8
Çalışmanın Önemi 8
Çalışmanın Yöntemi 9
Çalışmanın Planı 13
Kapsam ve Sınırlılıklar 15
1. ULUSLARARASI GÖÇ LİTERATÜRÜNDE KAVRAMLAR VE KURAMLAR **16**
1.1. Göç ve Göçmenlerle İlgili Temel Kavramlar 16
1.2. "Göç Öncesi" Aşamadan "Göç Sonrası" Aşamaya: Kuramsal Yaklaşımlar 22
2. ULUSLARARASI GÖÇ KÜRESELLEŞME VE KENT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SEGREGASYON VE SOSYAL DIŞLANMA **33**
2.1. Küreselleşme Tartışmaları Çerçevesinde Kent ve Göç İlişkisi 33
2.2. Küreselleşme Kent ve Göç Ekseninde Segregasyon ve Dışla(n)ma 40
2.2.1. Segregasyon ve Sosyal Dışlanma: Kavram ve Kapsam 40
2.2.2. Dışlanma ve Damga İlişkisi 56
2.2.3. Segregasyon ve Dışlanma Türleri 59
2.2.3.1. Mekansal Segregasyon ve Dışlanma 62
2.2.3.2. Irk/Etnisite Segregasyonu ve Dışlanma 65
2.2.3.3. Ekonomik Segregasyon ve Dışlanma 68
2.2.3.4. Sosyo-Kültürel Segregasyon ve Dışlanma 72
3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE GÖÇ POLİTİKALARININ HUKUKİ KAPSAMI **77**
3.1. Türkiye'nin Genel Göç Politikasının Kurucu Yasal Metinleri 78
3.1.1. Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokol Metni 78
3.1.2. Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları Kapsamındaki Hukuki Metinler 80
3.2. Türkiye'nin Suriyeli Mülteci Politikasının Temel Hukuki Metinleri 81
3.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği 81
3.2.2. Ev Sahibi Ülke Anlaşması 84

4.ARAŞTIRMA BULGULARI 86
4.1. Bölge ve Mahallenin Genel Durumu ve Mahalle Sakinlerinin Değerlendirmeleri 86
4.1.1. Bölge ve Mahallenin Genel Özellikleri 86
4.1.2. "Yerli"lerin Gözünden Mahalle İlişkileri ve Sorunlar 96
4.2. Mekânsal Dışla(n)ma: Aynı Mahallede Farklı Dünyalar 109
4.2.1. "Yerli" Halk ve Suriyeli Etkileşiminde Mekansal Karşılaşmalar 111
4.2.2. "Yerli" Esnaf ve Suriyeli Etkileşiminde Yerel Ekonomi Mekanları 129
4.2.3. Kamusal Alan Ortak Yaşam Mekanları ve Kaynaşma 130
4.2.4. 'Yerli' Halkın Gözünden Suriyelilere Yönelik "Alternatif" Mekanlar 132
4.3. Ekonomik Dışla(n)ma 135
4.3.1. Mahalledeki Suriyelilerin Yerel Emek Piyasasına Girişlerine İlişkin Görüşler 138
4.3.2. Mahalledeki Suriyelilerin Çalışma ve İş Sahibi Olmaları Konusundaki Görüşler 146
4.3.3. Mahalledeki Suriyelilerin Ekonomik Durumları Yararlandıkları Sosyal Yardımlar ve Kamu Hizmetlerine İlişkin Görüşler 156
4.3.3.1. Suriyelilerin Ekonomik Durumlarına İlişkin Görüşler 157
4.3.3.2. Suriyelilerin Yararlandıkları Sosyal Yardım Konusuna İlişkin Görüşler 159
4.3.3.3. Suriyelilerin Yararlandıkları Kamu Hizmetleri Konusundaki Görüşler 164
4.4. Sosyo-Kültürel Dışla(n)ma 169
4.4.1. Egemen Kültür Tanımları ve Karşılaştırmalar 169
4.4.2. Kültür Normları ve Gündelik Yaşam Etkileşimi 178
SONUÇ 187
ÖZET 205
SUMMARY 206
KAYNAKÇA 207
EKLER 227
EK-1: Katılımcıların Genel Özellikleri 227
EK-2: Görüşme Formu 228

GİRİŞ

Uluslararası göç, literatürde farklı tanımları bulunmakla birlikte genel olarak bireylerin veya grupların yaşamlarını sürdürdükleri bir sınır yerleşiminden diğerine doğru geçişlerini kapsayan bir dönüşüm sürecini ifade etmektedir. Bu bağlamda söz konusu göç hareketliliği, birbirinden oldukça farklı gerekçelerle ve farklı biçimlerde gerçekleşmekte; farklı statülere sahip farklı göç aktörlerini meydana getirmekte ve ulusal olduğu kadar uluslararası bürokrasinin, hukuki mevzuatın oluşturduğu bir çerçevede biçimlenmektedir. Ancak uluslararası göç, bu formel sınırlar kapsamında tanımlanan düzenli göç süreci kadar; savaş, açlık, doğal felaketler gibi pek çok olağan dışı unsur ve küresel dünyanın "yeniden yapılanma" politikalarının biçimlendirdiği sermaye hareketliliğinin bir sonucu olarak; ülkelerinde yaşamlarını sürdüremeyecek durumdaki belgesiz/düzensiz[1] göçmenler, sığınmacılar, mülteciler ve yerinden edilenleri de kapsamına alan "atipik" bir göç sürecine de işaret etmektedir. Dolayısıyla hem düzensiz göçmenler, hem de mültecilere, sığınmacılara ve yerinden edilen farklı göç gruplarına ilişkin hukuki kapsam ve tartışmalarla birlikte; küreselleşme, emek, sınıf, kültür, sosyal alan ilişkilerini ele alan ve "göç öncesi aşama", "yolculuk aşaması" ve "göç sonrası aşama"larını kapsayan dinamik ve bütünlüklü bir süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle de, tarihsel ve bütüncül bir bakış açısına ihtiyaç duymaktadır (Erbaş, 2008; 2009; 2019).

Tarihsel süreç içerisinde; gerek belgesiz/düzensiz göçmenler gerekse mülteciler, sığınmacılar ve yerinden edilenlerin göç hareketleri; Avrupa Birliği ülkeleri (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi ülkeler başta olmak üzere Türkiye'nin de dahil olduğu pek çok farklı ülkeye yönelmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü'nün (UNHCR) Haziran 2018 verilerine göre dünyada 68,5 milyon küresel olarak yerinden

[1] Uluslararası göç Örgütü'nün (International Organization for Migration-IOM) tanımıyla düzensiz göç, kaynak, hedef ve geçiş ülkelerinin bürokratik, hukuki norm sınırlarının dışında süregelen göç hareketlerini ifade etmektedir (IOM, 2009: 15).

edilen kişi, 40 milyon ülke içinde yerinden edilmiş kişi, 25,4 milyon mülteci ve 3,1 milyon sığınmacı bulunmaktadır. Bu istatistikler arasında Suriye, 6,3 milyon nüfusu ile küresel olarak mültecilerin en çok geldiği üç ülke sıralamasında (diğer iki ülke Afganistan ve Güney Sudan) ilk sıradadır ve Türkiye; Lübnan, Uganda, Pakistan gibi ülkeler arasında en fazla Suriyeli mültecinin bulunduğu ülkedir[2]. Dolayısıyla yakın dönemde Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye gerçekleştirdikleri göç hareketinin farklı açılardan önemli bir tarihsel moment oluşturduğunu söylemek mümkündür.

Ülkelerinde yaşanan çatışmalar ve ardından gelişen iç savaş durumu nedeniyle 2011 yılının ilk yarısının sonlarından bu yana göç eden Suriyeli mültecilerin önemli bir bölümü, yedi yılı aşkın bir süredir Türkiye'de bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) (United Nations High Commissioner for Refugees-UNHCR) Türkiye İstatistiklerine göre, 28 Şubat 2019 tarihi itibariyle Türkiye'de üç milyon altı yüz bin Suriyeli mültecinin bulunduğu ifade edilmektedir. (www.unhcr.org). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) Ocak 2019 verileri doğrultusunda ise, Türkiye'deki geçici barınma merkezlerinde ve bu merkezler dışında farklı şehirlerde geçici koruma kapsamında 3.640.466 Suriye vatandaşının ikamet ettiği belirtilmektedir[3].

Suriyelilerilerin yerinden edilme durumları, en fazla göç edilen ülkeleri ilgilendiren veya kalış sürelerine ve/veya sayıları üzerinden tanımlandıkları tekil bir bakış açısının ötesinde; diğer tüm ülkeleri de kapsayan ve söz konusu duruma neden olan yapısal koşul ve gerekçeler üzerinde duran bir değerlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Küreselleşme tartışmaları bağlamında "merkez-çevre" ikiliği üzerinden ilerleyen ve sermaye

[2] Konuya ilişkin detaylı bilgi ve istatistikler için bkz. https://www.unhcr.org/tr/ilk-bakista-rakamlar-2

[3]Geçici koruma altındaki Suriye vatandaşlarının 142.803'ü geçici barınma merkezlerinde; 3.497.633'ü ise geçici barınma merkezleri dışında yaşadıkları ifade edilmiştir. Geçici koruma kapsamında bulunan Suriye vatandaşlarının ilk beş ile dağılımları sırasıyla İstanbul (558.196), Şanlıurfa (452.746), Hatay (447.406), Gaziantep (425,802) ve Adana (234.940) olarak belirtilmiştir. Diğer istatistikler için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik

hareketliliğine gelişmişlik-azgelişmişlik tartışmaları (Wallerstein, [1974](2004)) söz konusu sermaye hareketliliğinin beraberinde getirdiği nitelikli ve niteliksiz bir emek hareketliliği ve ülke, bölge, kentlerde emeği "kutuplaştıran" (Sassen, 1988; 1991) bir faktör olarak göç ve yerinden edilme süreci, küresel ekonomi düzeninin neo-liberal politikaları çerçevesinde gelişen "yeniden yapılanma" politikaları (Boratav, 2000) sonucunda gelişen "küresel kriz" (Şengül, 2000; Erbaş, 2002) durumu, Suriyelilerin bölgelerinde ve ülkelerinde yaşanan ve ekonomi, politika, etnisite, mezhep temelli çatışmalarla iç içe geçmekte ve yerinden edilme durumuyla sonuçlanan göç hareketliliğinin tarihsel ve bütüncül bakış açısıyla (Erbaş, 2008; 2009; 2019) kavranabilecek yapısal koşullarına işaret etmektedir. Bu bağlamda, literatürdeki mevcut kuramsal yaklaşımların da büyük ölçüde göçün "nedenlerine" ve "göç öncesi aşama"ya odaklanarak; tarihsel süreç içerisinde farklılaşan göç dinamiklerini açıklamada yetersiz kalmaları "yolculuk aşaması" ve "göç sonrası aşama"ya odaklanan kuramsal yaklaşımlara duyulan gereksinimi beraberinde getirmektedir (Erbaş, 2018: 138-139).

Küreselleşme, düzensiz göç ve kent ilişkisi bağlamında yukarıdaki çerçevede ortaya çıkan bir yapısal zorunluluk durumunu açıklarken "segregasyon" kavramı[4]; toplumdaki bireyleri ırk, din, etnisite temelinde birbirinden ayıran yasal uygulamalar (Hovenkamp, 1985: 625) ve baskın gruptan azınlık gruba yönelen ekonomik ve sosyal fırsatları sınırlandıran bir toplumsal pratiği (Schelling; 1969: 488) birlikte tanımlamakta ve esas itibariyle ekonomik bir eşitsizliği ve kaynaklara erişim konusunda bir dezavantajlı durumu vurgulamaktadır. Bu açıdan segregasyon kavramı; hem uluslararası göç sürecinin emek, sermaye hareketliliği ve küreselleşmeyle eklemlenen yapısal koşullarıyla birlikte kavranabilmesi (Rex, 1970:5), hem de göç sonrası süreçte göç edenler açısından bir başka

[4]Segregasyon kavramının Türkçe karşılığı literatürde "ayrışma" olarak kullanılmaktadır; ancak seperasyon kavramının karşılığı olarak da ayrışma kavramı tercih edilebilmektedir. Bu nedenle bu çalışmada bir kavramsal bütünlük oluşturması açısından; Erbaş'ın (2019) segregasyon kavramı için "ayrımlaşma" ve seperasyon kavramı için "ayrışma" yönündeki kullanım önerisi esas alınmış; çalışmada "segregasyon"/ "ayrımlaşma" kavramları birlikte tercih edilmiştir.

ülke, bölge, şehir ve mahalleye yerleşmenin gündelik yaşam rutininin mikro ilişkilerinde "mekânsal" "ekonomik" ve "sosyo-kültürel" olarak görünür hale gelen küresel-yapısal ilişkilerin gözlemlenebildiği bir bağlantı noktasının oluşturulabilmesini mümkün kılmaktadır.

Anthias (2016) göç süreci ve sonrasında bir araya gelen farklı sosyo-ekonomik ve kültürel toplulukların kendi içlerindeki ve birbirleri arasındaki aidiyet, kimlik ve "fark" nosyonunun sınırlarını ve eşitsizlik üreten koşulları sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi olgularla ilişkilendirerek; hem "yerliler" hem de göç edenler açısından bu süreçte sürekli olarak sorulan "ben nereye aidim?" (where do i belong?) sorusunun yanıtlarını kapsayan "kabul ve mücadele stratejileri"nin belirlediğini vurgulamaktadır (Anthias, 2016: 172 ve 186-187). Söz konusu "kabul ve mücadele stratejileri" bu açıdan "yerli"lerin ve göç edenlerin birer aktör haline geldiği ve çalışmanın odak noktasını oluşturan göç edilen bölgenin "yerli"leri ile göç edenlerin karşılaşmaları, temasları, önyargıları ve davranışları ile bir bütün olarak ilişkilendirilebilecek "dışla(n)ma ve içer(il)me" tartışmalarına işaret etmektedir. Dışla(n)ma kavramı genel itibariyle; yoksunluk, yoksulluk[5] ve zorluk yaratan dezavantajlı durum, olay ve süreçler ile buna maruz kalan birey/gruplar ve mekanlara yönelik "eşitsizlikleri" ve "adil olmayan katılım" durumu (Peace, 2001: 17-18) ile bu eşitsizlik durumuyla yakından ilişkilenen "güç ve nüfuz yoğunluğuna sahip olan ve olmayan birey/topluluklar arasındaki baskıcı söylem ve pratikler bütününü (Essed, 1991) ifade edecek şekilde tanımlanabilir.

Sosyal içer(il)me kavramı ise, bu farklı dışlanma biçimleri karşısında farklı niteliklere sahip birey ve toplulukların birlikte yaşayabilecekleri normatif değerlere dayanan bir toplumu inşa etmek üzere sosyal politikalar çerçevesinde yapılan değişiklikler ve

[5] Bu çalışma kapsamında; tüketim harcamaları ve asgari geçim kaynaklarının ölçümlenmesini esas alan bir 'mutlak yoksulluk' (Şenses, 2002:63) kavrayışının yerine; farklı toplumların özgün ekonomik,politik ve sosyo-kültürel koşullarıyla biçimlenen gelir kaynakları ve tüketim harcamalarını 'erişilebilirlik' temelinde esas alan bir 'göreli yoksulluk' (Kaygalak, 2001: 124) kavrayışı esas alınmıştır.

düzenlemeleri ifade etmektedir (O'Hara, 2006). Bu bağlamda sosyal dışla(n)ma ve sosyal içer(il)me kavramları birbirinden farklı vurguları ifade etmekle birlikte; gündelik etkileşimlerden yapısal koşullara uzanan düzlemde birbirini tamamlayan ve bu nedenle de birlikte ele alınması gereken pratiklerle iç içe geçmektedir.

Bu bağlamda segregasyon daha çok bir "durum tespiti" tartışması iken; dışlanma tartışması bir "içerme ve katılım" tartışmasıdır (Musterd ve Ostendorf, 2005: 171-172; Crespo vd., 2003: 26). Segregasyon ve dışlanma ilişkisi bu açıdan yerliler ve göç eden grupları ele alan göç tartışmalarını, hem mevcut durumun tespiti hem de bir içerme ve katılım tartışmasıyla destekleyecek alternatif ve kapsayıcı artalan sunmaktadır. Bu ilişki aynı zamanda; ekonomik, mekânsal ve sosyo-kültürel alanda gündelik ilişkilerden, ulusal-uluslararası politikalara ve yapısal koşullara uzanan bir düzlemde hem kentlerin "yerli"lerinin hem de "göç edenler"in kendilerini hangi koşul ve gerekçelerle, ne tür küresel ilişkiler ve toplumsal ilişki ağları ile hangi sınırlar çerçevesinde ve hangi sonuçlara yol açabilecek şekilde var edebildiklerinin görünür kılınabilmesi açısından da önem taşımaktadır.

Anthias'ın (2001) bu bağlamda altını çizdiği temel husus; toplumsal bölünme, sosyal ayrımcılık ve eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkışının "indirgenemez, değişken ve tarihsel koşullara bağlı" olduğudur (Anthias, 2001: 214). Dolayısıyla "yerli"ler ve göç eden gruplar arasında bireyler ve/veya topluluklar düzeyinde birbirine yönelen ve segregasyon kavramının kılavuzluğunda ilerleyen bir dışlanma tartışması; "yerli"ler ve göç eden grupların yapısal koşullar karşısında yaşam koşulları, sosyal haklara ve kamu hizmetlerine erişim, çalışma koşulları gibi sınıfsal koşullarla birlikte mücadele verdikleri bir ekonomik ve bürokratik dışlanma durumuyla da iç içe geçmekte; göç literatüründe bu tür bir eklektik dışla(n)ma kavrayışını vurgulayan çalışmalara duyulan ihtiyacı da beraberinde getirmektedir.

Ulusal literatürde[6] ve alan araştırmalarında öne çıkan yaklaşım; yaşam koşulları, sorunları, göç süreçlerine ilişkin tanımlama, anlamlandırma, yorumlama biçimleri ve deneyimleri doğrultusunda Suriyelilerin bakış açılarına odaklanmaktadır. (Güçer vd., 2013; Dinçer vd., 2013; Barın, 2015; Harunoğulları, 2016). Bu durum kuşkusuz yerinden edilen ve eşit yaşam koşulları ve hakları talebini sınırlı bir biçimde ifade edebilen Suriyelilerin karşı karşıya kaldıkları sorunların kendi bakış açılarıyla aktarılması açısından kurucu bir öneme sahiptir. Bununla birlikte; söz konusu dışlanma/içerilme, ayrımlaşma ve ayrımcılık tartışmalarının, literatürde oldukça sınırlı biçimde yer bulan; ülke, bölge, şehir ve mahallelerde uzun süredir yaşayan ve bu açıdan gündelik rutinleri bu mekanlarla özdeşleşen "yerliler"in bakış açıları, söylem deneyim ve değerlendirmelerine odağında yeniden gözden geçirilerek anlamlandırılması ve araştırılmasına yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Diğer yandan, bu eklektik dışlanma süreci; özellikle kentin çöküntü alanlarında yaşayan "yerli"ler ve ekonomik zorunlulukları nedeniyle bu alanlara yerleşen Suriyelilerin birlikte yaşamasıyla sonuçlanan mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutları da barındırmakta; bu bölge ve mahallelerde söz konusu düşük yaşam standartları ve hizmete erişim olanaklarının pekiştirdiği ve katmanlaştırdığı bir "kronik yoksulluk" (Kothari, 2002) ve yoksunluğu yeniden üretmekte, dışlanma bu bağlamda gelir kaynakları ve tüketim harcamalarına ilişkin erişilebilirliğe de işaret eden bir göreli yoksulluk durumu olarak ortaya çıkmaktadır. Goffman'ın bireysel ve gündelik ilişkilerdeki normatif

[6] Türkiye'de Suriyelilere ilişkin dışlanma tartışmalarını da destekleyen çeşitli araştırmaların genel itibariyle "sınır güvenliği" (Çelebi vd., 2011; Dinçer vd., 2013; Uzman, 2016; Özdemir ve Özdemir, 2018), "uluslararası-ulusal göç politikaları" (Ihlamur-Öner, 2014; Bayındır Goularas ve Sunata, 2015; Akgül vd., 2015) gibi konuların yanı sıra; "insan hakları temelinde yaşamsal hak ve özgürlükler"in karşılanması (Bozbeyoğlu, 2015; Soykan, 2015) "sınıf ve küresel yoksulluk tartışmaları" (Erbaş, 2018; 2019), "emek piyasası" ile ilişkilenme biçimleri (Rittersberger-Tılıç, 2015), "toplumsal kabul ve uyum" (Erdoğan, 2015; Yıldırımalp vd., 2017) göç sürecinde ve göç edilen ülkede "karşılaşılan sorunlar" (Taş ve Özcan, 2018), "sivil toplum" (Mackreath ve Sağnıç, 2017), "medya temsili" (Göker ve Keskin; 2015; Doğanay ve Çoban-Keneş, 2016) gibi çeşitli araştırma problemlerine odaklandıkları görülmektedir Söz konusu çalışmalar ve Suriyeliler ile yerel halkla yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda (Erdoğan, 2015, 2017; Kaya ve Kıraç, 2016) Suriyelilerin "misafir öteki"ler olarak damgalanma ve toplumsal dışlanma süreçleriyle karşı karşıya olmaları ortak bir bulgu olarak görünürlük kazanmaktadır.

beklentiler ve "karma temaslar" sonucunda fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel "fark"lılıklar üzerinden toplumsal olarak kabul görme durumundan men edilme durumu (Goffman, 2014: 30) olarak tanımladığı damga ve damgalama pratiği, Suriyelilere yönelen dışlanmanın bir diğer boyutuna işaret etmektedir. "Mahalle etkisi" (neighbourhood effects) araştırmaları da (White, 1983; Kintrea ve Atkinson, 2001; Hedberg ve Tammaru, 2010) kar ve rant ilişkileriyle eklemlenen ve ekonomik değeri üzerinden tanımlanan bölgelerde göçmenler ve dezavantajlı konumdaki diğer azınlıklar, hem bürokratik aktörler hem de "yerli"ler tarafından "bölgenin ekonomik değeri azaltıcı etmenler" olarak aynı yaşam mekanlarını paylaşmalarına rağmen; etnik, mezhepsel nitelikleri, kültürel özellikleri ve gelir düzeyleriyle yakından ilişkilenen "alt düzeydeki" yaşam koşulları gerekçesiyle dışlanmaktadır. Dolayısıyla Suriyeliler ve "yerli"-halk etkileşiminde; mekânsal olarak bir ayrımlaşmanın söz konusu olmadığı durumlarda da ekonomik, sosyo-kültürel ayrımlaşma ve dışla(n)manın devrede olduğu vurgusu literatürde bu kapsamda ele alınmayan çok boyutlu bir tartışma zeminine işaret etmektedir.

Söz konusu kuramsal çerçeveden hareketle bu tez çalışmasının temel problemi; Türkiye'deki Suriyelilerin karşı karşıya oldukları dışla(n)ma/içer(il)me durumunun hangi koşul ve gerekçelerle, hangi biçimlerde ortaya çıktığını ve yeniden üretildiğini, bununla birlikte; ekonomik, mekânsal ve sosyo-kültürel alandaki gündelik ilişkilerden, ulusal-uluslararası politikalara uzanan bir düzlemde dışlanma tartışmasının, "yerli"ler ve Suriyelileri yaşam şartları, sosyal haklara ve kamu hizmetlerine erişim, emek süreçleri açısından bir araya getiren küresel ve yapısal koşullarla hangi noktalarda kesiştiğini; "yerli" halkın bakış açısı ve deneyimlerinden hareketle ve Ankara ili Altındağ ilçesi Örnek mahallesi "yerli"lerine yönelik olarak gerçekleştirilen saha araştırması bulgularıyla incelemektir. "Yerli" halkın gündelik yaşam rutinine yansıyan düşünce ve deneyimlerinin, kendi "yaşam koşulları"nın sınırları ve olanaklarıyla biçimlendiği ön

varsayımından hareketle "mekânsal", "ekonomik" ve "sosyo-kültürel" dışla(n)ma, "yerli"-Suriyeli etkileşiminde bir sonuç; aynı zamanda da "yerli"lerin ve Suriyelilerin var oluş mücadelesine ilişkin sonuçları olan bir kapsamda ele alınmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, Örnek mahallesi "yerli"lerinin bakış açısı ve deneyimlerinden hareketle; Türkiye'deki Suriyelilerin karşı karşıya oldukları dışla(n)ma/içer(il)me pratiğinin biçimlerini ve gerekçelerini gündelik etkileşimden yapısal koşullara uzanan bir çerçevede tartışmaya açmaktır.

- Suriyeliler ile yerli halkın birlikte yaşadıkları ve mekânsal segregasyonun bulunmadığı bir mahallede; mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel dışla(n)ma/içer(il)me durumunun devrede olup olmadığı; hangi koşul ve biçimlerde görünür olduğuna yönelen bir değerlendirme sunmak çalışmanın bir diğer amacını oluşturmaktadır.
- Suriyeliler ve "yerli" halkın karşılaşmaları ve etkileşimleri bağlamında ortaklaşan mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel kısıtlar, yoksulluk ve dışla(n)ma deneyimlerini görünür kılmak da çalışmanın amaçları arasındadır.

Çalışmanın Önemi

Suriyelilerin çoğunlukla kendileri dışında gelişen dezavantajlı durum ve koşullara ilişkin deneyimleri ve yorumlarına yönelen bu bakış açısının odağını söz konusu dışlama pratiğini inşa eden veya yeniden üreten aktörlere ve ardındaki yapısal koşul ve sonuçlara çevirmenin, "biz" ve "öteki" ikileminde (Chrichton vd., 2015) 'öteki'ne yönelen bir "karşılaşma", "deneyim" ve "dışla(n)ma/içer(il)me" sürecinin hangi bağlam ve koşullarla biçimlendiği ve yeniden üretildiği üzerine düşünmenin göç literatürüne özgün bir katkı sunacağı düşünülmektedir. "Egemen topluluk" olarak kentin "yerli"lerinin bakış açısı; yerleşim alanlarına "yeni gelen" Suriyelilerin nasıl tanımlandığı, aynı yerleşim alanını

paylaşmanın ne tür bir mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel ilişki ve etkileşim ağını beraberinde getirdiği, kamu hizmetlerine erişim, çalışma koşulları, gelir düzeyi ve olanakları açısından bir "sıkışma"nın söz konusu olup olmadığı ve bu durumdan kimlerin "sorumlu" tutulduğu, Suriyelilerin dezavantajlı konumlarının kentin "yerli"leri olarak kendi dezavatnajlı konumlarıyla özdeşleştirilip özdeşleştirilmediği ve dışla(n)ma ve ayrımcılıkla sonuçlanan kalıp yargılar ve edimlerin boyutların küresel ve yapısal koşullarla hangi noktalarda kesiştiği gibi pek çok sorunun yanıtlarını barındıran özgün bir araştırma çerçevesi sunmaktadır.

Çalışmanın Yöntemi

Bu tez çalışması kapsamında, nitel araştırma yöntemi kullanılarak, Ankara ili Altındağ ilçesi Örnek Mahallesi'nde yaşayan; farklı yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve meslek gruplarına mensup 12'si erkek ve 11'i kadın 23 mahalle sakini (Bkz: Ek-1) ve mahalle muhtarı ile Ocak-Mart 2019 dönemi arasında, toplamda 24 yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat görüşmelerinin yapıldığı bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir[7]. Bununla birlikte söz konusu araştırma; kurumsal istatistikler, mahalli yöneticilerin görüşlerine ilişkin raporlar ve ilgili diğer araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir.

Altındağ bölgesi Şubat 2017'de 45.557 ve Mart 2018 yılında 47.738 Suriyelinin Ankara'da en yoğun olarak bulundukları bölge olma özelliği taşımaktadır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2018). Ulubey ve Önder mahalleleri ise Altındağ bölgesindeki "Suriyeli mahalleleri" olarak tanımlanan, en fazla sayıda Suriyelinin bulunduğu ve nüfusunun tamamına yakınını Suriyelilerin oluşturduğu iki mahalledir. Ancak bu durum, aynı zamanda "yerli" halkın tamamına yakının veya önemli bir bölümünün söz konusu mahallelerden ayrıldıkları veya bir "azınlık" konumunda bulundukları anlamına da

[7] Bulgular bölümünde muhtar görüşmeleri diğer 23 görüşmeden ayrı olarak sunulmuş ve katılımcıların genel özellikleri ile görüş ve deneyimlerine dair bilgiler, mahalle muhtarı dışında kalan bu 23 kişi üzerinden değerlendirilmiştir.

gelmektedir. Bu çalışmada bahsi geçen diğer iki mahalle yerine Örnek mahallesinin tercih edilme nedeni ise bu mahallede varlık gösteren, iş yeri sahibi olan, konutlara yerleşen bir Suriyeli nüfusla birlikte; mahallenin mevcut yerli halkının da mahallede egemen kültürü tanımlayan bir yerleşim ve varlık göstermeye devam etmesidir. Bu bağlamda Örnek mahallesi, yerli halk ve Suriyeli etkileşiminin, yerli halkın gözünden değerlendirilebilmesini mümkün kılmakta; hem bir durum tespiti olarak segregasyonun mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamının incelenebilmesini, hem de bir etkileşim ve katılım tartışması olarak dışla(n)ma/içer(il)me vurgularının birlikte ele alınabilmesine uygun bir mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel bir alan sağlamaktadır.

Nitel araştırma yöntemi kapsamında tercih edilen derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği, görüşme yapılan mahalle sakinlerinin gündelik yaşam rutinleri çerçevesinde Suriyeli mültecilerle etkileşimlerinin, mültecilere yönelik bakış açılarının, tanımlama, anlamlandırma ve ilişki kurma biçimlerinin ayrıntılı olarak incelenebilmesine olanak sunması gerekçesiyle tercih edilmiştir. Buna ek olarak; derinlemesine yarı-yapılandırılmış mülakat tekniği çerçevesinde yapılan yüz yüze görüşmeler yoluyla bu mahallede uzun süredir ikamet eden bireylerin özgün deneyimleri, yerleşik diğer komşularıyla Suriyeli mülteciler konusundaki etkileşimleri; çalışmamız kapsamında segregasyon ve dışlanma tartışmasıyla desteklenen ve yerleşik mahalleliler açısından bir "sorun" olarak değerlendirilen çeşitli hususlar ve örnek olaylar konusunda ilk elden, kapsamlı ve gözlem yoluyla da desteklenebilen bilgilerin elde edilmesi amacı da gözetilmiştir.

Derinlemesine yarı-yapılandırılmış görüşmelerin katılımcıları, kartopu örnekleme yoluyla, Örnek mahallesinde yaşayan bir referans kaynağı ve Örnek Mahallesi muhtarlığından alınan diğer görüşmeci referansları aracılığıyla belirlenmiştir. Yapılan ön görüşmeler sonucunda ilk olarak, katılımcılara çalışma ve mülakat konusunda bilgi verilerek görüşmeye katılma konusunda rızaları alınmıştır. Bu aşamanın ardından,

görüşme yapılacak kişilerin bir listesi hazırlanmıştır. Katılımcı ile birlikte belirlenen görüşme gün ve saatlerinde Örnek mahallesindeki ev, işyeri ve çeşitli sosyal tesislerde olmak üzere bire bir ve yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Genel itibariyle katılımcıların Suriyeli mültecilere ilişkin bakış açılarını ve değerlendirmelerini hem bireysel deneyim hem de yakın çevrelerinde ve komşuluk ilişkilerinde tanık oldukları örnekleri bu bireysel görüşmelerde açıklıkla dile getirdikleri görülmüştür. Araştırma kapsamındaki görüşmeciler; ev emekçileri ve emeklilerin yanı sıra; mahallenin bakkalı, marketi, emlak işleri, tadilat işleri ve hastanesinde çalışan memur, işçi ve esnafları da kapsayacak şekilde geniş bir yelpaze oluşturduğundan, mahallenin farklı mekanlarında ve gündelik rutinin farklı alanlarında varlıklarını sürdüren Suriyeli mültecilere yönelik gözlem ve değerlendirmelerin çeşitliliğini ifade edebilmek mümkün olmuştur.

Katılımcıların büyük bir bölümünü orta ve orta üst yaş grubu oluşturmaktadır. En fazla katılımcı 56-65 (sekiz kişi) ve 36-45 (altı kişi) yaş aralığında bulunmaktadır. En az katılımcı ise 66-85 (üç kişi) ve 20-35 (dört kişi) yaş aralığındadır. Eğitim durumları konusunda; herhangi bir okula devam etmeyen katılımcılardan yüksek lisans derecesine sahip olan katılımcıya kadar farklı eğitim düzeyleri görülmekle birlikte; (ön)lisans ve üzeri eğitim düzeyine sahip bir erkek ve iki kadın katılımcı; herhangi bir okula devam etmemiş iki kadın katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların eğitim durumları lise düzeyinde yoğunlaşmaktadır. Meslek durumlarına ilişkin olarak; on bir kadın katılımcıdan beşi herhangi bir işte çalışmamakta; çalışan kadınlar ise temizlik işçisi, hemşire, güzellik uzmanı, emekli bankacı ve bayi çalışanı olarak görev yapmıştır/yapmaktadır. Erkek katılımcılardan biri çalışmamaktadır ve biri emeklidir. Diğer on katılımcı ise, bakkal, market kuaför, berber esnaflığı ile emlakçılık, çıraklık, garsonluk, ustalık yapmakta ve telekomünikasyon işlerinde çalışmaktadır. Medeni durumlarına bakıldığında; katılımcıların sekiz tanesi bekar, iki tanesi dul ve on üç tanesi evlidir. Mahallede bulunma süreleri konusunda, orta üst ve üst yaş grubunun 20-40 yıl

arasında yoğunlaşan bir süredir bu mahallede oturdukları görülmüştür. Yalnızca üç katılımcı 3 ila 5 yıldır mahallede bulunmaktadır. Bunun dışındaki tüm katılımcılar en az on yıldır bu mahallede ikamet etmektedir. Diğer ayrıntılar için Ek-1'deki katılımcı bilgileri tablosu incelenebilir.

Yapılan görüşmelerin süreleri genel itibariyle elli dakika ile iki buçuk saat arasında değişkenlik göstermiş; ancak tüm görüşmeler tek aşamalı biçimde tamamlanmıştır. Özellikle kendilerine ait işletmelerinde veya çalıştıkları işyerlerinde yürütülen görüşmeler, iş rutinleri gerekçesiyle zaman zaman kesintiye uğramakla birlikte eksiksiz olarak tamamlanmıştır. Görüşmeleri evde veya sosyal tesislerde gerçekleştirilen katılımcılardan, daha kısa sürelerde herhangi bir kesintiye uğramaksızın yanıtlar alınmıştır. Katılımcıların ifadeleri ve vurgularında, herhangi bir düzenleme yapılmamış, görüşmeler sırasında kayıt altına alındığı haliyle aktarılmıştır. Bununla birlikte bulgular bölümünde katılımcıların görüşlerini bildiren alıntılarda herhangi bir isim kullanılmamış; bunun yerine görüşme sırası ve cinsiyeti ifade eden bir tanımlama işareti (1K, 5E gibi) tercih edilerek, yaş, eğitim durumu, meslek ve mahallede bulunma süresi de yapılan alıntının sonunda verilmiştir.

Görüşme yapılacak kişilere yöneltilmek üzere hazırlanan yarı-yapılandırılmış mülakat soruları; (Bkz: Ek-2) araştırmanın temel sorunsalı ve bu kapsamda yanıt aranan diğer araştırma soruları göz önünde bulundurularak dört başlık çerçevesinde gruplandırılmıştır. İlk bölümde; katılımcılar hakkında yaş, medeni durum, eğitim durumu, mesleki yetkinlik ve mahallede bulunma süresi gibi genel bilgilerin edinilmesine yönelik sorular yer almaktadır. İkinci bölümde katılımcıların Altındağ bölgesi ve mahallelerine ilişkin refah durumu, komşuluk ilişkileri ve mevcut sorunlara ilişkin genel görüşleri alınmıştır. Üçüncü bölümde katılımcıların uzun süredir ikamet ettikleri mahallenin "yerli"leri olarak mahalleye kendilerinden daha sonra gelen Suriyeli mülteciler ile temasları, etkileşim ve ilişkilerine odaklanan sorular bulunmaktadır. Dördüncü bölümde ise kuramsal tartışmayı

destekleyecek şekilde dışlanma ve ayrımlaşma durumuna ilişkin olarak; mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak üç alt başlık üzerinden; Suriyelilerle aynı apartmanda ve mahallede yaşama, Suriyelilerin çalışma ve iş sahibi olmaları ile kamu hizmetlerinden yararlanmaları ve kültürel etkileşim konularında görüşmecilerin düşünce ve ifadelerini kavramaya ilişkin sorulara yer verilmiştir.

Çalışmanın Planı

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde uluslararası göç literatüründe kavramlar ve kuramsal yaklaşımlar tartışması yürütülmüştür. Bölümde ilk olarak; göç ve göç eden gruplarla ilgili temel kavramlar üzerinde durulmuştur. Ardından, uluslararası göç kuramlarında "göç öncesi aşama" olarak sınıflandırılan bireyci-iktisadi yaklaşımlar ile yapısal-tarihsel süreklilik yaklaşımlar gibi iki ana eksen üzerinden göç öncesi aşamaya ilişkin genel bir çerçeve sunulmuş ve bu kuramsal artalan ile göç öncesi kuramlara yöneltilen temel eleştiriler üzerinden çalışmanın odak noktası olan "göç sonrası aşama" (Erbaş, 2018) ve bu göç sonrası aşamaya ilişkin kuramsal bakış açısı ve değerlendirmeler aktarılmıştır. Bu bağlamda göç literatüründeki uluslararası göç, zorunlu göç, düzensiz göç, göç olgusunun gerekçeleri, göçün aktörleri olarak göçmenler, mülteciler, sığınma ve geçici koruma gibi pek çok kavram ve farklı disiplinler ile kuramsal tartışmalar çerçevesinde karmaşık ve kapsamlı bir olgu olarak göç kavrayışına ve göç sonrası sürece ilişkin bir temel çerçevenin oluşturulması sağlanmış, Suriyelilere ilişkin kuramsal bakışın tarihsel ve bütüncül bir metodolojiyle ele alınmasının önemi vurgulanmıştır.

Tezin ikinci bölümünde uluslararası göç ve kent ilişkisi küreselleşme tartışmalarıyla ilişkilendirilerek; bir kılavuz kavram olarak segregasyonun (ayrımlaşma) Chicago Okulu'nun organizmacı yaklaşımından "neighbourhood effects" tartışmalarına kadar genel bir çerçevede kapsamı çizilmiş; yoğunlaşma, asimilasyon, entegrasyon, getto gibi kavramlarla ilişkisi ve mekânsal ırk/etnisite, ekonomi ve sosyo-kültürel bağlamdaki türleri ele alınarak, "yerli"-göç eden ilişkisinde sosyal dışlanma tartışmasına bir başlangıç

oluşturulmuştur. Segregasyon ve sosyal dışlanma ilişkisi de bu bağlamda değerlendirilerek sosyal dışlanmanın göç sürecinin özneleri açısından ne anlama geldiği incelenmiş ve "mekânsal", "ekonomik" ve "sosyo-kültürel" olarak üç başlık altında dışlanma türleri üzerinde durulmuştur. Goffman'ın "damga" ve "damgalanan" dışında üçüncü bir aktör olarak devrede tuttuğu "damgalayan"ın deneyimi ve "etkileşim"vurgusu da ele alınarak; sosyal dışlanma tartışmasına dahil edilmiştir.

Tezin üçüncü bölümünde birinci bölümdeki kavramsal tartışmaları ve kuramsal akışı destekleyecek şekilde Suriyelilerin Türkiye'ye geliş süreci ve uluslararası göç literatüründe Suriyeli mültecilere yönelik olarak Türkiye'nin ulusal ve uluslararası göç politikasının kurucu metinleri ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikle Türkiye'nin genel göç politikasının kurucu yasal metinleri olarak 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokol metni ile Avrupa Birliği (AB) uyum süreci çerçevesindeki diğer metinlere yer verilmiştir. Ardından, Türkiye'nin Suriyeli "mülteci" politikasının kurucu yasal metinleri üzerinde durularak 2013 tarihli Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2014 tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği ve 2016 tarihli Ev Sahibi Ülke Anlaşması üzerinden Suriyeli mültecilerin bürokratik kabuller ve yasal düzen çerçevesinde inşa edilen geçici koruma statülerine vurgu yapılmıştır. Bu bağlamda uluslararası ve ulusal geçerliliği bulunan hukuki belgelerin, sınır, hukuki statü, çalışma hakkı, kamu hizmeti ve sosyo-ekonomik yardımlardan yararlanma konularında Suriyelilerin hak ve sorumluluklarına ilişkin bir yasal çerçeve oluşturduğu; ancak Suriyeli mültecilerin durum ve koşullarının bu hukuki kapsamı aşan ve yapısal koşullar ile küresel ekonomi düzeniyle eklemlenen ve "iyileştirme" yerine "sorun çözme"yi öneren tarihsel ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasının gerekliliği (Erbaş, 2008; 2018; 2019) vurgulanmıştır.

Çalışmanın araştırma bulgularının yer aldığı dördüncü ve son bölümde ise uluslararası göç kuramları, küreselleşme uluslararası göç ve kent tartışmaları, segregasyon ve sosyal dışlanma kavramları ile göç politikalarının hukuki kapsamını ele alan açıklamalar

çerçevesinde Ankara Altındağ bölgesi Örnek mahallesi "yerli"lerin Suriyeli mültecilere yönelik görüş ve deneyimleri araştırılmıştır. Bu kapsamda öncelikle bölge ve mahallenin genel özellikleri ile mahalle sakinlerinin genel durumuna ilişkin bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından mahalle "yerli" halkının Suriyelilere ilişkin görüş ve deneyimleri doğrultusunda sırasıyla mekânsal ekonomik ve sosyo-kültürel dışlanma örüntüleri üzerinde durularak; dışlanma ve ayrımlaşma durumunun "yerli"-Suriyeli etkileşiminde göreli yoksulluk ağları ile küresel koşullar ve bürokratik sınırlar çerçevesinde biçimlenen bir "kentsel gerilim" (Erder, 1997) durumuyla ilişkisi ele alınmıştır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma kapsamında Suriyelilere yönelik dışlanma tartışması Örnek mahallesi "yerli"lerinin görüş ve deneyimlerine dayanan bir bakış açısını yansıtmakta; dolayısıyla Suriyelilerin görüş ve düşüncelerine doğrudan yer verilmemekte; bu konuda yapılan diğer araştırma bulguları ele alınmaktadır. Dolayısıyla "yerli" halk ve Suriyelilerin görüşlerinin bir arada sunulduğu karşılaştırmalı bir araştırma olmaması itibariyle belirli sınırlıklar taşımaktadır. Buna ek olarak çalışma, Örnek mahallesi örneği ve "yerli" halkı ile ve alan araştırmasının yapıldığı 2019 Ocak-Mart dönemindeki bulgu ve gözlemlerle sınırlı tutulduğundan herhangi bir genelleme amacı taşımamakta ve yerinden edilen Suriyeliler ve "yerli" halk etkileşiminde sınıf vurgusuna değinilmekle birlikte; sosyal dışlanma kavramı odağında bir tartışma yürütülmektedir.

1. ULUSLARARASI GÖÇ LİTERATÜRÜNDE KAVRAMLAR VE KURAMLAR

Göç literatüründe hem göç olgusuna hem de göç aktörlerine ilişkin betimleyici bir kavramsal ve kuramsal çerçeve yer almaktadır. Bu bölümde de göç olgusunu birey/toplulukların yoğunluğu, sınır, yasal prosedür, süre ve iradi karar üzerinden kavramsallaştıran; göç aktörlerine ilişkin değerlendirmeyi ise göçmen, mülteci ve sığınmacı biçiminde üç aktör üzerinden inceleyen genel bir kavramsal akış sunulmuştur. Ardından da uluslararası göç kuramları, göç süreci sonrasına ilişkin tartışmalar çerçevesinde incelenmiştir.

1.1. Göç ve Göçmenlerle İlgili Temel Kavramlar

Sosyolojik göç araştırmaları açısından göç, birey veya grupların toplumsal ağlar, iktisadi gelişme gibi gerekçelerle siyasi ve/veya sembolik sınırların ötesine geçen, yeni toplumlar ve yerleşim bölgelerine yönelen sürekli ve kalıcı olma eğilimli hareketini tanımlamaktadır[8] (Lee, 1969: 285; Marshall, 1999: 685). Bir diğer ifadeyle göç, toplumsal ekonomik, politik gerekçelerle bireysel veya grup halinde gerçekleştirilen yer değiştirme eylemidir (Tekeli ve Erder, 1978: 17). Hiç şüphesiz göç olgusunun, günümüzde insanların fiziksel/coğrafi yer değiştirmeleri biçiminde tekil bir gerekçe üzerinden kavranması mümkün değildir. Çünkü göç eden kişiler açısından, hem göç öncesi koşul ve nedenler, hem göç süreci hem de fiziksel mekan değişimiyle birlikte; psiko-sosyal, kültürel ve ekonomik bir değişimle de karşı karşıya kalma durumu söz konusudur (Tufan, 2002: 10). Bireyler ve toplulukların göç hareketi, tarih içerisinde doğa koşullarından başlayarak sanayi devrimi sonrasından itibaren, ulaşım ve iletişim ağlarındaki gelişmelerle birlikte; sosyo-ekonomik standartlarını yükseltme, yaşamını tehdit eden koşullardan uzaklaşma gibi pek çok farklı gerekçeyle gerçekleşmiştir (Ekici ve Tuncel, 2015: 13).

[8] Bu noktada göç kavramı ile mobilite kavramının ayrımı vurgulanmıştır. Mobilite [mobility] kavramında olduğu gibi sürekli bir hareket durumunu temsil etmesinin önüne geçilmiş ve göç çoğunlukla kalıcı olma eğilimi bulunan ve mobilite ile karşılaştırıldığında daha sınırlı olan bir hareketlilik olarak ifade edilmiştir.

Çeşitli disiplinler açısından farklı odak noktaları çerçevesinde yapılan göç tanımlamaları[9] bulunmakla birlikte; bu tanımlarda çizgisel ve statik göç kavramsallaştırmalarından çok; göç öncesi, sırası ve sonrasındaki ekonomik, sosyo-kültürel, siyasi, psikolojik yorumları içeren bütünlüklü bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Göç olgusunun; coğrafi sınır, süre, otorite, hukuki uygunluk gibi çeşitli ölçütler üzerinden sınıflandırılması, göç kavramına ilişkin tanımların çeşitlenmesi olarak da değerlendirilebilir. Her bir sınıflandırma, literatürde göç türleri olarak tanımlanan birbirinden farklı göç yorumlarına işaret etmektedir. Göç eden birey veya toplulukların yoğunluğuna göre "bireysel göç ve kitlesel göç"; ülkelerin coğrafi sınır ve sınır-dışı alanları üzerinden tanımlandığında "iç göç" (internal migration) ve "dış göç"/"uluslararası göç" (external migration); uluslararası göç sürecine ilişkin yasal prosedür ve hukuki mevzuata uygunluk açısından "düzenli göç" ve "düzensiz göç"; göç süresi göz önünde bulundurulduğunda "geçici göç" (mevsimlik göç vb.) ve "kalıcı göç", iradi bir karar ve eylem olma durumuna göre "gönüllü göç" ve "zorunlu göç" (Göç Platformu, 2011:19) olarak kabaca beş grupta ifade edilebilir[10].

Göç hareketliliği, bireysel olarak gerçekleşebileceği gibi, çeşitli gerekçelerle kitlesel olarak da gerçekleştirilebilir. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın (AFAD) "Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü"ne göre bireysel göç (individual migration) "kişilerin bireysel olarak veya aileleriyle birlikte göç etmesi" olarak ifade edilmektedir. Bireysel göç durumunda göç maliyetinin bireyin kendisi ve/veya diğer birey, örgüt veya devlet desteği yoluyla karşılandığı da belirtilmektedir. Kitlesel/toplu göç (exodus/mass migration) ise "menşei ülke dışına (istisnai ve düzensiz) gruplar

[9]Örneğin; ekonomi disiplini açısından göçün ekonomik gerekçeleri ve sonuçlarına odaklanılırken; coğrafya disiplini açısından göçün mekânsal boyutunun ele alınması.

[10] Bu bölümlendirmenin yanı sıra; göçmen ve işgücü ilişkisi açısından yapılan "emek göçleri", "işçi göçleri" ve "beyin göçü" tanımlamaları ile belirli tarihsel dönemlerde yaşanan savaşlar sonucunda değişen ülke sınırları gerekçesiyle gerçekleşen "mübadele göçleri" de farklı göç türleri arasında değerlendirilebilir (Sayın vd., 2016: 3).

hâlinde hareket" olarak "çok sayıda kişinin katıldığı bir hareket ya da belirli bir zamanda toplumun bir kısmının hareket etmesi" biçiminde açıklanmaktadır.[11]

Göç süresi esas alınarak yapılan bir gruplandırma ile geçici göç, kalıcı göç ve mevsimlik göç kavramlarını öne çıkmaktadır. Geçici göç kaynak ülkeden hedef ülkeye belirli bir süreliğine gerçekleşen ve bu süre tamamlandığında kaynak ülkeye geri dönüş beklentisinin bulunduğu göç hareketliliğidir. Kalıcı göç, kaynak ülkeden hedef ülkeye geliş süreci sonrasında hedef ülkede süreden bağımsız bir ikamet amacının bulunduğu; göç anlamına gelmektedir. Mevsimlik göç ise; çoğunlukla emek piyasası gereklilikleri bağlamında mevsimlik tarım gibi çeşitli dönemsel işler nedeniyle bir bölgeye düzenli olarak yönelen göç hareketleridir (Sağlam, 2006:34).

Bir diğer kategori, iradi olarak alınan ve "gönüllü göç" olarak kavramsallaştırılan göç kararı ile çeşitli nedenlerle gerçekleştirilmek durumunda kalınan göç hareketlerini tanımlayan "zorunlu göç" kavramına ilişkindir. Gönüllü göç, bireylerin daha iyi ekonomik ve sosyo-kültürel yaşam standartlarına erişebilmek amacıyla iradi olarak gerçekleştirdikleri göç hareketliliğidir. Bu bağlamda "beyin göçü" ve "işçi göçü" gönüllü göç hareketlerine örnektir (Yılmaz, 2014: 1687). Zorunlu göç ise; "İnsanların hayatta kalabilme amacıyla çatışma, doğal afetler, kıtlık, salgın hastalık, etnik baskılar ile diğer toplumsal, iktisadi ve siyasal nedenlerle topluca yer değiştirmesi" dir. Bu bağlamda; mültecilik, sığınma ve yerinden edilme, 20.yy'dan itibaren önemli ölçüde artış gösteren zorunlu göç durumuyla yakından ilişkilidir (Şirin-Öner, 2015: 17).

Coğrafi sınırlarla ilişkili bir bölümlendirme de "iç göç" ile "dış göç" veya "uluslararası göç" kavramlarına ilişkindir. İç göç, belirli bir ülkenin coğrafi sınırları içerisinde gerçekleşen, özellikle 1950'lerden itibaren sanayileşme ve kentleşme süreciyle birlikte

[11] Sözlük ve tanımlar için bkz. https://www.afad.gov.tr/tr/23792/Aciklamali-Afet-Yonetimi-Terimleri-Sozlugu?kelime=göç

ekonomik büyüme gösteren bölgelere doğru olacak şekilde yoğunluk kazanan büyük ölçekli ve kırdan kente göç olarak da ifade edilen yoğun nüfus hareketlerini de kapsayan geçici veya kalıcı göç hareketleridir (Marshall, 1999: 315-316). Dış göç veya uluslararası göç ise kaynak ülkenin coğrafi sınırlarının dışında yer alan bir hedef ülkeye doğru olacak şekilde gerçekleşen, geçici veya sürekli göç hareketleridir (IOM, 2009: 59). Bu bağlamda uluslararası göç kavramı, Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından, günümüz göç literatüründe kapsamlı bir biçimde yer bulan "mülteciler" ve "yerinden edilmiş kişiler" (forced-displaced person) gibi farklı gerekçelerle göç etmek durumunda kalan ve gerek ulusal gerekse uluslararası göç mevzuatı açısından farklı statü ve prosedürlere tabi olan kişi ve toplulukları kapsayacak şekilde tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 22).

Son olarak; uluslararası göç kapsamında düzenli göç, hedef ülke ve geçiş ülkelerinin göç politikaları kapsamında hukuki göç normları ve prosedürlerine uygun şekilde gerçekleşen göç hareketleri olarak tanımlanırken; (Kanat ve Aytaç, 2018:57; IOM, 2009:15) mülteciler ve sığınmacılar gibi farklı statülere sahip birey ve toplulukları kapsamına alan düzensiz göç kavramı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2015) tarafından; hedef ülkelere yasadışı yollarla gelme veya yasal yollara giriş yapılmasına rağmen yasal çıkış sürelerine uyulmaksızın ülkeyi terk etmeme durumu olarak ifade edilmektedir[12]. Dolayısıyla göç olgusuna dair tanımlama ve kavramsallaştırmanın kendisi; aynı zamanda gerekçe, koşul, süreç ve sonuçları birbirinden farklılaşan göç deneyimlerinin aktörlerine ilişkin bir kavramsallaştırmaya da işaret etmektedir.

[12] Göç idaresi Genel Müdürlüğü düzensiz göç konusunu kaynak, hedef ve transit ülkeler açısından şu şekilde değerlendirmektedir: "hedef ülkeler için ülkelerine yasadışı yollardan gelen veya yasal yollarla gelip yasal çıkış süreleri içerisinde çıkmayan kişileri kapsarken; kaynak ülke için ülkesini terk ederken gerekli prosedürlere uymayarak ülke sınırlarını geçen kişileri içerir. Transit ülkeler içinse; kaynak ülkelerden hedef ülkeye ulaşmak için yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeye girip bu ülkeyi bir geçiş ülkesi olarak kullanıp ülke sınırını terk eden kişilerdir". Bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik3/genel-bilgi_409_422_423 Erdoğan ve Kaya (2015) ise düzensiz göç kapsamında "transit göç" ve "döngüsel göç" kavramlarına işaret ederek şu bilgileri vermektedir: "Türkiye'deki düzensiz kapsamında aynı anda iki farklı göç mevcuttur: a) transit göç ve b)döngüsel (veya dairesel) ve iş amaçlı göç. Dahası sığınmacıların ve mültecilerin hareketleri de (hukuksal bir statü içinde olmalarına rağmen) çoğu zaman sınırlardan düzensiz olarak geçilmesini içerdiği için bu düzensiz göç hareketleri ile karışabilmektedir. Son yıllarda Türkiye'de bahsedilen bu üç farklı göç hareketi, belirgin olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan düzenli göç, istihdam eğitim ya da diğer amaçlarla Türkiye'ye gelen ve gerekli ikamet ve çalışma izinlerine sahip olan göçmenleri ve aile fertlerini içermektedir" (Erdoğan ve Kaya, 2015:282)

Göç Literatüründe göç olgusuna yönelik kavramsallaştırmalar kadar, göç aktörlerine yönelen bir tanım çerçevesine de ihtiyaç duyulmaktadır. Göç durumu ile sonuçlanan her hareketlilik, benzer bir göç süreci ve prosedürünü takip etmemekte; göç aktörleri farklı ülkelerde farklı statülerle, farklılaşan hak ve sorumluluklara sahip olmaktadır. Bu nedenle bu bölümde "göçmen", "mülteci", "sığınmacı", bulunan kişi olarak belirlenen dört ideal tip üzerinden göç aktörlerine yönelik bir kavram çerçevesi sunulmaktadır[13]

Göçmen (migrant), mülteci (refugee) ve sığınmacı (asylum seeker) kavramları temelde, bireylerin doğdukları ve yaşamlarını sürdürdükleri kaynak ülkenin dışındaki bir başka ülkede bulunma durumunu ifade etmektedir. Fakat her üç kavram da kapsamları itibariyle farklı noktalara işaret etmektedir. Nitekim üzerinde uzlaşılmış evrensel bir tanımı bulunmamakla birlikte göçmen; "kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durum"u vurgulamakta ve "hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekten beklentilerini artırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi" göçmen olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 22) Dolayısıyla göçmenler, geri dönebilmeleri konusunda herhangi bir sorun bulunmadığından, vatandaşı bulundukları kaynak ülkelerinin koruması altındadır.

Göç aktörlerine işaret eden bir diğer kavram mültecilik durumuna ilişkindir. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin birinci maddesine mülteci kavramı ilk kez tanımlanmış ve 1967 Ek Protokolü'nde de yer almıştır. Buna göre mülteci "kaynak ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan ya da yararlanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle geri dönmek istemeyen kişi"dir. (BMMYK, 1998: 68). Cenevre Sözleşmesi'nde 1951 öncesinde yaşanan

[13] Bu bölümde söz konusu kavramların temel ayrımları vurgulanmakla birlikte geçici koruma statüsü ve unsurlarının da yer aldığı ayrıntılı tanımlara tezin ikinci bölümünde yer verilmiştir.

olaylarla ve Avrupa ekseni ile sınırlandırılan mültecilik statüsü; 1967 tarihli mültecilerin statüsüne ilişkin ek protokol metni ile, uğrayacağı zulüm gerekçesiyle korkarak doğduğu ülkeyi terk etmek zorunda kalan bütün bireyleri kapsayacak şekilde genişletilmiştir[14]. Mülteciler ve göçmenler arasında, doğdukları kaynak ülkenin uluslararası koruma statüsünden yararlanma durumuna yönelik temel bir fark bulunmaktadır. Nitekim mülteciler, ayrıldıkları kaynak ülkeye geri dönme durumunun bulunmamasına bağlı olarak; bu ülkenin güvencesi altında bulunmamakta veya bulunmak istememektedirler. Ancak temel bir insan hakkı olan yaşam hakkının korunması ve sürdürülmesi bağlamında, mültecilere yönelik uluslararası koruma hakkı Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde de ifade edilen ve sözleşmeye taraf olan devletler açısından uygulanma zorunluluğu olan, zulümden kaçan ve geri döndüğü takdirde ölüm tehlikesi bulunan bir kimsenin kendi isteği dışında geri gönderilmesini yasaklayan "Geri Göndermeme İlkesi" doğrultusunda tanımlanarak güvence altına alınmıştır (Kanat ve Aytaç, 2018: 63-64).

Sığınmacı kavramı "kendi ülkesi dışında bulunan, ırkı, dini, milliyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi görüşü nedeniyle zulüm görmekten haklı nedenlerle korku duyan ve ülkesinin korumasından yararlanamayan veya yaralanmak istemeyen veya zulüm korkusu nedeniyle geri dönmek istemeyen kişi" olarak tanımlanmaktadır (İltica ve Göç Mevzuatı, 2005: 8). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (1949) 14. maddesinde de ölüm ve zulüm tehlikesi nedeni ile kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan bir kişinin başka ülkelere sığınma hakkı ifade edilmiştir. Geri gönderilmeme ilkesi, mültecilerin yanı sıra sığınmacılar için de geçerlidir. Sığınmacı ile mülteci arasındaki en belirgin fark ise; sığınmacının mülteci olabilmek için gerekli ölçütleri taşımasına ve sığınma talebinde

[14]Doğal afetler, ve doğrudan insanların sebep olduğu orman tahribatı, çevre kirliliği ve nükleer yayılımın yarattığı sorunlar, son dönemde iklim ve çevre konusunda öne çıkan tartışmalar, sivil örgütlenme ve farkındalık ile birlikte birer zorunlu göç nedeni olarak değerlendirilmekte ve bu nedenle göç edenler 'çevresel mülteciler' olarak adlandırılmaktadır (Keser, 2011: 10).

bulunmasına rağmen; kendisine resmi otorite tarafından henüz mültecilik statüsü tanınmamış olmasıdır (Beter, 2006: 4). 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince gerekçesiyle Türkiye, yalnızca Avrupa'dan gelen sığınma taleplerini mültecilik statüsü kapsamında kabul etmektedir. Bu doğrultuda Geçici Koruma Yönetmeliği (2014) ile Türkiye'deki Suriye vatandaşları sığınmacı olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, Suriyeli sığınmacılar açısından hedef ülkeye mültecilik statüsü almak üzere başvuru sürecindeki transit ülke konumunda bulunmaktadır ve hak ve sorumluluklarını da bu çerçevede tanımlamaktadır. Ancak kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan bu insanların korunması tüm dünya devletlerinin sorumluluğundadır. Türkiye başta olmak üzere Lübnan, Ürdün gibi ülkelerde yaklaşık olarak beş milyondan fazla (Kanat ve Aytaç, 2018: 64) sığınmacı bulunmaktadır.

1.2. "Göç Öncesi" Aşamadan "Göç Sonrası" Aşamaya: Kuramsal Yaklaşımlar

Uluslararası göç kuramları, göç olgusuna yönelik değerlendirmeler yapabilmek adına bir analitik çerçeve sunmaktadır (Sirkeci ve Göktuna-Yaylacı, 2019:15). Bu bağlamda uluslararası göç kuramlarına ilişkin olarak pek çok sınıflandırma yapılmaktadır. Söz konusu kuram ve yaklaşımların büyük bir bölümünün farklı açılardan kapsamlı değerlendirmeler sunmakla birlikte; göçün nedenlerine odaklandığını, tarihsel süreç içerisinde farklılaşan göç dinamiklerini açıklamada yetersiz kaldığını ve "göç öncesi aşama"yı temel aldıklarını söylemek mümkündür (Erbaş, 2018:138). Diğer yandan, günümüzde uluslararası göç süreci, mültecilerin, sığınmacıların, yerinden edilenlerin veya iklim-çevre temelindeki alternatif hareketlilikleri kapsayacak şekilde de gelişmiş ve yalnızca göç nedenleri değil, Erbaş'ın (2018) "ırkçılık, toplumsal cinsiyet, kültür, kimlik, devlet, vatandaşlık ve etnisite" gibi olgularla ilişkilendirerek açıkladığı "yolculuk aşaması" ve bu çalışma açısından da "göç sonrası aşama"ya odaklanan kuramsal yaklaşımlara duyulan gereksinim öne çıkmaktadır.

Bu noktadan hareketle uluslararası göç kuramlarında yapılan sınıflandırmalar ve bireyci-iktisadi yaklaşımlar ile yapısal-tarihsel süreklilik yaklaşımlar gibi iki ana eksen üzerinden göç öncesi aşamaya ilişkin genel bir çerçeve sunmak ve bu kuramsal artalan ile göç öncesi kuramlara yöneltilen temel eleştiriler üzerinden çalışmanın odak noktası olan göç sonrası aşamaya ve kuramsal değerlendirmelere işaret etmek anlamlı olacaktır.

Uluslararası göç literatürü; göçe neden olan koşullar, göç türleri, süreci, aktörleri ve sonuçları açısından farklı araştırma odakları ve kuramsal yaklaşımları ile disiplinler arası bir nitelik kazanmıştır. Literatürdeki göç kuramları da "coğrafi hareketliliğe" neden olan yasaların keşfedilmesi kavrayışından (Gordon, 1992); "göç eden bireyler" (yaş, cinsiyet, etnisite, ekonomik durum vb.) "göç edilen yer" (coğrafi konum, kalınan süre, ekonomik-idari koşullar, sosyal ilişkiler vb.) ve göçün yapısal koşullarını (küresel ekonomik ve yönetsel sistemler) ele alan makro, mezo, mikro yaklaşımlara yönelmiştir. Massey vd. (2014) uluslararası göç kuramlarındaki çeşitliliği şu şekilde açıklamıştır:

> Şu an için tek bir tutarlı uluslararası göç kuramı yoktur. Aksine ekseriyetle birbirinden ayrı geliştirilmiş ve parçalanmış çok sayıda kuram geliştirilmiştir. Bunların tümü her zaman disiplin sınırlarıyla ayrılmamıştır. Uluslararası göçe dair şu andaki örüntüler ve eğilimler çağdaş göç süreçlerinin tam bir şekilde anlaşılmasının tek bir disiplinin imkânlarıyla veya tek bir analiz düzeyine odaklanılarak açıklanamayacağını göstermektedir. Aksine göç sürecinin karmaşık ve çok yönlü doğası çeşitli yaklaşımları, düzeyleri ve varsayımları içeren sofistike bir kuram gerektirmektedir (Massey vd., 2014:12).

Uluslararası göç kuramları pek çok teorisyen tarafından bölümlendirilmiştir. Örneğin; Faist ve Faist, (2000), Morawska (2007) ve Hagen-Zanker'ın (2008) "mikro düzey" (itme-çekme faktörleri, neo-klasik mikro göç teorisi, davranışsal modeller, sosyal sistemler teorisi), "mezo düzey" (sosyal sermaye teorisi, kurumsal kuram, ağ teorisi, kümülatif nedensellik kuramı, işgücü göçünün yeni ekonomi kuramı) ve "makro düzey" (neo-klasik makro göç teorisi, göç sistemleri, ikili işgücü piyasası kuramı, dünya sistemleri kuramı ve mobilite geçişliliği) olarak üç düzeyde incelediği uluslararası göç kuramları; Massey ve arkadaşları [1993] (2014) tarafından; göçün ortaya çıkışına odaklanan "başlangıç kuramları" (yeni klasik ekonominin makro kuramı, yeni klasik ekonominin mikro kuramı, yeni ekonomi kuramı, çifte pazar kuramı ve dünya sistemleri

kuramı) ile göçün uluslararası bir nitelik kazanarak yaygınlaştığı döneme odaklanan ve "yaygınlaşma kuramları" (ağlar kuramı, kurumsal kuram, kümülatif nedensellik ve göç sistemleri) kuramları olarak ele alınmıştır (Massey vd, 2014:11-12). Uluslararası göç kuramları, Bijak (2006) tarafından; ekonomi (Klasik, Neo-klasik, Keynesyen modeller ve ikili işgücü piyasası modeli, değer beklentisi ve göçün yeni ekonomisi), sosyoloji (kesişen fırsatlar, itme-çekme faktörleri, göçmen ağları, uluslararası sosyal alanlar) ve coğrafya (yerçekimi kuramı, entropi, doğal afet kuramı ve ikili ayrım, mobilite geçişliliği) gibi disiplinlerin ilgi alanları ve katkıları açısından da bölümlendirilmiştir[15] (Bijak, 2006: 5).

Uluslararası göç kuramlarını "göçün nedenlerine odaklanan göç öncesi aşama" (işlevselci kuram: itme-çekme modelleri ve neo-klasik makro kuramlar, birey öncelikli neo-klasik mikro kuramlar, birey-kimlik öncelikli post-modern kuramlar, tarihsel-yapısal kuramlar: dünya sistemi kuramı, bütünleşik göç kuramı, göç sistemleri ve ilişkiler ağı kuramları) ve "göçün sonuçlarına odaklanan göç sonrası aşama" (Castles vd., 2014) üzerinden ele alarak; göç sonrası aşamayı sınıf, etnisite, kültür, toplumsal cinsiyet, devlet, vatandaşlık ve küresel ekonomik sistemlerdeki emek-sermaye ilişkisi üzerinden "tarihsel ve bütüncül" bir bakış açısıyla vurgulayan Erbaş (2018) "kapitalizmin krizleri" ile krizlerin göçmenlerinin "sürekliliğine" işaret etmektedir (Erbaş, 2018: 137-139-143). Tarihsel olarak; küresel politikalar sonucunda uluslararası göçmenler "yoksulluk" ve "marjinalleşme" durumuyla karşı karşıya kalmakta, düzensiz göçmenler olarak tanımlanan "belgesiz" göçmenler, "sığınmacı" ve "mülteciler" "en alttakiler" olarak küresel ekonominin sermaye ve karının emek lokomotifini oluşturmaktadır (Erbaş, 2018:146). Bu açıdan göç kuramlarında yeni yönelimlerin de bu çerçevedeki tarihsel ve bütüncül bakış açısı ile biçimlenmesi önem taşımaktadır.[16]

[15] Kümülatif nedensellik, uluslararası teori ve dünya-sistemleri kuramları ise, sosyoloji ve ekonomi disiplininin kesişme kuramlarıdır. Herhangi disiplin kapsamında değerlendirilmeyen kuramlar ise; "göç sistemleri teorisi", "multi-disipliner yaklaşım" ve "pozitif hareketlilik geçişi"dir (Bijak, 2006:5).

[16]Tezin bu bölümü kapsamında yapılan kuramsal tartışmalarda, Massey ve arkadaşlarının (2014) uluslararası göç literatürü ile ilişkisi üzerinden takip ettiği kuramsal izlek doğrultusunda bir akış

Uluslararası göç kuramlarında göçün nedenlerine ve göç öncesi aşamaya odaklanan bireyci ve iktisat temelli yaklaşımlara bakıldığında; literatürde coğrafi bir nüfus hareketliliği ve yer değişimi olarak göç olgusuna yönelik erken dönemli kuramsallaştırma çabası 19. Yüzyıla karşılık gelmektedir. Nüfus bilimi ve politik iktisat konusundaki çalışmalarıyla bilinen Thomas Robert Malthus, epidemiyoloji araştırmalarıyla tanınan William Farr ve "göç akımları" ile ilgili genel-geçer yasalar oluşturmaya çalışan coğrafya ve harita uzmanı Ernst Georg Ravenstein (1885) bu çabaya katkı sunmuştur (Sinha ve Ataullah, 1987: 25). Ravenstein'ın göçün her durumda benzer gerekçelerle ortaya çıktığı ve benzer kesinlikte sonuçları ürettiği, dolayısıyla göç olgusunun temel mekanizmalarının istatistiksel dayanaklarla tahmin edilebileceğini savunduğu ve *Göç Kanunları* [The Laws of Migration] (1885-1889) çalışmasında da bahsettiği genel geçer yedi göç yasasından[17] bu yana göç olgusuna ilişkin kuramsal yönelimler de oldukça çeşitlilik göstermiştir.

Göç öncesi dönemi bireysel göç kararı ve sosyo-ekonomik olanaklar üzerinden ele alan teoriler ve genel özellikleri kabaca şu şekilde özetlenebilir: Stouffer'ın (1940) uluslararası göç sürecini, "göç mesafesi" ve "göç imkanları ve bu imkanların "yoğunluğu" değişkenleri üzerinden matematiksel ve istatistiksel önermelerle inceleyen ve göç tercihini "fırsatlar/(a) erişim" üzerinden ele alan "kesişen fırsatlar kuramı" (Stouffer, 1940: 846-848). Lee'nin (1966) "kaynak ve varış bölgesiyle ilişkili faktörler" [factors associated with the area of origin and destinaton], "araya karışan engeller" [intervening obstacles] ve "bireysel gerekçeler" [personal factors] üzerinden dört başlık altında değerlendirildiği demografi, ekonomik standartlara erişim, işgücü doygunluğu, politik

oluşturulmuş; Erbaş'ın (2018; 2019) ifade ettiği tarihsel ve bütüncül bakış açısı çerçevesinde; uluslararası göçün tarihsel, yapısal bir açıklamasını sunan "Dünya Sistemleri Kuramı" ile göçün devamlılığına odaklanan "Ağ kuramı", "Kurumsal kuram" ve "Kümülatif nedensellik kuramı ele alınmıştır.

[17]Bunlar; sanayi ve ticaret merkezlerine "göç ve mesafe", kente doğru olacak şekilde tabakalar halinde yayılan "göç basamakları", göçmen ve sanayi merkezlerinin gereksinimlerine yönelen "yayılma ve emme" süreci, göç alan ve veren ülkelerde bir süreklilik kazanan "göç zincirleri"dir. Bu dört kanunda birinci göç tipi kısa mesafeli göç olgusunu; "doğrudan göç", "kır-kent yerleşimcileri farkı" ve "kadın-erkek farkı" yasaları ise uzun mesafeli göç olgusunu tanımlamaktadır (Çağlayan, 2006: 69-70).

baskı durumuna ilişkin "itici ve çekici faktörler" (Lee, 1966: 50) yorumu ve Petersen'in (1958) itme-çekme faktörlerinin değişkenliğini "ilkel göç" (primitive migration), "zorla göç" (forced migration), "yönlendirilmiş göç" (impelled migration), "serbest göç" (free migration) ve "kitle göçü" (mass migration) tarihselliği ile incelediği genel göç tipolojisi (Petersen, 1958: 259-263). Neo-klasik ekonomi kuramları bağlamında; uluslararası göç olgusunu "gelişme ekonomisi" (Lewis, 1954; Todaro, 1976) ve piyasa ekonomisini düzenleyen emek arz-talebi nedeniyle istihdam ve ücret düzeyinde denge durumunu oluşturan coğrafi farklılık (Bauer ve Zimmermann, 1999; Arrango, 2000: 284-285; Borjas, 2010: 319; Massey vd, 2014: 13-14) biçiminde açıklayan "makro ölçekli göç kuramı" ile rasyonel bireyin gelir düzeyi, ekonomik standartları ve beşeri sermayesini göz önünde bulundurarak ve "maliyet-fayda" (cost-benefit) maksimizasyonuna ilişkin hesaplarına dayanarak verdikleri göç kararı (Sjaastad 1962; Todaro, 1969; Todaro, 1976; Brettell ve Hollifield, 2000: 6) üzerinden inceleyen "mikro ölçekli göç kuramı". Bu ekonomi kuramlarına ek olarak; Stark'ın (1991) bireyin uluslararası göç kararında hane, aile ve diğer grupların, "gelir kaynakları" ve "potansiyel risklerle mücadele" konusundaki rolü ve belirleyiciliğine işaret eden (Stark ve Bloom, 1985: 173-175; Taylor, 1986; Stark, 1984 ve 1991; Katz ve Stark, 1986). "yeni ekonomi kuramı" ve Piore'nin (1979; 1986) modern sanayi ekonomilerinde "yerli" işçilerden oluşan sermaye yoğun birincil sektör ile göçmen işgücüyle karşılanan emek yoğun ikincil sektör ayrımını[18] uluslararası göçün temel gerekçesi olarak; ikincil sektöre yönelik "yapısal enflasyon"[19] ve "ucuz emek arzı"

[18]Lordoğlu ve arkadaşları (2004: 9-10) ve Toksöz, (2006: 17) Modern sanayi ekonomilerde yerli işçilerin ikincil sektöre dahil olma konusunda bir kaçınma eğilimi gösterdiklerini; etnik faktörlerin yanı sıra; ikincil sektörün yapısal ihtiyaçlarının büyük ölçüde göçmenler tarafından karşılanmasının sektörün ve işlerin "göçmen sektörü ve göçmen işleri" statüsüyle tanımlanmasına neden olduğu ve bu durumun yerli işçiler açısından ikincil sektörü daha az tercih edilebilir bir noktaya getirdiğini vurgulamaktadırlar.

[19] Yapısal Enflasyon; ücreti düşük olan işlere talebin artırılması amacıyla yapılacak bir ücret artışının, tüm hiyerarşik iş basamaklarında bir artış yapılmasını zorunlu kılması ve hükümet ile işverenler açısından ciddi bir maliyet unsuru oluşmasına neden olan durumdur. İşgücü ihtiyacının bulunduğu dönemlerde, yerli işçilerin bu işlere talebinin maliyetleri karşısında göçmen işçilerin ithal edilerek aynı ücret düzeyi üzerinden bu işlere yerleştirilmesi daha az maliyetli çözüm haline gelmektedir (Massey, 2004:21).

ile ilişkilendiren (Piore, 1979: 99-101; Piore, 1986: 24-25) "ikili işgücü piyasası kuramı"dır.

Uluslararası göç kuramlarında göçün nedenlerine ve göç öncesi aşamaya odaklanan diğer yaklaşımları ise kabaca tarihsel yapısal yaklaşımlar ve süreklilik yaklaşımları olarak bölümlendirmek mümkündür. Uluslararası göç olgusuna ilişkin tarihsel ve yapısal bir bakış açısı sunan "dünya sistemleri kuramı" Batı ülkelerinin ekonomi temelli tarihsel ve gelişimini, üçüncü dünya ülkelerinin ekonomik kalkınma sorunsalı ile bütünleştirerek eleştirel bir ekonomi-politik yorumla ele almaktadır. Kuramın artalanında, dünya ülkeleri arasında adil bir ekonomik refah dağılım talebi bulunmaktadır (Chirot ve Hall, 1982: 81). Dünya sistemleri kuramının öne çıkan ismi Immanuel Wallerstein'in (1974) (2004) temel öngörüsü, tarihsel süreç içerisinde birbirinden farklı sistemlerin bulunduğu ve günümüzde "modern dünya sistemi" olarak ifade edilen "kapitalist ekonomik düzen"in "merkez", "yarı-çevre" ve "çevre" ülkeler arasında, küresel ekonomilerin beklenti ve talepleri doğrultusunda dolaşıma giren üretim faktörleri ile ideolojik ve yönetsel dinamiklerinin oluşturduğu uluslararası bir işbölümünün söz konusu olduğudur[20] (Wallerstein, 2004:31). Kapitalist ekonomik düzenin devamlılığı açısından kar maksimizasyonu hedefiyle gerçekleştirilen üretim süreci, küresel kapitalist ekonomik düzenin kar odaklı ve sermaye yoğun işleyişini özümseyen ve bu niteliğiyle "gelişmiş" olarak değerlendirilen "merkez ülkeler" ve kapitalist ekonomik sistem içerisinde gelişmişlik düzeyi merkez ülkeler üzerinden tanımlanan emek yoğun ülkelerdir "çevre ülkeler" arasındaki eşitsiz mübadeleye dayanan bağımlı ilişkilerle sürdürülmektedir. "Yarı-çevre" ülkeler de ürettiği ürünler ve konumu açısından her ikisiyle etkileşim

[20] Kurama göre; merkez ve çevre olma konumları nedeniyle farklı özellikleri bulunan ülkelerin birbirlerine daha önce kolonyal ve sömürgeci bağlarla; günümüzde ise kapitalist ekonomik düzenin koşutları ile bağımlıdır. İmparatorluk, sömürgecilik veya kapitalist düzenin farklı tarihselliklerinde görünür olan tek bir "dünya sistemi"nden söz edilmektedir (Friedman, 2003; McNeil, 2003; Gills ve Frank, 2003). Immanuel Wallerstein, bu yazarların tek bir sistem olarak tanımladıkları "dünya sistemi" ifadesinin yerine "dünya-sistemleri"ni yerleştirerek tarihsel uzamda farklı sistemlerin olduğu ve "modern dünya sistemi" olarak adlandırılan günümüz "kapitalist dünya-ekonomisi"nin de çağdaşlarından çok daha öne çıkan bu sistemlerden biri olduğunu vurgulamaktadır.

halindedir (Wallerstein, 2005: 36-53). Merkez ülkeler, kapitalist ekonomik düzende varlığını ve gelişimini sürdürebilmek adına ilk andan itibaren, emek, hammadde ve pazar açısından çevre ülkelerin varlığına ve kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır. Çevre ülkeler ise "gelişmiş" merkez ülkeleri takip ederek kapitalist ekonomik düzene dahil olmak ve bu ülkelerin standartlarına sahip olmak üzere mevcut kaynaklarını bu ülkelere aktarmaktadır. Çevre ülkelerden merkez ülkelere sürekli olarak aktarılan artı değer ve bağımlılık ilişkileri yapısal eşitsizlikleri pekiştirmektedir (Wallerstein, 2003: 531-532).

Bu kuramsal çerçeve, çeşitli kuramcılar tarafından (Castells, 1989; Sassen 1988, 1991, Massey vd., 1993, Castles ve Miller, 2008) kapitalist ekonomik düzenin piyasa gereksinimlerinin uluslararasılaşması tartışması üzerinden uluslararası göç olgusuyla ilişkilendirilmektedir. Castes ve Miller'a [1993] (2008) göre kapitalist ekonomik düzenin ulaşım ve iletişim ağları yoluyla genişlemesi ve küreselleşmesi yoluyla üretim faktörleri mevcut ekonomik düzenin denetimine girmekte ve bilgi, emek ve sermayenin dolaşımı hızlanmaktadır. Bu durumda ekonomi, politika, toplumsal yapıyı dönüştüren uluslararası göç, küresel piyasa ekonomisine dahil olmanın kaçınılmaz sonucu olarak devreye girmektedir (Castles ve Miller, 2008: 12-13). Sassen (1996) ise küresel ekonominin merkez ülkelerinin hem sermaye yoğun birincil sektör hem de ikincil enformel sektör için vasıflı ve vasıfsız işgücü arzı ile yabancı sermaye yatırımlarının çevre ülkedeki bireylerin üretim ve yaşam pratiklerinin güçsüzleştirerek dönüştüğünü ve uluslararası göçün merkez ülkelerin ihtiyaç duyduğu ikincil piyasadaki işgücünün yer değiştirdiğini belirtir (Sassen, 1988, 1991). Küresel kapitalist ekonominin yapısal koşulları doğrultusunda "yerli" emeğin maliyeti yeni ekonomik düzende kendi üretim pratiğine yabancılaşan ve çevre ülkeden merkez ülkelere göç eden ucuz emek ile karşılanmaktadır (Sassen, 1996: 33-35). Kuram, uluslararası göç olgusuna tarihsel ve yapısal bir bakış açısı sunmakla birlikte; küreselleşme ve sermaye odaklı açıklamaların birey/grup karar, motivasyon ve

eylemlerini ele alan yorumları ihmal edebileceği konusunda eleştirilmektedir[21] (Çağlayan, 2006:81-82; Toksöz, 2006:20; Sert, 2015:37). Uluslararası göçü "tek bir dünya sisteminin parçası" olarak ele almak, göç olgusunun küreselliğine vurgu yapmak açısından önem taşımakla birlikte; göç gruplarının göç etme nedenlerine açıklık getirmekte; ancak günümüz göçlerini açıklama ve göç sonrası aşamaya odaklanma konusunda kendini güncelleyen kuramsal yaklaşımlara da ihtiyaç duyulmaktadır (Erbaş, 2018: 290).

Uluslararası göç kuramlarında göç öncesi aşamada değerlendirilebilecek diğer göç kuramları ise "süreklilik vurgusu" çerçevesinde ele alınabilir. 1980'lerin sonlarından itibaren öne çıkan, "Ağ (Network) Kuramı", "Sosyal Ağ Teorisi" veya "İlişkiler Ağı Teorisi" olarak ifade edilen bu kuram (Taylor, 1986; Boyd, 1989; Fawcett, 1989), göç kararı, eylemi ve sonrasındaki süreçte, kaynak ülkeden hedef ülkeye gerçekleştirilen göç hareketliliğini, "ilk göçmenler", "yeni göçmenler" ve "göçmen olmayanlar" arasındaki ulus-etnik köken, soydaşlık ve akrabalık gibi ilişki ağları üzerinden incelemektedir[22] (Gurak ve Caces, 1992). Bu bağlamda uluslararası göç hareketliliği, kaynak ülkedeki bireyin/grubun mevcut sosyal ağları yoluyla hedef ülke ile ilişkilenmekte; yeni sosyal ilişkiler ağının kurulduğu ve yaygınlaştığı ölçüde de benzer yöndeki göç akışını destekleyen bir süreklilik kazanmaktadır (Portes, 1995). Özellikle kaynak ve hedef ülke arasındaki, başvuru prosedürü, ulaşım, hukuki mevzuat konularında bilgi akışının sağlanması, göç süreci ve sonrasında oluşan maliyetleri en aza indirmek üzere bu sosyal kaynaklardan finansal veya muadili bir destek alınması, ülkeye gelinen ilk dönemde

[21]Dünya-sistemleri kuramından ağ kuramına geçişi sağlayan bir bağlantı kuramı olarak "Göç Sitemleri Kuramı" ülkeler arasındaki ekonomik-politik bağlantılar, bireysel mücadele stratejileri ve süreç vurgusunu bir araya getiren makro ve mikro ölçekli değerlendirmeler sunar (Faist, 2003; Castles ve Miller, 2003). Kurama göre çeşitli sebeplerden dolayı (ekonomi, savaş, kolonyalizm vb.) ülkeler veya bölgeler arasında göç öncesinde devam eden ilişkiler söz konusudur (Castles ve Miller, 2003: 26) Göç sistemleri kuramı, ülkeler arasındaki ilişki ve bağlantıların önceliğine vurgu yapan makro bir yaklaşımı ve ülkeler arasındaki göç bağlantılarına eklemlenen birey, aile, sosyo-kültürel yaşam gibi konulardaki inanç, beklenti ve eylemlerini kapsayan mikro ölçekli mücadele stratejilerini kapsar (Toksöz, 2006:20).

[22] Hüsnü Can Dural ve Selim Çağatay (2016:1412) bu sosyal ilişki ağlarının aile, arkadaş ve yakın çevre olmakla birlikte; daha çok soydaşlık durumuyla ilintili olduğuna ve göçmenlerin kendi şehir veya kasabalarından olan hemşerilik ilişkisinin bulunduğu ağlara katılma eğilimlerine işaret etmektedir.

geçimin sağlanması ve temel ihtiyaçların karşılanması konusunda yardım ve işbirliği yapılması, tüm bu ilişkiler ağının yasa dışı göç konusunda da elverişli bir biçimde kullanılabilmesi gibi dört temel açıdan değerlendirilebilir[23] (Crisp, 1999: 5-7).

Uluslararası göçün sürekliliğine ve aktörlerine değinen "kurumsal kuram"a göre uluslararası göç, zaman içerisinde büyük çaplı bir gelişme göstererek kurumsallaşmıştır. Bu kurum ve kurumsallaşma, üniversiteler veya şirketler gibi yapısal kurum ve kuruluşlar kadar; demokrasi, din ve politika gibi toplumsal kurumları da kapsayacak şekilde bireylerin göç öncesi, sırası ve sonrasındaki sosyal çevre yapısını ifade eder (De Brujin, 1999:122). Jennissen'in kurumsal teori şemasında, "ekonomi", "toplum", "politika" ve "ülkeler arasındaki bağlantılar"dan oluşan dört temel belirleyenle çoklu bir etkileşim içerisinde bulunan uluslararası göç olgusunun, kaynak ve hedef ülkeler açısından çok sayıda kuruluşun varlığını içererek biçimde kurumsallaşmış formel ve enformel ilişki ağları vurgulanır (Jennissen, 2004:55-56). Guilmoto ve Sandron (2000) ise; kurumsallaşan göç olgusunu "göçmen ağları", "göç sistemi" ile birlikte ele alır. Uluslararası göç sürecine dahil olan birey/kuruluş sayısının artmasının göçün kurumsallaşma sürecini de beraberinde getirdiğini ifade eden yazarlar; politika, mülkiyet ilişkileri ve ortak dayanışma mekanizmalarını düzenleyen daha karmaşık kurumsal yapının bir parçası haline gelen kurumsal göçün, belirli birey ve kuruluşların amaçlarına ulaşmalarını sağlayan norm ve kurallarla yarı-özerk bir sisteme dönüşen niteliğini vurgulamaktadır (Guilmoto ve Sandron, 2000: 142-144). Massey (2014) de uluslararası göçün kurumsallaşmasını vize kuruluşlarından, hedef ülkede göçmenlere yönelik sosyal hizmet ve hukuki danışmanlık sunan gönüllü organizasyonlara, insan kaçakçılığına yönelik enformel ağlar ve göç karaborsalarından, ulaşım ve gayrimenkul acentelerine

[23] "Son zamanlarda, sosyal ağ teorisi tarafından ortaya konan ağlar fikri, *ulus-ötesi sosyal alanlar teorisi* içerisinde genellenmiştir (Faist, 2000). Faist'in (2000: 199) tanımına göre, "Ulus-ötesi sosyal alanlar birçok devlette bulunan sosyal ve sembolik bağların, bunların içeriğinin, ağlar ve örgütlerdeki konumlarının ve ağlarının birleşiminden oluşur. Bu alanlar, bağlar ve pozisyonların durağan kavramlarını değil, dinamik süreçleri ifade eder" (aktaran Sert, 2015: 40-41).

kadar çok çeşitli aktörlerle ilişkilendirerek yasal ve yasa-dışı bir göç endüstrisinin meydana geldiğini ve yasal göç prosedürü dışında kalmanın sömürü ilişkilerini beraberinde getiren, devletin sınırlarını aşan ve düzenleyici politikaları güçleştiren yasadışı kurumsallaşmanın bir parçası olmak anlamına geldiğini ifade eder (Massey, 2014: 30).

Son olarak; Gunnar Myrdal (1957) tarafından ortaya konulan ve Böhning (1972), Massey, Goldring ve Durand (1994) ve Massey (1999) tarafından geliştirilen kümülatif nedensellik yaklaşımının temel varsayımı; şu ana kadar meydana gelen uluslararası göç hareketliliğinin tüm gerekçelerinin bir bütün halinde ve yenileri de eklenecek şekilde artarak yeni göç süreci üzerinde belirleyici olmasıdır. Bir diğer ifadeyle, kümülatif nedensellik kuramında uluslararası göçün aynı zamanda artan oranda bir uluslararası göç eğilimini de beraberinde getirdiği ve bu anlamda bir göç sürekliliğini oluşturduğu varsayılmaktadır. Bireylerin sosyal ağları ile ilişkili olarak; göç deneyimi bulunan kişi veya gruplarla girdiği etkileşim sonucunda kendi yaşam standartları ve refah düzeyine yönelik olarak yaptığı bir karşılaştırma ile nisbi yoksunluk hissetmesi ve bir grup açısından göç kararı ile sonuçlanması ve sonrasında benzer bir durumun artarak devam etmesi, göçün kümülatif niteliğine işaret etmektedir. Göçmen ilişkiler ağının zaman içerisinde gelişmesiyle birlikte azalan risk ve maliyet unsurları ile göç davranışı yaygınlaşmaktadır (Massey vd., 2014:31).

Yukarıda genel bir çerçevesi sunulan göç öncesi aşama ve göçün nedenlerine odaklanan kuramlara ilişkin eleştiriler doğrultusunda, uluslararası göç olgusuna ilişkin bütün kuramların düzenli ve olağan dönemlerdeki göç olgularına ilişkin nedensel açıklamalar sundukları görülmektedir. Buna karşın göç olgusu, kendisini meydana getiren nedenlerle birlikte, beraberinde getirdiği sonuçlar açısından da önem taşımaktadır. Bu sonuçlar; göç eden birey veya gruplar açısından göç sonrası dönemde; yaş, cinsiyet, ırk/etnisite, mezhep, vatandaşlık, toplumsal ve kültürel aidiyet gibi konularla ilişkili olabildiği gibi,

göç edilen ülke veya bölgenin mevcut "yerli"leri açısından da ekonomik-sosyo kültürel kaynaklara erişim ve etkileşime yönelik unsurları barındırmakta, bunun yanı sıra hem kaynak hem de varış ülkeleri açısından daha makro bir bağlamda karşılık bulmaktadır (Erbaş, 2018:139). Bununla birlikte; olağan ve düzenli göç hareketlerinin yanı sıra; "en alttakiler" olarak "düzensiz göçmenler", "belgesiz" göçmenler, "sığınmacılar" ve "mülteciler" açısından da küresel politikalar, yoksulluk ve marjinalleşme tartışmaları, ulusal ve uluslararası göç politikaları, sınıf, etnisite, kültür ve uyum tartışmaları bağlamında (Erbaş, 2018:146) ve göç sonrası aşamadaki durumu vurgulayacak şekilde ele alınması gerekliliği öne çıkmaktadır.

Buna karşın; göç sonrası süreci; kaynak ve hedef ülkeler ile bu ülkelerin göç aktörlere yansımaları üzerinden değerlendiren kuramsal değerlendirmelerin oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda "kapitalizmin krizleri" ile krizlerin göçmenlerinin "sürekliliğine" işaret eden Erbaş (2018) göç sonrası aşamaya ilişkin temel kuramsal değerlendirmeler noktasında Castles ve arkadaşlarının (2014) kaynak ve hedef ülkelerde "dönüşümler" üzerinden ele alınan; aynı zamanda da göç eden grupların yerleşme sürecini ve göç gruplarının emek piyasasına dahil olma konumunu (Sassen-Koob, 1981) de "gelişme" King (2012) tartışmasıyla inceleyerek bu tür bir kuramsal bakışa katkı sunduğunu ifade etmektedir (akt. Erbaş, 2018: 139).

Dolayısıyla göç sonrasını değerlendirmeye yönelik kuramsal bakışın ve teorik yaklaşımların da bu üç düzeyde, makro ve kapsayıcı değerlendirmeler sunması gerekmektedir. Bu bağlamda bireyci ve iktisadi yaklaşımların kurucu; fakat genel nitelikteki değerlendirmelerinin tarihsel-yapısal yaklaşımlar ve süreklilik yaklaşımlarının kapsayıcı vurgularıyla desteklenerek yeni bir göç anlayışı süreci ve sonuçları üzerinde kuramsal olarak yapılandırılması ve tarihsel-yapısal yaklaşımlar ile süreklilik yaklaşımlarının alternatif göç hareketlerini ve göç sonrası aşamayı da ele alacak şekilde güncellenmenin ötesinde yeniden inşa edilme ihtiyacı da önem kazanmaktadır.

2. ULUSLARARASI GÖÇ KÜRESELLEŞME VE KENT İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SEGREGASYON VE SOSYAL DIŞLANMA

Çalışmanın kavramsal ve kuramsal artalanını oluşturan segregasyon ve sosyal dışla(n)ma kavramları bu bölümde ilk olarak; uluslararası göç, küreselleşme ve kent tartışmaları çerçevesinde ele alınmıştır. Sonrasında ise segregasyon ve sosyal dışla(n)ma kavramlarının tanımı, kapsamı ve biçimleri üzerinden üç aşamalı bir değerlendirme sunulmuştur.

2.1. Küreselleşme Tartışmaları Çerçevesinde Kent ve Göç İlişkisi

Literatürdeki küreselleşme tartışmaları; ekonomi, politika, kamu hizmetleri, devletin bir aktör olarak niteliği ve yapısal koşullar gibi daha makro bir çerçevede farklılaşan açıklamalar sunmakla birlikte; kent ve göç ilişkisinin dönüşümüne yönelik incelemelere de kaynaklık etmektedir. Bu nedenle öncelikle küreselleşme olgusunu tanımlamak ardından da bu kavramın kent-göç ilişkisindeki yerini ifade etmek gerekmektedir.

Küreselleşme kavramını meydana getiren koşullar tarihsel olarak şu şekilde ifade edilebilir. 1929 Ekonomik Bunalımı sonrasında yükselişe geçen Keynezyen ve devlet merkezci ekonomi politikalarındaki tıkanma sonucunda, 1960'larda başlayan ve 1970'lerde ivme kazanan neo-liberalizm politikaları ile devlet, ekonomideki belirleyici konumundan izleyici ve denetleyici konuma geçmiş, serbest piyasa ekonomisinin işleyişine yönelik düzenleyici mekanizmaların geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmakla sorumlu tutulmuş ve küresel kapitalist ekonominin yerel ekonomiye eklemlenme sürecini "yeniden yapılanma" ve "uyumlaştırmaya" yönelik olarak düzenlemeler gerçekleştirmek gibi görevler üstlenmiştir (Erbaş, 2000:140). Neo-liberal politikaların uygulanabilirliği ve yaygınlaşmasını mümkün kılan yapı ise "küreselleşme" kavramı olmuştur. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısına karşılık gelen bu dönüşüm, birey-sermaye-bilgi merkezinde ve oldukça hızlı bir hareketlilik çerçevesinde yaşanmakta, iletişim-ulaşım bağlantılarının gerek teknik altyapı gerekse etkileşim

dinamizmi, bu süreçte hem kentler düzleminde ulusal hem de ülkeler düzleminde çok yönlü karşılıklı ilişkileri, karmaşık ağ bağlantılarını ve bir anlamda da bağımlılık ilişkilerini beraberinde getirmiştir (Kesik ve Canpolat, 2011: 8).

> Küreselleşme kavramı çok farklı anlamlarda kullanılmakta ve bu konuda çok geniş ve farklı bir literatür bulunmaktadır. Küreselleşme kavramının birbirinden çok farklı anlamlarda kullanılması nedeniyle yoğun tartışmaların yapıldığı bir alan olmaktadır. Bilindiği gibi ulusal düzeyde ekonomik alanda "ekonomi ve sermayenin küçülmesi", "esnek uzmanlaşma", "yeniden yapılanma" süreçlerini; siyasal alanda "devletin küçülmesi", "serbest piyasa sisteminin tam egemenliğini kurması", "sivil toplumculuk" ya da "yerellik" aracılığıyla "yerel topluluklara geri dönüş" gibi söylemleri dile getiren Yeni Liberalizm, 1980'li yıllardan sonra yeni sağın yeni bir versiyonu olarak tüm dünyada egemen ideoloji haline gelmiştir. Bu söylemin uluslararası düzeydeki vurguları ise, "yeni dünya düzeni ile bütünleşme", "adaptasyon" ve "eklemlenme" yolu ile "bu sürecin gerçeklerine uyma" olarak dile getirilmektedir. (Erbaş, 2000: 140-141).

Dolayısıyla neo-liberalizm kavramı ile temelleri atılan ve "küreselleşme" olgusu ile dünya çapında işlerlik kazanan yeni kapitalist ekonomik düzenin[24] ön kabullerini gerçekleştirebilmeleri noktasında, küresel sermayenin ekonomik, yönetsel, sosyo-kültürel işleyişi ile ulus-devlet merkezli ve yerel olana ait yönetsel yapıların entegrasyonuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu entegrasyonun temel aldığı en önemli aşama ise "ekonomik entegrasyon"dur (Gaston ve Khalid, 2010: 3-4). Bünyesinde kapitalist ekonomik büyümeyi gerçekleştirebilecek fonksiyonları barındıran ve bu yeni ekonomik ve sosyal sistemin düzenli işleyişini sürdürebilecek denetim mekanizmalarını da kapsayan yeni ekonomik düzenin küreselleşme söylemi, kendi taraftarlarını ve karşıtlarını da üretmiştir. Sen (2006) söz konusu ikilemi *"*küreselleşme taraftarlarının görüşlerinin temellendiği nokta, Avrupa'da gerçekleşmiş Rönesans, Aydınlanma ve Endüstri Devriminin Batı'daki yaşam standartlarını arttırması ve tüm dünyaya bir armağan olarak yayılması iken, tersine bir bakış açısıyla Küreselleşme karşıtlarının görüşüne göre küreselleşme, batı emperyalizminin devamı gibi görünen ve batı hakimiyetini ifade eden şeytani bir kavramdır*"* (Sen, 2006: 17) ifadeleriyle açıklamıştır.

[24] Küreselleşme tartışmaları ile ilişkisi bağlamında kapitalist ekonomik düzenin dönemselleştirilmesine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme için bkz. Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar Hayriye Erbaş. 2000. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi*, Sayı. 10, ss. 139-151.

Küresel kapitalizmin ekonomik düzeni ve neo-liberalizmin tanımladığı ulus-devlet ilişkilerinin de ekonomik entegrasyonun bağımlılık ilişkileri çerçevesinde biçimlendiği görülmektedir. Ulus-devletlerin dünya çapında bir güç unsuru haline gelmeleri ve ekonomik erk karşısında yerel ölçekli ülke ve örgütlenmelerin varlık ve etkinlik gösterebilmeleri olarak tanımlanan "gelişme" koşutu; küresel ölçekli sermaye ve ekonomik ağlara eklemlenebilme ile mümkün olmaktadır. Boratav'ın (2000) da vurguladığı üzere; küreselleşme, küresel kurum ve aktörler tarafından belirlenen ve denetlenen, "azgelişmiş" ülkelerin yönetim yapılarında uygulamaları beklenen ekonomi ve sosyal içerikli yapısal uyum programı ve prosedürlerinin yerine getirilmesi karşılığında verilen sermaye desteği ve serbestisi önem kazanmaktadır. Örneğin Dünya Bankası (DB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) gibi küresel finansal kuruluşlar ve G7 ülkelerinin küresel ekonomi işbirlikleri, küreselleşme sürecinin hızla gelişme göstererek kurumsallaştığını ve "küresel kentler olarak metropollerin" karşılaştıkları çatışma ve krizleri çözme ile küresel ülkelere bağımlı konumdaki çevre ülkelerin "gelişme" durumlarını farklı düzeylerde ve alanlarda denetleme işlevlerinin üstlenildiğini göstermektedir (Boratav, 2000: 19). Dolayısıyla küreselleşen sermayenin özellikle 1990'lardan bu yana kent dokusuna da yayılan küresel entegrasyon politikalarının doğrudan düzenleyici aktör olarak dönüşümüne dikkat çekilmektedir. Söz konusu dönüşüm, küreselleşme tartışmaları ekseninde göç ve kent kavramı ve ilişkilerininde de köklü bir dönüşümü beraberinde getirmektedir.

Küreselleşme kavramının sunduğu bu artalan çerçevesinde kent ve göç ilişkisinin gündelik yaşam rutininden yapısal koşullara kadar uzanan bir düzlemde yer aldığı görülmektedir. Küreselleşme ve kent ilişkisinde öne çıkan nokta, Erbaş ve Soydemir (2011) tarafından vurgulanan; özellikle yatırım ve istihdam odaklı sermayenin yerini, monetarist uygulamalarla "paradan para kazanma" temelindeki bir sermaye düzeninin

alması ve alınan kentsel politik kararlar doğrultusunda yerel-küresel mekanın/kentlerin sermayenin çıkarı doğrultusunda kullanımına açılması durumudur (Erbaş ve Soydemir, 2011:635). Küreselleşme, bütün kentler üzerinde; ancak farklı düzeylerde hiyerarşik bir dönüşümü beraberinde getirmektedir. Belirli kentler veya kent içerisindeki belirli bölgelerde inşa edilen küresel finans kentleri, bu bağlamda sermayenin ve tüketimin küresel çekim alanı olarak işlev görmekte, "küresel kent" olma yolundaki bu dönüşüm, kentin fiziksel ekonomik ve sosyo-kültürel "doku"sunun dönüşümünü, kaybını ve kentsel eşitsizlikleri de derinleştiren (Erbaş ve Soydemir, 2011: 635) sonuçlarıyla birlikte değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda günümüz modern kentlerinin ve "kentleşme" ile "kentlileşme" biçimlerinin oluşumu ve gelişimi[25], kentlere ilişkin olarak karşılaşılan altyapı, ekonomik kaynak ve sosyo-kültürel etkileşim sorunları, kent ve yoksulluk ilişkisi; buna ek olarak bir "küresel kriz" olarak tanımlanan uluslararası göç olgusu, sermaye ve metanın hareketliliği sonucunda sınırlandırılamayan emek hareketliliğiyle yakından ilişkilenen göç süreci ve sonrasında kent ve göçmen etkileşimi, "yerli"-göç eden ilişkisi, göç edenlerin kent üzerindeki ayrımlaşma (segregasyon) biçimleri ve karşı karşıya kaldıkları içer(il)me/dışla(n)ma pratikleri, bir anlamda, küreselleşme olgusunun ulus aşırı yansımalarının, kent düzlemindeki göç ilişkilerini ekonomik, politik, yönetsel ve sosyo-kültürel açıdan ele alınabileceği tartışma başlıklarını oluşturmaktadır.

Küreselleşmenin kentleşme sürecindeki yansımaları Louis Wirth'ün [1938] (2002) değerlendirmeleriyle, kent merkezi ile çeperinde biçimlenen alternatif ilişkilerin

[25]Modern kentler, "kentleşme" ve "kentlileşme" olguları sosyal bilimlerin birçok yönüyle incelediği geniş kavramsal tartışmaları içermektedir. (Park ve Burgess 1925; Wirth 1938; Lefebvre, 1967 (2015); Castells, 1977, 1997; Harvey, 2003) Bir gelişimsel sürecin sonucu olarak kentler, toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin yaratmış olduğu kurumlarla eklemlenerek; ekonomik, sosyal, kültürel, politik olarak çok boyutlu bir yapıyı oluşturmaktadır.

dönüşümü ve göç eden bireylerin "yerli"ler karşısındaki "yerleşikleşme" çabaları üzerinden de okunabilir. Kentleşme artık yalnızca insanları kent olarak adlandırılan yere çekme sürecini belirtmekle kalmamakta, insanların kentin yaşam biçimini benimsemesi anlamına da gelmektedir. Kentte kurulan ilişkiler gerçekten yüz yüze olabilir, ama bu ilişkiler yine de kişisel, yapay, geçici ve parçacıldır. Kentte yaşayanlar, diğer bireyleri, kendi amaçlarına ulaşmada bir araç olarak görerek, çıkara dayanan ilişkiler kurma eğilimindedirler. Kentsel yaşam biçiminin belirgin özellikleri olarak çoğunlukla, toplum bilimsel olarak, birincil ilişkilerin yerini ikincil ilişkilerin alması, akrabalık bağlarının zayıflaması, ailenin toplumsal açıdan öneminin zayıflaması gösterilmektedir. (Wirth, 2002: 81 ve 101). Diğer yandan, modern kent kurgusu, kendi içerisinde geleneksel gruplarını, konut yapılarını ve diğer birçok ekonomik ve sosyo-kültürel birikimini de taşımaktadır.

Bu bağlamda kentler, toplumsal ilişkiler ve bu ilişkilerin yaratmış olduğu kurumlarla eklemlenerek; ekonomik, sosyal, kültürel, politik olarak çok boyutlu bir yapılanmaya sahiptir. Kentler ve kentleşme süreci de bir yandan; modernizm, kentsel dönüşüm, demokrasi, aktif katılım gibi bir takım söylemlerle ilerlemeye ve gelişmeye odaklanmış bir süreci beraberinde getirecek yapılanma idealine işaret ederken; diğer yandan ironik bir şekilde gecekondulaşma, yoksullaşma, kentsel çöküntü alanları gibi kavramların ortaya çıkış koşullarını hazırlamakta ve bu kavramları yeniden üretmektedir. Dolayısıyla kent içerisinde mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel ayrımlaşma ve dışlanmanın çeşitli formları gelişmekte ve küresel-yapısal koşullar doğrultusunda normalize edilerek kalıcı hale gelmektedir. Söz konusu küresel ve kentsel çelişkileri tarihsel ve bütüncül bir bakışla ele almak da bu noktada önem kazanmaktadır.

Dolayısıyla bir heterojen mekan ve yapı olarak kentler, bir yandan söz konusu "kentsel gerilim" (Erder, 1997) dinamiklerini yeniden ve yeniden üretirken; diğer yandan da buraya yönelen iç göç ve daha yakın dönemde öne çıkan uluslararası göç olgusu, süreç

ve sonuçlarının eklemlenmesiyle birlikte daha karmaşık bir hal almıştır. Küreselleşme kent ve göç ilişkisinin birbirine eklemlenmesi, tam da bu bağlamda incelenmelidir. Dünya ölçeğinde bir "yeniden yapılanma" süreci biçiminde ifade edilen küreselleşme kavramı bir yandan "küresel kentler" oluşturma iddiası taşıyarak bir gelişmişlik idealini ve evresini tanımlamakta; fakat aynı zamanda da söz konusu bağımlılık ilişkileri çerçevesinde farklı düzeylerde gelişme gösteren bölge ve toplumların karşı karşıya oldukları küresel ekonomik ve politik baskılar ve "küresel kriz" sonucunda gerçekleşen uluslararası göç hareketleri biçiminde artarak devam etmektedir (Şengül, 2000: 138). Erbaş (2002: 183) küreselleşme tartışmaları bağlamında göç ve kriz ilişkisini şu ifadeleriyle ortaya koymaktadır:

> Krizler dünya ölçeğine yayıldıkça, krizden en çok etkilenen ülkelerde ve bütün ülkelerin belli katmanlarında ve dolayısıyla da daha çok vasıfsız emeği oluşturan göçmenlerde yoksulluk ve dolayısıyla da marjinalleşme ağırlık göstermiştir. Bu süreç, kazananları ve kaybedenleri olan bir süreç olup, ayrıntıda bakıldığında bir taraftan 1970'lerde emek süreçlerini derinden etkileyen ve sonuçları itibariyle işgücü piyasasının dışına itilen ya da yarı-zamanlı ya da düzensiz çalışma konumuna gelen kitleler; diğer taraftan da 1990'lı yıllarda dünyada olup bitenlerle uluslararası ilişkilerin değişmesi sonucunda yaşananlar 80'li yılların ortalarında hızlanan yeni göç akımları ile sonuçlanmıştır. Bu olaylar arasında Sovyet Bloku ve diğer sosyalist ülkelerdeki çöküş sonrasında Yugoslavya ve diğer balkan ülkelerinde yaşananlar, körfez savaşı ve Ortadoğu'da yaşananlar, şimdilerde Afganistan ve önümüzdeki günlerde yeni "düşmanını arayan savaşlar" ve belki de yeni göç akımlarına yol açabilecektir. Bu oluşumlar pek çok durumda "zorunlu göç" yaratmakta ve dolayısıyla da günümüzü "göç yılları" (the age of migration) olarak adlandırmaya neden olacak düzeyde hızlı nüfus hareketlerine yol açmaktadır. (Erbaş, 2002: 183).

Günümüzde de özellikle içinde bulunulan ekonomik, politik baskılar ve savaş durumu gibi pek çok gerekçeyle Ortadoğu ülkelerinden dünyanın çeşitli ülkelerine doğru yoğun göç eğilimleri söz konusudur. Küresel krizin etkilerinin derinden hissedildiği ve uluslararası ölçekte yaygınlaştığı günümüzde, uluslararası göç kapsamındaki düzensiz göç hareketleri, ortaya çıkış koşulları ve sonuçları açısından önem taşımaktadır.

Uluslararası göç olgusunun küreselleşmesi ve kentleşme süreci de bu bağlamda göç edenlerin dezavantajlı koşullarını ve sorunlarını artırmakta "yapısal uyum" ve "küresel zorunluluklar" ile sabitlemektedir. Dolayısıyla, küreselleşen göç hareketleri, hem tüm bu küresel tıkanmaların sonucu olarak ortaya çıkmakta; hem de en az göç süreci öncesinde olduğu kadar göç süreci sonrasında da gelinen ülke, bölge ve kentlerin "küresel-yapısal

koşul ve sorunlarına" eklemlenen ve göç edenin karşı karşıya olduğu dezavantajlı durumu pekiştiren sorunların tabakalar halinde katmanlaşmasına ve artmasına neden olmaktadır.

Göç literatüründe ve özellikle uluslararası göç teorileri kapsamında bu tür bit tartışmaya kaynaklık edebilecek kuramsal çıkış noktası, Immanuel Wallerstein'ın (1974) "Dünya Sitemleri Teorisi" ile ortaya konulmuştur. Evrensel ve egemen piyasa işleyişinin hiyerarşik ikircikliği ve gelişimini tanımlayan küreselleşme kavramı bu bağlamda; ekonomik, politik ve sosyo-kültürel bağımlılık ilişkilerini ele alan ve söz konusu ilişkilerdeki bağımlılık hiyerarşisini, iktidar ekseni itibariyle "merkez", "çevre" ve "yarı-çevre" olarak konumlandırılan bölgelerin "gelişme-azgelişme" ilişkileri temelinde açıklayan bir Marksist ve ekonomi-politik kuramsal artalan sunmaktadır.[26] Dünya Sistemleri kuramı çerçevesinde uluslararası göç olgusu ile "küreselleşme" (1996; 1998; 2000; 2007) ve "kutuplaşma" (polarization) (1984; 1988; 1991) kavramlarını birlikte tartışmaya açan Saskia Sassen uluslararası yatırımlar yoluyla sermayenin, emek hareketliliği üzerinde belirleyici olduğunu vurgulayarak; sermaye hareketlerinin küreselleşmesinin emek hareketliliğine ilişkin bir küreselleşme tartışmasından bağımsız değerlendirilemeyeceğini belirtir (Sassen, 1984; 1988). Küresel ekonomilerin aynı anda hem mesleki uzmanlaşmaya dayanan nitelikli ve hem de enformel sektördeki ucuz emek talebi, dünya ekonomisinin küresel hiyerarşisini şehirlere taşımakta; farklı ülkelerde farklı düzeylerdeki ekonomik yapılar ve küresel bağlılık seviyeleri, hem göç alan merkez ülkeler arasında, hem de göç veren yarı-çevre/çevre ülkelerden göç alan merkez ülkelere doğru yönelen bir emek arz-talep hiyerarşisini beraberinde getirmektedir (Sassen, 1991; 2000). Çevre ülkelerde yabancı sermayenin yatırımları doğrultusunda ilerleyen ekonomik ve sosyo-kültürel üretim pratiği ve gündelik yaşam rutini zayıflayarak göç olgusuyla eklemlenen bir biçimde dönüşmekte ve merkez ülkelerin ihtiyaç duyduğu ikincil

[26] Wallerstein'ın Dünya Sistemleri Teorisi konusundaki temel vurgular tezin ilk bölümünde ifade edilmiştir.

piyasadaki işgücü talepleriyle yer değiştirmektedir (Sassen: 1998). Küresel ekonomilerin küresel kentlerinde orantısız biçimde yoğunlaşan düşük ve yüksek statü ve gelirli işler emeğin ekonomi ve mekan temelli kutuplaşmasına (1984, 1988, 1991) neden olmaktadır.

Küreselleşme, uluslararası göç ve kent ilişkisi bağlamında ortaya çıkan bu tür bir kutuplaşma durumunu açıklarken "segregasyon" kavramı, hem uluslararası göç sürecinin yukarıda genel bir çerçevesi sunulan emek, sermaye hareketliliği ve küreselleşmeyle eklemlenen yapısal koşullarıyla birlikte kavranabilmesi, hem de göç sonrası süreçte göç edenler açısından bir başka ülke, bölge, şehir ve mahalleye yerleşmenin gündelik yaşam rutininin mikro ilişkilerinde mekânsal ekonomik ve sosyo-kültürel olarak görünür hale gelen küresel-yapısal ilişkilerin gözlemlenebildiği bir bağlantı noktasının oluşturulabilmesini mümkün kılmaktadır.

2.2. Küreselleşme Kent ve Göç Ekseninde Segregasyon ve Dışla(n)ma

Küreselleşme kent ve göç tartışmaları bağlamında bu bölümde ilk olarak segregasyon, ardından da sosyal dışla(n)ma ve içer(il)me kavramlarının tanımı ve kapsamı üzerinde durulmuştur. Ardından, göç ve kent ilişkileri kapsamındaki dışla(n)ma/içer(il)me tartışması, Erving Goffman'ın gündelik yaşam pratiklerindeki "etkileşim" vurgusuna işaret eden damga kavramı ve tipolojisi çerçevesinde ele alınmıştır. Son olarak, ayrımlaşma ve dışla(n)ma biçimleri; mekânsal, ırk/etnisite, ekonomi ve sosyo-kültürel olarak dört altbaşlık üzerinden incelenmiştir.

2.2.1. Segregasyon ve Sosyal Dışlanma: Kavram ve Kapsam

Segregation (ayrımlaşma) kavramı toplumdaki insanları ırk, din, etnisite temelinde birbirinden ayıran yasal uygulamalar[27] (Hovenkamp; 1985: 625) ve ırk, dil, yaş, gelir,

[27] Güney Amerika'daki Afrikalı Amerikalılara yönelik yasal segregasyon sistemi ve uygulamaları, 1865 yılındaki 13. Yasa değişikliği ile köleliğin kaldırılmasının ardından (Ultan ve Örnek, 2014: 81). Güneyli beyazlar tarafından konut, eğitim, çalışma ve diğer uygulamalar konusunda geliştirilen ve sürdürülen totaliter bir sistemdir. Yasal segregasyon bu bağlamda ırkçı kast hiyerarşisi ve sömürü ilişkileri çerçevesinde ucuz işgücü ve ekonominin kontrolünün sağlanmasına yönelik uygulamalarla da yakından ilişkilidir (Rabinowitz, 1978; Cooper, 1983). Segregasyonun yasal çerçevesi 1900'lerin başından itibaren resmi bir politika haline gelmiş, 1968 medeni haklar yasasına kadar hukuki varlığını sürdürmüştür; ancak

cinsiyet ve karşılaştırmalı üstünlüğün bulunduğu çeşitli alanlarda farklı çizgilerde ve biçimlerde gerçekleşen fırsatların kısıtlanması ve baskın gruba ait olmayan birey ve grupların özgürlüğünün sınırlandırılmasını vurgulayan; bazıları organize edilen, bazıları ekonomik olarak belirlenen, çeşitli özel iletişim sistemleriyle ilgili olabilen ve ayrımcı bireysel tercihlerin etkileşimsel sonucu olarak ortaya çıkabilen bir toplumsal pratik (Schelling; 1969: 488) olarak; hukuki sınırlar ve yasalar ile çeşitli sosyo-ekonomik, kültürel, bireysel, gönüllü ve toplumsal gerekçeli iki temel tanımsal çerçeveye sahiptir[28]. Bu bağlamda segregasyon, gündelik etkileşimden, kamusal alan ve sosyo-kültürel norm, gelenek ve pratiklerin sürdürüldüğü ortak yaşam alanlarına[29], bürokratik-yasal uygulamalardan, baskın grubun ayrımcı davranışlarına kadar çeşitli biçimlerde görülebilir. Sosyal bilimlerde kent, ekonomi ve sosyoloji kuramcıları tarafından da segregasyon kavramı farklı dönemlerde farklı kapsamlarda ele alınmıştır.

Chicago Okulu'nun[30] önde gelen isimleri Park[31] (1915; 1926) ve Burgess (1928) tarafından segregasyon; sanayi bölge ve kentlerinin bir organizmaya benzeyen yapısı itibariyle büyümesi ve dönüşümü ile kaçınılmaz hale gelen rekabet, çatışma ve hakimiyet

kavramın varlığı ve etkisi günümüze kadar devam etmiştir. 1916-1970 döneminde "Büyük Göç" (The Great Migration) veya "Siyah Göçü" (Black Migration) olarak tanımlanan ve 6 milyon Afrikalı Amerikalının Amerika'nın Güney kırsalından kuzey ve batı kentlerine hareketleri de yasal ve resmi segregasyon uygulamalarıyla yakından ilişkilidir (Tolnay, 2003: 209-210)

[28] Ceri Peach (1996) ise "The Meaning of Segregation" çalışmasında, segregasyonun bölücü, anlamayı ve uzlaşıyı önleyen, bireyler ve gruplar arasında güvensizlik temelindeki sosyal etkileşimi azaltan bu olumsuz tanımlarını eleştirmekte; segregasyon kavramının yasal zorunluluğu bulunan uygulamalarla gönüllü ve iradi kararlar arasındaki "farklılığı" barındıran açıklamaları içeren anahtar yöntemlerden biri olduğunu ifade etmektedir.

[29] Bu kapsamda çalışmada, kamunun hizmetine sunulan park, bahçe, cadde, hastane, okul vb. alanlar kamusal alan (public space); sosyo-kültürel gelenekler çerçevesinde oluşan düğün, misafirlik, komşuluk, kahvehane kültürüne yönelik alan ve ilişkileri vurgulamak amacıyla ortak yaşam alanları ifadeleri tercih edilmiştir.

[30] Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ve Amerika hızlı bir sanayileşme sürecine girmiş ve ABD'deki Chicago kenti önemli bir sanayi bölgesi haline gelerek; Avrupa, Afrika, Amerika'nın farklı bölgelerinden yoğun bir ucuz emek göçü almıştır. Sanayileşmenin gelişimi ve makineleşme ile birlikte işsizlik oranlarında önemli bir artış yaşanmış, ekonomik yetersizlikler, barınma ve sağlık sorunları, gettolaşma, kutuplaşma, alt kültürlerin oluşumu ve suç oranlarının artışı gibi pek çok sosyal sorun Chicago Okulu'nun temel çalışma alanlarını oluşturmuştur (Williams III ve Mc Shane, 2004: 57).

[31] Park'ın kentsel ekoloji yaklaşımında yer alan araştırmaların odak noktası biyotik düzeydeki nüfusun mekânsal dağılımı ve kentin kıt kaynakları üzerindeki rekabet ve çatışma ilişkileridir. Park için kent, bölge ve mahalleler, doğal ortam içerisinde kendine en uygun yaşam alanına ulaşma çabası gösteren ve yerleşen canlıların dinamik faaliyet alanlarıdır (Park, 1952: 79; Park, 2005: 65).

ilişkilerinin oluşturduğu koşulların "doğal" sonuçları olarak açıklanmaktadır. Ancak bu bakış açısı, segregasyon kavramının kapsamını "doğallaştıran", sınıfsal-ırksal sömürüye işaret eden ekonomi-politik bir analizi ihmal eden etnosentrik bakış açısı nedeniyle eleştirilmiştir (Sounders, 1986; Gottdiener ve Hutchiston, 1994). Marksist perspektifin segregasyon kavrayışı ise; sınıf vurgusu ve sömürü ilişkileri çerçevesinde biçimlenen, emek sermaye ilişkilerini kavramak üzere ırk ve etnisite temelindeki segregasyon ilişkisini ele almaktadır (Johnson, 1943; Rex ([1963] 1970; 1973). Bunun yanı sıra; 1960'lardaki sivil haklar hareketi ve elde edilen 1968 sivil haklar yasası, oy hakkı ve adil konut yasaları çerçevesinde "yasal segregasyon" tartışmaları açısından çeşitli gelişmeler yaşanması, literatürdeki araştırmaları, bölge ve konut merkezli segregasyon (Pascal, 1965; Clark, 1986) ve ırkçılık ilişkisi üzerinden açıklanan "racial residental segregation" (Logan vd., 1987; Farley vd., 1993; Gotham, 2000) tartışmalarına yönlendirmiştir. Ancak yasal segregasyona yönelik hukuki çözümler; yapısal koşullar ve gündelik rutinler çerçevesinde süren ve kent, yoksulluk, sınıf, ırk ilişkileriyle eklektik bir bütünlüğü bulunan bir toplumsal gerçeklik olarak segregasyonu ve sorunlarını çözememiştir (Jargowsky; 1997). "Segregasyon, kentsel yoksulların durumunu anlama girişimlerindeki eksik halkadır" (Massey ve Denton; 1993:3). Bu da konut ayrımcılığı ve yoksulluk ilişkisi üzerinden mekan ve güç ilişkilerinin yoğunlaşmasını esas alan "neighborhood effects" gibi yeni bir çalışma alanını (Kintrea ve Atkinson, 2001; Hedberg ve Tammaru, 2010; Musterd ve Ostendorf, 2005) ardından da yoksulların mekânsal segregasyonunun sosyal sonuçları üzerinde duran araştırmaları beraberinde getirmiştir[32]. Bir sonraki bölümde bu çalışmalar incelenmiştir.

[32] Türkiye'de, segregasyon konusunu doğrudan ve/veya dolaylı olarak ele alan oldukça sınırlı sayıda çalışma bulunmakta; söz konusu çalışmalarda da segregasyon kavramı "ayrı tutma", "ayırma" (Soyupek vd., 2015); ayrışma (Ertuğrul, 2017); "ayırma" (Göregenli ve Karakuş, 2014) ve segregasyon (Canatan, 2011) biçiminde farklı biçimlerde ifade edilmektedir. Bir kavram birliği olması açısından bu çalışmada "segregasyon" ve "ayrımlaşma" kavramları birlikte tercih edilmiştir.

Yukarıda tanım ve kapsamına ilişkin genel bir çerçeve sunulan segregasyon kavramı göç eden gruplar açısından da sınıf, etnisite, yoksulluk, sosyal haklara ve kamu hizmetlerine erişim gibi farklı konularda ortaklığı bulunan bir grubun aynı yerleşim alanında bulunmalarının anlamı kadar; ülkeye ve bölgeye yeni gelen birey ve toplulukların oransal dağılımları[33] gibi matematiksel bir kategoriyi de birlikte ifade eden istatistiksel ve sosyal bileşenli bir kavramdır (Maloutas, 2016: 4). Bir diğer açıdan ise bu kavram, ev sahibi toplum ve yerleşik halk tarafından ve yerleşiklik durumu itibariyle kendilerinin dışında kalan grup ve topluluklara yönelen dışlama ve yalıtma faaliyetleri ile de yakından ilişkilenmektedir. Bu bağlamda segregasyon, büyük ölçüde göç eden grupların iradi kararları dışında kalan; fakat doğrudan onlara yönelen bu yalıtılma durumunun ekonomik, politik ve sosyo-kültürel açıdan sonuçlarına da işaret eden bir kavramdır. (Canatan, 2011:13-14)[34]. Göç eden gruplar ve "yerli" halk arasında segregasyon, "farklılıklar" temelinde bir mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel "sınır" durumuyla ilişkilenmekte; ancak diğer yandan her iki grup açısından da içinde bulunulan yapısal koşullar "benzer" sömürü ilişkilerini yeniden üretmektedir. Segregasyon kavramı, bu tür bir geçişliliğe uygun kavramsal artalan sunmaktadır. Burada, göç eden bireyler düzeyinde bir uyum problemi veya göç edilen ülke veya bölgenin yerleşik halkının göçmenleri içerme-dışarıda bırakmaya yönelik görüş ve edimlerini bünyesine dahil eden; fakat aynı zamanda onu aşarak; bizzat gündelik ilişkilerde hüküm süren uyum, dışlama, damgalama, ayrımcılık gibi tartışmaların; esasen küreselleşme olgusuna bağlı emperyalist kolonyal ilişkiler, iş bölümü, bürokratik iktidar yapıları ve politikaları ile uyumu doğrultusunda bir dışlama, ayrımcılık, uyum ve sınır tartışmasını da kapsadığına işaret edebilmeyi ve bu tür bir değerlendirmeyi sunabilmeyi mümkün kılmaktadır (Ertuğrul, 2017: 74-76). Aynı

[33] "Segregasyon türleri" başlığında değinilen ve Thomas Schelling'in kendi adıyla anılan segregasyon modeli, segregasyon tanımı kapsamında yer alan bu tür bir matematiksel dağılım kategorisinin örneği olarak gösterilebilir.

[34] Bu çalışma kapsamında segregasyon kavramı, bu üçüncü anlamıyla ve bölgeye daha önce yerleşmiş bulunan yerli halk tarafından Suriyeli mültecilere yönelen "ayrımlaştırma" düşünce ve edimlerini kapsayacak şekilde kullanılmakta ve bu biçimde kavramsallaştırılmaktadır.

zamanda segregasyon, küresel anlamda yerleşik hale gelen ekonomik-politik ve sosyo-kültürel düzenin yapısal koşullarının göç eden bireyler ve yerleşik halkın etkileşimi yoluyla gözlemlenebilen ve göç sonrası döneme işaret eden bir kavramsal artalana sahiptir.

Segregasyon kavramı; kapsamı itibariyle "yoğunlaşma", "asimilasyon", "entegrasyon", "seperasyon", "gettolaşma" kavramlarıyla ilişkili; fakat çeşitli açılardan da bu kavramlardan farklılaşan bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle segregasyon kavramın sınırlarının belirlenebilmesi adına bu kavramlarla olan benzerlik ve farklılıklarının altı çizilmelidir. Yoğunlaşma (concentration) kavramı, daha çok ilk bakışta mekânsal olarak homojen niteliklere sahip bir grubun yüksek oransal dağılımına işaret etmekle birlikte; "yoksulluğun yoğunlaşması" (Massey, 1991; Quillan, 2012) ve "dezavantajın yoğunlaşması" (Peterson ve Krivo, 1999) kavramıyla yakından ilişkilidir. Sayısal yoğunlaşmanın beraberinde getirdiği, yoksulluk ve hizmetlere erişim olanaksızlıklarının yoğunlaşması açısından kentleşme tartışmalarında merkez konumdaki ülke ve bölgelerde yoğunlaşmanın başlangıcı, toplumsal ayrışma ve merkezden uzaklaşma süreci ile yoğunlaşmanın taşınmasını beraberinde getirmektedir (Uzun, 2006: 200). Dolayısıyla yoğunlaşma; temelde segregasyon kavramının koşullarını hazırlayan bir kurucu unsur olarak incelenirken; segregasyon süreci, yoğunluğun artışı ve azalışının gözlemlenmesini mümkün kılmaktadır.

Segregasyon ile yakından ilişkili bir diğer kavram ise "seperasyon" (ayrışma) kavramıdır. Spielman ve Harrison (2014) segregasyonu "insanların ırka, etnik kökene ve/veya gelirlerine göre mekânsal olarak seperasyonu" (Spielman ve Harrison, 2014: 26) biçiminde tanımlaması da bu benzerliği göstermektedir. Her iki kavramda da bir ülkeye ve/veya bölgeye yeni gelen ve yerleşme sürecinde bulunan grup ve/veya toplulukların mekânsal, sosyo-kültürel ve yapısal olarak yerleşik halktan ayrı bulunmaları ve okul, çalışma yaşamı, ulaşım, gündelik yaşam faaliyetlerinde de ayrışma durumu söz

konusudur ve segregasyon bu bağlamda mekânsal olarak ayrışma ile benzer anlamlarda kullanılabilmektedir (Maloutas, 2016: 4). Ancak bu iki kavram, ayrı bulunma durumunun öznesi ve edim biçimi açısından temel bir farklılık göstermektedir. Seperasyon kavramı ile "azınlık" konumunda bulunan grubun kendi iradeleri ile mekânsal ve sosyo-kültürel egemen toplumdan ayrışarak geleneklerini ve toplumsal rutinlerini sürdürdükleri bir yapı kastedilmektedir. Segregasyon kavramı ise egemen topluluk ve bürokratik engeller ile azınlık gruba yönelen mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel dışarıda bırakılma durumu ile ifade edilmektedir (Özmen, 2012: 56-57).

Asimilasyon kavramı; "tarihsel süreçte yaygın bir göçmen grup üyelerinin baskın/yaygın toplumun kültürünün değerlerine uyması, onları benimsemesi ve kendi grup kimliğinden vazgeçmesi" biçiminde tanımlanmaktadır (Sirkeci vd., 2015:2). Bu nedenle asimilasyon kavramı aynı zamanda göçmen ve "yerli" etkileşiminin, göçmenlerin etnisite başta olmak üzere sahip olduğu nitelikler konusunda "yerli" halk ile aralarındaki farkın azaldığı ve hatta ortadan kaybolduğu bir formda benzeşme göstermesi ile sonuçlandığı bir süreç olarak değerlendirilebilir (Bartram vd., 2014:15). Burada "yerli" halkın egemen sosyo-kültürel konumunda bir değişim olmaksızın, göçmen grupların sahip oldukları niteliklerin yitimi vurgulanmaktadır. Asimilasyon kavramı ile segregasyon ilişkisi ise, bu iki kavrama ek olarak, seperasyon ve "erime potası"[35] kavramlarıyla birlikte anlaşılır hale gelmektedir. Göregenli ve Karakuş (2014:104) bu kavramlar arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmektedir:

> Başat grup, başat olmayan gruplar için asimilasyon stratejisini desteklediğinde bu yönelim "*Erime Potası*" olarak isimlendirilmektedir. Başat grup başat olmayan gruplar açısından separasyon stratejisini tercih ettiğinde ve grupları buna zorladığı koşulda ise bu yönelim "*Segregasyon/Ayırma*" olarak adlandırılmaktadır (Göregenli ve Karakuş, 2014: 104).

[35]Erime potası kavramı asimilasyon tartışmaları çerçevesinde Anthony Giddens (2000: 251) tarafından da etnik bir bütünleşme modeli olarak ele alınmıştır. Bu kavram genel itibariyle; bir ülke veya bölgenin yerleşik halkı ve göçmen ayrımı olmaksızın, tüm farklı kültür, norm, gelenek ve yaşam tarzına mensup birey, grup ve toplulukların tamamının, etkileşimli bir bütünlük içerisinde dönüşüme uğraması durumuna karşılık gelmektedir. Dolayısıyla erime potasının devrede olduğu bir yapı içerisinde ayrı ayrı ulus, din, etnisite vb. konularda özgünlüğü bulunan kimlikler ve niteliklerden söz etmek mümkün değildir (Vatandaş, 2001: 104).

Asimilasyon kavramı, göç literatüründeki erken dönemli çalışmalarda yaygın biçimde kullanılmakla birlikte; özellikle 1970'lerden itibaren gelişen "erime potası" ve "çokkültürlülük" tartışmaları çerçevesinde[36], farklı göç gruplarını tanımlayan etnik, sosyo-kültürel kimliklerin kabul edilmesi, tanınması ve sürdürülmesi noktasında eleştirilerek yerini büyük ölçüde "entegrasyon" (integration) kavramına bırakmıştır (Budyta-Budzyńska, 2011: 45-46). Kamu politikası alanında olduğu kadar literatürdeki tartışmalarda da yaygın bir biçimde yer bulan ve göç sonrası döneme ilişkin bütünleşme ve uyum kavramlarına işaret eden entegrasyon kavramı kabaca göçmen gruplar ile "yerli" halk arasındaki çok yönlü (ekonomik, hukuki, sosyo-kültürel vb.) değişim süreci olarak ifade edilebilir. (Sirkeci vd., 2015:2-3). Daha ayrıntılı bir tanımında ise entegrasyon; göçmenlerin hedef ülkede sosyal üyelik kazanma, kilit kurum ve organizasyonlara katılma ve bu üyelik ve katılımı bütünleşme ekseninde artırma ve geliştirme süreci olarak ifade edilmektedir. Burada, entegrasyonun hedef ülkeye geliş sonrasında yaşanan değişim ve dönüşümün yanı sıra, henüz kaynak ülkede iken bu ülkedeki değişimlere de vurgu yapan çift yönlü bir süreç olarak kapsamının genişletildiği görülmektedir (Bartram, 2014: 83-84).

Asimilasyon, entegrasyon ve segregasyon kavramlarının söz konusu farklarının yanı sıra ortak niteliği, diaspora eksenli tartışmalar açısından, ev sahibi konumundaki ülkelerin ulusal ve uluslararası göç ve göçmen politikalarına eklemlenmesidir (Yaldız, 2014: 396-397). Bu bağlamda söz konusu kavramlar, birer "azınlık politikası" olarak; yok etme, bütünleştirme veya ayrımlaştırma nosyonuyla anlaşmalar ve eylemler düzleminde uygulanabilmektedir.

[36]İbrahim Sirkeci ve arkadaşlarının (2015) ifadesiyle "Artan küreselleşmeyle göç eylemleri ve eğilimleriyle, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla, uluslararası ağların her geçen gün yeni biçim ve doğrultulara sahip olmasıyla değişen şartlar, asimilasyoncu yaklaşımın yerini erime potasına (melting pot) ve "çokkültürlülük" yaklaşımlarına bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Ulus-devlet bilincinin oluştuğu modernleşme süreci sonrasında bu bilincin azalması, bireylerin ve grupların birbirlerinin kimliklerini tanımaları ve kendi kimlikleri üzerinden toplumda tanınma ve kabul görme ihtiyacı hissetmeleriyle farklı etnik, kültürel ve dini grupların çatışmasız bir arada yaşamalarını ifade eden çokkültürlülük anlayışını beraberinde getirmiştir" (Sirkeci vd., 2015:2-3).

"Getto" (ghetto) kavramı "sınırları belirli şehirsel alanları, belli gruplara özel kurumsallaşan ağları ve üyelerinin yaşam alanları ve şanslarının sistematik olarak sınırlandırılmasının yanı sıra; damgalanmış bir kategorinin izolasyonunu gerektiren kültürel ve bilişsel bir takım yıldızını (değerler, davranış biçimleri ve zihniyet) ifade eder (Wacquant, 2004:1). "Gettolaşma" ise tipik orta sınıf yaşam normlarının dışında kalan ve bu bağlamda "anomi" olarak tanımlanabilecek şiddet, suç, bağımlılık vb. alanlarda kendine özgü bir mekansallaşma ve yapılaşma durumunun oluş haline atıfla kullanılmaktadır. Bu kavram çoğunlukla etnik gruplarla ilişkilendirilmekle birlikte ilk olarak Avrupa'daki kentli Yahudi gruplarına atıfla kullanılmıştır (Marshall, 1999: 268). Gettolaşma süreci ve gettolar ile mekânsal ve ırk/etnisite temelindeki segregasyon durumunu ilişkilendiren çalışmalar bulunmakla birlikte (Borjas, 1998; Anas, 2004); gettolar farklı ülkelerde de genel itibariyle benzer şekilde kabul gören norm ve değerlerin dışındaki anomik davranış örüntülerinin sürdürüldüğü mekan ve yapılar olarak; kendini genel kabul gören bu normlar içinde tanımlayan; fakat bağlı bulunduğu ülkenin etnik ve kültürel geleneklerinden kaynaklanan dayatmalarını kabul etmeyen ve kendi norm ve değerlerini sürdürmek adına oluşturduğu bir mekânsal, sosyo-kültürel kapanma ve sınır çerçevesinde tanımlanan seperasyon ve yerleşik halk ve/veya devlet politikaları nezdinde benzer gerekçelerle uygulanan segregasyon durumundan farklılık göstermektedir.

Sonuç olarak yoğunlaşma, entegrasyon, ayrılma ve gettolaşma kavramlarıyla benzeşen ve ayrışan bir kavramsal artalanda segregasyon; gündelik yaşam rutini ve sosyo-kültürel etkileşim, işgücü piyasasına dahil olma, kamu hizmetlerine erişim (Altıntaş, 2003: 22-23); küresel ekonomi düzeninin yapısal koşullarının kentsel yansımalarının birlikte değerlendirilebileceği kapsamlı bir kavramsal çerçeve sunmaktadır. Segregasyon kavramı bu açıdan dışla(n)ma/içer(il)me kavramı ve tartışmaları için bir kılavuz kavram niteliğindedir ve bu ilişkisellik yerli-göç eden etkileşiminin gündelik ilişkilerden yapısal koşullara uzanan alternatif yorumlarının birlikte ele alınabilmesini mümkün kılmaktadır.

Dışla(n)ma (exclusion)/İçer(il)me (inclusion) kavramları[37], birbirinden çok farklı olan ve çeşitlilik gösteren dezavantajlı durumların ortaya koyulmasında ve bu durumlara maruz kalan birey ve gruplara vurgu yapılması noktasında kapsayıcı bir kavramsallaştırma olarak önem kazanmaktadır. Özellikle, göç, kentleşme, yoksulluk, gibi olgusal değerlendirmeler ve araştırmalar içerisinde de bu kavramlara sıklıkla değinilmekte ve kent çalışmaları literatüründe bu olgular arasındaki ilişkiselliği açıklamaya çalışan kavramsal bir başlangıç noktası olarak yer bulmaktadır. Bununla birlikte, dışla(n)ma (exclusion) ve içer(il)me (inclusion) kavramları özellikle göç sonrası dönemde, segregasyon kavramının sunduğu "sosyo-teknik" tartışmayı, kent düzleminde, yapısal sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların beraberinde getirdiği sonuçlar açısından "sosyo-etkileşimsel" vurgularla ilişkilendirebilecek bir alt-yapı sunmaktadır. Segregasyon kavramının kapsamı daha çok mekânsal ayrım, farklı nüfus kategorilerinin mekânsal ayrılması gibi konuları ifade ederken; birey, grup ve toplumlarla doğrudan ilişkilenen segregasyon ve içerme/dışlama tartışması ise, eşitsizlik yaratan ve üreten sosyo-ekonomik ve etnik ayrımlara, ev tiplerine veya diğer demografik ayrımlara odaklanmaktadır. Bu bağlamda segregasyon daha çok bir "durum tespiti" tartışması iken; dışlanma tartışması bir "içerme ve katılım" tartışmasıdır ve bu durum aynı zamanda entegrasyon tartışmalarıyla[38] da yakından ilişkilidir (Musterd ve Ostendorf, 2005: 171-172; Crespo vd., 2003: 26).

[37] Çalışma boyunca dışlama ve/veya dışlanma kavramları aynı anda bu süreci uygulayanlar ve bu sürece maruz kalanları aynı anda hatırlatabilmek ve ifade edebilmek amacıyla "dışla(n)ma" biçiminde kullanılmakta; dışla(n)ma pratiği aynı zamanda dahil etme süreci açısından da bir anlam ifade etmektedir. Buna karşılık gelen "içer(il)me" (inclusion) kavramı da tıpkı diğer kavrama ilişkin olarak belirtilen benzer kaygılarla bu tür bir çağrışımı oluşturmak üzere kullanılmıştır. Burada dışlama, dışlanma, içerme ve içerilme ifadeleri tek olarak kullanıldığında da diğer üç kavramın da kendi bünyesinde eşzamanlı olarak bulunduğunun hatırlatılması amaçlanmıştır.

[38] Sosyal Dışlanma ve kır-kent göçmenlerinin entegrasyon süreçlerini Çin örneği üzerinden inceleyen bir çalışma için bkz. Yang, J. (2013). Social Exclusion and Young Rural-Urban Migrants' Integration into a Host Society in China. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, *648*(1), 52-69.

Bu durum, pek çok dezavantajlı grup açısından çeşitli sonuçlar doğurmakla birlikte; çalışmamız kapsamındaki göç olgusunun sığınmacı ve mülteci öznelerinin kendilerini "içerme/dışlama ikileminin girdaplarına mahsur kalmış" bulmaları açısından da önem taşımaktadır (Overbeek, 1995: 15) Bu açıdan bakıldığında, sosyal, ekonomik, mekânsal ve etnik segregasyonun istatistiksel çıkarımları; fiziksel, mekânsal, sosyo-ekonomik ve kültürel içer(il)me ve dışla(n)ma deneyimleri ve pratikleriyle örülü olduğu görülmektedir. Dolayısıyla sosyal içer(il)me/dışla(n)ma kent-göç ilişkisi ve "yerli"-göç eden ilişkisi açısından hem bir neden hem de bir sonuçtur ve bu etkileşimin segregasyon kavramı ile ortaya konulan ön tespitlerinin kutuplaşma, entegrasyon, katılım, etkileşim gibi çok farklı açılardan süreç ve sonuçlarının irdelenebilmesini sağlayabilecek kavramsal bir ara kesit sunmaktadır.

Dışla(n)ma/İçer(il)me kavramının üzerinde uzlaşılan tek bir tanımı bulunmamakla birlikte genel itibariyle; yoksunluk, yoksulluk ve zorluk yaratan dezavantajlı durum, olay ve süreçler ile buna maruz kalan birey/gruplar ile söz konusu durumun gerçekleştiği mekanlara yönelik eşitsizlikleri ve adil olmayan katılım durumunu ifade edecek biçimde tanımlanmaktadır (Peace, 2001: 17-18). Dışlanma kavramı bu bağlamda ilk olarak "toplumdaki uyumsuzlar" (social misfits) olarak; "suçlular", "madde bağımlıları", "istismar edilen çocuklar", "zihinsel ve fiziksel engelliler", "intihar eden insanlar", "bekar ebeveynler" ve "asosyal insanlar" gibi belirli dezavantajlı grupları tanımlamak için ve "toplumsal" vurgusu olmaksızın genel bir "dışla(n)ma" durumuyla tanımlanırken; bu kavram, artan toplumsal talepler çerçevesinde; "yasal eşitlik", "refah devleti", "vatandaşlık", "güvenli ve kalıcı istihdam", "eğitim", "geçim kaynağı", "konut ve barınma", "kültürel sermaye", "insanlık", "aile", "saygı" koşullarındaki eşitsiz ve adil olmayan dağılıma işaret eden ve bu alanlardaki mevcut toplumsal dışarıda bırakılmayı vurgulamayı amaçlayan "sosyal dışlanma" kavramı ile genişletilmek durumunda kalmıştır (Sen, 2000:1).

> Bireylerin ya da hanelerin, ya kaynaklardan ya da daha geniş bir ölçekteki cemaatle veya toplumla sosyal bağlar kurmaktan yoksun bırakılmaları sürecini karşılayan bir terim…Bu bağlamda en az üç genel ve birbiriyle örtüşen kullanım görülmüştür. Bunlardan birincisi, toplumsal dışlamayı toplumsal haklarla, ayrıca insanların bu hakları kullanmalarına set çeken engeller ya da süreçlerle ilişkili olarak tanımlar. Terimin bu şekilde anlaşılması, araştırmacıları kolaylıkla sivil toplum tartışmalarına sokacak ve modern yurttaşlık nosyonlarına yönlendirecektir. "Dışlama" literatüründeki ikinci bir kol ise kabaca Durkheimcı bir referans çerçevesini açığa vurur. Bu anlayışı benimseyen yazarlar, toplumsal dışlamayı toplumun genelinden toplumsal ya da normatif bakımdan tecrit edilme durumu olarak kavramsallaştırır ve buna anomi gibi ilintili nosyonlar toplumsal entegrasyonun problemleri için başvururlar. Üçüncü ve son olarak; toplumsal dışlama terimi, özellikle çokkültürlü toplumlarda görülen aşırı marjinalleşme durumları için kullanılmıştır (Marshall, 1999: 150).

Söz konusu üç kullanıma, Özellikle Marksist bakış açısının vurguladığı alternatif bir sosyal dışla(n)ma kavramı ve tartışması da (Piachaud, 2002; Byrne 1997) dahil edilebilir. Buna göre; kapitalist ekonomik düzenin koşulları çerçevesinde küreselleşme ile öne çıkan merkez ve çevre ülke ikilemi, ulus-devlet sınırları ve bu sınırlara dahil olma/olmama durumu üzerinden biçimlenen ayrım ve söz konusu gerilimin toplumsal kurumlar ile ilişkiler içerisinde yaratmış olduğu bölünme ekseninde sürdürülmektedir. Örneğin David Piachaud (2002) çalışmasında; yoksulluk ve sosyal dışlanma üzerine yapılan araştırmalarda çoğunlukla bu iki kavramın tanımı, kapsamı ve yoksullar ile dışlanan birey/grupların niteliklerine odaklandığını; buna karşın yoksulluk ve sosyal dışlanmanın nedenlerini ve bunu önleyecek "yardımların" kendisini bizzat sermayenin niteliği ve farklı sermaye türleri ile ne şekilde ilişkilendiğinin incelenmesi gerektiğini belirterek bu noktaya odaklanmaktadır (Piachaud, 2002: 1-3). Benzer bir bakış açısıyla David Byrne (1997) çalışmasında, Avrupa siyasetinde "sosyal dışlanma" konusunun kapsamına giren değerlendirmelerin; çağdaş toplum düzeni ve kapitalizmin temel nosyonuyla eklemlenen "gelişmişlik-azgelişmişlik" ikilemi üzerinden bir yeniden incelemeye tabi tutulmasını önermekte; Birleşik Krallık bireysel/hane halkı koşulları ve değişikliklerinin istatistiki bir açıklamasından hareketle, sosyal dışlanma üzerinden meydana getirilen bir "rezerv ordusu"nun kapitalist birikimi kolaylaştırmanın bir yöntemi olarak yeniden üretildiğini (Byrne, 1997: 27) ve çağdaş sosyal politikaların da bu yeniden üretim sürecini kolaylaştırdığı vurgulanmaktadır.

Sosyal içer(il)me kavramı ise, bu farklı dışlanma biçimleri karşısında farklı niteliklere sahip birey ve toplulukların birlikte yaşayabilecekleri normatif değerlere dayanan bir toplumu inşa etmek üzere sosyal politikalar çerçevesinde yapılan değişiklikler ve düzenlemeleri ifade etmektedir (O'Hara, 2006:1). Sosyal içerme ile çeşitli konularda dezavantajlı konumda olan birey ve toplulukların söz konusu yoksunluklarının giderilmesinin yasal ve edimsel düzleminin oluşturulması kadar; bu tür dezavantajları bulunmayan birey ve topluluklarla etkileşimde bulunulması veya bu etkileşimin artırılması yönündeki çalışmaları da kapsayan bir bütünlük arz etmektedir.

Dışla(n)ma/içer(il)me kavramı 1970'lerin ortalarından itibaren Fransa'daki ekonomik istikrar refah devleti uygulamaları ve artan nüfus çeşitliliğinin politika söylemlerine yansıması olarak öne çıkmıştır (Hyman vd., 2014: 85). 1980'lerin sonlarında Avrupa'da ilk olarak refah devleti krizine bir yanıt olarak görülen ve Avrupa Birliği politikalarını tanımlamada kilit kavram olarak kullanılan sosyal dışla(n)ma/içer(il)me, bir anlamda yoksulluk kavramının yerini almıştır. Bu nedenle söz konusu kavramın evrenselliği ve belirgin bir biçimde neyi tanımladığı tartışma konusu olmuştur. Bir görüş, bu kavramın dezavantajlı grupların durum ve koşullarının anlaşılmasında daha aydınlatıcı olduğunu ifade ederken; bir diğer görüşe göre kavramın tanımında bulunan belirsizliğin (Marshall, 1999: 150) onun yoksulluk gibi bir kavram karşısındaki soruna işaret eden görünürlüğünü yitirmesiyle sonuçlandığını belirtmektedir (Rawal, 2008: 161; Sen, 2000:1-2;). Her iki durumda da öne çıkan ön kabul; içer(il)me ve Dışla(n)ma kavramının bu bağlamda sahip olma düzeyleri ve konumları açısından hiyerarşik bir farklılığı ortaya koyan "güç ve nüfuz yoğunluğu" ile ilişkilendirilmesi ve bu güç ile nüfuza sahip olan birey veya topluluğun bilinçli olarak veya olmaksızın, ona çeşitli gerekçelerle sahip ol(ama)yan birey ve topluluklar üzerindeki baskıcı ve ayrımcı söylem, edim ve deneyimlerle (Essed, 1991) birlikte ifade edilmesidir.

Göç literatürü açısından ise sosyal dışlanma kavramı daha çok uluslararası göç sürecinin farklı aşamalarında; uluslararası sınırlar, hükümetlerin göçmen politikaları ve temel uluslararası anlaşmaların "göreli" kabulleri doğrultusunda ele alınmaktadır. Sosyal dışlanma durumuyla bu çerçevede en çok kaşı karşıya kalan gruplar düzensiz göçmenler olmaktadır. Bu kapsamda "dökümansız göçmenler" nüfusundaki artış ve göç ettikleri hedef ülkenin mevcut yasal prosedürleri doğrultusunda yasa dışı göç grupları olarak kabul edilmekte; bu durumda da hayatta kalabilmek adına güvencesiz ve düşük ücretli işler yaptıkları çalışma yaşamı başta olmak üzere yaşamlarını tehdit eder hale gelen pek çok dezavantajlı durum ve koşul ile karşı karşıya kalmakta; beslenme, barınma, sağlık ve eğitim gibi alanlarda da söz konusu dışla(n)ma durumu süregitmektedir (Dedeoğlu ve Gökmen, 2000: 27; Crespo vd., 2003: 26-27).

Kentlerde farklı niteliklere sahip birey, grup, topluluk ve hatta toplumlar ile onların yapısal koşullar ile karşı karşıya kalmaları sonucunda ortaya çıkan segregasyon, içer(il)me/dışla(n)ma ve sosyal kutuplaşma gibi kavramlar; kent literatüründe eşitsizlik, ayrılma (seperation), kutuplaşma (polarization), gettolar, izole edilme/olma gibi sosyal, kültürel ve etnik boyutlar ile ilişkilendirilen çeşitli araştırmalarda yer bulmakla birlikte; (Wilson, 1987; Sassen, 1991; Hamnett, 1994; Musterd ve Ostendorf, 1998) bu literatürün egemen tartışmaları arasında yer almamıştır. Bu açıdan kentler, bir ülkenin ekonomik yapısı ve devam etmekte olan yeniden yapılanma sürecinin sonuçlarının "toplumsal parçalanma" ve "kentsel bütünleşme" üzerinden rahatlıkla gözlemlenebilecek bir mekânsal yapının kendisini ifade eder. Ekonomik yeniden yapılanma sürecine ek olarak; toplumdaki ırksal, etnik, kültürel bölünme, farklı kültürel aşamalar, mekânsal-sosyal ve etnik segregasyonun kendisinin gözlemlenebileceği bir kentsel uğrak da bölgenin koşul ve nitelikleri ile sosyal etkileşim komşuluk ilişkilerini de kapsamına alan "mahalle etkisi" olarak ifade edilebilir. (Musterd ve Osterdorf, 2005: 170-171). Bu açıdan söz konusu ilişkilerin hem toplumsal hem de söylemsel kuruluşu belirleyicidir.

> Bu nedenle, güç/iktidar konularını dikkatlice göz önünde bulundurarak; söylemlere erişim ve söylemlerdeki iktidarın tanımlanmasında dahil etme (inclusion)/hariç tutma (exclusion) süreçlerine yaklaşmamız gerekmektedir. İlk durum kurumsal/yapısal dahil etme/dışlama ile ilgilidir. Kimin hangi "söylemin emirlerine" (orders of discourse) hangi tür, bağlam ve rollerde erişimi var? İkinci durum ise, konumlandırılmış etkileşim ve hakimiyetin müzakeresi yoluyla bilgi, kurumsal roller, dil, cinsiyet, etnik yapı, sosyal sınıf veya tüm bu faktörlerin bir araya getirilmesi ile ilgilidir. Bir diğer deyişle dışlama sistemi içerisinde, diğer ayrımcı uygulamalar açısından olduğu gibi, söylemin etnik/dini/azınlık gruplarının insan haklarını sorunsallaştırmak, marjinalleştirmek, dışlamak veya diğer başka şekillerde sınırlandırmak için kullanılabileceği anlamına gelmektedir (Wodak, 2008: 55).

Göç ve sosyal dışlanma ilişkisi, yukarıda ifade edilen yapısal koşullar göz önünde bulundurulduğunda göç edilen ülke ile gelinen ülke arasında süregiden bir "kronik yoksulluk" (Kothari, 2002) durumu üzerinden de incelenebilir. Bu bağlamda göç bir yandan yoksulluktan kurtulma amacı doğrultusunda gerçekleşirken, diğer yandan sosyal dışlanmanın nedeni haline gelebilmektedir. Göç sonrasında kentlerin "yerli" vatandaşları ile aynı siyasi, sosyal ve ekonomik haklardan yararlanamama durumu ile gözlemlenebilen bu sosyal dışlanma durumu aynı zamanda, göç edenlerin çoğunlukla çalıştıkları vasıfsız, güvencesiz ve düşük ücretli işler ile yaşadıkları suç ve şiddet unsurlarının sıklıkla görüldüğü, yoksul, çöküntü alanlarında yoğunlaşan yerleşimleri ile pekiştirilmektedir. Ev sahibi olarak "yerliler" ile "öteki" olarak göç edenler arasındaki gerilim de sosyal bölünmeleri keskinleştirerek sosyal kutuplaşmayı artırabilecek ve çatışmaya katkıda bulunabilecek bir etkileşim(sizlik) süreci içerisine girebilmektedir (Chrichton vd., 2015). Bu nedenle, göç sürecinin bu iki öznesini sosyal içerilme/dışlanma tartışması düzleminde mevcut kronik yoksulluk, düşük eğitim düzeyi, vasıfsız işgücü, güvencesiz koşullar gibi kentsel çöküntü alanlarında karşı karşıya getiren görünmez aktör olarak "kronik güç/iktidar" ilişkilerini güçlendiren ve yeniden üreten mekanizmalara işaret eden bir vurgu önem taşımaktadır.

Rafael Crespo ve arkadaşlarının (2003) AB nüfusu dışında kalan göç gruplarının karşılaştıkları sosyal dışlanma durumunda öne çıkan unsurları ele aldıkları çalışmada "mevzuat", "ekonomi/piyasa", "sosyal refah sistemi", kamusal güvenlik", "yabancı düşmanlığı", "siyasal haklar", "konut erişimi", "kitle medyası", "kamusal alanda var

olma ve sivil katılım", "topluluğun yapılandırılması", "kamu kaynakları konusunda bilgi edinme ve bu kaynaklara erişim sağlama", "göçmen nüfusunun kabul ve kalış koşullarına ilişkin aktif göç politikaları" olarak 12 faktör ortaya koymuştur (Crespo vd., 2003: 26-29). Dolayısıyla göç eden gruplar açısından hukuki düzenlemeler, güvenlik kaygıları, medya, nefret söylemi, bilgi ve erişim sorunları, medya çerçevelemesi gibi çok farklı kaynaklarda inşa edilen ve yeniden üretilen bir sosyal dışlanma durumunun devrede olduğu görülmektedir.

Literatürde mahalle etkisi "neighborhood effects" araştırmaları olarak tanımlanan bir kapsamda yapılan çalışmalarda ise (Musterd ve Ostendorf, 2015; Kintrea ve Atkinson, 2001; Buck, 2001; Sampson, 2008; Hedberg ve Tammaru: 2010) sosyo-ekonomik standartlar ve mekânsal gelişmişlik düzeyi açısından belirli mahalleler arasında kentsel olanaklar ve fırsatlara eklemlenme durumu açısından bir hiyerarşinin ve ayrımcılığın söz konusu olduğunu vurgulamak amacıyla bu kavram tercih edilmektedir. Buna ek olarak kavram; "gelir eşitsizliği", "sosyal kutuplaşma" ve "fiziksel/mekânsal segregasyon" (Hulchanski, 2010) olgularıyla da yakından ilişkilidir.

White'ın (1983) "diğer insanlar sizden ne kadar uzakta yaşıyorlar?" sorusu ile birlikte düşünülebilecek mahalle etkisi kavramı kentsel sosyal yaşam ve gündelik rutin içerisinde, kamusal mekanlarda sıklıkla karşılaşılan; fakat temas edilmeyen, zaman zaman da görmezden gelinen (ırk, etnisite, gelir durumu ve standartları açısından) "diğerleri"nin ve onların yakınlarında olup bitenlerin "yerli"ler açısından "konutlarının değeri", "muhitlerinin cazibesi" ve "rant alanı olarak değeri", "sosyo-kültürel saygınlığı" noktasında doğrudan ve dolaylı karşılıklarının/etkilerinin bulunduğuna işaret etmektedir (White 1983: 1009). Bu bağlamda mahalle etkileri kavramı, "belirli bir mahallede yaşamaktan kaynaklanan sosyal ve ekonomik davranış üzerindeki ayrımcı etkiler" anlamına gelmektedir (Kintrea ve Atkinson, 2001:2). Bu kavram, yapısal koşullar ekseninde, "yerli"ler ile göçmenler arasındaki dışla(n)ma/ durumunun aynı zamanda

kentin farklı nitelikli mahallelerinde yaşayan "yerli"ler arasında da benzer bir biçimde işlediğini gösterebilmek açısından ufuk açıcıdır. Özellikle yoksulluğun yoğun olarak bulunduğu çöküntü mahallelerin ev sahipleri ve "yerli"leri konumunda bulunan birey ve topluluklar açısından da daha yüksek gelir ve refah standartlarının bulunduğu, nitelikli işgücünün ve eğitim düzeyi yüksek bireylerin yer aldığı kentsel mekanlar ve mahalleler tarafından bir segregasyon, kutuplaşma ve dışlama sürecinin yeniden üretilmekte olduğunu göstermektedir. "Katmanlı bir kentsel yapının beraberinde getirdiği eşzamanlı eşitsizliğin sosyal yeniden üretimi" (Sampson, 2008: 189) bu açıdan hem "yerli"ler, hem göç edenler hem de "yerli"-göç eden ilişkisi üzerinde etkili olmaktadır.

Göçmen-"yerli" etkileşimini dışlanma ve eşitsizlik ilişkilerini sağlık alanındaki politika ve uygulamalar ekseninde ele alan bir diğer çalışmada Morey, (2018) "göçmen karşıtlığı" olarak ifade edilebilecek ayrımcı söylem ve pratiklerin; ülkelerin göçmen politikaları ve göçmenlere yönelik sağlık uygulamaları, kabul veya sınır dışı etme süreci bağlamında birtakım sağlık eşitsizliklerini de beraberinde getirmekte olduğunu ifade eder. Yazar, göçmen karşıtı sosyo-ekonomik ve politik damgalamanın, göçmenler ve göçmen olmayanların birlikte etkileneceği sonuçlarının bulunduğunu hatırlatmakta ve "temel bir insan hakkı" olarak sağlığın, "bir kamu hizmeti" olarak halk sağlığı politikalarıyla göçmenler ve "yerli"lerin birlikte karşılaşabilecekleri sağlık eşitsizliklerine yanıt vermeye hazırlıklı olmak durumuna olması gerekliliğine işaret etmektedir (Morey, 2018: 460).

Yukarıda genel bir kapsam ve çerçevesi sunulan dışla(n)ma tartışması; yapsal koşullar, küresel ekonomik düzen ve uluslararası politikalar gibi makro ölçekli değerlendirmelere ek olarak; bu yapısal ilişkilerin de belirleyiciliğine işaret eden gündelik yaşam rutini ve etkileşimleri, bu etkileşimin sosyal alanda ve toplumsal bağlamdaki süreç ve sonuçlarını vurgulayan bir bakış açısıyla da ele alınmalıdır. Bu açıdan; Goffman'ın "damga"

kuramından hareketle, yerli-göç eden gruplara ilişkin etkileşimsel bir dışlanma tartışması yürütülebilir.

2.2.2. Dışlanma ve Damga İlişkisi

Kent içerisindeki mahalle ve apartman gibi konut ve yerleşim bölgeleri, park, bahçe, cadde, hastane gibi kamusal alan ve ekonomik, sosyo-kültürel ilişkilerin sürdürüldüğü ortak yaşam alanları, günlük alışveriş rutini gibi çeşitli gündelik yaşam örüntülerinin biçimlendiği ve sürdürüldüğü mekan ve pratikler yoluyla da görünür olan dışla(n)ma/içer(il)me süreçleri, söz konusu eşitsiz ilişkilere yönelik yapısal koşulların, güç/iktidar söyleminin, daha önceki bölümlerde tartışılan küresel bağımlılık ilişkilerinin olduğu kadar, "yerli"ler ve göç edenler arasındaki sosyo-kültürel ilişki ve etkileşimin hangi karşılaşmalar üzerinde ortaya çıktığını ve ne tür sınırlar çerçevesinde kabul gördüğünü ve dışlandığını da ortaya koymaktadır. Dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına bu bakış açısıyla gündelik yaşam rutini çerçevesinde gelişen "etkileşim"ler olarak bakıldığında Erving Goffman'ın[39] [1963] (2014) çeşitli gerekçelerle ve biçimlerde, toplumsal kabul normunun dışında kalma durumu olarak özetlenebilecek Damga (stigma)[40] kavramı ve tipolojisi de kentlerdeki "yerli"-göç eden ilişkisini daha alternatif bir tartışma zeminine taşıyabilir. Damga ve damgala(n)ma durumu, kuşkusuz bir

[39]Erving Goffman'ın sosyolojik bakış açısında, içinde bulunulan gündelik rutin ve koşulların çerçevelediği bir alan içerisinde gerçekleşen "etkileşim" ve bu etkileşim ile ilişkisi doğrultusunda biçimlenen bir "benlik" kavrayışı söz konusudur. Dolayısıyla toplumsal olana dair hem yapısal hem de devingen bir dönüşümün eşzamanlılığı, Goffman açısından; gündelik yaşama dair "önemsiz" olarak kabul edilecek kadar sıradan bulunan ifadelerin, onamaların, yargılamaların, eylemlerin ve rutinlerin hemen ardında beliren "toplumsal tazyik" durumunu gözler önüne serebilecek bir potansiyel taşımaktadır (Goffman, 2014: 15-17).

[40] Erving Goffman (2014), damga(lama)nın ilk olarak Yunanlılar tarafından, hedef gösterilerek imlenen kişi veya kişilerin ahlaki durumuna ilişkin normun dışında kalan ve olumsuz olarak addedilen özelliklerini (köle, suçlu, hain vb.) ifşa etmek üzere kazınmak ve/veya yakılmak suretiyle bedende sabitlenen işaretler biçiminde yapıldığını belirtmektedir. Damga ve damgalamanın bu işaretlemenin ötesinde bu duruma maruz kalmış kişilerin kamusal alandaki varlığı ve toplumsal yaşamını sürdürebilmesi açısından karşı karşıya kaldığı dışlanma, ötekileştirilmeyi meşru ve mutlak kılan bir toplumsal "kirletme/lekeleme töreni" olması nedeniyle üzerinde durulması gereken bir toplumsal pratiğe karşılık gelmektedir (Goffman, 2014: 29). Damga tanımlamalarının zaman içerisinde farklı iki anlam daha kazandığını belirten Goffman, Hristiyanlık geleneğinde kavramın ilk olarak, Tanrı merhametinin göstergesi biçiminde algılanan ve cilt üzerinde görünen pembe şişkin lekelere ve ikinci olarak da tıbbi bir yorumla, fiziki bozukluklara dair bedensel işaretler olarak tanımlandığını belirtmiştir. Günümüzde de damga kavramı bedensel işaretleri aşacak şekilde toplumsal yaşamı sürdürme ve toplumsal ilişkilere dahil olma açısından olumsuz sonuçları bulunan bir toplumsal işaretlenme durumudur (Goffman, 2014: 29-30).

toplumsal ön kabulün, toplumsal etkileşime dair normların veya bir takım ön yapısal koşulların bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tür bir varsayım, bizi damganın kendisi ve damgalanan bireyler odağından, damgalama süreci ve damgalayanın bakış açısını anlamlandırma odağına yerleştirmektedir.

> Toplum, kişileri kategorize etme araçlarını ve her bir kategorinin mensupları için sıradan ve doğal olduğu düşünülen nitelikler bütününü tesis eder. Diğer bir ifadeyle toplumsal çerçeveler, işaret ettikleri toplumsal bağlamlarda karşılaşılması muhtemel kişi kategorilerini sabitler. Sahip olduğumuz yargı, bu peşin kestirmelere dayanır. Bu kestirmeleri normatif beklentilere, makul olduğu düşünülen taleplere dönüştürürüz. Olağan şartlarda, bu taleplerin yerine getirilip getirilmeyeceği yönünde bir soru ortaya çıkana kadar bunları talep ettiğimizin ya da taleplerimizin ne olduğunun farkına varmayız (Goffman, 2014: 30).

Bu anlamda damga ve damgalama pratiğinin sesi; farklı konulardaki düşünce ifade ve eylemler sırasında yakın çevremizde, yaşadığımız mahallede ve en çok da içimizde duyabileceğimiz kadar yakındır. Bu bağlamda bir konuda damgalayan konumunda bulunduğumuz bir toplumsal ilişkiye dair bir başka konuda damgalanan olarak konumlandırılabilmemiz oldukça mümkün ve olası hale gelmektedir. Goffman'ın genel itibariyle üç gruba yönelen damga tiplojisi[41] esas alındığında, damgalayanın bakış açısını ortaya koyan değerlendirmeleri ve "yerli"-göç eden etkileşimi ile damgalanan-damgalayan ilişkisi üzerine bir değerlendirme yapılabilir. Goffman'ın ifadesiyle "toplumsal olarak denetim altına alınması gereken" durumlar kapsamında ikinci tipolojiye dahil edebileceğimiz göçmenler ve "yerli"ler ile olan ilişkilerinin bir toplumsal denetim altına alınmasına yönelik "tedbirler", birbirinden oldukça farklı gerekçelerle iradi veya zorunlu olarak ülkelerinden göç ederek toplumsal koşul ve beklentilerine, sosyo-kültürel rutinlerine kısmen veya tamamen yabancı ülkelere gelmek, yaşamlarını bu toplumsal koşullar ve toplumsal etkileşime dayanan ilişkiler çerçevesinde yaşamak durumunda kalan göçmenlerin karşı karşıya kaldıkları çeşitli damgala(n)ma durumlarıyla

[41] Goffman'ın damga tipolojisi genel itibariyle üç gruba yöneliktir. Bunlardan ilki; bedene dair çeşitli fiziksel deformasyon durumları, ikincisi; bağımlılık, eşcinsellik, intihar girişimi, ruh sağlığındaki çeşitli sorunlar gibi toplumsal olarak, denetim altına alınması gereken, zayıf irade örneği, sapkınlık, ahlaksızlık, karakter bozukluğu biçiminde değerlendirilen durumlar ve üçüncüsü; soydan aktarılan veya aile içerisinde oluşarak gelişen ırk, ulus ve din gibi etnik kökene dayanan damga olarak ifade edilebilir (Goffman, 2014: 33). Çalışmamız açısından Goffman'ın bu tipolojisindeki ikinci damga grubuna, göç literatüründeki pek çok tartışmanın bulgularının da desteklediği üzere, göçmenlere yönelik damgalama durumunu koyabilmemiz mümkündür.

sonuçlanmaktadır. Bu nedenle sosyal içer(il)me ve dışla(n)ma tartışmalarını da kapsayacak şekilde göç ve damga ilişkisi konusunda "yerli" halk ve göç eden bireylerin "karşılaşmaları" oldukça önemlidir.

> Bu çalışma "karma temaslar" üzerinde durulur. Bunlar, damgalı ve normal insanların aynı sosyal ortamda olduğu anlar ve fiziki olarak birbirleriyle doğrudan temas halinde oldukları durumlardır. Böylesi temasların söz konusu olabileceği beklentisi bile, normal ve damgalı insanların, yaşamlarını bu temaslardan kaçınacak şekilde düzenlemelerine yol açabilir … Karşılaşma durumda normal ve damgalı bireyler, damganın sebep ve sonuçlarıyla doğrudan yüzleşmek durumundadır … Hem damgalıların hem de biz normal insanların karma sosyal ortamlarda devreye soktuğu şeyler göz önünde bulundurulduğunda her şeyin tıkırında yürümeyeceği anlaşılabilirdir. Söz konusu durumlarda muhtemelen, elimizin altında ister istemez bulunan kişi tiplerinden birine, karşımızdaki kişi tamamen uyuyormuşçasına davranmaya yelteniriz; bu ise o kişiye, ya hissiyatımız boyunca hakkında sahip olduğumuz yargıdan daha iyi biri gibi, ya da muhtemelen olduğundan daha kötü biri gibi davranmamız anlamına gelebilir. Bunlardan hiçbirinin tutmasının imkanı yoksa onu kale almamayı ve ihtimam gösterilmesi gereken bir kişi olarak görmeyip yok saymayı deneyebiliriz. Buna karşılık söz konusu kişi de en azından başlarda bu taktiklere muhtemelen ses çıkarmayabilir … Bu durumun neticesinde … bir tür etkileşim patolojisinde –yani huzursuzlukta- ifadesini bulan 'benlik bilinci' ile 'ötekilik bilinci' ortaya çıkar. (Goffman, 2014: 42, 44 ve 50 vurgular bana ait).

Bu kuramdan hareketle; damgalayan ve damgalan etkileşimi ile ortaya çıkan damga unsurunun aynı zamanda "yerli"-göç eden etkileşiminde "karşılaşma noktaları", "temaslar", "beklentiler-sonuçlar", "kurucu-belirlenim ilişkileri", "öne çıkan tutum ve ifadeler", "toplumda kabul gören avantajlı-dezavantajlı konum" üzerinden farklı dışlanma türlerine ilişkin kapsamlı değerlendirme sunabilecek bir diğer yön kavram olduğu görülmektedir. Buna ek olarak damga (stigma); "etiketleme" [labeling], "kalıp yargılaştırma" (stereotyping), "ayrışma" (separation), "statü kaybı" (status loss) ve "ayrımcılık" (discrimination)[42] gibi her biri kentlerdeki göçmenlerin konumları açısından anlam ifade eden bileşenlerinin bir arada bulunduğu ve hegemonik bir güç unsurunu da beraberinde getiren bir kavramsal içeriğe sahiptir[43]. Bireylerin gündelik rutinlerinde

[42]L. Sayce, (1998) "damga" ve "ayrımcılık" kavramları arasındaki farka değinerek; damganın bireyin kendisine dair olan ve kendi karakteristik unsurlarıyla ilişkilenen bir kavram olmasına karşın; ayrımcılığın, başkaları tarafından bireye atfedilen nitelikler olarak bu davranışların alıcıları yerine, reddetme ve dışlamanın üreticileri yani ayrımcılığı yapanlar üzerine odaklandığının altını çizmekte; bu nedenle her iki kavramın da bu sürecin sorumlularına ve eyleme dair farklı değerlendirmelere yol açabileceğini belirtmektedir.

[43] "İlk bileşende insanlar, diğer insanların farklılıklarını ayırt eder ve etiketler. İkincisinde, baskın kültürel inançlar, etiketlenmiş kişileri istenmeyen özelliklere –olumsuz basmakalıplara- bağlar. Üçüncüsünde etiketlenen bireyler "biz" kategorisinin dışında ve ondan ayrılan bir "onlar" kategorisine yerleştirilir. Dördüncü bileşende etiketlenmiş kişiler, eşitsiz sonuçlara yol açan statü kaybına ve ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Son olarak damgalanma tamamen farklılığın tanımlanmasına, kalıp yargıların oluşturulmasına, etiketlenmiş kişilerin farklı kategorilere ayrılarak kabul görmemeleri, reddedilmeleri,

oluşan kategorilerin geleneksel kabul gören kalıp yargılar haline dönüşümü ile bireylerin ve grupların barınma, gelir elde etme, sosyalizasyon, suça katılım, sağlık gibi pek çok konuda yaşam alanlarına nüfuz eden yönüyle (Link ve Phelan, 2001:363); bu ilişkiselliği anlamlandırma çabasında olan araştırmacıların merak ve ilgisini çekmektedir[44].

Dolayısıyla dışlanma ve ayrımlaşma kavramlarını tartışmaya açan çalışmalarda, segregasyona neden olan sosyo-ekonomik standartların beraberinde getirdiği dezavantajlı durum; küreselleşme, göçmen politikaları, işsizlik ve ayrımcılık gibi hem yapısal hem de gündelik edimlere kaynaklık eden koşullar göç eden gruplar ve "yerli" halk açısından birlikte değerlendirilebilir (Canatan, 2011:26). Bu açıdan farklı segregasyon ve sosyal dışlanma türlerini ele alan bir inceleme üzerinden "yerli"-göç eden etkileşimine ilişkin bir "durum tespiti" ve bir "katılım tartışması"na işaret edilebilir.

2.2.3. Segregasyon ve Dışlanma Türleri

Segregasyon, egemen konumdaki grup ve/veya topluluklar tarafından farklı niteliklere sahip grup veya topluluklara yönelen ve onlar açısından eşitsiz sonuçları, ayrımcı uygulamaları, toplumsal dışlanmayı beraberinde getirebilecek pek çok farklı duruma ilişkin olarak gerçekleşebilmektedir. Bu noktada segregasyon durumu gerekçeleri ve sonuçlarıyla birlikte, iradi ve kasıtlı ağır şiddet ve zulüm gibi gözle görünür uygulamalar kadar, din, dil, cinsel yönelim açısından "azınlık" olarak tanımlanan gruba yönelik sembolik şiddet veya gündelik pratiklerden hukuki normlara ve yapısal koşullara uzanan bir alanda normalleştirilen veya empoze edilen davranış kalıplarına kadar oldukça geniş kapsamlı bir dışlanma ve ayrımcılığı yeniden üretebilmektedir.

dışlanmaları ve ayrımcılığa uğramaları; sosyal-ekonomik ve politik güce erişime tamamen bağlıdır. Bunların tamamı stigma süreci olarak tanımladığımız şeydir" (Link ve Phelan, 2001: 367).

[44]Link ve Phelan (2001) Erving Goffman'ın Damga (1963) kitabındaki araştırmalardan yola çıkarak; stigma kelimesini kullanarak yapılan çalışmaların artışına işaret etmekte; cüzzam, kanser ve akıl hastalıklarından işsizlik durumuna ve lezbiyen anneliğe kadar çok farklı konularda bu kavramın incelendiğini belirtmektedir. (Link ve Phelan: 363-364).

Bu nedenle öncelikle; segregasyon kavramının artalanından hareketle ve farklı segregasyon türlerine işaret edilerek dışlama ve ayrımcılık ile eklemlenme süreci üzerinde durulabilir. Segregasyon kavramına yönelik ilk bölümlendirme de bu tür bir kavrayış üzerinden yapılabilir. Buna göre bir yanda pek çok çeşitli nedenden kaynaklanan sosyal gruplar arasındaki etkileşimsizlik durumu olarak "sosyolojik segregasyon", diğer yanda sosyal grupların fiziksel dağılım ve yerleşim pratiklerindeki eşitsiz duruma işaret eden "coğrafi segregasyon" gibi temel bir ikilik söz konusudur (White, 1983: 1009). Esasen, bu iki segregasyon türü, bir diğerinin varlığını zorunlu kılmamakla birlikte; birbiri ile etkileşim halinde bulunmaktadır

Bir diğer bölümlendirme, literatürdeki çalışmalarda tarihsel olarak öne çıkan ve sonradan gelişen ve çeşitlenen segregasyon türlerine ilişkin olarak yapılabilir. Bu bağlamda, segregasyon kavramının erken dönemli ırksal ayrımlaştırma (racial segregation), mekânsal ayrımlaştırma (residental segregation) ve her iki ayrımlaştırma türünü de bir araya getiren ırksal/etnik mekânsal ayrımlaştırma (racial-residental segregation) başta olmak üzere (Massey vd., 1994) fiziksel ayrımlaştırma, ekonomik ayrımlaştırma ve sosyo-kültürel ayrımlaştırma olarak özetlenebilecek pek çok farklı segregasyon türünden söz edebilmek mümkündür. Segregasyon türlerine yönelik olarak yapılan bu tür bir değerlendirme, aynı zamanda segregasyon kavramının matematiksel modeller içerisinde ve belirli odak noktalarına sahip tanımlar (etnisite, mekan) çerçevesinde incelendiği erken dönemli çalışmalardan, ekonomik ve sosyo-kültürel alanda, gündelik yaşam pratiklerinde ve ayrımcılık, damgalanma ve toplumsal dışlanma gibi kavramlarla da iç içe geçerek yeniden ele alındığı alternatif çalışmalara yönelik bir artalan da sunmaktadır. Bu bağlamda, kavrama yönelik erken tarihli bir modelleme çalışması ile kavramın ilk olarak hangi segregasyon formları üzerinde durduğu ve zaman içerisinde hangi türleri kapsamına dahil ettiği üzerinde durularak literatürde yer alan farklı segregasyon türlerinden ve segregasyonun farklı açılardan nasıl incelendiğinden söz edilebilir.

Segregasyon konusuna ilişkin kapsamlı bir modelleme çalışması Thomas C. Schelling tarafından oluşturulmuştur. Bu kavramın dinamik modellerini tartıştığı makalesinde, Thomas C. Schelling (1969; 1971) segregasyonun, "kurumsal uygulamalar", "özel iletişim sistemleri", "bireysel tercihlere dayalı etkileşimler" gibi çeşitli nedenlerden kaynaklandığını belirtmiştir. Çalışmasında ayrımcı bireysel tercihlerin etkileşimli dinamiğine odaklanan yazar, ekonomik, etnisiteye dayanan, sosyo-kültürel, politik ve daha pek çok koşul ve değişkenin beraberinde getirdiği kriterler doğrultusunda yerleşim biçimlerinin meydana geldiğini; dolayısıyla yerleşim biçimi üzerine yapılacak bir incelemenin tüm bu kriterlere yönelik bir değerlendirme sunabileceğini ifade etmektedir (Schelling, 1971: 43). Özellikle göçmenler ve diğer azınlık konumundaki grup ve topluluklar açısından etnisite, din, dil, gelenekler, yaş vb. niteliklerin bizzat yaşanacak bölgenin seçiminde belirleyici olduğunu ifade eden Schelling, bu niteliklerde ortaklık taşıyan grup ve toplulukların aynı bölge ve konut gruplarında yaşama eğilimi gösterdikleri varsayımından hareketle; araştırılacak değişken türünün (zenginlik-yoksulluk vb.) göçmen gruplar ile "yerli" bölge halkı açısından oransal dağılımına dayanan bir farklılık indeksi ortaya koymuştur. Bu indekse göre, benzerlikleriyle bir arada yaşayan iki farklı grup olarak göçmenler ve "yerli"lerin sahip oldukları nitelikler, diğer yandan birbirlerinden farklı olarak sahip oldukları ayrıştırıcı nitelikler olarak bu farklılık indeksi üzerinden tanımlanabilmektedir. Dolayısıyla göçmenler ve "yerli"lerin sahip oldukları ekonomik olanaklar, kamu hizmetlerine erişim, sosyo-kültürel yaşama dahil olma gibi pek çok konu da Schelling'in etnik ve mekânsal ayrımlaşma nosyonu üzerinden temellendirdiği segregasyon araştırmalarına uygun alternatif çalışmaların gerçekleştirilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Sosyal dışlanma kavramı ve tartışmaları açısından ise; farklı dışlanma tanımlarında farklı vurguların ön plana çıktığı görülmektedir. Örneğin; genel olarak sosyal dışlanma tanımlarında, barınma, eğitim, sağlık gibi temel hizmetlere erişememe ya da erişim

sürecinde dezavantajlı olma durumunun altı çizilmektedir. Sosyal dışlanma kavramına ilişkin tanımlamalardaki önemli vurgulardan bir diğeri de yaşam kalitesi üzerinedir. Bu ifade, sosyal dışlanma kavramının emek piyasası ve istihdam odaklı tek yönlü tartışmalarından sıyrılarak, daha çok 'etiketlenme' ayrımcılığa maruz kalma, hukuki platformda yetersiz temsil edilme ve temel yaşamsal ve sosyal haklardan mahrumiyet konularıyla birlikte ele alınmasını mümkün kılmaktadır (Sen, 2000: 7-12). Dolayısıyla sosyal dışlanma kavramının ekonomik dinamiklerle çerçevelenen değerlendirmelerini anlamlandırmak, bununla birlikte sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisinin benzerlik gösteren veya ayrışan yönlerine dikkat çekmek önemlidir. Bu sayede kavramın sadece ekonomik bir bağlamda değil, politik ve sosyo-kültürel bağlamdaki karşılıklarını da tartışabilmek mümkün hale gelmektedir.

Sosyal İçer(il)me/Dışla(n)ma durumuna neden olan temel gerekçeler kabaca fiziksel (dış görünüş), mekânsal, ekonomik, sosyo-kültürel dışlanma olarak ifade edilebilir. Toplum içerisinde çeşitli fiziksel özelliklerden veya fiziki görünüşle ilişkilenen alışkanlıklar (hijyen, giyim-kuşam vb) gerekçe gösterilerek bir birey ve/veya gruba yönelik bir dışla(n)ma sürecinin devreye girmesi fiziksel dışla(n)ma olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla fiziksel dışlanma bu bağlamda daha çok ekonomik gerekçeler bağlamında yoksulluk ve sosyo-kültürel gerekçeler bağlamında gelinen ülkenin gelenek-görenekleri ve bireysel tercihler doğrultusunda diğer dışlanma gerekçeleri ile ilişkilendirilmektedir.

2.2.3.1. Mekansal Segregasyon ve Dışlanma

Söz konusu segregasyon türlerinden ilki fiziksel/mekânsal[45] segregasyon olarak tanımlanabilir. "Yerli"ler ve göç edenler açısından fiziksel ve mekânsal bir kutuplaşmaya

[45] Çeşitli araştırmalarda "residental segregation" (Massey vd., 1988; Lichter vd., 2016), "spatial segregation" (White, 1983; Reardon ve O'Sullivan, 2004; Yao vd., 2018), "physical segregation" (Vaughan, 2005) ve "housing segregation" (Pascal, 1965; Kain, 1968; Ihlanfeldt ve Scafidi, 2002) olarak kavramsallaştırılan; bölgesel, ikamet edilen mahalle vb. yerleşim birimleri ve konutlarda gözlemlenen ayrımlaşmayı tanımlayan bu ifadeler; bu çalışmada dört kavramı da kapsayacak şekilde "mekânsal segregasyon" biçiminde tanımlanmıştır.

bağlı olarak gelişen içsel sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkilere da işaret eden bu kavram, coğrafi olarak görünürlüğü bulunan bir kentsel ayrışmayı da vurgulamaktadır. Vaughan ve arkadaşları (2005) makalesinde göçmen mahallelerinin kentsel yerleşimi ile bölge sakinlerinin sahip oldukları mevcut ekonomik standartlarını iyileştirme olasılığı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Yazarlar, kentin belirli bölgelerinin yoksul göçmenlerin yerleşimine yatkın bulunduğunu ve bu tür bir mekânsal ayrışmanın da aynı grup açısından ekonomik olarak başarısız olma durumunu beraberinde getirdiği ve söz konusu göçmenliğe ilişkin mekânsal-ekonomi döngüsünün yeniden üretildiğine ve kalıcılığına işaret etmektedir. Bu tür alanların seçiminde, göçmenlerin seçme davranışlarının görece daha az belirleyici olduğu; buna karşın; uzun süredir bu bölgede ikamet eden ve herhangi bir diğer bölgeye hareket edemeyen yerleşik sakinlerin durumunun daha belirleyici olduğu görülmektedir. Bu bölgelerdeki yoksulluk ve mekânsal ayrımcılık arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi sonucunda, yoksul alanların, kentin ekonomik yaşamından fiziksel olarak ayrılması ile ekonomik olarak marjinal kişilerin topluma entegre olma potansiyelinin yetersizliği arasında güçlü bir ilişki olduğu belirtilmiştir (Vaughan vd., 2005: 392).

Mekansal dışlanma durumunda ise, adının da işaret ettiği üzere mekanların erişimi ve kullanımı açısından söz konusu olan bir dezavantajlı durum ifade edilmektedir. Bu mekânsal dezavantaj, birey/grupların daha geniş sosyo-ekonomik süreçlere katılmalarını engelleyen/zorlaştıran kısıtlara ilişkin olabildiği gibi; suç, şiddet, bağımlılık, mesafe, çöküntü alan konumu gibi gerekçelerle çeşitli alt kültürlerin yaşam alanlarının tanımlandığı bir izole olma/edilme durumunu da ifade edebilmektedir. Bu nedenle dışlamanın mekânsal boyutu, fiziksel olarak yoksun bırakılan mekânlarda yaşayan genellikle kültürel olarak değer kaybetmiş ve ekonomik olarak yoksullaştırılmış gruplar olduğundan, bu tür bir dışlanma gerekçesi ve pratiği; kaynak koşullar ve kimlik boyutlarıyla da yakından ilişkilidir (Kabeer, 2005: 3).

Mekansal dışlanma, genel itibariyle birbirinden ayrışan; ancak aynı zamanda da birbiriyle ilişkili iki biçimde gerçekleşmektedir. Bunlardan ilki, "toplumsal bir kanaat" olarak, bir kişinin veya grubun yaşadığı mekan veya coğrafi alan nedeniyle ayrımcı uygulamalara maruz kalmasıdır. İkincisi ise birey/grubun ikamet ettiği veya yaşamını sürdürdüğü kentsel mekanın statüsü ve konumunu belirleyen kentsel çevre hiyerarşisi içerisindeki konumu ölçüsünde yararlanabildiği kamusal hizmetlerin, olanakların ve fırsatların yeterlilik derecelerinden kaynaklanan bir mekânsal dışlanma söz konusudur (Erder, 1997:173). Konut ve bölge tercihleri konusunda pek çok gerekçe bulunmakla birlikte; etnik, gelenek, kültür, gelir düzeyi açısından benzer niteliklere sahip mahallelerde ikamet etmenin uygun olabileceği, pratik yararlar sağlayabileceği, buna karşın diğer grupların bu durum karşısında ilgisiz, isteksiz veya açıkça düşmanca olabileceklerini, bu durumun; bölge halkı ve etnik halkların karşımı üzerinden yeni bir tür komşuluğun koşullarını ve buna bağlı sosyal ilişkileri beraberinde getirdiği ifade edilmiştir (Clark ve Fosset, 2008: 4109). Bu nedenle, herhangi bir açıdan grupların kendilerine benzer ve kendilerinden farklı hanelerin varlığını değerlendirme biçimleri, yerleşim seçiminin sonuçlarıyla birlikte incelenebilir[46] (Clark ve Fosset, 2008: 4109-4110).

Dolayısıyla mekânsal dezavantaj birey veya grubun sosyal faaliyetlerinin seyrini ve gündelik yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda mekansal segregasyon kavramı ile iç içe geçen mekânsal dışlanma durumu özellikle düzensiz göçmenler ve yerinden edilmiş birey ve topluluklar ekonomik ve sosyal alandaki dezavantajlı konumlarıyla örtüşen bir mekânsal dışlanma durumu ile karşı karşıya

[46] Yazarlar ayrıca mekânsal segregasyon konusunda tercihler ve ayrımcılık gibi temel bir ikilik üzerinde de durmaktadır. Tercihler doğrultusunda adil bir konut mevzuatı eşliğinde yönlendirilen gönüllü konut seçenekleri ile konut ayrımcılığına karşılık gelen ve yıldırmadan ve şiddetten kaynaklanan konut seçimlerindeki istemsiz kısıtlamalar arasındaki farklılığa işaret etmektedir. Yazarlar, entegrasyonu desteklemek için, politika seçeneklerinin de bu iki faktör açısından önemli ölçüde farklılık gösterdiğini belirtmektedir. Yazarlar, bu durumun ışığında, tercihlerin segregasyon üzerindeki etkilerinin daha iyi anlaşılabileceği görüşündedir (Clark ve Fosset, 2008: 4110).

kalmaktadır. Özellikle farklı göçmen grupları açısından bu durum, ırk, sınıf, din, cinsel yönelim gibi pek çok değişken ile eklemlenerek kentsel açıdan dezavantajlı mekanlar ile bütünleşen bir zorunlu sonuca yol açabilmektedir. Göç edenlere yönelik mekansal dışlanma söylemi ve deneyiminin hangi gerekçelerle oluştuğu ve hangi biçimlerde ortaya çıktığı sorularına yanıt arayan bir sosyal dışlanma perspektifi bu bağlamda; "yerli"lerin ve/veya kitle medyasının göç eden gruplara ilişkin söylemlerinde de yer bulan, göç edilen ülke/bölgenin terk edilmesi, bunun mümkün olmadığı durumlarda da "yerli"ler ile arasında "tatminkar" bir fiziksel "mesafe" bulunan izole bir bölgeye gönderilmeleri gibi gündelik ilişkilerde olduğu kadar; küresel ekonomi, devletlerin göç politikaları ve kronik yoksulluk durumuyla ilişkilendirilen mekânsal dışlanma, yapısal koşullar gerekçesiyle ve farklı aktörler tarafından üretilen dışlanma koşullarını tanımlayarak "yerli"-göç eden etkileşimine yönelik olarak da alternatif bir bakış açısı sunabilir.

2.2.3.2. Irk/Etnisite Segregasyonu ve Dışlanma

Segregasyon türleri arasında öncelikli olarak yer alan mekansal segregasyon kavramı temelde Gunnar Myrdal'ın (1944) "siyahlar" ve "beyazlar" üzerinden tanımladığı mekanik, dolaylı ilişkiler olarak aynı yerleşim alanında bulunmamaları ve bu alanların ortak faaliyetlerinde birbirleriyle etkileşimde bulunmamaları durumuna ilişkindir. Bu açıdan kavram, azınlık durumundaki kişi/grubun kentteki yerleşim alanına homojen bir biçimde (veya eşit oranda) dağılımı bulunmaksızın belli bir alanda yoğunlaştığı (Yüceşahin, 2017: 1307) ifade etmekle birlikte; söz konusu ayrımlaşma biçimi, yoğunluğu ve ayrımlaştırmanın kişisel-kurumsal boyutları açısından, çoğunlukla ırka ve/veya etnisiteye dayanan gerekçelerle yakından ilişkilenen "ırksal segregasyon" (racial segregation) kavramıyla iç içe geçecek bir biçimde tanımlanmaktadır (Popescu vd., 2018: 2). Dolayısıyla coğrafi, mekânsal ve aynı zamanda ırk ve etnisite temelindeki bir ayrımlaş(tır)ma durumuna işaret Irksal-mekansal segregasyon (racial residental segregation) durumu temel olarak üç gerekçeyle incelenmektedir. Bunlar; "ayrışma

kalıplarının araştırılması", "ayrışma nedenlerinin araştırılması" ve "ayrışma sonuçlarının araştırılması" olarak ifade edilebilir (Reardon vd., 2008: 489).

Hem ırksal ve/veya etnik segregasyon kavramını hem de ırksal mekânsal segregasyon kavramına odaklanan çalışmalarda çoğunlukla siyahlar üzerine yapılan araştırmaların ön plana çıktığı görülmektedir. (Peterson ve Krivko, 1993; Farley, 1993; Card ve Rothstein, 2007; Zubrinsky-Charles, 2003). Bu bağlamda, segregasyonun çoğunlukla siyahlar ve azınlık konumundaki çeşitli gruplar olmak üzere coğrafi olarak izole edilmeleri durumunun ırksal bir homojenlik yarattığı ve aynı zamanda da yoksulluğun coğrafi olarak yoğunlaşması üzerinden bir anlam ifade ettiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, ırksal mekânsal segregasyon örüntülerinin incelenmesinin bir anlamda belirli mahallelerin sınıfsal ve ırksal kompozisyonunun belirlenmesinde güçlü bir rol oynadığı ifade edilmektedir (Massey vd., 1994: 427-428 ve 436). Bu vurguyu destekleyecek bir başka değerlendirmede John Rex (1963; 1970) topluluk ilişkileri tarafından desteklenen ırk ilişkilerinin araştırılmasının; teorik yansımalar ve politik deneyimin meyvelerini bir araya getiren kalıcı bir sosyolojik teoriyi mümkün kılacağını vurgulayarak (Rex, 1973: 487) bireyler arası ilişkileri bir ırk ilişkisi olarak değerlendirmekte; sınıfsal sömürü, iktidara karşı konum, özgür olmayan emek, grupsal/mesleki ayrım ve mekânsal olarak metropollerde damgalanan göçmen emeği gibi pek çok durumun bu sosyal ilişkilerde gözlemlenebilecek yapısal koşulları ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Üretilmiş bir sosyal gerçeklik olarak ırk ilişkileri ve ırksal bölünmenin kendisi de bu bağlamda anlam kazanmaktadır (Rex, 1970: 5-6). Dolayısıyla söz konusu vurgular, göç eden gruplara bireysel ve gündelik ilişkiler düzleminde yönelen yapısal kültürel normlar olarak; ırk, etnisite ve mezhep temelli normlara dayanan bir dışla(n)ma durumunun da varlığına dikkat çekmekte; göç eden gruplar açısından "farklı ülkelerden gelme" ve "farklı bir kültürle bir başka ülkede yaşama"nın sosyo-kültürel anlamının; sınıfsal konum, emek

piyasası, gibi göç eden gruplar açısından ayrımlaşma ve dışlanmanın tartışılabileceği araştırma alanları olarak işlev görebileceğine işaret etmektedir.

William A.V. Clark ve Mark Fosset (2008) çalışmalarında, Schelling'in segregasyon modeline atıfta bulunarak[47]; o araştırmada kurgulanan "fiziksel kümelenme", "toplumsal yerleşim" ve "mekânsal ayrışma" durumlarının tümüne işaret eden sosyal süreçler açısından da benzerlikler içerdiğini ortaya koymaktadır. Yazarlar, Schelling modelindeki en önemli hususun, "sosyal bir bakış açısıyla, seçimlerin sosyal yapı içerisinde nasıl ortaya çıktığı ve ayrılmış konut kalıplarına yol açtığı" yönündeki vurgu olduğunun altını çizmektedir. Schelling modeli, metropol bölgelerde gözlenen etnik yapıların anlaşılmasıyla ilgili olarak yerleşim tercihlerinin görülmesi için teorik bir temel sağlamada kritik bir konum üstlenmiştir (Clark ve Fosset, 2008: 4109). Çalışma bulguları, etnik ve sosyo-ekonomik açıdan kendileriyle benzer kişi-grup ve konumlarla aynı semtlerde karşılıklı cazibe, ortak çıkarlar ve paylaşılan duyarlılıklar temelinde toplandıkları ve yaşamaya çalıştıklarını göstermektedir; ancak diğer yandan sosyo-ekonomik statü içindeki grup içi ve gruplar arası eşitsizlik yüksek düzeyde sürmekte ve ırk ile etnik statü sosyal ilişkilerde yüksek önem kazanmaya devam etmektedir. Bu durum konut dokusunda da önemli düzeyde konut ayrımının görülebileceğine işaret etmektedir. Yazarlar ayrıca ön yargılar ve kalıp yargıların sürdüğünü ve konut ayrımcılığının yokluğunda bu tür bir ayrımcılığı teşvik edebilmektedirler. Bu tartışma ve bulgular doğrultusunda, büyük şehirlerdeki ayrımcılık, gruplar ve toplumlar arasında ve grup

[47] Segregasyon türleri başlığında yer verilen Schelling Modeli'ne gücünü ve önemini verenin "sosyal içeriği" olduğunu vurgulayan ve Schelling'in segregasyon modelinin kapsam ve içeriğinin sosyo-kültürel segregasyon kavramı çerçevesinde genişleten çalışmalarında Clark ve Fosset, bu modelin sıkı bir matematiksel temel oluşturduğunu ve tercihlerin ve sosyal mesafe dinamikleri etkilerini simüle etmek için giderek daha rafine yöntemlerin olduğunu göstermektedir. Bu noktada "segregation simulations" olarak kavramsallaştırılan ayrıştırma simülasyonları, belirli bir kentsel yapı içerisinde basitleştirilmiş davranış kuralları uygular ve sonuçta ortaya çıkan konut sonuçlarını inceleyerek sosyal dinamiklerin nasıl olduğu hakkında fikir verir. Bu durum/simülasyonlar, şehirlerde gözlemlediğimiz gerçekleri şekillendirebilir (Clark ve Fosset, 2008: 4114).

içerisindeki sosyo-ekonomik eşitsizliğin (ırk, etnik kökenciliğin belirginliğini yansıtan mesafe dinamikleri ve konut kararlarındaki sosyo-ekonomik durum bağlamında) bir araya gelmesiyle nasıl şekillendiğine dikkat çekilmekte ve kişisel ırk tercihleriyle temellenen seçme davranışının rolünün ve konut dokusunda ırksal ve etnik dinamiklerin potansiyel önemli etkisinin görünür kılınması gereksinimi vurgulanmaktadır (Clark ve Fosset, 2008: 4114).

2.2.3.3. Ekonomik Segregasyon ve Dışlanma

Irksal ve mekânsal segregasyon türleri ile karşılaştırıldığında, literatürde "hane halkının gelir ve/veya sosyal sınıflarına göre mekânsal ayrımı" olarak tanımlanabilecek "ekonomik segregasyon" kavramını odak noktasına yerleştiren görece daha az çalışmanın bulunduğu söylenebilir (Jargowsky, 1995:1). Bu çalışmalara ek olarak çeşitli araştırmalarda, ekonomik segregasyon gibi bir kavramsallaştırmanın odak noktasına yerleştirilmesinden ziyade; farklı vurguları bulunan genel bir segregasyon kavramının ekonomi temelli sorun ve sonuçlarına işaret eden değerlendirmeler yer bulmaktadır[48] (Darden vd., 2019; Lee, 2013).

Ekonomi ve segregasyon konusunda yapılan araştırmalarda; ilk olarak ırksal ve/veya etnik segregasyon durumunu anlamaya ve açıklamaya yönelik olarak geliştirilen ve ardından ekonomik değişkenler üzerinde de yaygın olarak kullanılan çeşitli endekslerden söz edilmektedir. Yukarıda ifade edilen ve çeşitli değişkenlerin farklı gruplar arasındaki oransal dağılımlarına odaklanan farklılık indeksi (index of dissimilarity) ve farklı grupların aynı mahallede yaşama olasılıklarını veren maruz kalma endeksi (exposure index) ekonomik segregasyon kavramının da tartışmaya açılabileceği alternatif ölçütler

[48] Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde 1970'lerden itibaren artan gelir eşitsizliği doğrultusunda ve yoksulluğun coğrafi olarak belirli bölgelerde artarak yoğunlaşması; bununla birlikte düşük gelir grupları ile yüksek gelir grupları arasında da mekânsal bir ayrışmanın oluştuğuna işaret eden ekonomik-konut merkezli segregasyon (economic residental segregation) kavramı tartışılmaya başlanmıştır (Kawachi, 2002:165). Benzer şekilde sosyo-ekonomik eşitsizliğe vurgu yapan sosyo-ekonomik segregasyonun yükselişinin, tıpkı ABD'de olduğu gibi, Avrupa'daki büyük şehirlerde de toplumsal uyum ve istikrar konularında benzer sorunları meydana getirdiği görülmektedir (Musterd, 2017: 1062).

olarak değerlendirilebilir. Ardından, hane halkına ilişkin bir sosyal sınıf ölçütü olarak ve ekonomik segregasyon eğilimini de analiz etmeye yönelik araştırmalarda "gelir" temelli endeksler kullanılmıştır (Massey ve Eggers, 1990).

Yakın tarihli bir araştırmada Musterd ve arkadaşlarının (2017) "sosyo-ekonomik segregasyon" olarak kavramsallaştırdığı ve bu kavrama ilişkin kuramsal bir yaklaşım öne sürdükleri çalışmalarında, yapısal teorinin, sosyo-ekonomik segregasyonu şekillendiren en az dört temel faktör üzerinde durduğunu ifade etmektedir. Bunlar, kentlerin belirli bölgelerinde uygun fiyatlı ve erişilebilir konut imkanları doğrultusunda dezavantajlı grupların çoğunlukla mecbur kalarak yerleştiği ve aynı zamanda da bu niteliği ile yoksunluk ve yoksulluk durumunun yoğunlaşması ile sonuçlanan "sosyal eşitsizlikler", Sassen'in (1991) küreselleşme ve kutuplaşma (polarization) kavramlarıyla da ilişkilendirerek açıkladığı ve küresel ölçekli ekonomilerin aynı anda ihtiyaç duyduğu mesleki uzmanlaşma ve hizmet sektörüne yönelik ucuz işgücü ihtiyacı, hem göç veren ve göç alan ülkeler arasında hem de göç alan merkez konumdaki ülkeler arasında sosyo-ekonomik segregasyonun farklı derecelerde meydana gelmesine neden olan "değişen ekonomik yapılar ve küresel bağlılık seviyeleri" ve son olarak; sağlık, eğitim, barınma, sosyal güvenlik gibi çeşitli alanlarda sosyal devlet anlayışı çerçevesinde birer kamu hizmeti olarak sürdürülen uygulamalar, buna ek olarak vergiler, ulusal gelirin adil dağılımı ve söz konusu hizmetlere erişimi üzerinden, refah rejimlerinin sosyo-ekonomik ve mekânsal eşitsizlikler ile ilişkisini vurgulayan "refah rejimleri ve konut sistemleri"dir (Musterd vd., 2017: 1062-1067). Dolayısıyla bu dört temel faktör; aynı zamanda, hem göçmen grupları veya azınlık konumundaki diğer gruplar, hem de bölgenin yerleşik halkı açısından; küresel ekonomiler, devlet politikaları, sosyal eşitsizlikler ve konut ayrımlaşması gibi sosyo-ekonomik sorun ve sonuçları beraberinde getirmektedir.

Ekonomik segregasyon kavramının ekonomi temelli sonuçlarının yanı sıra sosyal sonuçlarının da bulunduğunu vurgulayan çalışmalarında Lee ve arkadaşları (2013);

sosyal huzursuzluklar ve sorunlar konusunda sürekli olarak yeni sosyal içerikli ölçütlerin geliştirilmesi yönünde çaba sarfedildiğini; buna karşın sosyal huzursuzluğun meydana getirdiği sonuçlar doğrultusunda mevcut ekonomi temelli ölçütlerin göreli etkinliğini test eden çalışmaların bulunmadığı varsayımından hareket ederek; ekonomik segregasyona yönelik geleneksel gelir eşitsizliği endeksi gibi ölçütlerin, sosyal segregasyon açısından ne tür sonuçlarının (sapma, suç, intihar vb.) olabileceğini inceleyen alternatif bir çalışma sunmaktadır (Lee vd., 2013: 208).

Bu açıdan mevcut değerlendirmeler, ekonomi kaynakları ve/veya ekonomik faaliyetler alandaki dışlanma olarak ifade edilebilecek bir ekonomik dışlanma tartışması çerçevesinde de değerlendirilmelidir. Temel-yaşamsal ihtiyaçlar, gelir-kaynak yetersizlikleri, emek piyasasına eklemlen(eme)me süreçleri (işsizlik vb.) ve çalışılan iş/çalışma koşullarının nitelik, güvencesizlik, ücret yetersizliği/yokluğu farklı düzeylerde ekonomik dışlanma durumu ile sonuçlanmaktadır. Ekonomik dışlanma süreçleri bu anlamda olumsuz beslenme, barınma, sağlık ve eğitim olanaksızlıklarına yol açarak uzun vadede birey/grupların yaşamlarını tehdit eden bir düzeye ulaşabilmektedir (Adaman ve Keyder: 2006: 9). Bu noktada ekonomik dışlanmanın kalıcı ve meşru bir yoksulluğun inşa edilmesi noktasındaki belirleyiciliği net bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Ekonomik dışlanma, göç ile ilişkisi bağlamında, enformal ekonomi, rant, ucuz emek döngüsünde hem "yerliler" hem de göç eden gruplar açısından göreli yoksulluk durumunun farklı yoksulluk biçimleriyle eklemlenerek yeniden üretildiği[49] bir çerçevede görünür

[49] Özellikle sermaye birikim süreci ve rant ilişkileri çerçevesinde göreli yoksulluk ile nöbetleşe yoksulluk arasındaki ilişki şu şekilde ifade edilebilir: Nöbetleşe yoksulluk kavramı kentin gerilim alanlarının yasal olmayan biçimde bastırıldığı bir strateji olarak ele alındığında, kentin birikim olanaklarından adil bir biçimde yararlanamayan dezavantajlı ve etiketlenmiş gruplarının, kendi ikamet mekanlarının, dönemin kentsel politikalarının önemli "rant mekanları" haline gelmesi durumunu lehlerine çevirmeleri noktasında yegane bir 'kurtuluş stratejisi' olarak da okunabilir. Diğer yandan temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanması gereği, enformel ilişki ağlarının ihtiyaç duyduğu emek gücünün potansiyellerinin göçmenlerden oluşması, bu kaynaklara ihtiyaç duyan yeni kuşak yoksul göçmenlerin kendi yaşam pratiklerini sürdürebilmesinin yegane biçimi haline gelmektedir (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013: 78-79). Formal ve enformal olanın eş zamanlı olarak bir araya gelebildiği bu süreçte nöbetleşe yoksulluk, hem bir dayanışma hem de bir hiyerarşik güç ilişkisi bütünüdür. Burada önemli kentsel rantlar elde eden grup; bu güç ilişkileri hiyerarşisi üzerinde en üst basamakta yer almakta, alt basamakta ise, ucuz konut ve asgari düzeyde iş ihtiyacı enformel yollardan sağlanan ve bir sonraki basamağa geçme potansiyeli taşıyan gruplar bulunmaktadır. "Nöbetleşe yoksulluk

olmaktadır. Enformal ilişkiler, aile ve hemşehrilik ağları geçici çözümleri beraberinde getirirken; özellikle küresel ve kronik yoksulluk gerekçesiyle ekonomik dışlanmanın uç noktalarında yaşayan uluslararası göçmenlerin göç sonrası dönemde yaşamlarını sürdürdükleri ülkelerde de karşı karşıya kaldıkları yoksulluk durumuyla mücadelesi söz konusudur. "Yerli"ler açısından ise ekonomik dışlanma ile derinleşen yoksulluk, bölgede artan göç eden nüfusun varlığı karşısında aynı ve yetersiz kalan kaynaklar gerekçesiyle katlanarak artmaktadır.

Bu durum, ekonomik dışlanmanın çoğu zaman "yerli"-göçmen karşıtlığının, gelir-kaynaklar üzerindeki bir "yoksulluk çatışması" olarak da tezahür etmekte olduğunu göstermesi açısından anlamlıdır. Kentlerdeki farklı göçmen gruplarının segregasyonu ile içer(il)me(dışla(n)ma durumunu yerleşim alanı üzerinden inceleyen çalışmalara bir alternatif olarak Strömgren ve arkadaşları (2014) bu iki kavramı ekonomik dışlanma durumunu da kapsamına alacak şekilde genişleterek; göç edenlerin bir araya geldikleri ve aynı zamanda da "yerli" nüfusun üyeleriyle etkileşime girilebilmesi noktasında kritik bir konumda bulunan işyerlerine yönlendirmektedir. 1990-2005 yılları arasındaki İsveç nüfus kayıtları esas alınarak yapılan araştırmanın sonucunda işyerindeki ayrımlaştırma ve dışlama pratiklerinin konut ayrımcılığından daha düşük düzeylerde olduğu, düşük seviyelerde seyreden konut ayrımının işyeri ayrım ve dışlama pratiklerini de azalttığı ve bir "yerli" ile evli olmanın göçmen erkekler için değil göçmen kadınlar için işyerinde ayrımlaştırma ve dışlamayı azalttığı gibi çarpıcı bulgulara ulaşılmıştır[50](Strömgren, 2014: 645). Bir diğer çalışmada ise Lazaridis ve Psimennos (2000) 1990'larda Yunanistan'a

ağları, yasal olmayan koşullar altında var olmanın, ortak bir kaderi paylaşmanın zorunlu kıldığı, belli bir düzenleme sunabilen, gündeme gelecek anlaşmazlıkları çözebilen dayanışmacı fakat güç temelli piramitsel ağlardır" (Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:80) Bu sürecin işleyiş mantığı, sürekli olarak yeni kent mekanlarının ranta açılması ve gecekondulaşma, yoğun göç ve kentin periferi bölgelerinin dönüştürülmesi gibi süreçlerle birlikte kendini yeniden üreten, dolayısıyla belli bir dönemin sistemsel süreçleridir.

[50] Tiit Tammaru ve arkadaşlarının (2016) yeni gelen göçmen kadın ve erkeklerin karşı karşıya kaldıkları mekânsal ve işyeri segregasyonu ve dışlanma süreçlerini inceledikleri bir diğer araştırma için bkz. https://ac.els-cdn.com/S0264275116300154/1-s2.0-S0264275116300154-main.pdf?_tid=3ac75db9-ce99-4a78-a8d9-59f3117b82c6&acdnat=1551437099_98745fae048f9601c65a1478f7581142

göç eden Arnavutlarla gerçekleştirilen saha araştırmaları bulguları doğrultusunda, göçmenlerin Yunanistan'da ekonomik dışlanma başta olmak üzere sosyal ve mekânsal olarak da karşı karşıya kaldıkları çoklu dışlanma pratiği, küreselleşme ve emek göçü tartışmaları bağlamında incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, Arnavut göçmenlerin eğitimli ve nitelikli oldukları; fakat ülkelerindeki refah standartlarının tatminsizliği sonucunda ekonomik ve sosyal statülerini iyileştirmek üzere geldikleri Yunanistan'da da çoğunlukla sınırlandırılmış fırsat ve seçeneklerle karşı karşıya kaldıkları görülmüştür. Çarpıcı bir diğer bulgu da Arnavutların emek göçü sonucunda karşılaştıkları dışlanma durumu ve genel itibariyle göç hareketliliklerinin; piyasa ekonomisinin sunduğu tüketimci yaşam tarzlarına eklemlenerek "küresel bir ideolojik zincirin parçası" haline geldiğinin belirtilmesidir (Lazaridis ve Psimmenos, 2000: 173). Söz konusu yapısal ekonomik eşitsizlikler ve yoksulluk durumuyla pekiştirilen ekonomi temelli sosyal dışlanmaya ilişkin çözüm önlemleri olarak sosyal yardım-hizmet uygulamaları ve sigorta sistemi konusunda işler hale getirilecek politikalar ile yapısal koşullar ve kapitalist ekonominin sömürü düzenine işaret eden birbirinden farklılaşan çözüm önerileri üzerinde durulmaktadır.

2.2.3.4. Sosyo-Kültürel Segregasyon ve Dışlanma

Bir diğer segregasyon formu, "sosyo-kültürel segregasyon" biçiminde kavramsallaştırılabilir. Bu ifadeyle, bu çalışma açısından, özellikle göçmenlerin içinde bulundukları topluma, sosyal ve kültürel ilişkilere ve sosyal kurumlara erişimini mümkün kılarak tüm bu kurum, yapı ve ilişkilerle kurduğu etkileşimin artırılmasına yönelik sosyal ve kültürel içerikli imkanları kapsayan bir ayrımlaştırmaya maruz kalmaları olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda göçmenlerin "yerli" halktan farklı bir dil konuşmaları nedeniyle karşılaşılan sorunlardan, onların temel eğitim basamaklarına dahil olabilmeleri ve mesleki yaşamlarına yön verecek ileri düzeydeki eğitim imkanlarından yoksun kalmaları veya yerleşik halktan farklı sosyal ve kültürel bir artalana sahip olmaları gerekçesiyle

toplumsal dışlanma ve/veya ayrımcılığa maruz kalma gibi pek çok farklı biçimde görünür olabilmektedir.

Sosyo-kültürel segregasyon kavramının ekonomik koşul ve değişkenler üzerinden açıklanması; kuşkusuz yapısal dinamikler ve küreselleşme tartışmalarının belirlediği gibi sosyo-kültürel alanın bulunduğu ön kabulünden hareket etmektedir. Bu tür bir çalışmada Reich (2013) ekonomi merkezli bir teorik çerçeveden hareketle; kültürel açıdan farklı gruplardan oluşan bir popülasyonda, kültür ve sosyal etkileşimin nasıl biçimlendiğini "asimilasyon", "ayrımlaşma" (segregation) ve "çokkültürlülük (multiculturalism) gibi üç denge durumu üzerinden incelemektedir. Bu tür bir tartışma aynı zamanda bireylerin bu karma kültürel nüfus içerisinde kimlerle etkileşime girdiğini ve sürdürdüğünü; bununla birlikte kendi kültürlerini koruma-korumama kararlarını nasıl verdikleri de açıklamaktadır. Bu bağlamda "yerli"ler ve göçmenler tarafından kabul gören ayrımlaşmış grup kültürleri ve aidiyet süreçleriyle birlikte, bu grupların ne ölçüde ortak bir topluluk kültürüne ve aidiyete sahip olduklarına ilişkin bir durumun devrede olduğu görülmektedir.

Sosyo-kültürel segregasyon tartışmasına, sosyal ilişkilerin küresel ve kesişen ekonomik çıkar ilişkileri ve mücadeleleriyle bağlantılı olduğu vurgusunu ekleyerek; eşitsizlik ilişkileri, sınırlar, kimlik ve çokkültürlülük kavramları çerçevesinde katkı sunan bir çalışmasında Anthias (2016) göç süreci ve sonrasında bir araya gelen farklı sosyo-ekonomik ve kültürel toplulukların kendi içlerindeki ve birbirleri arasındaki aidiyet, kimlik ve "fark" nosyonunun sınırlarını[51]; sınıf, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi çok çeşitli unsurların belirlediği ve sürekli olarak hem "yerli"ler hem de göç edenler açısından

[51] Anthias'ın (2016) göç sürecinde mevcut ve yeniden üretilen eşitsizliklerin nasıl oluştuğunu "öteki"ne odaklanan mevcut söylemler üzerinden ele alması ve bunun göç edenlerin kimlik ve aidiyet durumlarına yansımalarını inceleyen bakış açısı, yerli-göçmen ilişkisinin kentsel görünümüne iyi bir arakesit oluşturmaktadır. Kentin yerlilerinin bakış açısından göç edenlerin nasıl tanımlandığı ve ne tür bir söylemsel pratiğin devrede olduğu; bununla birlikte bu söylemin kalıp yargılar ve edimler olarak yerliler ile göç edenlerin kimlik ve aidiyet duygularında ne tür bir hiyerarşiyi beraberinde getirdiğini ifade etmektedir.

bu süreçte tekrar ve tekrar sorulan "ben nereye aidim?" (where do i belong?)[52] sorusunun yanıtlarını oluşturan kabul ve mücadele stratejilerinin belirlediğini vurgulamaktadır (Anthias, 2016: 172 ve 186-187). Bir diğer çalışmasında Antias (2001) günümüz göç tartışmalarında çokça yer bulan kültür, kimlik ve çeşitlilik meselesinin göç araştırmalarında çok yer bulduğunu; buna karşın kültürün kendisine odaklanmanın başlı başına bir "sorun" olduğunu ve esas meselenin "kültürün nasıl tasarlandığı" sorusunun yanıtında olduğunu ifade etmektedir[53]. Bu bağlamda da sosyo-kültürel segregasyonun ve kimliklerin "kesişimselliği"ni (intersectional) vurgulayarak; söz konusu kavramın karmaşık temellerinin, mevcut bölünme, ayrışma, farklılık ve aidiyet kavramları üzerinden anlaşılamayacağını ve bu kavramlar üzerine yeniden düşünmeye işaret eder. Bu bağlamda çalışmasında işaret ettiği eklektik uluslararası göç olgusunun bir sonucu olarak, daha fazla noktada kesişen bir kavramsal alan ve toplumsal kimliğin ele alınmasını "yerel-ötesi konumlanma" (translocational positionality) kavramı üzerinden tartışmaya açmaktadır (Anthias, 2001: 204).

Yukarıda bir çerçeve oluşturularak ifade edilen segregasyon kavramının tanımı, kapsamı ve türlerine ilişkin bu tartışma; esasen göç-kent ilişkisine yönelik olarak; bu ayrışma ve ayrımlaştırma sürecinin sonuçlarının kavranabileceği bir başka tartışma zeminine geçişi sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bu da göç edilen bölgenin "yerli"leri ile göç edenlerin karşılaşmaları, temasları, önyargıları ve davranışları ile bir bütün olarak ilişkilendirilebilecek dışla(n)ma (exclusion) ve içer(il)me (inclusion) kavramlarıdır. Farklı türden (mekânsal, ekonomik, sosyo-kültürel, sembolik vb.) dışlanma süreçlerini hem kentlerin "yerli"lerinin hem de göç edenlerin kendilerini hangi koşullardan etkilenerek, hangi gerekçelerle, ne tür örüntülerle, hangi sınırlar çerçevesinde ve hangi

[52] İlgli tartışma için Anthias'ın 2002 tarihli, 'Where do I belong?: narrating identity and translocational positionality' *Ethnicities*, 2(4): 491-515. Makalesine bakılabilir.

[53] Anthias'ın (2001) bu bağlamda altını çizdiği temel husus, toplumsal bölünme, sosyal ayrımcılık ve eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkışının "indirgenemez, değişken ve tarihsel koşullara bağlı" olduğudur (Anthias, 2001: 214).

sonuçlara yol açabilecek şekilde var edebildiklerinin görünür kılınabilmesi açısından önem taşımaktadır.

Politik imkanlara erişim durumundaki dezavantaj üzerinden tanımlanan sosyal dışlanma; kentlerde karşılaşılan adaletsiz ve eşitsiz durumlar ve yaptırımlar karşısında mağdur olan birey veya grupların hak taleplerini oluşturabilecekleri ve ilgili insiyatiflere iletebilecekleri hukuki ve siyasal platformlardan da yoksun bulunması noktasında ortaya çıkmaktadır. Adaman ve Keyder (2006) bu bağlamda politik dışlanma kavramını şu şekilde ifade etmektedir: "çeşitli nedenlerden dolayı vatandaşlık haklarını, özellikle de hukuki ve siyasi hakları tam olarak kullanamama ve/veya siyasal yaşama katılmanın doğrudan ya da dolaylı olarak engellenmesi durumudur. Bu durum belli kesimlerin kamusal anlamda güvencelerini kaybetmesi, politikadan uzaklaşması, hatta uç noktalarda politika dışına düşmeleri, anlamına gelebilir. Bu da, doğal olarak, vatandaşın tartışmalara ve kararlara katılımının mevcudiyetinin sorgulanması demek olacaktır" (Adaman ve Keyder, 2006: 10). Dolayısıyla sosyal dışlanmanın oldukça görünür olabileceği bir alan olarak karşımıza çıkan politik temsilin eksikliği, göçmen grupların kendi durum ve ihtiyaçları; bununla birlikte temel insan hakları doğrultusundaki taleplerini ifade edebilecekleri ve bizzat bu talepleri yöneterek çözüme kavuşturabilecekleri politik karar mekanizmalarından dışlanması anlamına gelmektedir (Madanipour vd., 1998: 189).

Kültürel dışlanma; yukarıda bahsedilen alanlardan (mekân, ekonomi, politika) herhangi birinde meydana gelebilen ve etnisite, din/mezhep, dil, giyim kuşam veya cinsel yönelim gibi çeşitli kimlikler ve toplumsal statü normlarındaki farklılıklar nedeniyle dezavantajlı bir duruma veya bir ötekileştirme pratiğine dönüşen dışlanma durumunu ifade etmektedir. Kültürel dışlanma bu bağlamda "sosyal sistem ve toplum nüfuzu", "kültürel sermaye" ve "sosyal sermaye ve çokkültürlülük" gibi üç grupta ifade edilebilecek; eğitim, dil farklılıkları, etnik köken, toplumsal/kültürel gelenekler ve "yerli" nüfusun kültürel normları ile yakından ilişkilidir (Li, 2008) Kültürel bir takım kodların içselleştirilmesi ve

normalizasyonu, farklı kültür veya kimlik unsurlarının kendisine yönelik dışlayıcı bir etki yaratmaktadır. Göç edilen hedef ülke tüm bu kültürel koşul ve süreçler açısından farklılık göstermekle birlikte "yerli"-göç eden iletişimi, etkileşimi ve gündelik rutinlerin birlikte sürdürülebilmesi noktasında da kültürel dışlanmanın farklı biçimleri görülebilmektedir.

3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLER VE GÖÇ POLİTİKALARININ HUKUKİ KAPSAMI

Türkiye'nin bir kaynak ve bir hedef ülke konumunda olduğu göç hareketlerini 1923-1960 dönemi, 1960-1980 dönemi ve 1980 sonrası dönem olmak üzere üç tarihsel dönem çerçevesinde inceleyen çeşitli çalışmalar doğrultusunda (Eder, 2000; İçduygu ve Biehl, 2012: 10; İçduygu vd., 2014). Türkiye'nin uluslararası göç eğilimi 1980 öncesinde Avrupa'ya gerçekleşen işgücü göçleri doğrultusunda "göç veren ülke" olarak değerlendirilirken; 1980 sonrasında ülkeye sığınma talebi bulunan ya da transit geçiş amacı bulunan farklı göç gruplarının yer aldığı "göç alan ülke" konumunun belirleyici olmaya başladığı söylenebilir. Suriyelilerin Türkiye'ye geliş süreci ve sonrası dönem bu açıdan "göç alan ülke" olmanın politikalar düzlemindeki sonuçlarını da ele almayı gerektirmektedir.

Tunus'ta 2010 yılının sonundan itibaren başlayan; ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel alandaki özgürlük taleplerini kapsayan ve "Arap Baharı" olarak isimlendirilen sivil mücadele kısa bir süre içerisinde Ortadoğu'nun Mısır, Libya, Yemen ve Suriye gibi farklı ülkelerinde de karşılık bulmuş ve yaygınlaşmıştır. 2011 yılı mart ayından itibaren Suriye'de küçük çaplı direniş mücadeleleri ve eylemlerle başlayan ve sivil halktan bireylerin ölümleriyle sonuçlanan ve hükümet tarafından önlenemeyen bir dizi çatışma artarak devam etmiş ve farklı siyasi örgütlerin silahlı çatışmaları ile birlikte bir savaş durumu halini almıştır Nisan 2011'den bu yana ülkelerindeki çatışma ve ardından meydana gelen iç savaş durumu gerekçesiyle göç eden Suriyeli mülteciler sekiz yılı aşkın bir süredir Türkiye'de bulunmaktadır. Suriye'den Türkiye başta olmak üzere diğer çevre ülkelere ve Avrupa'ya yönelen bu göç hareketi, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana gerçekleşen en büyük göç hareketi olmuştur (Şimşek, 2018: 367).

UNHCR Türkiye İstatistiklerine göre, 28 Şubat 2019 tarihi itibariyle Türkiye'deki Suriyeli mülteci sayısı üç milyon altıyüz bin olarak ifade edilmiştir. Göç sonrasında

Türkiye'nin sınır bölgelerindeki çadır kentlerde pek çok farklı şehirde yaşamlarını sürdürmek durumunda kalan ve geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerin sayısının ise 2019 itibariyle dört milyona yaklaştığı tahmin edilmektedir[54]. Bu açıdan Türkiye'nin genel göç politikalarına yön veren temel hukuki mevzuat (1951 Cenevre Sözleşmesi ve bu sözleşmeye 1964 tarihinde eklenen Protokol metni ile Türkiye'nin Avrupa Birliği Uyum programı çerçevesinde dahil olduğu uyum yasaları) ve Nisan 2011 sonrasında oluşturulan yakın tarihli yasal düzenlemelere (2013 tarihli "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", 2014 tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği" ve 2016 tarihinde Türkiye ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) arasında imzalanan "Ev Sahibi Ülke Anlaşması") ilişkin genel bir çerçeve sunmak; Suriyeli mülteciler ve ülke vatandaşları açısından "hak" temelli kanun ve uygulamaların kapsam ve sınırlılıkları açısından önem taşımaktadır.[55]

3.1. Türkiye'nin Genel Göç Politikasının Kurucu Yasal Metinleri

Bu bölümde; Türkiye'nin, genel göç politikasını biçimlendiren ve Suriyeli mültecilere yönelik ulusal politikasına temel oluşturan, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokol Metni ile Avrupa Birliği, birliğe üye ve/veya üyelik sürecinde olan ülkeler açısından bağlayıcılığı bulunan göç politikalarına ilişkin hukuki metinlerin kapsamı üzerinde durulmuştur.

3.1.1. Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokol Metni

Temmuz 1951 tarihli "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme" mülteci statüsü ile ülkelerin mülteci kabul prosedürlerini uluslararası bir anlaşma üzerinden tanımlayan ve Türkiye'nin göç politikalarına tarihsel olarak yön veren ilk hukuki metindir.

[54]Güncellenen bilgiler için UNHCR Türkiye'nin resmi internet sayfası www.unhcr.org adresi ziyaret edilebilir.
[55] Bu konuda Şubat 2005 tarihinde BMMYK Türkiye ve Türk İçişleri Bakanlığı işbirliğinde ayrıntılı olarak hazırlanan tarihli İltica ve Göç Mevzuatı için bkz. http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf

Sözleşmede, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin hürriyet ve eşitlik vurguları çerçevesinde insani ve sosyal yönlerini vurgulanan mültecilik statüsü tanımlanmakta[56] mültecilerin hukuki statüleri, gelir getirici işlerde çalışma durumları, konut edinme, eğitim ve sosyal yardım gibi kamu hizmetlerinden yararlandırılmaları ve bürokratik-idari önlemleri düzenleyecek şekilde devletlerin ve mültecilerin hak ve sorumluluklarına yer verilmektedir. Bu bağlamda Cenevre Sözleşmesi mülteci statüsüne ilişkin hukuki kapsayıcılığı açısından erken dönemli en temel hukuki belge olarak değerlendirilebilir[57]. Türkiye, bu sözleşmeyi, sadece Avrupa Birliği üyesi ülke vatandaşlarının Türkiye'ye gelen sığınma taleplerinin mültecilik statüsünü kapsayacak şekilde değerlendirilmeye alınması ve Avrupa Birliği üye ülkeleri dışında kalan ülkelerin mültecilik başvurularının kabul edilmemesi anlamına gelen "coğrafi sınırlama" çekincesi ile kabul etmiştir (Erdoğan, 2015: 45).

Cenevre Sözleşmesi kapsamındaki mültecilik statüsünün hukuki geçerliliğini "1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelmiş olaylar" kısıtını kaldırarak genişleten ve "coğrafi sınırlama" koşutunu kaldırarak tüm mültecilerin evrensel ve eşit bir hukuki statüden yararlanmalarına yönelik düzenlemeleri taahhüt altına alan "Mültecilerin Hukuk Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü"dür. Sözleşme ve Protokol metni uluslararası alanda mültecilik statü ve koşullarını evrensel ve hukuki bir çerçevede tanımlamaktadır; ancak

[56]Bu sözleşmede mülteci, "ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen kişi"dir.

[57] "İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi" (İGAM) Başkanı Metin Çorabatır (2017) Cenevre Sözleşmesi'nden hareketle mültecilik statüsünü şöyle tanımlar: "Bir ülkedeki savaş ya da rejimin uyguladığı baskı-şiddet dolayısıyla ülkelerini terk ederek başka ülkelere gidenlerin durumu 'mültecilik' olarak tanımlanır. Ülkedeki çeşitli durumlardan dolayı yaşamınız ve temel haklarınız tehlike altında olduğu için kaçıyorsunuz. Sınırı aştığınız anda, uluslararası toplumun korumasına geçiyorsunuz. –mülteciler dışındaki göçmenlerde, göç ettiğiniz devletin koruması sürer- Dolayısıyla, mülteci olabilmenin olmazsa olmaz koşulu, başka bir ülkeye sığınmaktır (…) Bu durumda mültecilik statüsünün, gidilen ülkedeki yasal-idari düzenlemelerden daha üst bir hukuki ilke olduğunu görüyoruz. Çünkü özellikle 2. Dünya Savaşı'ndan sonra, mülteci grubunun tek bir ülkenin sorunu olamayacağı konusunda fikir birliğine varılmıştı. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin mültecilerin statüsü meselesine ilişkin olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla mülteci statüsü alan bir kişi, 1951 Sözleşmesi'nde detaylı olarak yazılan tüm haklara sahiptir".

küresel-yapısal koşullar ve ülkelerin ulusal mevzuatları açısından farklı bir durum söz konusudur. Örneğin Cenevre Sözleşmesi'ni 1961 yılında Ek Protokol metnini ise 1968 yılında onaylayarak kabul eden Türkiye, "coğrafi çekince" koşutunu halen kaldırmamıştır[58] (Ensaroğlu, 2014: 22). Ülkelerindeki yaşamı tehdit eden olumsuz koşullar karşısında Türkiye sınırına geçen Suriyeli mültecilere ilişkin olarak; Nisan 2011 itibariyle Türkiye'nin göç politikası olarak ifade edilen bir "açık kapı politikası" izlenmiştir[59]. Türkiye'nin taraf olduğu 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni kabul ederken koyduğu coğrafi sınır çekincesi yoluyla inşa edilen bu açık kapı politikasının dayanakları, Suriye'den gelen sığınmacıların mülteci statüsü yerine "geçici koruma statüsü" kapsamında ülkeye kabul edilmeleri ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla Cenevre sözleşmesi ve 1967 Ek Protokol metni ile kapsamlı bir biçimde düzenlenen ve genişletilen ve bu uluslararası sözleşmeler/protokoller açısından "mültecilik" statüsüyle tanımlanması gereken toplulukların sığınma talepleri, Türkiye'nin kabul ve çekinceleri doğrultusunda "geçici koruma" statüsünün hukuki prosedür ve uygulamaları çerçevesinde yürütülmektedir[60].

3.1.2. Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları Kapsamındaki Hukuki Metinler

Avrupa Birliği'nin ortak göç politikalarını belirleyen anlaşma ve toplantılarda[61] ele alınan; sığınma talebine ilişkin statü, farklı statülerdeki göçmenlere yönelik ekonomi,

[58] Vatikan ve Madagaskar, Türkiye ile birlikte, mültecilik statüsü konusunda coğrafi sınır çekincesini koruyan diğer iki ülkedir.

[59] Nisan 2011'den bu yana Suriye'de çıkan rejim karşıtı gösterilerin kanlı bir biçimde bastırılmasının yarattığı karmaşa ve ardından yaşanan iç savaş nedeni ile ülkelerinden kaçan Suriyelileri, uluslararası hukukun ve vicdanın gereklerini yerine getirerek Türkiye "açık kapı politikası" çerçevesinde "geçici koruma" sağlayarak kabul etmiştir. Bu durum başta İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1951 Cenevre Antlaşması olmak üzere uluslararası hukuk ilkeleriyle uyumlu bir politikadır. (Erdoğan, 2015: 11)

[60] Uzun süredir eleştirilen coğrafi sınırlama çekincesinin kaldırılması konusunda atılan çeşitli adımların, Türkiye'nin Avrupa Birliği Uyum programı çerçevesinde yürürlüğe koyduğu veya koymayı planladığı ve Avrupa Birliği Uyum Yasalarına ilişkin hukuki metinler çerçevesinde biçimlendiği söylenebilir. Bu kapsamda 16 Aralık 2013 tarihinde Türkiye, "Vize Serbestisi Diyaloğu Mutabakat Metni ve Geri Kabul Anlaşması" çerçevesinde coğrafi çekinceyi kaldırmayı kabul ederek, coğrafi çekincenin kaldırılmasına ilişkin ilk adımı atmıştır. Buna karşın Türkiye'nin söz konusu coğrafi çekinceyi Avrupa Birliği'ne tam üyelik aşamasından itibaren kaldıracağını ifade etmiştir (Ensaroğlu, 2014: 22).

[61] 1985 (ve 1999) Schengen Anlaşması ve 1990 Dublin Konvansiyonu'ndan itibaren Avrupa Birliği'nin ortak göç politikaları;1993 Maastricht Antlaşması, 1997 Amsterdam Antlaşması, 2000 (ve 2009) Temel Haklar Şartı, 2004 Avrupa Anayasası Antlaşması, 2008 Avrupa Göç ve Mülteci Paktı ve 2009 Lizbon

siyasi ve sosyal haklar, serbest dolaşım, sınırlara yönelik güvenlik denetimi, suçların önlenmesi ve mevcut göç politikaları ile yeni düzenlemelerin genişletilmesi (Koçak ve Gündüz: 2016: 69) gibi pek çok konu hem Avrupa Birliği üye ülkeleri hem de üyelik sürecinde bulunan ülkeler açısından bağlayıcıdır[62].

Emek göçü gibi çeşitli gerekçelerle Avrupa Birliği ülkelerine yönelik olarak gerçekleşen göç hareketliliğinin, 1990'lardan itibaren düzensiz göç hareketleriyle eklemlenen yoğun sığınma talebiyle sonuçlanması, Avrupa Birliği'ni bir ortak göç politikası oluşturmaya ve yaygınlaştırmaya yönlendirmiştir. Suriyeli mültecilerin sığınma talebi konusunda ise 1997 Amsterdam Antlaşması'ndan beri süren bu çabanın yerini; birliğe üye ülkelerin fikir ayrılıkları ve mevcut politikaların yetkinliğini tartışmaya açan, sınır güvenliği politikası etrafında biçimlenen hukuki düzenlemelerin aldığı görülmektedir (Kanat ve Aytaç, 2018: 59-60). Kuşkusuz, bu düzenlemeler, Türkiye'nin Suriyeli mültecilere yönelik ulusal politikasını biçimlendiren yasal metinlere temel oluşturmaktadır.

3.2. Türkiye'nin Suriyeli Mülteci Politikasının Temel Hukuki Metinleri

Suriyeli vatandaşların Türkiye'deki yasal statüsü ile hak ve sorumluluklarının kapsamı, Türkiye'nin genel göç politikasının kurucu metinlerinin yanı sıra; Nisan 2011 sonrasında, doğrudan Suriyelilere yönelik bir göç politikasına ilişkin yasal düzenlemeler çerçevesinde belirlenmiştir. Bu açıdan, 2014 yılında yürürlüğe giren "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" ile aynı tarihli "Geçici Koruma Yönetmeliği", ardından da 2016 yılında imzalanan "Ev Sahibi Ülke Anlaşması" bu bölümde Suriyelilerin Türkiye'deki hukuki statüleri; uluslararası koruma, çalışma ve ikamet izni, kamu

Antlaşması gibi önemli hukuki metinler ve Tampere Zirvesi (1999), Seville Zirvesi (2002), Hauge ve Stockholm Programı (2004 ve 2008) gibi toplantılar çerçevesinde hazırlanan göç programları doğrultusunda oluşturulmaya çalışılmıştır (Değirmenci, 2011).

[62] Bu politikaları Suriyeli mültecilerin hukuki statüleri açısından inceleyen Kanat ve Aytaç'ın (2018) kapsamlı bir değerlendirmesi için bkz. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/561583

hizmetlerine erişim gibi çeşitli konulardaki hak ve sorumluluklarının çerçevesini oluşturan hukuki metinler olarak ele alınmıştır.

3.2.1. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği

Türkiye tarafından, Avrupa Birliği Uyum Yasaları kapsamındaki yetkinlik ve yeterlilik talepleri göz önünde bulundurularak hazırlanan[63];11 Nisan 2014 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu"[64], Türkiye'nin ulusal sığınma sistemine yönelik temel prensip ve uygulamalara dayanak oluşturan ilk sığınma kanunudur. Kanunda, "yabancıların Türkiye'ye girişleri, Türkiye'de kalışları ve Türkiye'den çıkışları ile Türkiye'den koruma talep eden yabancılara sağlanacak korumanın kapsamına ve uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar" düzenlenmiştir. Kanunda bu usul ve esaslar çerçevesinde "geri gönderme yasağı", "Türkiye'ye girişlerine izin verilmeyecek yabancılar", "vize ve ikamet izin ve muafiyet uygulamaları", "çalışma hak ve izinleri", "vatansız kişiler", "uluslararası korumaya ilişkin hak ve sorumluluklar" gibi pek çok başlık kapsamlı olarak ele alınmaktadır. Bu açıdan söz konusu kanun, Türkiye'deki Suriyeli vatandaşların yasal statüsünü de yakından ilgilendirmektedir. Kanunda ayrıca uluslararası koruma kavramının kapsamı, mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü[65] gibi üç başlık altında genişletilmekte; uluslararası koruma talebinde bulunan başvuru sahibi güvence altına alınmaktadır. Ulusal göç politikalarının uygulanabilirliği ve sürdürülebilirliğini denetlemek üzere İçişleri Bakanlığı'na bağlı

[63] Yabancılar Uluslararası Koruma Kanunu ve Geçici Koruma Yönetmeliği öncesinde de Avrupa Birliği uyum programı kapsamında Türkiye ile sürdürülen ilişkilerde, göçmen entegrasyonu başlığı üzerinde durularak; ilk olarak Avrupa Birliği tarafından 2001 yılındaki Katılım Ortaklığı Belgesi'ne eşlik eden 2003, 2006 ve 2008 yıllarındaki ek belgeler yoluyla; 1951 Cenevre Sözleşmesi'ndeki coğrafi sınırlama çekincesinin sona erdirilmesi, mültecilere yönelik ikamet ve sosyal destek merkezlerinin geliştirilmesi konusundaki talepler, sınır yönetimi ve entegrasyonu ile iltica alanlarındaki AB müktesebatı ile uyum amaçlanmıştır (Erdoğan, 2015: 48). Buna ek olarak; 25 Mart 2005 tarihinde kabul edilen "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı" ve bu planın eki, Türkiye'nin AB süreci uyum çalışmalarına yönelik erken tarihli uygulamaları arasında gösterilebilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sayfasında yer alan bu belgeleri incelemek için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik3/iltica-ve-goc-ulusal-eylem-plani_344_344_699

[64] Bu Kanun için bkz. https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf

[65] Bu kanuna göre, şartlı mültecilik statüsü "Avrupa ülkeleri dışında" meydana gelen olayları kapsayarak mültecilik statüsünden ayrılmakta; ikincil koruma ise mülteci veya şartlı mülteci olma kriterleri bulunmayan yabancı veya vatansız kişilere verilebilmektedir.

"Göç İdaresi Genel Müdürlüğü" de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile kurulmuştur.

"Geçici Koruma Yönetmeliği", "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" çerçevesinde oluşturulmuş; 22 Ekim 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Savaş koşulları nedeniyle ülkelerinden ayrılmak durumunda kalan ve uluslararası hukuk mevzuatı açısından yasal statüleri "mülteci"[66] olarak kabul edilen Suriye vatandaşlarının Türkiye'ye sığınma talebinde bulunmaları, burada kalıcı veya transit göç amacıyla kalmaları gibi çeşitli hususları, yönetmeliğe de ismini veren "geçici koruma" statüsü üzerinden tanımlanmaya devam etmektedir ve tüm bu süreci düzenleyen başlıca hukuki metin, Geçici Koruma Yönetmeliği olarak kabul edilmiştir. Bu yönetmelik kapsamında geçici koruma statüsünden yararlanacak kişi veya kişilerin -haklardan yararlandıkları ülkede bulundukları koruma süresi boyunca- çalışma izinlerinin bulunduğu, kendi işini kurma ve mesleki eğitim konularında imkanların sunulduğu, oturma izni verilerek barınma sorunu çözümleneceği, sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerini içeren sosyal ve kültürel haklara erişimlerin sağlanmasının amaçlandığı ifade edilmiştir (Güçer vd., 2013:27). Örneğin bu yönetmeliğin altıncı maddesinde "geri gönderme yasağı" başlığı altında yapılan düzenleme yoluyla, Suriye vatandaşlarının geri gönderileceği ülkede yaşamının ve/veya temel hak ve özgürlüklerinin risk altında bulunması gerekçesiyle geri göndermenin mümkün olmayacağı ifade edilmektedir. Bu bağlamda Suriye vatandaşlarının geri gönderme yasağı çerçevesinde savaş süresi boyunca Türkiye'de yaşam hakkı ve özgürlükleri güvence altına alınacak şekilde kalmaları yasal olarak bir hükme bağlanmıştır. Aynı yönetmeliğin 26. Maddesi ile düzenlenen eğitim, sağlık, sosyal yardım, iletişimin sağlanmasına yönelik tercümanlık hizmetleri gibi çeşitli kamu

[66] Bu noktada uluslararası göç mevzuatı açısından, mültecilik statüsünün de geçici bir koruma önlemi sunduğuna dair yaygın kabulün altını çizmek gerekmektedir. Mültecilik statüsünde olan kişilere yönelik olarak da kalıcı bir takım çözümler önerilmektedir: Bunlar; "mülteciliğe neden olan sebeplerin ortadan kalkması ile yeniden kendi ülkesine dönme", "sığınılan ülkede entegrasyon" ve" üçüncü bir ülkeye entegrasyon amacıyla yerleştirilme" olarak ifade edilebilir.

hizmetleri ve çalışma hakkına erişim (Süleymanov ve Sönmez, 2017: 50-51) konularında hizmetler sunulmasına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

3.2.2. Ev Sahibi Ülke Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği arasında 1 Eylül 2016 tarihinde bir "Ev Sahibi Ülke Anlaşması" imzalanmıştır. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Notaların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı (1/787)" olarak ifade edilen tasarı Türkiye'nin Suriye vatandaşları başta olmak üzere farklı ülkelerden almış olduğu sığınma talebi nedeniyle BMMYK'nın mülteci statüsüne ve yeniden yerleştirme hususuna ilişkin kapsamlı faaliyet ve programlarından yararlanılmasına yönelik işbirliğine ilişkindir (TBMM, 2016: 5). Ev Sahibi Ülke Anlaşması da BMMYK'nın Türkiye'deki faaliyetlerine işlerlik kazandırılmak üzere ihtiyaç duyulan düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ve hizmet sağlayıcıların statülerinin düzenlenmesine yöneliktir. Bu kapsamda 1950 yılında BM Genel Kurulu tarafından mültecilerin karşılaştıkları sorunları çözümlemek ve onlara yönelik koruma tedbirleri almak üzere uluslararası alanda yürütülen çalışmalara liderlik ve koordinasyon sağlayan Birleşmiş Milletler Mülteci Örgütü'nün Türkiye'de 1 Eylül 1960 tarihinden beri faaliyet gösteren BMMYK Türkiye ofisi, 2016 sonrasında Suriyelilerin bulundukları büyük kentler (Ankara İstanbul, İzmir) ve sınır bölgelerinde (Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa ve Van) çalışmalarını yürüten kapsamlı bir kuruluş haline gelmiştir[67].

[67]Kuruluşun temel amacı "mültecilerin haklarını ve refahlarını korumak"; Türkiye'deki faaliyetleri ise "Birleşmiş Milletler kuruluşlarının, Türkiye'nin Suriye mülteci krizine müdahalesini desteklemek amacıyla yürüttüğü çalışmalara liderlik etmek ve koordinasyonu sağlamak", "uluslararası koruma ihtiyacı içindeki kişiler için Türkiye'de mevcut olan koruma ortamını ve sosyal destek mekanizmalarına erişimi güçlendirmek", "Türk yetkililerle yakın işbirliği içerisinde çalışarak kamplarda ve kentsel alanlarda yaşayan mültecilere insani yardım sağlamak", "Ulusal sığınma sisteminin güçlendirilmesi için kurumsal ve yasal kapasite artırma aktivitelerine destek sağlamak ve katkıda bulunmak" ve "Suriyeli olmayan sığınmacıları kayıt edip, yetki alanı çerçevesindeki Mülteci Statü Belirleme işlemini gerçekleştirmek ve

Söz konusu ulusal ve uluslararası düzenlemeler uygulamalar ve kurumlar, Suriyeli mültecilere ilişkin sınır geçişi, hukuki statü, yararlanılacak sosyo-ekonomik yardımlar, çalışma hakkı ve sağlık eğitim gibi kamu hizmetleri konularında bir yasal çerçeve oluşturması açısından önemlidir. Ancak diğer yandan Suriyeli mültecilerin durum ve koşulları bu hukuki kapsamı aşan, yapısal koşulların ve küresel ekonomik düzenle yakından ilişkilenen "iyileştirme" yerine "sorun çözme" (Erbaş, 2019) konusunda tarihsel ve bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalı; söz konusu hukuki metinler de düzenleme ve uygulamalar yoluyla karşılaşılan sorunların yasal prosedürlerle çözümlenmesini sağlamalıdır. Bu açıdan küreselleşme tartışmaları bağlamında kent ve göç ilişkisinin ele alınması ve gündelik yaşamda "yerli" halk ile Suriyelilerin yaşam koşulları, ekonomik ve sosyal haklara erişim olanakları ve deneyim ile edimler yoluyla hukuki çerçevesi oluşturulan uygulamaların sosyal gerçeklikteki izdüşümünü ele alan saha araştırmasının bulguları çerçevesinde yorumlanma ihtiyacını beraberinde getirmektedir.

üçüncü ülkelerde yeniden yerleştirme ve diğer yasal yolları takip etmek" olarak belirtilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. https://www.unhcr.org/tr/turkiyede-unhcr

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Bölge ve Mahallenin Genel Durumu ve Mahalle Sakinlerinin Değerlendirmeleri

Bu bölümde ilk olarak; yerli halkın gözüyle yerli-Suriyeli etkileşimi ve dışla(n)ma/içer(il)me durumuna odaklanan bir alan araştırması açısından Altındağ Bölgesi ve Örnek mahallesinin önemi ve niteliksel özelliklerinin vurgulandığı tartışmalara ilişkin bulgular yer almaktadır. Ardından da Suriyelilere yönelik dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına temel oluşturan ve mahallenin Suriyeli göçü öncesindeki yoksulluk, yoksunluk, işsizlik, düşük gelir düzeyi, kamu hizmetlerine erişim ve kentsel yoksulluk gibi dönüşen koşul ve yapısal sorunlarına işaret eden bulgular üzerinde durulmuştur.

4.1.1. Bölge ve Mahallenin Genel Özellikleri

Altındağ ilçesi Ankara'nın kuzey batısındaki Yukarı Sakarya bölümünde yer almaktadır. Çubuk, Pursaklar, Keçiören, Yenimahalle, Mamak, Çankaya, Akyurt ve Elmadağ ilçeleriyle çevrelenen 174 kilometrekarelik bir yüz ölçümüne sahiptir. Bilinen tarihi, Paleolitik Çağ'a kadar uzanan ve "Ankara Kalesi" ile özdeşleştirilen ilçenin, Roma ve Osmanlı döneminde de bir çok uygarlığın temel yerleşim alanı olarak işlev gördüğü; Cumhuriyet döneminde ise bir başkent unvanı alan Ankara'nın Altındağ bölgesini merkez alarak kurulduğu ve geliştiği görülmektedir[68]. Ankara'nın Altındağ ilçesinde bulunan ve çalışmanın yapıldığı mahalle olan Örnek mahallesi ise 1.021.286 metrekarelik bir yüz ölçümüne sahiptir ve 14.662 ikamet eden nüfusu ile Altındağ ilçesinin en fazla nüfusa sahip beşinci[69] mahallesidir. Söz konusu mahalle, Ulus, Sıhhiye, Cebeci'ye, mobilya sanayi bölgesi olan Siteler'e ve son dönemde kentsel dönüşüm projelerine konu

[68] Altındağ bölgesi ve Örnek Mahallesi'ne ilişkin daha ayrıntılı bilgi ve açıklama için Altındağ Belediyesi'nin resmi internet sayfasına bakılabilir: https://www.altindag.bel.tr

[69] 2019 Şubat itibariyle Karapürçek (55.832), Beşikkaya (24.484), Aydınlıkevler (20.732) ve Battal Gazi (19.636) mahallelerindeki nüfus rakamlarıdır.

olan Yenidoğan ile Çinçin gecekondu bölgesine[70] mekânsal yakınlığı açısından 'kritik' bir konuma sahiptir.

Örnek mahallesinin genel durum ve niteliklerine ilişkin olarak; 2011'de tamamlanan "Altındağ'ın sosyo-kültürel dokusu" başlıklı proje çalışmasının raporu çeşitli bilgiler sunmaktadır. Bu raporun bir bölümünde Örnek mahallesinin de yer aldığı ve mahalle muhtarları tarafından mahallerin nitelikleri ve sorunlarının özetlendiği bir takdimin yer aldığı görülmektedir. Burada Örnek mahallesi için yapılan değerlendirmeler de bu bağlamda mahallenin mevcut durumu, fiziksel olanakları, sahip olduğu nitelikler, bu mahallede yaşayan sakinlerin genel profili ve öne çıkan başlıca sorunlar hakkında fikir vermektedir. Yapılan takdimde özetle; Örnek mahallesinin Altındağ ilçesinde ilk ve orta düzeyde eğitim yapan en fazla sayıda okula sahip bulunan ve dolayısıyla da eğitim olanakları açısından öne çıkan bir mahalle olduğu; bu nedenle öğretmen nüfusunun veya eğitim kurumlarına bağlı kamu personelinin bu mahallede daha yoğun bir nüfusu oluşturduğu, bununla birlikte; İller Bankası ve Emlak Kredi Bankası'nın konutlarının da bu mahallede bulunması gerekçesiyle banka personel ve ailelerinden oluşan nüfusun da yoğun olarak bu mahallede ikamet ettikleri belirtilmiştir. Mahalle ayrıca devlet hastanelerine fiziksel yakınlığı itibariyle, doktor, hemşire ve diğer sağlık personeli tarafından da tercih edilen bir niteliğe sahiptir. Mahallenin konut yapısına ilişkin olarak; 2011 yılı itibariyle bu mahallenin sınırları içerisinde yalnızca iki adet gecekondunun bulunduğu ve mahallenin konut yapısının neredeyse tamamının bloklardan meydana geldiği ifade edilmiştir. Mahallenin "yerli"lerinin mahalleye dair en rahatsız oldukları veya temel sorun olarak gösterdikleri durum ise mahallenin fiziksel mekanına yönelik "alt yapı bozuklukları" (Erdem vd., 2011:59-60) olarak açıklanmıştır.[71] Bu çerçeveden

[70] Çinçin ve Yenidoğan bölgesine ilişkin gecekondulaşma, suç, yoksulluk ve yoksunluk tartışmaları (Şenyapılı, 2004; Hatiboğlu-Eren, 2014) ve kentsel dönüşüm süreci (Bektaş, 2014) bu bağlamda Örnek mahallesinin dönüşüm sürecine ilişkin bir değerlendirme açısından tamamlayıcı niteliktedir.

[71] Bununla birlikte Örnek mahallesinin söz konusu eklektik durumuna ilişkin olarak 2011 yılına ait bir proje çalışmasının ötesinde, yakın tarihli bir rapor ve/veya değerlendirme, araştırmaya rastlanmamıştır.

hareketle; söz konusu proje çalışmasının gerçekleştirildiği dönemde aktarılan bilgiler doğrultusunda; Örnek mahallesinin konum ve olanakları ile burada ikamet edenlerin, gelir durumları, meslekleri, statüleri ve yaşam koşulları itibariyle görece olumlu standartlara sahip, tipik bir orta sınıf mahallesi olarak değerlendirilendirilmesi mümkün görünmektedir.

Diğer yandan, söz konusu raporda ifade edilen hususlar, raporun hazırlandığı dönem itibariyle, Örnek mahallesinin genel durumuna ilişkin bir çerçeve sunmakla birlikte; mahallenin yaklaşık 8 yıllık bir süre içerisinde geçirdiği mekânsal, sosyo-ekonomik, kültürel dönüşümün öncesindeki durumu ortaya koyması ve günümüzdeki genel durumun da karşılaştırmalı olarak değerlendirilebilmesini mümkün kılmaktadır.

Ancak hem genel itibariyle Altındağ ilçesi hem de mekânsal yakınlığı itibariyle Çinçin-Yenidoğan, Siteler bölge ve mahallelerindeki dönüşüm süreci, Örnek mahallesindeki mevcut durum ve koşulları da farklılaştırmıştır. Ankara Kalkınma Ajansı'nın (ANKARAKA, 2017: 8, 80) "İstatistiklerle Ankara" raporuna göre Altındağ, en fazla okuma-yazma bilmeyen nüfusun (10.410) bulunduğu ilçedir. Ayrıca, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı (SYDV) tarafından 2009-2013 yılları arasında yapılan toplam yardımlardan en fazla pay alan ilçe yaklaşık 32,6 milyon TL ile Altındağ'dır. Örnek mahallesi muhtarı ile yapılan görüşmede de mahalle halkının yarısından fazlasının sosyal yardım aldığı ve sosyal yardım başvuru talebinin özellikle işsizlik nedeniyle son 7-8 yıldır arttığı ifade edilmiştir. Bölge ve mahalledeki bir diğer dönüşüm mekan ve konutlara ilişkindir. 2000-2014 döneminde yeni yapılan dairelerin ilçelere göre dağılımına bakıldığında Çankaya'dan sonra Altındağ (9.395) Ankara'da en fazla konut yapılan 2. İlçe olarak öne çıkmaktadır. (ANKARAKA, 2017: 103)[72] Bu bağlamda öne

[72] Raporun 2018 yılına ait güncel istatistikleri sunan yeni bir versiyonu bulunmakla birlikte; Altındağ bölgesini kapsayan istatistikler sınırlı olarak yer aldığından, 2017 raporundaki bilgiler tercih edilmiştir. Ankara Kalkınma Ajansı'nın Altındağ bölgesi ile ilgili diğer istatistikler için bkz: İstatistiklerle-Ankara-2017.pdf 2018 tarihli güncel rapor için bkz: İstatistiklerle Ankara 2018.pdf (Erişim Tarihi:15.3.2019)

çıkan kentsel dönüşüm projeleri ve Toplu Konut İdaresi (TOKİ) yapılanması özellikle Aktaş Mahallesi, Çinçin ve Örnek Mahallesi sınırındaki Gökçenefe projelerinde olduğu gibi mahallenin civardaki pek çok bölgede sürdürülmektedir[73] (Bektaş, 2014:234). Bu nedenle Örnek mahallesi, hem mevcut kentsel dönüşüm nedeniyle Çinçin, Yenidoğan gibi yerlerden göç almakta; hem de mahallenin kendisi, sınır ve çevre bölgede süren kentsel dönüşüm süreci nedeniyle bir rant alanı haline gelmektedir. Söz konusu dönüşüm bir bütün olarak Örnek mahallesi halkını göreli olarak yoksullaştırmakta ve sosyal yardımlara bağımlı hale getirmekte, düşük eğitim düzeyi, işsizlik nedeniyle ucuz emeğin enformel piyasaya dahil olma döngüsü işlemekte ve kamu kaynak ve hizmetlerine erişim noktasında sınırlandırmaktadır. Diğer yandan kentsel dönüşüm, özellikle mahallede ev ve iş yeri sahibi olan mahalle sakinleri açısından yerel düzeydeki bir ekonomik rekabeti pekiştirmekte; kar ve ranttan pay almaya yönelik bir "fırsat" olarak değerlendirilmektedir.

Altındağ bölgesi ve örnek mahallesindeki söz konusu dönüşümü yakından etkileyen bir diğer gelişme, Nisan 2011'den itibaren Suriye'de yaşanan iç savaş döneminin zorlu koşullarının yoğunlaştığı ve Suriyelilerin bir bölümünün yaşamsal gerekçelerle yerinden olma zorunluğu ile sınır bölgesinden Türkiye'ye göç etmeye başladıkları kritik bir dönemin başlangıcı olmasıdır. Bu açıdan 2011'den bu yana, başlangıçta sınır bölgelerindeki kentler, ardından büyük kentler ve mahallelere doğru gerçekleşen bölgesel, kentsel ve mikro-mekansal yerleşim süreci, Örnek mahallesi yerleşik sakinleri ile yerleşmek üzere bu mahalleye gelen Suriyeliler açısından çeşitli sonuçlar üretmiş ve mahalledeki "dönüşüm"ü tanımlayan temel unsur haline gelmiştir.

Söz konusu dönüşüm, Ankara ve Altındağ bölgesine yönelik çeşitli rapor ve metinde de bölge ve kentte bulunan Suriyeli nüfusun mekânsal dağılımı ve yerleşim alanı konusunda

[73] Ankara Altındağ tepesi gecekondu bölgesine ilişkin kentsel dönüşüm, toplu konut projeleri hakkında kapsamlı bir açıklama için Yasin Bektaş'ın 2014 tarihli "Mekansal Ayrışmanın Değişen Niteliği" başlıklı çalışması incelenebilir.

sayısal olarak ifade edilen durum ve değişikliklere yansımaktadır. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 21.02.2019 tarihli verileri doğrultusunda, 2017 itibariyle geçici koruma kapsamındaki 2.9 milyon Suriyelinin 77 bin 916'sı Ankara'da yaşamakta iken; bu rakamın 2019 yılının Mayıs ayı itibariyle bir artış gösterdiği ve Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan kayıtlı 3.603.088 Suriyelinin 91.183'ünün Ankara'da bulunduğu görülmektedir. Ankara bu sayısal veri ile Türkiye'de geçici koruma statüsü kapsamındaki Suriyelilerin en fazla bulundukları iller sıralamasında 11. sırada yer almaktadır[74]. Benzer şekilde Suriyeli sayısının il nüfusu ile karşılaştırılma yüzdesinin de Ankara ilinde 2017'deki yüzdelik dilim olan %1.37'den, %1.64'e yükseldiği görülmektedir. (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2019). Yine Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden alınan veriler doğrultusunda, Ankara'da bulunan Suriyelilerin; Mamak, Altındağ, Yenimahalle, Polatlı, Sincan gibi farklı ilçelerde yerleşmiş olsalar da, bu ilçeler arasında Altındağ; Şubat 2017 yılında 45.557 ve Mart 2018 yılında 47.738 geçici koruma kapsamında Suriyelinin en fazla sayıda bulundukları ilçedir[75]. Bir diğer deyişle, Ankara'daki Suriyeli nüfusu göz önünde bulundurulduğunda, bu nüfusun yarıdan fazlasının Altındağ ilçesinde oldukları ve yıl içerisinde bu rakamların Ankara ve Altındağ ilçesi başta olmak üzere diğer ilçelerde de artış gösterdiği görülmektedir[76].

---

[74] Sıralamaya bakıldığında ilk on sırada 546.384 Suriyeli ile İstanbul, 443.565 Suriyeli ile Şanlıurfa, 431.383 Suriyeli ile Gaziantep, 428.265 Suriyeli ile Hatay, 236.057 Suriyeli ile Adana, 201.601 Suriyeli ile Mersin, 169.621 Suriyeli ile Bursa, 142.513 kişi ile İzmir, 114.762 kişi ile Kilis ve 106.345 kişi ile Konya ilinin yer aldığı görülmektedir. Bu kapsamda sınır bölgelerinde de çoğunlukla yer almakla birlikte Suriye vatandaşlarının Türkiye'nin farklı bölgelerde ve büyük kentlerde de bulundukları görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-koruma_363_378_4713_icerik (Erişim Tarihi: 2.5.2019).

[75]Örnek mahallesindeki Suriyeli nüfusuna ilişkin net istatistiksel kayıtlara ulaşılamamakla birlikte; mahalle muhtarı ile yapılan görüşmede 14.662 olarak belirtilen toplam mahalle nüfusunun yaklaşık 1/3'ünün ve 400-450 civarındaki hanenin Suriyelilerden oluştuğu öğrenilmiştir. Bu konudaki açıklamalar için 94. sayfaya bakılabilir.

[76]Altındağ'ın, 2017 yılında geçici koruma kapsamında Ankara'da bulunan Suriyeli rakamları itibariyle kendisinden sonra ikinci sırada bulunan Yenimahalle (6.327) ile arasında 7 kattan daha fazla bir farkın bulunduğu görülmektedir. Altındağ ilçesini üçüncü sırada Mamak (5.953) ve dördüncü sırada da Polatlı (4.809) takip etmektedir. İlgili haber ve detaylı bilgi için bkz. https://www.bik.gov.tr/130-bin-misafirimiz-var/ (Erişim Tarihi: 5.1.2019). Ayrıca, Ankara Milletvekili Aylin Nazlıaka'nın İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nden talep ettiği veriler doğrultusunda 2018 yılı Mart ayı itibariyle ilk sıradaki Altındağ'ın ardından Yenimahalle (8.538) Mamak (7.706), Polatlı (6.578) ve Beypazarı (5.051) olarak güncellenmiştir. Haber için bkz: https://www.baskentgazete.com.tr/siyaset/siyaset-ankaradaki-suriyeli-sayisi-bazi-illerin-nufusundan-fazla/haber-11021 (Erişim Tarihi: 5.1.2019)

Ankara ve Altındağ Bölgesi'ne ilişkin bu rakamlar ve istatistiksel değerlendirmeler genel bir çerçeve sunmakla birlikte; Suriyeliler açısından bu il, ilçe ve bölgenin tercih edilme nedenleri, yararlanılan olanaklar ve karşılaşılan sorunlar açısından bir takım ekonomik ve sosyo-kültürel sonuçlarıyla birlikte ele alınarak incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yakın tarihli bir çalışmada, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na bağlı Mülteci Hakları Alt Komisyonu tarafından Mart 2018 yılında yayımlanan "Göç ve Uyum" (2018) başlıklı rapor kapsamında, Altındağ ilçe, mahalle ve ilgili merkezlere yönelik olarak yapılan incelemeler, idari yöneticilerle gerçekleştirilen görüşmeler yer almakta ve söz konusu bölgenin bir göç merkezi olarak konumlanmasının ekonomik ve sosyo-kültürel gerekçeleriyle sonuçlarına işaret edilmektedir. Raporun Altındağ ilçesi ile ilgili olan bölümündeki bulgular şu şekilde özetlenebilir: Mart 2018 itibariyle Ankara'da bulunan 80 binden fazla Suriyelinin yarısından fazlası Altındağ ilçesinde yaşamaktadır[77]. Bu durumun gerekçeleri arasında, Altındağ çevresinde bulunan sanayi bölgesi ve bu bölgede sürdürülen sanayi faaliyetlerinin beraberinde getirdiği iş imkanları, gecekondu alanlarına yönelik kentsel dönüşümün devam etmesi nedeniyle bölgede çok sayıda ucuz konut bulunması ve Suriye'den gelen bireylerin akrabalarıyla aynı yerde oturma talepleri gibi hususlar açısından, Altındağ ilçesinin tercih edilebilir bir bölge olması öne çıkmaktadır. Mekansal yerleşim konusundaki bu bilgilere ek olarak; kentsel dönüşüm ve Suriyelilerin bölgedeki farklı konutlar arasındaki aktif sirkülasyonunun düzenli nüfus kayıt ve ikametgah bilgileri açısından birtakım zorlukları da beraberinde getirdiği de ifade edilmektedir (TBMM Göç ve Uyum Raporu, 2018: 208-209).

[77] Komisyon raporunda sunulan ve Altındağ ilçesi kaymakamı ile yapılan görüşmede Ankara'da Suriyeli, Irak Türkmeni ve Afgan 150 bin civarında sığınmacının bulunduğu, Ankara'da herhangi bir kamp yapılanması durumunun söz konusu olmadığı, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin ve entegrasyonun büyük ölçüde sağlandığı; dil konusuna ilişkin problemlerin çözümlenmesiyle birlikte söz konusu entegrasyon sürecinin hızlanacağı ifade edilmiştir (Göç ve Uyum Raporu, 2018: 210).

Raporda ayrıca, Altındağ bölgesinde Suriyeli vatandaşların yararlandıkları eğitim ve sağlık alanındaki kamu hizmetleri ile çeşitli vakalar üzerinden öne çıkan suç ve istismar konularına da değinilmektedir[78]. Bunun yanı sıra Altındağ Belediye Başkanı ile gerçekleştirilen görüşmeler de, Suriyeliler ve "yerli" halk ilişkisinin bölgedeki durumunun ortaya konması açısından oldukça kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Ankara'da Altındağ bölgesi yoğun Suriyeli nüfusun bulundukları mahallelerde genel itibariyle bulunan "yerli" halkın özellikle "çevre temizliği" konusu başta olmak üzere, gündelik yaşamları ve kamusal alandaki ortak mekanın kullanımı yoluyla gerçekleşen etkileşimlerine ilişkin konularda birtakım tepkilerin meydana gelmeye başladığına dikkat çekilmiştir. Genel itibariyle kadın, çocuk, hasta ve yaşlı Suriyelilere yönelik bir tepki bulunmamakla birlikte; Suriyeli erkeklerin ülkelerindeki savaşa katılmamalarının yerel halkın tepkisine neden olduğu vurgulanmıştır. Altındağ'daki "yerli" halkın eğitim düzeylerinin yükseltilmesi amacıyla katılımlarının teşvik edildiği 40 kültür merkezindeki 190 eğitim modülünden Suriye vatandaşlarının yararlandırıldığı, bölgede pek çok Suriyelinin işletme sahibi olduğu; bununla birlikte bu durumun kural ve yükümlülüklerinin "yerli" ve Suriyeli esnaf tarafından adil şekilde gerçekleştirilmesi konusundaki talebe ilişkin çalışmaların sürdürüldüğü belirtilmiştir. Özellikle

[78] Altındağ bölgesinde bulunan 5000 Suriyeli öğrencinin yarısının geçici eğitim merkezleri ve diğer yarısının da Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı bir okulda eğitimlerini sürdürdükleri; Altındağ'daki 4500 Suriyeli hanenin sınırları geçici koruma statüsü çerçevesinde belirlenen şartlı sağlık, 2500 Suriyeli hanenin ise şartlı eğitim yardımına başvurdukları ve bu yardımdan yararlandırılacakları ifade edilmiştir. Bölgede eğitim alamayan Suriyeli öğrencilerin de bulunduğu ve sosyal eğitim programlarına dahil edilmeye çalışıldıkları belirtilmiştir. Halk Eğitim Merkezleri'nin "hayat boyu öğrenme" modülü kapsamında "Türkiye'nin idari yapısı, sağlık sistemi ve entegrasyon üzerine eğitimler" ile dil ve mesleki eğitim kurslarından Suriyelilerin de yararlandırılacakları ve dil kursuna giden kadınlara ayda 150 TL yardım yapıldığı vurgulanmıştır. Dil problemi ve tercüman ihtiyacının temel bir gereksinim olarak ortaya çıktığı görülmüştür. Sağlık konusunda, Altındağ'daki Ulubey ve Alemdağ yerleşimlerinde geçici sağlık merkezlerinin yer aldığı ve Türk bir doktorun koordinasyonunda on Suriyeli doktorun hizmet verdiği, yetersiz kalınan durumda bölge hastanelerine sevkin yapıldığı açıklanmakta, tercüman probleminin sağlık sektöründeki hizmet alımı açısından da öne çıktığı vurgulanmaktadır. Altındağ'da Suriye vatandaşlarının yıllara göre suça katılma oranları 50 bin kişi üzerinden incelendiğinde 2015 yılında 283, 2016 yılında 313 ve 2017 yılının ilk altı aylık döneminde 114 vaka olarak belirtilmiştir. Buna ek olarak çokça üzerinde durulan ve özdeşlik kurulan Suriyeliler ve dilencilik konusunda, Ankara'da dilencilik yapanların birçoğunun profesyonel dilencilik yapan Türk vatandaşı olduğu ve %99'a varan bir oranda Suriyelilerin dilencilik yapmadıklarının tespit edildiği ifade edilmiştir. Buna ek olarak; Türkiye genelinde dilencilik yapan Suriyelilerin de geçici barınma merkezlerine yerleştirildiği vurgulanmıştır. Altındağ bölgesinde refakatsiz çocuk ve çocuk istismarına dair herhangi bir tespitin yer almadığı belirtilmektedir. (TBMM Göç ve Uyum Raporu, 2018: 209-210).

Altındağ'daki "yerli" halkın tepkilerine neden olan, Suriyelilere yapılan gıda yardımlarının israf edildiğine yönelik durumda, Avrupa Birliği yoluyla ülkeye ve bölgeye gelen yardımlarda belediyenin sadece bir koordinasyon işlevi gördüğü vurgulanmaktadır. Gıda yardımlarıyla birlikte nakit yardımların da Suriyelilere yönelik olarak yerel halkın tepkisini artırdığı ve belediyenin Suriyelilere yardım etme durumunun da söz konusu tepkiler nedeniyle güçleştiği ifade edilmektedir. "ilçe belediyelerinin gelir kaynaklarının kısıtlılığı", "mevzuat yetersizliği" ve "belediyelerin sınırlı kurumsal kapasiteleri" bölgenin göç yönetimini zorlaştıran temel hususlar olarak belirtilmiştir. Buna karşın yerel halkla Suriyeliler arasında uyum çabaları sürdürülmektedir. Kentsel dönüşüm kapsamında yıkılan 50 bin civarındaki gecekonduda bulunan Suriyeliler ve "yerli" halkın yapılan yeni binalara ve bölgedeki diğer konutlara yerleştiği belirtilmiştir (TBMM Göç ve Uyum Raporu, 2018: 210-211).

Raporda altı çizilen söz konusu hususlar, gerek alan araştırmasına ilişkin gözlem ve bulgularda gerekse muhtar ile yapılan görüşme ve "yerli" halkın ifadeleriyle de örtüşmektedir. İzleyen bölümlerde detaylı olarak ele alınmakla birlikte; özellikle sosyal yardımlar başlığı ve bu yardımların "kaynakları" konusunda yerli halkın "tepkisi" benzer bir biçimde öne çıkmakta; Suriyelilerin emek piyasasına dahil olma ve işyeri açmaları konusunda hukuki kural ve yükümlülükler konusundaki eşitsizlikler vurgulanmaktadır. Aynı mahallede yaşama esasına dayanan ve komşuluk ilişkileri, çevre temizliği, ortak bir kamusal mekanın kullanımı, gündelik etkileşim ve kültürel normlar, beklentiler temelinde çeşitli sorunlarla karşılaşıldığı görülmektedir. Yerel yönetim birimlerinin bilgi yetki ve edimlerinin sınırlılığı da gündelik yaşamdaki "yerli" halk ve Suriyelilerin sosyal etkileşimine yönelik alternatif uyum çabalarının hayata geçirilmesini zorlaştırmaktadır.

Yukarıda Altındağ ilçesine yönelik genel bir çerçevesi sunulan değerlendirmelerin, Altındağ'da çalışmanın yapıldığı Örnek mahallesi ile diğer mahalleler açısından da farklı yoğunluklarla gözlemlendiği ve deneyimlendiğini söylemek mümkündür. Örneğin

Ulubey mahallesinde 2017 yılının ilk altı ayı itibariyle yaklaşık 9-10 bin civarında Suriyelinin yaşadığı, %80'in üzerinde Siteler bölgesindeki işletmelerde çalıştıkları ve Altındağ ilçesinde en fazla Suriyelinin Ulubey mahallesinde bulunduğu, "yerli" nüfusu aşan bir Suriyeli nüfusunun söz konusu olduğu ifade edilmiştir. (TBMM Göç ve Uyum Raporu, 2018: 211). Benzer şekilde "Küçük Halep" veya "Küçük Şam" olarak adlandırılan Önder Mahallesi'de de "yerli" nüfusu 2007 yılında yaklaşık 10 bin olan ve 2018 yılında yaklaşık 8 bin civarındaki nüfusunun 2/3'ünü Suriye vatandaşlarının oluşturduğu, Suriyeli esnafın da çok sayıda dükkan ile bu mahallede yer aldıkları söylenebilir[79]. Diğer yandan, bu mahallelerin "Suriyeli mahallesi" halini alan bir dönüşüm geçirmesi, "yerli" halkın büyük bir bölümünün söz konusu mahallelerden ayrıldıkları veya burada bir "azınlık" konumunda bulundukları anlamına da gelmektedir.

Örnek mahallesi ise; Önder ve Ulubey mahalleleri ile karşılaştırıldığında bir "Suriyeli mahallesi" olarak tanımlanma durumu açısından temel bir farklılık göstermektedir. Bu çalışmada bahsi geçen diğer iki mahalle yerine Örnek mahallesinin tercih edilme nedeni; bu mahallede konutlara yerleşen, iş yeri sahibi olan bir Suriyeli nüfusun bulunmasına karşın; mahallede uzun süredir ikamet eden mevcut "yerli" halkın, mahallede "egemen kültürü" tanımlayan bir yerleşim ve varlık göstermeye devam etmesidir. Bu bağlamda Örnek mahallesi, yerli halk ve Suriyeli etkileşiminin, yerli halkın gözünden değerlendirilebilmesini mümkün kılmakta; hem bir durum tespiti tartışması olarak segregasyonun mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel bağlamının incelenebilmesini, hem de bir etkileşim ve katılım tartışması olarak dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasının birlikte yürütülebilmesine uygunluk sağlamaktadır.

Bu çalışma kapsamında 2004 yılından bu yana Örnek mahallesi muhtarlığı görevini sürdüren muhtar ile yapılan görüşmelerde de, Suriyelilere ilişkin söz konusu tespiti

[79]İlgili haber için bkz: https://www.yenicaggazetesi.com.tr/o-mahallenin-ucte-ikisi-suriyelilerden-olusuyor-221905h.htm (Erişim Tarihi: 3.2.2019).

destekleyen bir dönüşüm sürecinin aktarıldığı görülmüştür. Bu görüşmede, yukarında genel hatları ile üzerinde durulan ve 2011 yılından bu yana bölge ve mahalleye ilişkin değerlendirmelerin önemli ölçüde değişikliğe uğradığı, mahallenin "altyapı sorunları"nın ötesinde ve göç temelinde yeni bir "konu"nun gündeme geldiği, söz konusu durumun hem göç eden gruplar hem de mahallenin yerleşik sakinleri açısından daha da farklılaşan koşul, sorun ve sonuçları beraberinde getirdiği ifade edilmiştir. Görüşme sonucunda elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir: Örnek Mahallesi'nin "merkez" olarak ifade edilen Kızılay ve Ulus'a yürüme mesafesindeki yakınlığı, bununla birlikte bölgede bulunan hastaneler ve okullar da Altındağ Bölgesi'nde özellikle başta Suriyeliler olmak üzere Iraklılar, Afganlar ve Türkmenler gibi farklı göç eden gruplar için tercih edilen bir mahalle haline getirmektedir. Söz konusu sığınmacı/göçmen grupların mahallede ikametlerine yönelik ilk kayıtları kaymakamlık vasıtasıyla yapıldığından, kaymakamlıktan muhtarlıkla paylaşılan bilgi doğrultusunda mahallede yaklaşık 400-450 Suriyeli hane, yaklaşık 150-200 Iraklı hane ve 80'e yakın Afgan haneden oluşan ve toplamda 650-700 hanelik bir sığınmacı/göçmen nüfusun bulunduğu; ancak belirtilen rakamlar hane bazında olduğu ve sürekli bir sirkülasyon durumu söz konusu olduğundan bu hanede bulunan birey sayısı konusunda net bir rakamın verilmesinin mümkün olmadığı görülmüştür. Ancak yapılan değerlendirmede Suriyelilerin Örnek Mahallesi'nin yaklaşık olarak üçte birini oluşturduklarını söylemek mümkündür. Söz konusu rakamlarda yıldan yıla bir artış olduğu belirtilmekte; buna karşın mahallenin "yerli" halkının bu dört-beş yıl içerisinde 6000 ile 7000 kişi arasında azaldığı da paylaşılan bulgular arasındadır. Burada Suriyeliler (ve diğer göçmen gruplar) ile Örnek Mahallesi sakinlerinin arasında "yaşam tarzı" farklılıkları temelinde karşılaşılan sorunların zaman zaman tartışma ve çatışmalara dönüşen bir gerilimi de taşıdığı; buna ek olarak farklı göçmen grupları arasında ve özellikle bu mahallede bulunan iki farklı Suriyeli aşiret ailelerinin kendi aralarındaki tartışmaların güvenlik güçleri ile müdahale edilen yıkıcı

çatışmalara dönüşebildiği anlaşılmaktadır. "Yerli" halk ile Suriyeliler arasında zaman zaman özellikle "yapılan sosyal yardımlar", "giyim-kuşam farklılıkları", "iş bulma/iş kurma" konusunda gerilimin arttığı; ancak mahallenin muzdarip olduğu genel anlamdaki işsizlik, ekonomik kaynakların yetersizliği, uyuşturucu, hırsızlık gibi sorunlara eklemlenen de bir nitelik arz ettiği, yapılan görüşmede öne çıkmaktadır.

Örnek Mahallesi'nin Suriye mahallesi olarak tanımlanan Önder ve Ulubey Mahallesi'ne benzeme durumu konusunda muhtar; mahallenin yerleşik sakinlerinin bir bölümünün mahalleden ayrılmakla birlikte; burada kalan "yerli" sakinlerin ise Suriyelilerle iletişim ve etkileşim konularında bir "direnç" gösterdiklerini, ev kiralama, apartman kurallara ve kültürel normlara uygunluk sağlama konusunda çeşitli "önlemler" aldıklarını ve bu durumun hem akrabalar halinde, yakın apartmanlarda oturan ve daha çok kendi akrabaları ile iç içe kalarak gündelik yaşamlarını sürdürmeye çalışan Suriyeliler açısından, hem de aynı gündelik pratiği kendileri açısından sürdürmeye çalışan mahalle sakinleri tarafından mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel bir ayrımlaşma ve dışla(n)ma pratiğinin gözlemlenebileceği bir süreci beraberinde getirdiği söylenebilir. Bu açıdan muhtarlık ile yapılan görüşme, ayrımlaşma ve dışlanma durumunun söylemsel ve edimsel bir şiddet boyutunu göz önünde bulundurarak hem mahalleleri hem de Altındağ Bölgesi'ne ilişkin yerel ve ulusal ölçekli göç politikalarının oluşturulması ve mevcut durumun tespiti ile öne çıkan taleplere kulak verilmesi konusunda önemli yerel bilgi-durum kaynakları olarak değerlendirilebilir.

4.1.2. "Yerli"lerin Gözünden Mahalle İlişkileri ve Sorunlar

Genel itibariyle Altındağ ilçesi ve çalışma kapsamında da Örnek mahallesine yönelik olarak bir önceki bölümde istatistikler, mahalli yöneticilerin görüşleri ve resmi raporlar üzerinden ifade edilen dönüşüm; mahalle sakinlerinin kendi mahallelerinin mevcut durum ve değişikliklere yönelik değerlendirmelerinin tanıklığında da ele alınmıştır. Dolayısıyla bu bölümde, öncelikle görüşme yapılan mahalle sakinlerinin hem Altındağ

bölgesi ve mahallelerinin ekonomik refahı, sosyo-kültürel durumu ve "dışarıdan bir göz"ün buraya ilişkin ne düşündükleri konusundaki genel kapsamdaki görüşleri, hem de mahalle sakinlerinin mahallelerindeki komşuluk ilişkileri, rahatsızlık duydukları konu ve sorunlar, bu mahalleyi yaşanılabilir bir yer olarak görüp görmedikleri konusundaki görüşleri ve burada bulundukları sürede mahallelerinin nasıl bir dönüşüm yaşadığı gibi konulardaki düşünce ve deneyimleri aracılığıyla "mahalleli" olmanın nasıl bir dönüşüm yaşadığı da ele alınmıştır.

Bu bağlamda, mahalledeki "yerli" halkın[80] komşuluk ilişkilerinin durumu ve dönüşümüne ilişkin değerlendirmelerini kapsayan bir başlangıcın, yukarıda yer alan soruların pek çoğunun yanıtlanmasını mümkün kılan bir kilit nokta olduğu gözlemlenmiştir. Görüşmelerde Örnek mahallesi sakinlerinin tamamı tarafından, daha önceki komşuluk ilişkilerinin çok iyi olduğu, "kültürlü ve görgü sahibi" insanlarla komşuluk yapabilmenin mümkün olduğu, bu komşularıyla bir "aile" gibi oldukları, onlara son derece güven duydukları, sürekli görüştükleri, yardımlaştıkları ve mahallelerinde bu niteliklere sahip çok sayıda komşularının bulunduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda, mahallenin "yerli" halkı tarafından daha önceki komşuluk ilişkilerine dair tanımlamalar ve ifade edilenler; bir anlamda, o zamana ait komşuluk değerleri apartman kuralları, yardımlaşma, imece usulü yaşam ve güven ilişkileri konusunda da fikir vermesi açısından anlamlıdır. Örneğin mahallede herkesin birbirini tanıması, gün içerisinde sürekli olarak etkileşim halinde olunması, "misafirlik ve hoş geldin-güle güle ziyaretleri"nin rutin bir faaliyet olarak gerçekleştirilmesi, "yapılan yemeklerden

[80] Gerek görüşmecilerin belirlenme sürecinde, gerekse yapılan görüşmeler sırasında mahalle sakinlerinin çoğunlukla emekliler ve mahalle içerisinde bulunan bakkal, market, lokanta, kuaför, emlakçı vb. yerlerde çalıştıkları veya bu yerlerin sahipleri oldukları görülmüştür. Bununla birlikte, mahalle aynı zamanda pek çok sayıda okulun ve hastanenin bulunduğu bir cadde üzerinde olmasına karşın; araştırmanın yapıldığı dönem itibariyle buradaki okul ve hastanelerde eğitim ve sağlık memuru veya personeli olarak çalışan sınırlı sayıdaki kişinin bu mahallede oturmayı tercih ettiği gözlemlenmiştir.

götürülmesi", "kapıların kitlenmeden yatılması" gibi birçok görüşmede vurgulanan bu ifadeler, Örnek Mahallesi'nde "yerli" halkın komşuluk değer ve ilişkileri konusundaki bakış açıları ve yaşantıları hakkında fikir vermektedir. Yapılan görüşmeler sırasında özellikle daha üst yaş grubundaki katılımcıların eski komşuluk ilişkilerinden ve komşuluk değerlerinden özlemle bahsettikleri görülmüştür. Bu durum iki katılımcının ifadelerinde şöyle yer bulmuştur:

> Önceki komşularımızla 15-20 yıl komşuluk yaptık eskilerinen, çok çok iyiydik. birbirimize gidişimiz gelişimiz, oturuşumuz… bir gün birbirimizi görmesek olmuyordu. evet ben çalışıyordum ama cumartesi pazar olsun, akşamları olsun, bir gelip gidenimiz olsun, "hoş geldin", "güle güle"ye yani böyle bir yakınlık vardı… ama şimdi 7-8 senedir belki 10 oldu, git gide git gide bozuldu… hele beş senedir de, 4-5 senedir de hiç zaten Suriyeliler geldi, İranlısı, Iraklısı, Afganlısı, ondan sonra, apartmanımıza giren çıkan belli olmadı… Ondan sonra bir de Erzurum'un cinganaları geldi, Erzurum'un cinganaları yabancılardan daha kötü çıktı… (3K, 70, Lise mezunu, Emekli bankacı, 50 yıldır bu mahallede yaşıyor).

> Öncesi… Türklerde evet bağlar kuvvetli, herkes birbirini tanır… Mütevazi insanlarla bu mahallede beraber büyüyüp iç içe yaşadık. Kapılarımızı dahi kilitlemezdik. Yani gece geç saatlere kadar bahçede otururduk komşularımızla… Sohbet, insanlar birbirlerine güvenirlerdi, kızını dahi emanet eder… düşün. Şu anda öyle bir ortam yok… (7E, 55, Evli, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır bu mahallede yaşıyor).

Misafirlik ritüeli ve komşuluk ilişkileri bu bağlamda aynı mahallede yaşamanın ve "mahalleli olma"nın bir gereği olarak ifade edilmektedir. Aksaz'ın (2007) da çalışmasında benzer şekilde işaret ettiği gibi, bir mahalleyi paylaşmak, aynı zamanda bu mahalle sakinleri arasındaki bağları kurarak yeniden üretmek ve komşuluk ziyaretleriyle pekiştirilen bir iç tanışıklık ortamı oluşturarak dostluk, yardımlaşma, materyal ve hizmet değişimleri konusunda akrabalık ziyaretlerine alternatif birincil ilişkilerin ve sosyal ilişki ağlarının geliştirilmesini mümkün kılmak anlamına gelmektedir. Tüm bu sürecin işler kılınması açısından da daha çok kadınların birbirlerine yaptıkları ev ziyaretleri gündelik yaşamlarındaki karşılaşmaları, etkileşimleri ve samimi ilişkileri için bir zaman ve mekan ortaklığı (Aksaz, 2007: 378) oluşturmaktadır.

Ancak zaman içerisinde söz konusu komşuluk ilişkilerinde mahalle sakinleri tarafından "olumsuz" yönleriyle öne çıkan bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Görüşmelerdeki erkek ve kadın katılımcıların tamamı tarafından, mahallelerinde övgüyle söz ettikleri eski komşuluk ilişkilerinin artık söz konusu olmadığı, bölgede kendilerinin görüşebilecekleri,

ilişki kurabilecekleri ve güvenebilecekleri "kültürlü ve elit" insanların kalmadığı, koşulları elverişli olan komşu ve yakınlarının Ankara'nın daha iyi ekonomik ve sosyo-kültürel standartlara sahip bölgelerine yerleştiği, bir bölümünün yaşamının sonlandığı ve özellikle ÇinÇin ve Yenidoğan bölgesinden gelen kişilerin mahalle ve apartmanlarına yerleşmeleri ardından da Suriyeliler başta olmak üzere Iraklılar, Afganlar ve Türkmenler gibi göç eden farklı grupların yine kendi mahalle ve apartmanlarına gelme durumlarının komşuluk ilişkilerinde de köklü bir dönüşüm yarattığı belirtilmiştir. İki katılımcı tarafından mahallelerindeki söz konusu dönüşüm süreci şu şekilde ifade edilmiştir:

> 20 yıldır komşuluğum var… Daha önce yıllar öncesinde bundan 10 yıl öncesinde daha çok kuvvetliydi. Birbirimize gidip gelirdik hep elit insanlar otururdu. Ama şu anda çok fazla apartmanda elit insanlar kalmadığı için, o yüzden çok fazla bir gelişimiz gidişimiz yok. Sadece bir aile ile görüşüyorum, onunla komşuluk yapıyorum yani başka da komşum yok, apartmanda da komşuluk yok… çünkü bizim gibi kültürlü insanlar yok apartmanda, o nedenle görüştüğüm insanlar da yok… yoksa güzeldi yani mahallemiz, çok üzülüyorum yani böyle kötü anıldığı için… (2K, 53, Ön lisans mezunu, Hemşire, 28 yıldır mahallede yaşıyor)

> Bak önceden, eski insanlar çok münevver, kültürlü insanlardı, kişilerdi… O kadar kültürlülerdi ki, en güzel muhit hemen hemen buraydı önceden; fakat sonradan, bura, eski insanlar gidince, bozuldu. Öyle eskilerden kimse kalmadı… Daha şimdi şu anda yoksul gruplar buradalar, hani çoğu bile burdan kaçıp gidiyor bu Suriyeliler geldi geleli, burayı sanki Suriyelilere bırakmış gibiler… (8K, 84, İlkokul mezunu, Ev Hanımı, 25 yıldır mahallede yaşıyor).

Yapılan görüşmelerde, komşuluk ilişkilerindeki bu dönüşüm sürecine dair yorumların yanı sıra; mahalle sakinleri tarafından, "rahatsızlık duyulan konu ve sorunlar" olarak ifade edilen çeşitli hususların da, mahalle ve bölgenin gündelik ilişkilerine eklemlenen yapısal koşul ve sorunlarla iç içe geçmesi yoluyla mahallelerine yansımasının bu dönüşüm sürecinin bir parçası olarak yorumlandığı dikkat çekmektedir. Katılımcılar bu noktada, mahallelerinin ekonomik ve sosyo-kültürel durumu, refah düzeyi konularına ilişkin olarak; kendilerinin ve/veya mahallenin "yerli" halkının büyük bir bölümü tarafından farklı şekillerde ve düzeylerde karşılaştıkları ve deneyimledikleri sorunlardan söz etmektedirler. Bu ifadeler aynı zamanda bizzat bu mahallede yaşayanlar tarafından, mahalle ve bölgenin bir "çöküntü alan" haline gelme süreci ve bu bağlamda yaşadığı bir dönüşümün değerlendirilmesi biçiminde de okunabilir. Chricton ve arkadaşları (2015) çöküntü alandaki yerleşimin mevcut dezavantajlı koşullarıyla eklemlenen ve farklı alanlarda biçimlerde ortaya çıkabilen dışlanma durumlarına işaret ederek; sosyo-

ekonomik kaynaklardan ve haklardan yararlanma, emek piyasasına dahil olma ve çalışma koşulları konusundaki eşitsiz ve dezavantajlı durumun sosyal bölünme ve kutuplaşmayı artırıcı bir etkisinin olduğunu vurgulamıştır. Altındağ bölgesi ve Örnek mahallesinin bir "çöküntü alan" halini alması ise ve kentleşme ve kentsel dönüşüm gerilimine eşlik eden yapısal ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümlerin beraberinde getirdiği ve gündelik yaşam koşulları üzerinde görünür olan bir dizi dönüşümle yakından ilişkilidir.

Görüşmelerde sıklıkla vurgulanan ve mahallede en fazla rahatsızlık duyulan konular olarak öne çıkan başlıca sorunlar; uyuşturucu, hırsızlık, çevre kirliliği, gürültü, alt yapı hizmetlerine dair yetersizlikler, park-bahçe gibi kamusal eğlenme ve dinlenme alanlarının eksikliği olarak ifade edilmektedir. Bu sorunların arasında, özellikle mahallenin mekânsal konumu itibariyle, Çin Çin ve Yenidoğan bölgesi ile yakınlık durumunun bir sonucu olarak ifade edilen ve "torbacılık" olarak tanımlanan uyuşturucu bileşenli madde kullanımı, alım satım ve tedarik sürecinin bu mahallede uzun süredir devam eden "yerli" halk tarafından da sıklıkla tanık olunan; ancak önlenemeyen, "mahalle ile özdeşleşen" ve "sıradanlaşan" bir rutin durum haline geldiği gözlemlenmiş ve yapılan görüşmelerde de mahallenin en önemli sorunlarının başında ifade edilmiştir. Bütün katılımcılar tarafından, mahallede uzun süredir söz konusu olan, fakat zaman zaman azaltılmakla birlikte tamamen önlenemeyen en önemli sorun olarak vurgulanan uyuşturucu kullanımı, tedarik süreci ve bu durumu engellemeye ilişkin bireysel girişimleri üzerinde durulmaktadır. Bu konu ile zaman zaman bizzat kendileri tarafından da ilgilenildiği ve emniyet güçleri ile belediyeye yapılan yazılı şikayetlerle mücadele edilmeye çalışıldığı; özellikle de çocuklu ailelerin çocuklarını okula, bakkala gönderme konusunda ciddi sıkıntılar yaşadıkları ve hatta balkonda kalmalarına dahi müsaade etmedikleri, çünkü günün herhangi bir saatinde alenen mahallelerinde uyuşturucu satışının gerçekleştiğini belirtmektedirler. Çocuğu ile ilgili bu tür bir endişe taşıyan mahalle sakininin konuya ilişkin ifadeleri şu şekildedir:

> Mahallede en çok rahatsızlık duyduğumuz konu…"açık söyleyebilir miyim?" esrar çok, satıcılar çok, gözümüz göre göre köprünün altında çok oluyor yani arabalar duruyor, bir şeyler veriliyor,

> biz çok da şikayet ettik yani gizliden, isimlerimizi vermeden telefon açtık, çocuklarım da açtı. Kaç kişi burda tutuldu gitti yani, onlar da kayboldu. Hakkaten, ben yani balkonumda oturmak isterim, ama bakıyosun, örnek kötü, geri giriyon içeriye… E çoluğun çocuğun da balkonda, biz göz göre göre hep bunları görüyoduk yani… çok sorunlu… Sağolsun ekipler çok sık geçiyor, polislerimiz öyle… Hakkaten çok geziyolar, sivili de var resmi de polisler çok geziyor. Allah var hiç göz açtırmıyolar, ama hangi birisini biz görebilecez göremiyoz ki… (11K, 63, Ortaokul terk, Ev hanımı, 22 yıldır bu mahallede yaşıyor).

Yapılan birkaç görüşmede, söz konusu uyuşturucu sorununun mahalledeki işsizlik ve yoksulluk durumundan kaynaklandığı ve "iyi gelir getiren bir son çare" olarak görüldüğüne dair bir değerlendirme dikkat çekmektedir. Hem uyuşturucu sorunu, hem de mahallenin genel bir yoksullaşma durumuyla ilişkilendirilen "hırsızlık" konusu da "evlerinin kapılarını kilitlemeden yatan" ve mahalle içerisindeki genel güvenlik durumuna dair düşünceleri, komşuluk algıları ve komşuluk yapmaya dair güven ilişkilerinde köklü bir dönüşüm yaratan önemli sorunlardan biri olarak ifade edilmiştir. Yapılan görüşmelerde on katılımcı, bu mahallede oturdukları sürede ve özellikle son 5-7 yıl içerisinde, en az bir kere olmak üzere evlerine ve dükkanlarına yönelik bir hırsızlık durumunun söz konusu olduğunu belirtmiştir. Yapılan hırsızlıkların gerekçeleri konusunda mahalle sakinleri "mahalle halkının yoksulluğu", "işsizlikten dolayı mecburiyet" ve "uyuşturucu almak için duyulan para ihtiyacı"nı dile getirmiştir. Bu konuda da tıpkı uyuşturucu konusunda olduğu gibi Örnek mahallesinin Çin Çin ve Yenidoğan bölgesine yakınlığı, orada yaşayan kişilerin bu mahalleye gelmeleri ve geçici-kalıcı olarak yerleşmeye başlamalarının bu sorunlar üzerinde önemli ölçüde etkili olduğu vurgulanmıştır. Bir mahalle sakini, bahsedilen bu mekânsal yakınlık ve sorun ilişkisini şu şekilde açıklamıştır:

> Ya Çin Çin'e bağlı olduğu için, bağlı olduğumuz için bizim burası, ÇinÇin'de biliyorsunuz her türlü pislik bir şey var yani uyuşturucudur odur budur hırsızlık, her şey var o tarafta. E şimdi orası kötü olduğu için, örnek mahallesi de buraya bağlı olduğu için burasını kötü biliyor herkes… (5E, 44, Ortaokul mezunu, Berber/İşletme sahibi, 32 yıldır mahallede yaşıyor).

> Problem çok, rahatsızlık çok yani. Gürültü, alkollü kişilerin bağırışları, yani ağıza alınmayacak kelimeler… burası çok bozmapolit bir yer, Keçiören'de hırsızlık yapıyor, koşa koşa buraya veya yukarıya (Çinçin-Yenidoğan) geliyor. E, bilmem Seyranbağları'nda, Küçükesat'ta bu gibi seviye düzeyi yüksek olan yerlerde kötü işler yapıyorlar koşa koşa buraya geliyorlar. Çünkü burada tanınmıyor, bilinmiyor ne olduğu. Nüfus memuru değilsin ki, şeyine bakasınız… (11E, 59, Lise mezunu, Usta/İşveren, 13 yıldır mahallede yaşıyor).

Mahallede özellikle açık alanda bulunan eğlenme ve dinlenme alanları ve alışveriş yapılabilecek mekanlar konusu da mahalleye ilişkin olarak rahatsızlık duyulan başlıca sorunlardan biri olarak ifade edilmiştir. Mahallede halka açık çeşitli faaliyetlerin sürdürüldüğü bir Gençlik Merkezi ve bir Halk Eğitim Merkezi bulunmaktadır; ancak park, bahçe ve açık alandaki dinlenme ve etkinliklerin sürdürülebileceği alanlar oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte; mahalle bakkalı ve iki market zinciri dışında, daha çeşitli marka ve ürünlerin bulunduğu büyük marketler veya alışveriş alanları bulunmamaktadır. Bu mahallenin yakınında bulunan bu nitelikteki iki büyük market de yaklaşık olarak iki-üç sene önce kapanmıştır. Mahallenin arka tarafında ve Konya Yolu'na bağlanan mahalleye 5-10 dakikalık yürüme mesafesinde Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın bir halı sahası ve park alanı mevcuttur. Bununla birlikte Mahalle muhtarına ait altı dönümlük bir mahalle parkı bulunmaktadır. Ancak yapılan gözlem ve görüşmeler sonucunda, söz konusu alanların mahallenin yoğunlaşan nüfusunun ihtiyacını karşılamadığı, mevcut park ve alanlardaki spor aletleri ve oturma bölgelerine zarar verildiği ve bu alanların kullanılamaz hale geldiği, günün her saatinde bu açık mekan ve dinlenme alanlarının uyuşturucu satışı-tüketimi, yoğun alkol kullanımı, fuhuş ve çeşitli tartışma-çatışmaların gerçekleştiği alanlar biçiminde öne çıktığı gözlemlenmiş ve mahalle sakinleri tarafından da vurgulanmıştır. Bu nedenle mahallenin yerleşik halkı tarafından vakitlerinin çoğunu evde geçirmek durumunda kaldıkları, mevcut park-bahçelerde vakit geçirmeyi, kalabalık ve/veya ifade edilen çeşitli durumlar ve güven gerekçeleriyle tercih edemedikleri, başka semtlerde oturan çocuk ve torunlarının da bu gerekçelerle ve boş vakitlerini değerlendirebilecekleri uygun alanların bulunmaması nedeniyle mahallelerine gelmek istemediklerini ve bu durumun kendileri için de oldukça bunaltıcı bir hal aldığını belirtmiştir.

> Hiç gelişmemiş bir bölge yani, ben 40 seneden beri buradayım hala aynı hala değişen hiçbir şey yok yani hiç gelişmedi. Ne parkımız var ne bir AVM'lerimiz var hiç… alışveriş merkezlerimiz yoktur yani. Vardı kapandı. Kilerdi bir yer daha vardı başka da hiçbir yer yok. A-101 var BİM var onlar da pek şeyler gelmiyor yani ürünler fazla… Düşük aileler var yani burada çok da öyle yüksek bir şeydeki aile yok burada yani, memur da var. Korkuyor kimse buraya gelmeye... Ben halıcıyı

> çağırdım Altındağ diyince biz gelmeyiz dediler. Balgat'tan çağırdım telefon ettim biz oraya gelemeyiz dediler. Benim torunlar da gelmiyor, babaanne biz ne yapalım orada diyorlar… park yok, bahçe yok…Ama hiç ben bir şey görmedim kendim olarak ama orada eski insanlar da gittiler yani şimdi hep yabancılar geldiler, yabancılar doldurdu. (4K, 55, Ortaokul mezunu, Ev hanımı, 40 yıldır mahallede yaşıyor).

Mahallenin "yerli" halkı tarafından aktarılan bu dönüşüm süreci ve bahsedilen söz konusu sorunların arasında ifade edilen, bunu da ötesinde, görüşme yapılan katılımcılardan alınan bilgiler doğrultusunda, Örnek mahallesinin "en önemli sorunu" olarak görüldüğü anlaşılan, mahallelerine yönelen göç süreci ve Suriyeliler başta olmak üzere Iraklı, Afgan, Türkmen gibi farklı göç eden gruplarla ilişkilendirdikleri mevcut durum ve sonuçları üzerinden açıklanmaktadır. Dolayısıyla bölgeye yönelen göç ve Suriyelilerin (ve diğer göç gruplarının) mahalleye gelişi ile yerleşme süreci, yerleşik halk açısından mahallelerindeki en kapsamlı dönüşüme neden olan olay olarak değerlendirilmektedir. Bu konuda farklı aktörlerle bağlantısı bulunan bir takım sorun katmanlarına işaret edilmektedir. Son 10 yıldır Altındağ Bölgesi'nde yukarıda Çin Çin ve Yenidoğan örnekleri üzerinden ifade edilen hem bir mahalleler arası genel göç durumu, hem de özellikle son 6-7 yıldır Örnek Mahallesi'ni de kapsayacak şekilde civar mahallelerde görünür olan ve Suriyeliler başta olmak üzere bölgede artan bir uluslararası sığınmacı/göçmen nüfusun varlığı söz konusudur. Yapılan görüşmelerde de mahalledeki dönüşüm süreciyle birlikte uyuşturucu, hırsızlık, yoksulluk, işsizlik gibi önde gelen hali hazırdaki konu ve sorunların, mahalledeki mevcut "yerli"ler, çevre mahallelerden gelen yeni-"yerli"ler ile Suriyeliler ve diğer göçmen gruplarını hem kendi içlerinde hem de birbirleri karşısında konumlandıran dışla(n)ma/içer(il)me pratiklerini beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir.

Yapılan görüşmelerde bu konudaki sorunlar sıralanırken ve mahallenin dönüşüm sürecinden söz edilirken; Suriyelilerin bölgedeki mahalle ve apartmanlara gelmeye başladığı 2013 yılından itibaren mahallenin çözümlenemeyen ve önlenemeyen sorunlarının üzerine bir tabaka olarak eklemlenen ve söz konusu sorunları bir kat daha

arttıran bir duruma neden olduğu vurgusu hakimdir. Dolayısıyla, mahalle ve bölgenin genel durumunu ulusal ve küresel düzlemdeki yapısal ekonomik sorunlarla ilişkilendiren ve mahallede gittikçe artan önemli bir yoksulluk ve işsizlik durumunun bulunmasını buradaki yerel yönetimler, bürokratik aktörler veya hükümet politikaları düzleminde değerlendirerek mevcut ekonomik sorunların mahallelinin gündelik yaşamlarına yansımaları üzerinden bir ekonomi-politik bakış üreten daha sınırlı sayıda katılımcının bulunduğu söylenebilir. Söz konusu ekonomik ve politik yapısal sorunları gündelik yaşam ölçeğinin sınırları çerçevesinde deneyimleyen katılımcıların bu bağlamda büyük ölçüde yaşadığı sorunların doğrudan sorumlu aktörleri olarak Suriyelileri "hedef gösterdikleri" görüş ve ifadelerinin öne çıktığı görülmektedir[81].

Kentin mekânsal durumu ve farklı sosyo-ekonomik grupların yerleşim koşulları açısından Örnek mahallesi örneğinde ele alınan bu dönüşüm, tipik bir çöküntü alan haline gelme süreci ile eş zamanlı olarak, bu alanın sığınmacı ve farklı ülkelerden gelen göçmen nüfusun bölge ve mahallede yoğunlaşması durumunu birlikte açıklamaktadır. Çünkü kentsel dönüşüme konu olan çöküntü alanları mülteci nüfusun yoğunlaşması için "uygun" bir ortam sağlamaktadır. Musterd ve arkadaşları (2017) söz konusu yerleşim ve yoğunlaşma sürecinde ucuz ve erişilebilir konut olanaklarının dezavantajlı gruplar açısından belirleyici kriterler olduğunu ifade etmekte; ancak diğer yandan bu yoğunlaşmanın aynı zamanda bölgesel ve yerleşim birimleri düzleminde görünür hale gelen "yoksulluk", "yoksunluk" ve "sosyal eşitsizlikler" durumunda da birikimsel bir yoğunlaşmayı beraberinde getirdiğini vurgulamaktadır (Musterd vd., 2017: 1062). Massey ve arkadaşları (1994) ise yerleşim alanlarındaki "yoksulluk" durumundan hareket

[81]Bu tartışma bağlamında, mahalle düzlemindeki yapısal-gündelik belirlenimin kendisi, mahallenin yerli halkının Suriyeliler örneğindeki görüş, tutum, davranış ve değerlendirmelerinde mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel olarak üç temel alanda belirginleşen segregasyon ve dışlanma ile damga tartışması çerçevesinde sonraki başlıklarda ayrıntılı olarak ifade edilecektir.

ederek; söz konusu "tercih edilebilirlik" durumunu, sınıf ilişkileri ve sosyal eşitsizlikler çerçevesinde ele almaktadır. Buna göre yoksulluk, sınıfsal koşulların bir sonucu olarak, mekânsal yerleşimin ilk aşamasında ortaya çıkmakta; emek piyasasına dahil olma sürecinden çalışma koşullarına, iş güvencesi ve gelir düzeyine kadar mekânsal açıdan da gözlemlenebilen sınıf ilişkileri sürmektedir. Bu bağlamda kamu hizmetlerine erişim ve ulusal gelirin adil dağılımı da bu bölgeler açısından yapısal sosyo-ekonomik koşulların sonuçları olarak ortaya çıkan "sosyal eşitsizlikleri" beslemektedir. Dolayısıyla, bölge tercihleri, yerleşim süreci ve biçimleri bu açıdan hem mahallelerdeki sınıf ve kimlik temelindeki durum, dağılım ve koşullar açısından önemli belirleyenlerdir (Massey vd., 1994: 436). Bu tartışmayı destekleyecek şekilde; Suriyelilerin Altındağ bölgesi ve Örnek mahallesine geliş ve yerleşme süreçlerinde de tercihlerin, ekonomik zorunluluklar ile yakından ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Bakioğlu ve arkadaşları'nın da Altındağ Siteler bölgesinde yaptıkları benzer bir araştırmada (2018) gözlemledikleri gibi, çöküntü alanlardaki bu "uygun ortam olma koşulları", bölge ve mahallenin kentsel dönüşüm kapsamında olması nedeniyle ucuz konut imkânı sunması ve merkezi konumu ile ulaşım kolaylığı sağlamasının yanı sıra, çok temel bir başka gerekçeyle de yakından ilişkilidir. Çöküntü alandaki konutların fiziki durumları ve bulundukları bölge/mahallenin merkeze yakınlığı ölçüsünde artan "mekânsal yoğunlaşma" durumu nedeniyle, bu alanlarda yaşayan sakinlerin olanakları dahilinde buradan ayrılarak, kentin periferisine yerleşme eğilimi gösterdikleri ve bölgeyi düşük gelir düzeyi ve sınırlı ekonomik kaynaklara sahip, çöküntü alanla özdeşleşen "olumsuz koşullar"a katlanmaya rıza gösteren ve imkânları el verdiğinde buradan taşınmayı planlayan ve dolayısıyla "mahalleyi sahiplenmeyen" yeni-"yerli" göçmenlere bırakmıştır (Bakioğlu, 2018: 19 ve 40). Örnek mahallesi açısından bu durum, bölgede hala varlığını sürdüren; fakat sayıları gittikçe azalan bir "yerli" mahalleli nüfus; Bakioğlu ve arkadaşlarının "mahalleyi sahiplenmeyenler" biçiminde vurguladığı ve mahallenin bir çöküntü alan olma süreciyle ilişkili olarak burada bulunan bir yeni-

“yerli” nüfus ve Suriyeliler başta olmak üzere diğer göç eden gruplardan oluşan nüfusun biraradalığı ile ifade edilebilir. Söz konusu mekânsal yoğunlaşma, hem Suriyeli nüfusun buradaki varlığının gerekçelerine işaret etmekte; hem de “yerli”ler ve Suriyeliler açısından iş olanaklarına erişim ve sosyo-kültürel etkileşim alanında yerleşik mahalle sakinleri tarafından ifade edilen “sorunlar”ın kapsamına ilişkin bir dışla(n)ma tartışmasının da başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Tüm bu konu ve sorunlar çerçevesinde, mahalle sakinlerinin mahallelerinin dışarıdan bir göz tarafından nasıl görüldüğü ve mahallelerindeki söz konusu sorunlara yönelik olarak geliştirdikleri direniş, mücadele ve “çözüm” stratejileri konusundaki görüş ve deneyimleri de önem kazanmaktadır. Yapılan görüşmeler sonucunda, Örnek mahallesi sakinlerinin bu tür sorunlardan kaynaklanan gerekçelerle mahallelerinin ve genel olarak Altındağ Bölgesi’nin diğer semtlerin sakinleri tarafından “tehlikeli”, “tekinsiz”, “güvensiz” bir “varoş” veya “kenarda köşede kalan” bir “suç ve yoksulluk” bölgesi olarak tanımlandığı ve bu durumun yerleşik halkın gündelik yaşamlarına da doğrudan nüfuz ettiği görülmektedir. Örneğin başka bir yerden evlerine taksi ile gelmek istediklerinde, mahallelerine gelen bir taksi bulamamaktan, çocuklarının iş başvurularındaki ikametgah adresi beyanları nedeniyle işe alım süreci üzerinde olumsuz bir durumla karşı karşıya kalmalarına kadar çeşitli diğer dezavantajlı durumları beraberinde getirdiği ve zaman zaman kendilerinin de yaşadıkları mahallenin bahsedilen bu olumsuz nitelikleri ile birlikte damgalandıklarına dair deneyimleri de yapılan görüşmelerde yer bulmuştur. Bu konuda iki mahalle sakini, hem karşılaştıkları damgalama durumunu hem de bu mahallenin sakini olarak mahallelerinin durumunun savunusunu yapmak arasında yaşadığı ikilemi şu şekilde ifade etmektedir:

> Ya şöyle söyliyim, bir Bahçeli’den bir Emek’ten taksiye binin, sadece diyeceğiniz şu: Örnek mahallesine veya Yenidoğan’a gitmek istiyorum diyin… Taksici, işim var başka arabaya binin diyor, direkt. On tanesinden dokuz tanesi bunu söylüyor, deneyin… Çıkar ortaya. Aslında şunu söyleyeyim, muhitimiz gerçekten güzel, ama bir insanın adı çıkacağına canı çıksın anlatabildim mi? Buranın adı çıkmış… (7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).

> Ben 20 sene çalıştım Bilkent'te. O ara ev işlerine gidiyordum. Onların evlerine gidiyordum, tekrar da şirketlerine aldılar beni çok beğendikleri için. E şimdi kadın ister istemez. Bi otobüse bindiğimiz zaman bile örnek mahallesi diyince böyle hayret ediyolardı. Kendi küçük kızım… iş için gittiği zaman, buranın adresini verdiği zaman kıza ters bakıyolardı. Mahalle isminden dolayı. Nerde oturuyorsunuz diyince evimizden dolayı yani iş bile vermiyolardı benim kızıma. Yani mahallemizden dolayı… ama biz büyüdük, doğduğumuz yer; ama bize ters değil işte, o kişiler öyle bakıyor sana… (11K, 63, Ortaokul terk, Ev hanımı, 22 yıldır mahallede yaşıyor).

Mahalle sakinlerinin de karşı karşıya oldukları ve direnç gösterdikleri çeşitli sorunların bir parçası olarak görülmeleri biçiminde ortaya çıkan etiketlenme durumunun karşısında mahallelerini savunmalarına dair korumacı yaklaşımlarının yerini, "bu mahalle sizce yaşanılabilir bir yer midir?" sorusu karşısında yapılan özeleştiri ile daha farklı bir bakış açısı ve değerlendirmelerin aldığı görülmektedir. Bu konuya ilişkin olarak verilen yanıtlarda büyük oranda "yerli" halkın mahallelerini yaşanılabilir bir bölge olarak görmedikleri ve mevcut koşul ve olanaklarında bir iyileşmenin olması durumunda mahalleleri ve Altındağ Bölgesi'nin dışında daha iyi ekonomik standartlarda yaşayabileceklerini düşündükleri İncirli, Bağlıca, Beşevler, Emek, Çankaya gibi bölgelerde oturmayı istediklerini belirtmişlerdir. Yapılan görüşmelerde on yedi katılımcı, imkanlarının el verdiği en kısa sürede bu mahalleyi terk etmek istediklerini belirtmiştir. Yalnızca bir görüşmeci, söz konusu sorunlarla kalıp mücadele etmenin gerektiği ve kendisinin de bu konuda uzun yıllardır apartmanda ve mahalledeki ortak yaşam alanlarındaki bireysel çabalarıyla bir mücadele içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla mahalle "yerli" halkının büyük bir bölümü açısından söz konusu koşul ve sorunların çözümü ve geriye dönüşünün mümkün olmadığı konusunda bir ortak kanı bulunduğu ve bu durumda da kendilerinin, çözümleyemedikleri sorunlardan başka bir yere göç ederek uzaklaşmaları görüşünün hakimiyet kazandığı görülmektedir. Yaşadığı mahalledeki gitme-kalma ikilemini ve karşı karşıya kaldığı sorunları temel bir güven endişesi ile ilişkilendirerek anlatan bir katılımcı bu konuda şunları söylemiştir:

> Ya, yerimizi seviyoruz, durarız amma, imkanımız olsa da gitmek de isteriz, imkanımız olsa tabi. Kim istemez ki… kim ister böyle burada korka korka durmayı… E korkuyon, bizim evimiz birinci kat, her şey oluyor. Dövüş oluyor mesela evime girecek diye korkuyon. Üç kere zorladılar kapımızı bizim… (7K, 65, İlkokul mezunu, Çalışmıyor, 52 yıldır bu mahallede yaşıyor).

Ancak bu mahalleden bir başka yere taşınma görüşünün pratiğe dönüşmesi konusundaki olanaksızlıklar ve engeller de yine mahalle sakinlerinin kendileri tarafından eş zamanlı olarak ifade edilmektedir. Mahalle sakinlerinin karşı karşıya olduğu sorunların gündelik pratiklerini aşan ve yapısal nitelikli ve kronik ekonomik, politik, sınıf temelli sorunlar olarak görünürlük kazanması da tam bu noktada gerçekleşmektedir. Yapılan görüşmelerde Örnek mahallesinin "yerli" halkı, kendilerine daha iyi bir yaşam standardı sunacaklarını düşündükleri ve gitme konusundaki isteklerini belirttikleri semtlerin ev kiraları/fiyatları, fatura bedelleri, çarşı-pazar alışverişlerinin pahalı olması, bir ulaşım aracı kullanmak durumunda kalmaları gibi gerekçelerle kendilerinin karşılayacakları "sınırları" aşacağı, dolayısıyla da bu tür bir durumun oluşturacağı "ekonomik yük"ü karşılamalarının kendileri açısından mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Bu açıdan mahallede kalmaya devam etmek katılımcıların önemli bir bölümü açısından bir "gönüllü mecburiyet" halini almaktadır. Bu açıdan mahallede yaklaşık 5 yıldır yapılması planlanan; fakat henüz aktif bir uygulamanın bulunmadığı; Örnek Mahallesi'ni de kapsayan kentsel dönüşüm projesi, bu mahalle sakinlerinin yaşam şartları üzerinde dönüştürücü bir "fırsat" olarak görülmekte ve mahallelerine ilişkin söz konusu sorunların çözümlenmesini sağlayacak tek "somut öneri" olarak ifade edilmektedir. Mahallesinde sorun olarak ifade ettiği konularda verdiği mücadele ve alternatif bir çözüm stratejisi olarak kentsel dönüşüme yönelik bakış açısı, bir mahalle sakini tarafından şu şekilde ifade edilmiştir:

> Yani ama herkes bunu mücadele etmiyor… yani biraz da güvencesi iyiyse, çekilip gidiyor. Yani ama ben çok mücadele ettim… çok mücadele veriyorum yani, sade Suriyeliler de değil… Çin Çin'in tepelerinden kopanlar buralara geldi gecekonduları yıkılınca, buranın bir an evvel yıkılıp yeniden kentsel dönüşüme… olacak olacak dediler biz 10 senedir bekliyoruz hala kentsel dönüşüme giremedi yani… O zaman değişebilir… şöyle değişir, çünkü o zaman biraz daha büyüyecek, biraz daha fiyatlanacak evler, o zaman bu gibi kişiler tutamayacak oturamayacak. Ama kendinin burada tapulu yeri varsa, o zaman o kişi oturabilir ama o kişi oturamayacağından bu sefer başka yerlere gidecek yani… (3K, 70, Lise mezunu, Emekli bankacı, 50 yıldır mahallede yaşıyor).

Sonuç olarak; uzun yıllardır bu mahallede yaşayan ve "eski" mahallelerine duydukları bağlılık ve özlemi her fırsatta dile getiren mahalle sakinleri açısından başka semtlere gitmeye yönelik bu talep, kuşkusuz yukarıda bir çerçevesi çizilen mahalle ve bölgeye

yönelik dönüşümün ve bu dönüşümü tanımlayan koşul ve sorunlar tablosunun gündelik yaşam ilişkilerine sızan ve "yerli" halkı başka bir yere göçme kararı ile baş başa bırakan durumunun bir sonucudur ve bu sürece işaret etmesi açısından anlamlıdır. Bu bakış açısı aynı zamanda mahalle üzerinde görülebilecek yapısal ve gündelik koşulların eklektik geçişkenliği ve beraberinde getirdiği kriz durumunun "kentsel gerilim" (Erder, 1997) üreten yansımalarıyla yakından ilişkilidir. Dolayısıyla bir sonraki bölümde Suriyeliler ile "yerli" halkın karşılaşma ve etkileşimleri üzerinden mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel gerekçe ve sonuçları ile tartışmaya açılan ayrımlaşma ve dışla(n)ma/içer(il)me durumu, hem Suriye vatandaşlarının hem de Örnek mahallesinin "yerli" halkının kendilerini üreten ve yeniden üreten benzer küresel ve yapısal koşulları deneyimleme biçimlerinin farklılaştığı, ayrımlaşma ve dışlanma süreçlerinin de bu iki aktör açısından farklı biçimlerde; fakat aynı küresel bağımlı ilişkiler çerçevesinde sürdüğüne işaret etmektedir.

4.2. Mekânsal Dışla(n)ma: Aynı Mahallede Farklı Dünyalar

"Yerli" halk ve göç eden grupların aynı bölge ve yerleşim birimini paylaşmaları konusunda ortaya çıkan olumsuz koşul ve sonuçlar, mekânsal ayrımlaşma ve bu ayrımlaşmanın görünür hale geldiği mekânsal dışla(n)ma pratikleri doğrultusunda incelenebilir. Thomas Schelling (1971) "göçmenler ve "azınlık" konumundaki diğer grup/toplulukların benzer ekonomik ve sosyo-kültürel artalanı paylaşmalarından kaynaklanan aynı/birbirine yakın bölgelerde/konutlarda yaşama eğilimini, bu şekilde oluşan yerleşim/konut alanlarını ve burada gözlemlenen segregasyon durumunun kendisini bir "araştırma nesnesi" olarak ele almaktadır. "Yerli" bölge halkı ile göçmen gruplar arasında benzeşen ve ayrışan yoksulluk düzeyi ve ölçütleri gibi daha nicel ve sosyo-kültürel nitelikler ile kamu hizmetlerine erişim ve gündelik yaşam etkileşimi gibi daha niteliksel değerlendirmeler de bu yerleşim biçimlerinde görülen segregasyonun araştırılması üzerinden incelenmektedir (Schelling, 1971:43). Mekansal segregasyon

kavrayışının yapısal koşullar ve nedensel ilişkilerle yeniden ele alınması, göç eden gruplar ve "yerli" halk etkileşiminin farklı unsurlarla incelenmesini de beraberinde getirmiştir. Vaughan ve arkadaşları (2005) bölgesel ve yerleşim birimleri temelindeki mekânsal segregasyon durumuna ilişkin olarak; yoksul bölgelerin mekânsal ayrımlaşması ve göç eden gruplar gibi marjinal toplulukların topluma entegre olma potansiyelinin yetersizliği arasında güçlü bir ilişkinin bulunduğuna işaret etmiştir (Vaughan, 2005: 392). Bu açıdan mekânsal segregasyon kavramının kapsamındaki dönüşüm ve mekânsal dışlanma ile ilişkisi "sosyal eşitsizlikler" temelindeki açıklamalarla birleşmektedir. Erken tarihli bir çalışmada White (1983) sosyal grupların fiziksel dağılım ve yerleşim pratiklerindeki eşitsiz durumu tanımlayan "coğrafi segregasyon" ile bu dağılımın ekonomik, ve sosyo kültürel, politik nedenlerine yönelen "sosyolojik segregasyon" arasındaki ayrıma işaret ederek, bu iki segregasyon durumunun her zaman aynı anda ve birlikte görülmeyebileceğini de vurgulamıştır (White, 1983: 1009). Clark ve Fosset (2008) de bölgesel düzeydeki segregasyon değerlendirmelerini "sosyal yapı" tartışmasıyla genişleterek; yerleşim tercihleri ve bölgesel temelli bir sosyal ayrışmanın ne tür bir sosyal yapı içerisinde ve hangi koşullarda ortaya çıktığına ilişkin bir değerlendirmenin yapılabileceğini belirtmektedir. Yazarlar, kent, bölge ve mahalle gibi farklı yerleşim birimlerinde hem sosyo-ekonomik durumun yerleşim tercihini etkilediğini hem de ırk ve etnisite temelindeki kimlikler üzerinden bir yerleşim ve konut dokusu oluştuğunu belirterek; oluşan mekânsal segregasyon durumunda da, hem göç eden grupların kendi içlerinde hem de diğer göçmen grupları ve bölgenin yerleşik sakinleri ile mevcut sosyal eşitsizlikleri besleyen önyargılar ve kalıp yargıların altını çizmektedir (Clark ve Fosset, 2008: 4109-4114). Dolayısıyla mekânsal segregasyonun sosyo-ekonomik bağlamı, mekânsal dışlanma ilişkileri çerçevesinde görünür olmaktadır. Musterd ve Ostendorf (2005) segregasyonu mevcut durumun tespiti; dışlanmayı ise içerme ve katılım durumuyla ilişkilenen etkileşimsel bir ilişkiler bütünü olarak ele

almaktadır. (Musterd ve Ostendorf, 2005: 171-172) Crespo ve arkadaşları (2003) ise dışlanmanın göçmen gruplar ve "yerli" halkın etkileşiminde entegrasyon tartışmalarıyla yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Crespo vd, 2003: 26). Mekansal dışlanma durumunun tanımlanması konusunda ise Kabeer (2005) bölge ve konut olanaklarına erişim ve kullanım durumundaki dezavantajlı konumu ve dışlanma durumunu mekânsal dışlanma olarak ifade etmektedir. Yazar, bu bağlamda iki yönlü mekânsal dışlanma durumuna dikkat çekmektedir. Birincisi, mekânsal dezavantajı nedeniyle kentin sosyo-ekonomik faaliyet ve olanaklarından yararlanmanın zorlaşması-engellenmesi, ikincisi ise söz konusu dezavantajlı bölge ve yerleşim alanının kronikleşen özellikleri olarak tanımlanan suç, bağımlılık, şiddet vb. durumlar nedeniyle burada yaşayan "yerli"ler ve yeni gelen göç gruplarına yönelik farklı bölge, yerleşim alanları sakinlerinin dışlayıcı tutumu açısından mekânsal dışlanma durumudur (Kabeer, 2005: 3). Altındağ bölgesi ve Örnek mahallesine ilişkin gözlemler ve yapılan görüşmelerde de "yerli" halkın Suriyelilere yönelik mekânsal dışlanma ve ayrımlaşma kapsamında ele alınabilecek görüş ve pratiklerinin yukarıda bir çerçevesi çizilen tartışmalar çerçevesinde biçimlendiği, bu iki aktör arasındaki karşılaşma, etkileşim, ayrımlaşma ve dışlanma pratiklerinin öncelikli olarak bir mekânsal bağlama, ardından da bu mekana ilişkin koşul ve ilişkiler temelindeki açıklama ve yorumlara eklemlendiği söylenebilir.

4.2.1. "Yerli" Halk ve Suriyeli Etkileşiminde Mekansal Karşılaşmalar

Mekânsal segregasyon tartışmalarında ve sosyal dışlanmanın kent ile gündelik yaşama dair rutinleşen mekanlar üzerindeki görünürlüğü üzerinde, farklı sınıfsal, etnik, sosyo-kültürel grup ve topluluklar arasındaki "karşılaşmalar" tartışmaya bir mekan kavrayışını dahil etmekte ve karşılaşma ve etkileşimin kendisi de bu mekanlar içerisinde oluşmakta ve biçimlenmektedir. Bu açıdan kent, mahalle ve apartman gibi çeşitli yerleşim birimleri, aynı zamanda birer "karşılaşma mekanı" olarak; yapısal olarak konumlandırılan ayrımlaşma, içer(il)me ve dışla(n)ma durumunun yansımalarını yorumlayabilmek

açısından üzerinde durulması gereken önemli unsurları barındırmaktadır. Çalışma kapsamında ele alınan ve mahallenin "yerli" halkının bakış açısından bir resmi sunulan "Suriyelilerle karşılaşma" deneyimi de bu bağlamda gündelik ilişkilerin ve etkileşimin sürdüğü mekânsal segregasyon ve mekânsal temelli sosyal dışlanmanın mevcut durumu ve boyutlarına işaret eden bir ilk alan olarak, mahallenin ve apartmanların birer karşılaşma mekanı olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Mekansal segregasyon durumunun ortaya çıkışı ve mekânsal dışlanma pratiğini beraberinde getirmesi, aynı zamanda mekanın mevcut fiziksel sosyo-ekonomik koşullarındaki dönüşümün kendisi ve bu dönüşümün aktörleri ile yakından ilişkilidir. Mekansal segregasyon ile sonuçlanan bu dönüşümün ne tür gündelik ve yapısal faktörlerle eklemlendiğine yönelik incelemeler, bir mekan olarak kent, kentleşme ve kentlileşme tartışmaları[82] çerçevesinde de ele alınmaktadır. Bu kapsamda alternatif bir

[82] Türkiye'de başlangıcı 1945-1950 ve 1965-1970 dönemlerinde ekonomik kalkınma döneminin eşitsiz bir mekansal düzlemde gelişmesi, sanayileşme, yoğun nüfus artışı, emek gücüne olan ihtiyacın artması, tarımsal üretim biçimindeki dönüşüm ve makineleşme sonucunda kırdan sanayileşmiş büyük şehirlere doğru hızlı ve yoğun bir göç süreci başlamış, bu kentlerde gecekondulaşma ve çarpık kentleşme görülmeye başlamıştır (Sula, 2004:551). Diğer yandan, kayıt dışı iktisadi ve sektörel büyümenin etkinlik kazanması, istihdam bunalımları, alt yapı hizmetleri ve eğitim sağlık gibi çeşitli kamusal hizmetlerin karşılanmasına yönelik yetersizliklerin artmasının sonucu, kentsel yoksulluğun derinleşmesi ve kentin çeperlerinden merkezine doğru yaygınlaşması durumu belirginleşmektedir (Abay, 2004:522). 1980 dönemine, devletin iktisadi alandaki rolündeki 'etkisizleşme' olarak özetlenebilecek önemli dönüşüm söz konusudur. Kamu sektöründeki istihdam ve ekonomik olanakların kısıtlanması, kamusal hizmetlerin özelleştirilmesi, özel sektör teşviklerinin arttırılması ve sosyal yardım harcamaları oranlarındaki düşüş, ekonomik kriz gibi nedenler, hem çocuk, engelli, yaşlı, işsiz grupların yaşam koşullarını olumsuz yönde etkilemekte hem de kent içerisinde zaten dezavantajlı durumda olan göçmen ve yoksulların, söz konusu koşullar nedeniyle iş bulma olanaklarının kısıtlanması, enformel sektör olarak tanımlanan geçici, güvencesiz işlerde düşük ücretlerle ve olumsuz koşullarda çalışmalarına neden olmaktadır (Kentleşme Şurası, 2009:12). Bu noktada 1980 sonrası göçmenlerin niteliklerini vurgulamak önemlidir. Çünkü bu gruplar, kırsal alandaki yaşam pratiklerini devam ettiremeyen, dolayısıyla yaşamını sosyo-ekonomik bir destekle sürdürmek zorunda kalan kayıt dışı ekonominin kronik işçileri ve bu yoksulluk devri mekanizmasının en büyük işlevsel çarklarına dönüşmüşlerdir. Kentin yeni yoksulları ifadesi işte bu nedenlerden dolayı kente 1980 sonrası göç etmiş gruplar için kullanılmaktadır. Kuşkusuz bir dönemin akrabalık hemşehrilik gibi önemli geleneksel ilişki ağları özellikle hem kent hem de kırda kaynaksız ve desteksiz bir zorunlu göç olgusu bağlamında düşünüldüğünde daha 'seçici' ve 'ötekileştiren' bir nitelik kazanmıştır (Erder, 1996: 227-230, Buğra ve Keyder, 2003:23). Özetle 1980 ve sonrası dönemde yerel düzlemde, özellikle önemli rant olanakları sunan hazine arazilerinin bir takım yasal boşluklardan yararlanılarak mülkleştirilmesine dayanan, enformel alanın gelişimiyle beslenen, kentsel yoksulluğa ilişkin bir yaşam stratejisi ortaya çıkmaktadır. Kente yerleşen ilk grup, imar aflarından yararlanıp, kendilerinin ardındaki göçmen kuşağa kiralamalarıyla lehlerine dönüştürerek başarılı rant sağlayanlar haline gelmekte, bir sonraki evrede buraya gelenlerin "sırtından zenginleşmekte" ve "yoksulluk" nöbetini bu yeni gruba aktarmaktadır (Şenses, 2002:485-493 Işık ve Pınarcıoğlu, 2013:77). 1990 dönemi ve sonrasında hız kazanan kentsel dönüşüm projelerinin beslediği ekonomik, politik ve yasal problemler, sosyal dışlanma ve yetersiz sosyal politika uygulamaları gibi birçok neden, kent yoksullarının ve dönemin yeni kent göçmenlerinin kentleşme süreçlerini oldukça zor yaşamalarına ve damgalanmalarına neden olmakta; aynı zamanda kendilerini meşrulaştırma, hayat

çalışma, Türkiye'deki kentleşme süreci ile Suriyelilerin Türkiye'deki yerleşme süreci arasındaki ekonomik ve politik bağlamı ve hem "yerli" halk hem de Suriyeliler açısından bu ekonomi-politik koşullarla biçimlenen bir mekânsal segregasyon durumunun benzerliğine işaret eden Eren ve Aydın'a (2016) aittir. Yazarlara göre Türkiye'de 1950'li yılların sonlarından itibaren yaşanan köyden kente göç, kentleşme ve kentlileşme süreçleri bugün Türkiye'ye gelen Suriyeliler açısından da benzer biçimlerde deneyimlenmekte; onların kavramsallaştırdığı biçimiyle "Suriyeli kentliler", Türkiye'nin kentleşme sürecindeki "gecekondulaşma", "hemşehrilik ilişkileri" ve "varoş" gibi olgu ve tanımlarla ifade edilen iç göç süreci, ülkelerinde yaşamlarını tehdit eden savaş koşulları nedeniyle, dolayısıyla Türklerin iç göç sürecinden farklı bir gerekçeyle; ancak benzer bir biçimde yaşamaya devam etmektedir. Türkiye'nin farklı kentlerinde bulunan Suriyelilerin kentleşme pratikleri ve mekansal ayrımlaşma durumunun kendisi de bu bağlamda görünür olmaktadır[83]. Suriyelilerin benzer bölge, mahalle ve apartmanlarda yaşamayı ve barınmaları tercih ettikleri; kendilerine ait ve kendi topluluklarına yönelik bakkal, restoran, kuaför, marketler gibi sosyo-ekonomik mekanlar ile içsel etkileşimlerini güçlendirdikleri görülmektedir. Bu bağlamda öncül bir aşamada bulunan söz konusu uzun vadede dünyada çeşitli örneklerinin görüldüğü gibi (chinatown vb.) bir Suriyeli mahallesinden de söz edilebilme durumunun koşullarının oluştuğuna dikkat çekilmektedir. Yazarlar ayrıca kent içerisindeki bu tür bir sosyo-mekansal segregasyonun

standartlarını dönüştürmeye yönelik dirençlerini zayıflatmaktadır (Buğra ve Keyder, 2003:22).

[83] Söz konusu sosyo-mekansal segregasyon yerleşilen bölgede konuşulan dil ve kaynak ülkeye yakınlık durumu bakımından farklılık gösterebilmektedir. Eren ve Aydın (2016) bu duruma ilişkin olarak; Kilis ve Reyhanlı'nın Suriye sınırına yakınlığı, bölgede Arapçanın da konuşulması kültürel yakınlık durumu da göz önünde bulundurulduğunda bu iki yerleşim alanının birer "cazibe merkezi" haline geldiği ve bu iki kentteki Suriyeli sayısının yerel halktan daha fazla olduğunu belirtmiştir. Konutlar açısından da hem mevcut hem de yeni yapılan yerleşim alanlarının büyük ölçüde Suriyelilere kiralandığı veya satıldığı; bununla birlikte ekonomik gelir kaynakları açısından yerli esnaftan devralınan dükkânları işleten Suriyelilerin kendi içlerinde temel ihtiyaçlarının sirkülasyonunu sağlamakta olduğu ifade edilmiştir (Eren ve Aydın, 2016: 36). Yazarların dikkat çektiği söz konusu değerlendirmeler bu açıdan, mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel segregasyonun bir aradalığına iyi birer örnektir.

ucuz konut ve iş yerlerinin bulunduğu ve kentlerin "kenar mahalleleri" ve/veya "varoşları" olarak tanımlanan çöküntü alanlarında gerçekleştiğine işaret etmekte ve "yerli"ler açısından da eşitsiz ilişkiler ve kentsel imkanlara ve hak taleplerine erişim problemleri yaşanan bu alanlarda yoğunlaşan ve aynı sorunlarla karşı karşıya kalan ayrımlaşmış bir nüfusun da eklemlenmekte olduğunu vurgulamaktadırlar (Eren ve Aydın, 2016: 36-37).

Örnek mahallesinde de "kentli Suriyeliler"in kentlileşme deneyimlerinin mahallenin yerleşik halkı tarafından benzer vurgularla açıklandığı ve hem kendileri hem de Suriyeliler açısından bir mekânsal ayrımlaşma ve dışlanma pratiği ile eklemlendiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamı, hem Suriyelilerle karşılaştıkları kamusal alandan, hem de kendi sosyo-kültürel norm ve geleneklerini biçimlendiren ortak yaşam alanlarındaki Suriyelilere dair görüşlerinden söz etmektedir. Bu alanlar aynı zamanda Suriyeli ve "yerli" halkın temas ve etkileşim ve rutin eylemlerine yönelik "karşılaşma mekanları"dır. Goffman'a göre, gündelik yaşama dair önemsiz olarak kabul edilen ve "sıradan" olarak tanımlanan ifade, eylem ve rutinlerin hemen ardında "toplumsal olarak denetim altına alınması gerekenler"e yönelen bir "toplumsal tazyik" vardır (Goffman, 2014: 15-17). Bir "toplumsal kabul normunun dışında kalma durumu" olarak ifade edilen damga ve damgalama pratiği, aynı ortamda bulunan damgalı ve normal insanların "karma temas"ları üzerine kuruludur. Bu bağlamda "yerli" halk ve Suriyelilerin gündelik yaşamdaki karşılaşma, etkileşim ve temasları Goffman açısından bir "benlik bilinci" ile bir "ötekilik bilinci"nin karşılaşma ve teması olarak ifade edilebilir (Goffman, 2014: 42). Söz konusu mekanlar bu açıdan, özellikle mahallenin "yerli" halkının gündelik yaşam rutinleri içerisinde yer alan halk pazarı, bakkal, market, eczane gibi çeşitli ihtiyaçların günlük olarak karşılandığı ve kısa süreli; fakat süreklilik arz eden rutinlerin tekrarlandığı alanlar olmaları itibariyle önem taşımaktadır.

Çalışma yapılan mahalledeki "yerli" halkın, aynı yerleşim birimlerinin paylaşılması ve gündelik rutine dair işleyişin sürdürülmesi sırasında öne çıkan Suriyelilerle olan bu mekânsal karşılaşmaları ve etkileşimlerine dair yorum ve deneyimlerinin bir takım ayrımlaştırıcı ve dışlayıcı unsurlarla ifade edilmesi dikkat çekmektedir. Clark ve Fosset (2008) konut ve bölge tercihlerinde benzerlik üzerinden öne çıkan etnisite, kültür ve gelir düzeyleri gibi unsurların belirleyici olduğunu ifade etmekle birlikte; "yerli" halkın ilgisiz, isteksiz ve düşmanca bir tutumunun olacağını ve yeni etkileşim bağlamında yeni komşuluk ve yerleşim ilişkilerini de beraberinde getireceğini belirtmiştir (Clark ve Fosset, 2008: 4109). Bu noktada White'ın (1983) "coğrafi-sosyolojik segregasyon" tartışmasından hareketle Örnek mahallesi örneğinde, yerli halk ile Suriyeliler arasında mekânsal ayrımlaşma olarak tanımlanabilecek bir coğrafi segregasyondan ziyade, kamusal ve ortak yaşam alanlarında karşılaşma, temas ve etkileşimi büyük ölçüde sınırlandırma çabası üzerinden gelişen bir sosyolojik segregasyon durumunun devrede olduğu; her iki aktör açısından da bu sürecin mekânsal bir dışlanma pratiği ile yakından ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Mekansal dışla(n)manın veya bu yöndeki bir talebin görünürlüğü de hem mekânsal hem de ekonomik ve sosyo-kültürel bir dizi söylem ve pratikle eklemlenmektedir.

Gerçekleştirilen görüşmelerde de yerli halkın Suriyelilerle aynı mahalleyi paylaşmalarına karşın bu mekânsal yakınlık konusundaki olumsuz değerlendirmeler ve dışla(n)ma durumunun görünür olduğu ifadeler öne çıkmaktadır. Katılımcıların önemli bir bölümünün (on sekiz kişi) mahalledeki karşılaşma ve temaslar konusunda doğrudan (dokuz kişi) ve dolaylı (dokuz kişi) olarak olumsuz bir kanaate sahip olduğu; diğer beş katılımcının ise mahallelerindeki bu tür bir karşılaşma ve teması bir sorun olarak değerlendirmedikleri görülmüştür. Bu bağlamda Suriyelilere yönelik içerme durumunun sınırlılığı dikkat çekmektedir. Dışla(n)mayı vurgulayan görüşlerin daha çok; esnaf olmayan ve mahallede 10 yıldan fazla süredir bulunan, orta ve üst yaş grubuna dahil olan,

farklı cinsiyet ve eğitim düzeylerine sahip katılımcılar tarafından ifade edildiği görülmüştür. Burada ayrıca çalışmayan kadın katılımcıların dışlayıcı tutumları dikkat çekmektedir. Sınırlı sayıdaki içerme durumuna ilişkin görüşlerin ise büyük ölçüde esnaflar, gençler, lisans ve üzeri eğitime sahip olanlar ve Suriyelilerle doğrudan komşuluk ilişkisi bulunanlar tarafından paylaşıldığı söylenebilir.

Daha yakından bakıldığında; katılımcılardan dokuz tanesi, ifadelerinde açıkça, Suriyelilerle mahallelerinde ve sürekli gidip geldikleri esnaf-pazar alıverişlerinde "karşılaşmak istemediklerini" ve bundan "rahatsızlık duyduklarını" ifade etmişlerdir. Bu durumun gerekçeleri katılımcılar tarafından; Suriyelilerin mahallelerindeki karşılaşma mekanlarında bulunmalarını kendileri açısından bir "sıkışma" durumuyla ilişkilendirilmekte, mahalledeki fiziksel alanın artan Suriyeli nüfusu ile birlikte kalabalıklaştığını ve Suriyelilerin daha çok gruplar halinde cadde üzerindeki yollarda, bakkal, pazar gibi alanlarda olmalarını "uygun" bulmadıklarını, sayıca da çok yoğun buldukları Suriyeliler nedeniyle yollardan geçip yürümenin mümkün olmadığını ve mahallelerinde hali hazırda kendilerine yeterli olmayan fiziksel ve sosyal mekanın, Suriyelilerin "her yerdeliği" ile birleşmesi sonucunda kendileri ve gündelik faaliyetlerini sürdürmeleri açısından oldukça olumsuz bir tablonun oluştuğunu ifade etmektedirler. Bununla birlikte çeşitli görüşmelerde katılımcılar tarafından yakın zamanda "kendi mahallelerinde pasaportla gezmeye başlayacakları" ve "mahallelerinin Önder mahallesi gibi bir Suriye mahallesine dönüşeceği", kendilerinin "yabancı bir ülkede oturdukları" düşüncesine kapıldıkları gibi ifadelerle de karşılaşılmıştır. Söz konusu "şikayetlerini" ifade eden katılımcılar, bu konuda ne gibi bir çözüm önerisinin bulunabileceği konusunda, Suriyelilerin mahallelerinden uzaklaşmasının, çözüme ilişkin tek yol olduğunu belirtmektedirler.

> Valla biz zaten diyoruz ki, nerde oturduğumuzu Türkiye'de bile oturduğumuzu bilemiyoruz neredeyse yani, yola çıkıyoruz, kaldırıma çıkıyoruz hep yabancı görüyoruz, sanki yabancı memlekette oturuyoruz sanıyoruz yani… bütün hep yabancı görüyorsunuz yollarda… Ya bizim

> mahalle, dükkanlar hep onların oldu, zengin bir görsen… (5K, 75, Okula gitmemiş, Ev hanımı, 14 yıldır mahallede yaşıyor).

Mahallede iş bulma, ev kiralama süreci vb. çeşitli gerekçelerle birlikte zaman zaman birkaç kişilik gruplar zaman zaman da daha fazla sayıdaki topluluklar biçiminde hareket eden Suriyelilerin gruplar halinde görülmeleri ve bir yerden bir yere gitmeleri, mahallenin "yerli" halkı açısından mekânsal bir güvenlik problemi olarak algılanmaktadır. Hali hazırda hırsızlık ve uyuşturucu gibi sorunlardan endişe duyan ve bununla mücadele etmeye çalışan mahalle sakinlerinin birçoğu, mahallelerinde her gün karşılaştıkları Suriyelilerin bu gruplar halindeki hareketlerini de söz konusu unsurlarla ilişkilendirmekte ve bu durumun yaşadıkları mahallede kendileri ve çocukları açısından ciddi bir "tehlike" oluşturduğu görüşünü taşımaktadır. Kısa bir süre sonra mahalleden bu endişe nedeniyle ayrılacağını görüşme sırasında ifade eden bir katılımcının mahallenin mekânsal durumu ve buradaki mevcut sorunlar ile Suriyelilerin mahalledeki varlıklarına dair güven ve tekinsizlik üzerinden kurduğu ilişki ve kendi adına çözüm önerisi olarak sunduğu "güvenli bir yaşam alanı" değerlendirmesi, şu alıntıda açıkça gözlemlenmektedir:

> Hayır. (Bu mahallede kalmaya) devam etmem. Gitmeyi de düşünüyorum Allah nasip ederse yazın… Evet, yani artık yeter, on yılımı doldurdum… Yani hani ben mesela şöyle söyleyeyim, çocuklarımı rahat bir şekilde dışarı çıkaramıyorum. İki tane çocuğum var mesela dışarı çıkaramıyorum, dışarı çıkarttığım zaman başında… ha diğer yerlerde yine durmıycam mı yine durucam ama en azından bir park yok, insanlara güven yok, kimin ne olduğu belli değil, yani hep Suriyeli dolu her yer yani Allah göstermesin çocuklarımın başına bir şey gelcek mi diye düşünüyorum yani… En azından daha korumalı bir sitede oturabilirim… Öyle diye düşünüyorum… Bence en önemli sorun da bu… (6K, 30, Üniversite öğrencisi, Güzellik uzmanı, 10 yıldır mahallede yaşıyor).

Örnek mahallesi "yerli" halkının "sorunlar" temelinde işaret ettiği ve Suriyeliler açısından da mahalleye yerleşim süreci olarak yorumlanabilecek bu aşama, Balkan ve arkadaşları (2018) tarafından işaret edilen ve Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki yerleşim sürecindeki iki dönemsel ve mekânsal aşamadan ikincisidir. İlk dönem, 2011 yılında Suriyeli mültecilerin ülkeye ilk girişlerinden 2014 yılı ortalarına kadar "misafirlik" ve "eve dönme umudu" ile daha çok Türkiye-Suriye sınırlarındaki iller arasında ve çadır kentlerde yoğunlaşan bir mekânsal yerleşme pratiğine işaret ederken; 2014 yılının sonlarından itibaren günümüze kadar olan süreçte Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki

çeşitli illerde, büyük kentlerde ve Türkiye dışındaki diğer bölgelerde ve şehirlerde kalıcı yerleşim ve konut arayışları ve yerleşme süreci söz konusudur. Suriye vatandaşlarının Türkiye'deki konut piyasasına etkisini araştırdıkları çalışmalarının sonucunda; Balkan ve arkadaşları (2018) tarafından, Suriyeli mültecilerin özellikle yüksek kaliteli konut birimlerinin kiralarında bir artışa yol açtığını; buna karşın düşük kaliteli birimlerin kiralarında ise istatistiksel olarak önemli bir etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Bir diğer ifadeyle; düşük nitelikli mahallelerde yaşayan "yerli"lerin, olanakları ölçüsünde daha yüksek nitelikli mahallelere taşındıkları ve Suriyeli mültecilerin bu "yerli"lerin düşük nitelikteki mahallelerindeki eski yerlerine taşındıkları ifade edilmektedir. Bu bulgu yazarlara göre; özellikle üç alanda, ekonomik segregasyonu da besleyen bir mekânsal ayrışma durumuna işaret etmektedir. Sınırlı istihdam ve ücret düzeyi ile işgücü piyasasının fırsatlarına kolay erişim konusunda "yerli"ler-Suriyeliler arasında yaşanan gerginlikler, sınırlı kamu kaynakları ve kanallarının "yerli"-Suriyeli gerilimini artırması ve ilk aşamada işsiz ve genel itibariyle bölge "yerli"lerinden daha az eğitimli olan mültecilerin konut ve mahallelerdeki suç unsurları ile karşı karşıya kalması bu ayrışma durumunu besleyen üç bileşen olarak belirtilmektedir. Bu durumun sonucunda da özellikle "yerli"lerin baskın ve yoğun olarak yaşadıkları ve daha iyi olanaklara sahip mahallelere olan Suriyeli talebinin arttığı, bu durumun da "yerli"ler ve Suriyeliler arasında ve Suriyelilere yönelen potansiyel, çeşitli boyutlardaki olumsuz tutumları beraberinde getirdiği ifade edilmektedir (Balkan vd., 2018: 20-21). Bu tür bir mekânsal segregasyon durumu, "yerli"-Suriyeli etkileşimi açısından da kalıcı olabilecek sosyo-ekonomik eşitsizlikleri besleyen kalıcı bir dışlama ve ayrışmaya yol açma potansiyeli bakımından da entegrasyon tartışmaları ve göç politikaları ile eklemlenmektedir.

Bu bağlamda Suriyelilerin Türkiye'de geçicilik-kalıcılık durumlarının da temel insan hakları ve uluslararası anlaşmaların bağlayıcılığından ziyade Suriyelilere yönelik "misafirlik" ile "vatandaşlık" söylemi arasında ve dönemsel politika gereksinimleri

doğrultusunda biçimlenen niteliği, Suriyelilerin hali hazırda tanımlanan "geçici koruma" statüsüyle de ifade edilen geçici-kalıcı olma durumunu; segregasyon, entegrasyon, dışlanma tartışması ve göç politikaları açısından temel bir bağlantı noktası haline getirmekte ve söz konusu ikilem hem Suriye vatandaşları hem de Türkiye vatandaşları açısından bir belirsizlik ve bir tedirginlik oluşturmaktadır. Çeşitli araştırma bulgularıyla da ifade edilen (Erdoğan, 2015) Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı olacaklarına dair genel kanı, yapılan görüşmelerde mahalle sakinleri tarafından ve mahallelerindeki yerleşim pratiklerinde de kalıcılık konusundaki benzer bir düşünceyle örtüşmektedir.

Suriyelilerin mahallelerindeki geçicilik ve kalıcılık durumlarına dair görüşleri göz önünde bulundurulduğunda üç katılımcı dışında kalan tüm katılımcıların hem mahallelerinde hem de bölgelerinde ve Türkiye genelinde Suriyelilerin kalmaya devam edecekleri görüşünü paylaştıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümünün ortak olarak paylaştıkları bu görüşün gerekçeleri olarak ise ekonomik gelir kaynaklarını ve çeşitli alanlarda yapılan sosyal yardımları göstermesi dikkat çekmektedir: Bu gerekçeler, "yapılan yiyecek, giyecek yardımları", "ekmek yardımları", "zenginler tarafından yapılan haftalık bireysel yardımlar", "ev kiralarının devlet tarafından ödenmesi" ve yine "devlet tarafından kendilerine maaş bağlanması" olarak ifade edilmiştir. Görüşmelerde Suriyelilere yönelik yapılan yardımlar konusunda duyulan tepki, ekonomik ayrımlaşma ve dışlama durumu ile eklemlenerek mekânsal ayrımlaşma ve dışlama durumunu da pekiştirmektedir. Bölge halkı özellikle bu yardımlar ile kendi ekonomik yaşam koşullarını kıyaslamakta, kendilerinin bu yardımları almada yaşadığı güçlüğü ifade etmekte ve bunun sonucunda da bulundukları apartman ve mahallede Suriyelilerle oturmaktan rahatsız olduklarını görüşmenin farklı aşamalarında sıklıkla ifade etmektedirler. Bu durumu görüşmecilerden bazıları, Suriyelilerin başka ülkeler tarafından kabul edilmeyeceğini ve hatta "öldürülebileceklerini", Türklerin de benzer bir durumla karşılaşmaları hususunda diğer ülkeler tarafından kesinlikle kabul

edilmeyeceklerini, bu nedenle Türklere ve Türkiye'ye bir "minnettarlık" duymaları gerektiği gibi bir yorumla vurgulamaktadır. Mekansal ayrışmanın ve mekânsal temelli sosyal dışlanmanın hak odaklı bir göç süreci ve yerleşim olanakları çerçevesinden, "milli ve muhafazakar" değerler ile ilişkilendirilen ve dışlayıcı unsurlarla bütünleşen söylemsel kuruluşuna işaret etmesi bakımından bir görüşmecinin geçicilik ve kalıcılık durumuna ilişkin şu ifadesi söz konusu eklemlenmeye işaret etmektedir:

> Valla bence ömür boyu burada kalacaklar. Öyle düşünüyorum. Çünkü yani bunları hiçbir ülke istemiyor, Türkiye Cumhuriyeti'nden başka. Çünkü hiçbir ülke, bunlar oraya giderse bunları öldürürler. Yani şunu da söyliyim. Önce Türk insanlarına yani dua etmeleri lazım. Gerçekten dua etmeleri lazım. Ya bu insanlara dua etmeleri lazım… (2E, 34, İlkokul mezunu, Çalışmıyor, 5 yıldır bu mahallede yaşıyor).

Geçicilik-kalıcılık tartışmasını Suriyelilerin ülkeyi ve savaşı arkalarında bırakma süreci, "sınır" deneyimi ve geri dönememenin hukuki statülerine dair algıyı nasıl biçimlendirdiği, geçici koruma statüsünün "hak" bağlamının yeni bir yaşam süreci açısından ne tür bir karşılığının bulunduğu ve "geçiciliğin" kendisinin bir gelecek ideali ve edimi oluşturmadaki statükocu ve algısal konumu olarak dört temel başlık üzerinden ele alan Biner ve Soykan (2016) Gaziantep örneği üzerinden gerçekleştirdikleri nitel araştırmalarında[84] dışlanma durumunu daha geniş bir bağlamda değerlendirmektedir. Burada yazarlar tarafından, Suriyelilerin Türkiye'deki gündelik yaşam pratiklerinden yapısal koşullar karşısındaki konumuna kadar farklı dışlanma biçimlerinin ortaya çıktığı ve geliştiği sürecin, esasen daha ilk andan itibaren, yerinden edilme veya göç etmek zorunda kalma durumuyla ortaya çıktığı vurgulanmakta; bununla birlikte özellikle yerinden edilme ve zorunlu göç ile birlikte hedef konumdaki ülkeye 'dahil olma' talebinin aynı zamanda kaynak ülkeden makro düzeydeki iktidar ilişkilerine de eklemlenen dışlanmanın bir sonucu olduğuna işaret edilmektedir[85] (Biner ve Soykan, 2016:1-2 ve

[84] Saha araştırması kapsamında yapılan görüşmelerde Gaziantep yerli halklarıyla da mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Fakat gerek çalışmada ifade edilen araştırma problemi, gerekse bulgular bölümündeki odak noktası itibariyle Suriyelilerin yaşam deneyimleri ve hukuki statüleri üzerinde durulduğundan, birinci araştırma kategorisine dahil edilmiştir.

[85] Çalışmanın bulguları; geçicilik-kalıcılık tartışmasının Suriyeliler açısından nasıl karşılık bulduğunun görülmesi açısından da fikir vermektedir. Bu bulgular doğrultusunda Suriyelilerin hukuki tanınma ve taleplerin yönetsel kaynaklara erişiminin bu ülkeye "dahil olma" ile yakından ilişkili olduğu; buna karşın

17). Ankara ve Altındağ bölgesinde[86] Suriyelilerin göç, gündelik yaşam ve geçim kapsamında biçimlenen mültecilik deneyimlerini, mekânsal yerleşim süreçlerini ve "yerli" halk ile olan ilişki ve etkileşimlerini mekânsal ayrışma ve mekan temelli sosyal dışlanma bağlamında ele alan nitel bir diğer araştırmada ise Bakioğlu ve arkadaşları; (2018) Suriyeliler tarafından Türkiye'nin ve ülke içerisinde de Ankara ve Altındağ bölgesinin tercih edilmesine yönelik gerekçelerin; "yakınlık ve ulaşım kolaylığı", "ülke ve şehrin güvenli olması", "daha önce bu ülke ve kente gelen Suriyeli akraba ve arkadaşların olumlu kanaatleri", "geçim ve barınma imkanlarının daha iyi olması", "mahalledeki Suriyeli nüfusun artışının çekici bir faktör olarak yorumlanması" "kentin büyüklüğü ve olanakları" "devlet yardımları" olarak sıralandığını belirtmiştir (Bakioğlu vd., 2018: 17-19). Dolayısıyla ifade edilen bu gerekçeler, genel itibariyle Altındağ ilçesinde ve bu ilçenin çeşitli mahallelerinde mekânsal segregasyon durumunun öncül koşullarını tanımlayan bir "mekânsal yoğunlaşma"nın oluşma sürecini de beraberinde getirmektedir. Suriyelilerin Altındağ bölgesini tercih etme gerekçeleri arasında yer alan yakın ve akrabaların göç deneyimleri sonucu bildirdikleri olumlu kanaatler, "ağ kuramı"nın (Taylor, 1986; Boyd, 1989; Fawcett, 1989) göç ilişkisi içerisinde bulunan birey/grupların benzer etnik, kültürel benzerlikleri ve akrabalık ilişkileri ile ilk göç edenlerin deneyimlerinin göç ve yerleşim kararları üzerinde belirleyici olduğu vurgusuyla da benzerlik göstermektedir. Clark ve Fosset de, Schelling'in coğrafi ve matematiksel

iş kurma, evlilik, ev kiralama, doğum gündelik hayat pratiklerine nüfuz eden hukuki statüye ilişkin bir belirsizliğin "geçicilik", "misafirlik" gibi ifadelerle söylemsel olarak da pekiştirildiği ve Suriyelilerin yer edinme süreçlerini olumsuz etkileyerek sorgulanabilirliği de artırdığını belirtmektedir. Korunaklı yaşam, güvensizlik, sınıfsal konumun geçici koruma statüsüne ilişkin bir "sınıf atlamayı" beraberinde getirmesi; buna karşın bu sınıfsal konumda bulunmayan Suriyeliler açısından çalışma ve ikamet izni yoksunluğunun enformal emek piyasasındaki sömürü ilişkileriyle eklemlenmesi, eğitim dili ve olanaklarına erişim konusunda da bir kayıp kuşak endişesinin gözle görülür sonuçlara yol açması, yine bu çalışma bulguları kapsamında yazarların misafirlik söylemi ve Suriyelilerin Türkiye'deki geçicilik algısı ile ilişkilendirdikleri bulguların sonuçları olarak öne çıkmaktadır (Biner ve Soykan, 2016: 17).

[86] Proje araştırması kapsamında Ankara'da daha çok Suriyeli sığınmacıların bulunduğu Antındağ ilçesinde Ulubey, Önder ve İsmetpaşa mahalleleri ile Dikmen ilçesinde İlker mahallesi, iki semti seçilmiştir. Bu mahallelerde amaçsal ve kartopu örneklem ile belirlenen yerli halk ve Suriyeli sığınmacılarla toplam 40 mülakat gerçekleştirilmiş; bunun yanı sıra muhtar, esnaf, işveren, ev sahibi gibi farklı temsiliyet gruplarının da çalışma kapsamına dahil edilebilmesi açısından 21 mülakat daha gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın bulguları toplamda 61 derinlemesine görüşmeye dayanmaktadır (Bakioğlu vd., 2018: 13).

segregasyon modelini sosyo-ekonomik alanda ve neden-sonuç ilişkileri bağlamında yeniden ele alırken benzer şekilde yerleşim sürecinde "sosyo-ekonomik ırk-etnisite açısından benzer düzeyde ve benzer bir artalana sahip kişilerle aynı semtlerde ortak çıkarları temelinde yaşama" durumunu vurgulamıştır (Clark ve Fosset, 2008: 4114). Dolayısıyla zorunlu göç deneyimi de Suriyelilerin bölge ve mahalle tercihlerinde yaşamsal ihtiyaçların karşılanması ve ortaklıklar temelinde benzer ağ ilişkilerinin kurulmasını beraberinde getirmiştir.

Yapılan görüşmelerde Örnek mahallesinin sakinleri de, mahallelerinde bulunan Suriyeliler gibi, genel itibariyle Ankara'daki Suriyeli nüfusunun büyük bir bölümünün de önemli oranda Altındağ bölgesinde ve bu bölgedeki çevre mahallelerde bulunduğu konusunda benzer görüşler ifade etmişlerdir. Bu durum, hem Ankara'da bulunan Suriyelilerin diğer semtlerle karşılaştırıldığına en çok Altındağ Bölgesi'nde bulunduğuna dair istatistiksel rakamları hem de bu konudaki diğer çalışmaların bulgularını desteklemektedir. Suriyelilerin Ankara'daki tüm semtlerde dağınık halde bulunduklarını ifade eden beş katılımcı dışındaki tüm katılımcılar, kendi mahallelerinde de bulunan; ancak Hüseyingazi, Ulubey mahallesi, Siteler bölgesi ve Önder mahallesi gibi Altındağ'ı çevreleyen yakın bölge ve mahallelerinde kendi mahallelerine oranla daha da yoğun bir Suriyeli nüfusun bulunduğunu, ve genel itibariyle de buradaki nüfusun Ankara'daki Suriyelilerin büyük bir oranını oluşturduğunu belirtmişlerdir. Bahsedilen bu mekânsal yoğunlaşma durumu, katılımcılar açısından yapılan farklı gözlemlerle hem kendi hem de çevrelerindeki mahallelerin ve bölgenin dönüşüm süreçlerinin kendileri açısından nasıl değerlendirildiğini de göstermektedir. Birkaç görüşmede bu mahalle ve bölgeler, katılımcılar tarafından Suriyeliler'in "kurtarılmış bölge"si ve "küçük Şam" gibi ifadelerle tanımlanmış, bu mahallelerde bulunan Türklerin birer "azınlık" haline geldikleri, "Türkçe'nin buralarda duyulmadığı" ve "tüm tabelaların Arapça olduğu" söylenmiştir. "Yerli" halk, diğer mahallelerde gördükleri bu durumların kendi mahallelerinde de benzer

şekilde yaşanmakta olduğunu ifade etmiştir. Suriyelilerin bu bölgede ve mahallelerde yoğun olarak bulunmalarının gerekçeleri ise "yerli" halk tarafından "kendi vatanlarının halkıyla bir arada bulunma ve hareket etme", "buradaki ortak akrabalık ve arkadaşlık ağlarından yararlanarak iş, barınma ve geçimlerini sürdürmek" ve "sosyo-kültürel olarak da yakınlıkları bulunan gruplar halinde birlikte yaşamak" olarak değerlendirilmektedir. Bir görüşmeci, Siteler'de bir dükkan ararken bu konuya ilişkin yaşadığı durumu şu şekilde ifade etmiştir:

> Şöyle bir şey var. Geçen Siteler'e gittim. Bir dükkan arıyorum. Durdum biri var. Dedim şu dükkanı arıyorum. Suriyeli, "Suri suri" dedi. Tamam çırak olarak almışlar. Genelde ordaki çırakların çoğu, yüzde doksanı Suriyeli… Bir tane daha geçtim, yine sordum, yine Suriyeli çıktı. Üç tane yer, üç kişiye sordum yine Suriyeli çıktı. Dördüncüye dedim artık inşallah Suriyeli çıkmaz çünkü yolu bulamıycam dön dön artık canım sıkıldı. Genelde benim şu anda gittiğim ustamda da Suriyeli çırak var… Heralde ucuz olduğu için onlar kullanılıyor. Bizim Türkler de onlara biraz şey yapıyor. Siteler tarafında mesela angarya iş, yani yükleme işi falan fazla olduğu için. Orda genelde Suriyeli kullanılıyor. Onu biliyorum… (9E, 30, Üniversite mezunu, Telekomünikasyon çalışanı, 4,5 yıldır mahallede yaşıyor).

Suriyeliler ile "yerli" halkın karşılaşma mekanları, kamusal ve ortak yaşam alanları ve yukarıda genel bir çerçevesi sunulan mekânsal dağılım, yoğunlaşma, ayrımlaşma ve dışlanma durumuna yönelik görüşlerinde mahallenin yerleşik sakinlerinin bu durumdan daha çok Suriyelilerin "bireysel olarak sorumlu oldukları" yönünde bir yaklaşımın hakim olduğu görülmüştür. Bu durum, "mahalle etkisi araştırmaları" (neighbourhood effects) kapsamında White (1983) tarafından vurgulanan, göç grupları ve/veya dezavantajlı diğer grupların mekânsal yoğunlaşmasının, "yerli" halk tarafından bölge ve konutların rant değeri ve bölgelerinin genel refah standartları açısından olumsuz bir etki yarattığı biçiminde kavranması ve gündelik yaşamda temas edilmeyen bu grupların bölgede meydana getirdikleri bu olumsuz dönüşüm nedeniyle "yerli" halk tarafından sorumlular olarak kabul edilmesi (White, 1983: 1009) durumuyla benzerlik göstermektedir. Kintera ve Atkinson (2001) da "mahalle etkisi" ile öne çıkan ayrımlaşma ve dışlanma durumunun, yoksulluk ve haklara erişim gibi ekonomi ilişkileri ve sosyal alanda mahallenin kendi içinde olduğu kadar bölgesel ve kentsel düzlemde o mahalle/bölgede yaşıyor olmaktan kaynaklanan genel bir ayrımlaşma dışlanma durumunun da devrede olduğu

vurgulanmıştır (Kintrea ve Atkinson, 2001:2). Dolayısıyla hedef gösterilen aktörleri aşan yapısal koşullar ve politikaların da ayrımlaşma ve dışlanma açıklamalarında görünür olması önem taşımaktadır.

Buna karşın, Suriyelilerin kentlerdeki bölgelere, mahallelere ve apartmanlara yerleşim süreçlerinde hükümetin ve yerel yönetimlerin göç politikaları ve uygulamalarının bir sorun olarak ifade edilmesi ve egemen iktidar ilişkilerinin bu bağlamda hem kendileri hem de Suriyeliler açısından makro düzeyde bir dışlanma durumunu beraberinde getirdiğine yönelik açıklamalarla, son derece sınırlı sayıdaki (dört katılımcı) ifadede karşılaşılmıştır. Bu bağlamda yapılan değerlendirmelerden birinde, Suriyelilerin bölgedeki yerleşimleri kadar sayısal dağılımlarının da Altındağ bölgesinde yoğunlaşması durumunun bürokratik, hukuki, asayiş meselelerinin bir "saklı yer"i haline gelen Altındağ bölgesinin Ankara'daki kentsel konumu, yapısal durumu ve sorunları açısından da ele alınması gerekliliğine de işaret edilmektedir. Bu bağlamda Altındağ bölgesi ve mahallelerinin hem sınırlı gelir kaynakları ve olanakları bulunan "yerli" halkı hem de bir dizi sorunla mücadele eden Suriyeli vatandaşların dezavantajlı durumlarının ve görünürlüğünün bürokratik, hukuki ve yönetsel olarak belirsizleştiği bu "saklı yer"de ortak bir yaşam alanını paylaştıkları söylenebilir. Dolayısıyla bu konuda Altındağ bölgesinin seçilmesi de yönetim erki açısından "bilinçli bir tercih" ve politika olarak değerlendirilmektedir. Bir görüşmeci bu bağlamda şunları ifade etmektedir:

> Valla onu, politika olarak devlet onları bilerek bu bölgeye yönlendirdi… Yani gibime geliyor, Çankaya'ya yönlendirebilirdi veya atıyorum Etlik'e yönlendirebilirdi… Ama nedir? Burası biraz daha aşağıda diye, buraya yönlendirdi, devlet bilinçli bir şekilde buraya yönlendirdi. Çünkü onlarda hani şuraya gidelim, hani Ankara'nın şurası iyidir hani öyle bir şey yok yani. Onların gelmesi için bir pasaport olması lazım, hani kaçak da olsa, pasaportlu birine yaklaşıp da beni burda bir yere koy veyahutta bir yere yerleştir demesi lazım… Biz onların yerlerine gittiğimiz zaman elimizi kolumuzu sallayarak mı gideceğiz? Devlet eliyle buraya yönlendirildi… Ya ben burayı şey olarak biliyorum her zaman için, Ankara'nın göbeğidir ama Ankara'nın bir o kadar da saklı yeridir… Yani, bir protokol yolunu düşünün, ya da işte ne bileyim, ordan herkes gözükebiliyor, ama bura, yakın, Ankara'nın göbeğidir, Kızılay'a 5 dakika 10 dakikada gidilir, hava alanına 15 dakikada gidersin ama saklı bir yer… yani konumu itibariyle hani bu durumdan devlet faydalandı… Saklı bir yere dağıtmak daha mantıklı… ama bunu ne bileyim işte bir Aydınlıkevler'e bir Etlik'e ne bileyim bir Çankaya'ya atsa, bunlar her yerde rahat gözükecek hani Ankara'nın genelinde gözükecek ama burada sanki yokmuş gibi… Türkiye'nin genelinde de öyledir yani bunları saklı yerlere koyuyorlar… (10E, 38, Lise Mezunu, Kuaför/İşletme Sahibi, 23 yıldır mahallede çalışıyor).

Bölge ve mahalledeki yerleşim durumları konusunda büyük ölçüde Suriyelileri "hedef gösteren" mahalle sakinlerinin ayrımlaşma ve dışla(n)ma pratiklerini yeniden üreten egemen kanaatlerinin Suriyelilerle aynı apartmanları paylaşmaları konusundaki görüşleriyle de örtüştüğü gözlemlenmiştir. Burada, mahalle ölçeğindeki görece daha geniş bir "karşılaşma" ve "etkileşim" sınırının, aynı apartmanda oturma durumu ile mahalle sakinleri tarafından doğrudan fiziki yaşam alanlarına yönelen bir "sıkışma" olarak yorumlandığı, mevcut durumda yaşam alanlarının ayrımlaştırılması olarak mekânsal segregasyon durumuyla apartmanlarda karşılaşılmadığı; ancak gelecek dönemde segregasyon durumunu da beraberinde getirebilecek çeşitli mekânsal dışla(n)ma vurgularının bulunduğu görülmüştür. Bu bağlamda tıpkı mahalle ölçeğinde olduğu gibi, Suriyelilere yönelen konut (apartman) ölçeğindeki mekânsal dışlanmanın da, sosyo-kültürel dışla(n)maya ilişkin bir dizi söylemsel ve edimsel pratikle iç içe geçen bir görünüm arz etmektedir.

Yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük ölçüde oturdukları ve/veya ev sahibi oldukları apartmanlar itibariyle Suriyelilerle fiziksel/mekansal yakınlıklarının bulundukları ve bu açıdan da bir mekânsal segregasyon durumunun söz konusu olmadığı görülmüştür. Alınan bilgiler doğrultusunda, katılımcılardan sekiz tanesinin apartmanında en az bir Suriyeli hanenin yer aldığı, üç katılımcının apartmanında daha önceden en az bir Suriyeli dairenin bulunduğu; fakat kendi iradeleriyle veya apartman kararı sonucunda binadan çıkmaları veya çıkartılmaları nedeniyle şu an oturan bir Suriyelinin bulunmadığı gözlemlenmiştir. İki katılımcı, apartmanlarında Suriyelilerin oturmadığını; ancak Afgan ve Iraklı kişilerin bulunduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte; iki katılımcı da aynı mahallede ev sahibi oldukları ikinci dairelerini Suriyelilere en az bir kez kiraya verdiklerini belirtmişlerdir.

Yerli halkın Suriyelilerle aynı mahallede bulunma konusundaki görüşlerinde öne çıkan dışlayıcı tutumun, aynı apartmanlarda yaşama konusunda da benzer şekilde sürdüğü ve

aynı katılımcılar tarafından dile getirildiği görülmüştür. Suriyelilerin apartmanlarında bulunmaları konusundaki düşünceleri ve hali hazırda apartmanlarında bir Suriyeli ile birlikte oturmayan mahalle sakinlerinin bu olasılık konusundaki görüşlerine ilişkin olarak ise; On bir katılımcı, apartmanlarında bir Suriyeli'nin hiçbir koşul ve gerekçeyle bulunmasını ve oturmasını istemediklerini ve bu durumun kendilerini son derece rahatsız ettiğini belirtmişlerdir. Yedi katılımcı ise, Suriyelilerin ancak içinde bulundukları savaş durumundan dolayı, belirli bir süre sınırı olmak kaydıyla, apartmanın, mahallenin ve "yerli" halkın yaşam tarzı ve kurallarına uydukları sürece apartmanlarında bulunmaları konusuna olumlu bakabileceklerini belirterek "koşullu bir rıza" göstermişlerdir. Suriyelilerin apartmanlarında bulunmalarının kendileri açısından herhangi bir olumlu veya olumsuz karşılığının bulunmadığı görüşünü paylaşan beş katılımcının ise; 'içermeci' bir yaklaşımdan ziyade, dışla(n)ma-içerme durumuna ilişkin nötr bir yorumda bulundukları görülmüştür.

Mekansal dışla(n)ma durumunun bir mekânsal ayrımlaşma talebi halini alması ise Suriyelilerin mahalle halkı tarafından apartmanlara alınmaması veya hali hazırda bulundukları apartmanlardan resmi kararla çıkartılması durumunda söz konusu olmaktadır. Özellikle Suriyelilerin apartmanlarında bulunmasından ve/veya apartmanlarına taşınmaları durumundan rahatsızlık duyduğunu ifade eden mahalle sakinlerinden yedi tanesinin apartmandan Suriyelilerin çıkartılması konusunda diğer ev sahipleri ile uzlaşmaya varmak ve apartman kararı aldırmak konusunda mücadele verdiklerini veya bu yönde çeşitli emniyet güçleri veya belediye, kaymakamlık gibi birimlere verilmek üzere çeşitli şikayet dilekçeleri hazırladıklarına dair ifadeleri yapılan görüşmelerde yer bulmaktadır. Bu bağlamda katılımcılar arasında özellikle "ev sahibi olma" gibi ekonomik bir belirleyen ve "apartmana sahip çıkma" gibi bir sosyo-kültürel tutumun birlikte öne çıktığı görülmektedir. Benzer şekilde, yöneticileri bulunan mahalle sakinlerinin de apartmanlarına Suriyelilerin giremeyeceğine dair yazılı ve ortak karar

almaları ve ev sahipleri ile yaptıkları "işbirliği" ile Suriyelilerin bireysel olarak veya emlakçılar yoluyla apartmanlarındaki bir evi ev kiralama sürecini yasal olarak engelleme konusunda mücadele verdikleri gözlemlenmiş ve görüşmelerde de ifade edilmiştir. Apartmanlarındaki bu yasal engel sürecini yürüten ve destekleyen iki katılımcı, bu konuda şunları söylemektedir:

> Yok şu anda, önce oldu ama çabuk terk ettirdik… Şimdi şeyi, kadın-koca geliyor, iki çocuğum var diyor veya üç çocuğum var diyor. Bir bakıyorsunuz 8-9 tane çocuk var… Ya bir yemek yaptıkları zaman apartmana girilmiyor… Patırtı, gürültü, medeniyet diye bir şey yoktur… Kapıları bir örtüyorlar burada yatan mı var, uyuyan mı var, hastası olan mı var hiç umursamıyorlar. Onun için bizim bina sekiz daire, kesinlikle çoğu zaman boş duruyor daireler, vermiyoruz, verdirmiyoruz… Otorite kullanıyoruz, ev sahiplerine ilk etapta, bu yabancılar biraz yüksek tutuyor kirayı, ama ev sahiplerinin işine geliyor, biz ev sahiplerine baskı yaptığımız zaman, kesinlikle, mümkünatı yok, giremezler… (11E, 59, Lise mezunu, Usta/İşveren, 13 yıldır mahallede yaşıyor).

> Yok, bizde yoktu… böyle karar alan yöneticiler çok var, imza topluyorlar ev sahiplerinden, almıyorlar… haklı da bana göre… E tabi bir Suriyeli bir binayı mahvediyor, düşün yani, yirmi dairelik bir binayı mahvediyor ya, ondan sonra noluyor? Ya adamlar satıyor, ya da göçünü topluyor başka yerden kiralık tutuyor, ben apartmanımda olmasını da istemem yani…(7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).

Suriyelilerin apartmanlarında istenmemesi konusunda mahalle sakinleri tarafından öne sürülen gerekçeler ise, "bir evde 15-20 bekar kişi veya 6-7 çocuklu birkaç aile olarak yaşamaları", "bu kalabalığın gürültü ve hijyen sorunlarına neden olması", "apartmanlarında kalan Suriyelilerin tam olarak kim olduklarının bilinemeden yeni ve daha önce tanınmayan başka kişilerin apartmanda oturmaya başlamaları", "apartman giriş çıkışlarında ve geç saatlerde çok yüksek sesle konuşulması", "apartman kurallarına uygunsuzluk ve güvensizlik", "dil ve kültürel alışkanlıkların farklılığı konusundan dolayı aidat vb. toplanırken sıkıntıların yaşanması" gibi sorunların ifade edildiği görülmüştür. Dolayısıyla Suriyelilerin son derece olumsuz koşullarda ve küçük dairelerde sürdürdükleri yaşam şartları, yoksul bölgelerdeki mahallelerde kirayı ödeyebilmek adına birkaç aile veya bireysel olarak oldukça kalabalık bir dairede birlikte kaldıkları gibi ekonomik dezavantajlı durumlarının mekansal yansımaları (Şimşek, 2018: 379-380) "yerli" halk açısından bu tür bir bakış açısıyla yorumlanmamaktadır. Bu konuda mahalle sakinleri kendileri ile Suriyeliler arasında apartman kurallarına uyma ve birlikte yaşamalarına yönelik ciddi bir kültürel farklılığın söz konusu vurgulanmakta; diğer

yandan "sorun" olarak ifade edilen bu durumun Suriyelilerin gelir durumu ve dezavantajlı çalışma ve yaşam koşullarından kaynaklanabileceği dile getirilmemekte, bunun yerine bu tür bir yaşama pratiğinin Suriyelilerin kültürel özellikleri olduğunu ifade eden vurgularla karşılaşılmaktadır. Yalnızca bir görüşmeci apartmanlarında bulunan ve önceden karşı komşusu da olan Suriyeliler ile görüştüklerini, karşısına taşınan yeni Suriyeli komşularıyla da hastalık ve/veya herhangi bir ihtiyaç durumunda gidip geldiklerini ve komşuluklarından memnun olduğunu belirtmiştir.

Mahalle halkının Suriyeli komşularıyla aynı apartmanı paylaşmaları konusundaki değerlendirmelerinde yer alan ayrımcı ve dışlayıcı vurguların sadece apartman ve mahalleleriyle ilişkilenen kültür ve davranış farklılıkları temelinde açıklanmadığı; "Türkiye'deki Suriyeliler" gibi bir üst başlıkta ifade edilebilecek ve "yerli" halkın büyük ölçüde akraba, komşuları, arkadaşları ve medya kaynakları aracılığıyla edindikleri bilgileri kendi deneyimleriyle bütünleştirdikleri "kolektif bir kanaatler havuzu"ndan da yararlandıkları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda görüşmelerde de sıkılıkla eleştirilen Suriyelilere yönelik "misafirlik" ve "dokunulmazlık" söylemi "Suriyelilere her konuda öncelik verilmesi", "Türklere ikinci sınıf vatandaş muamelesi yapılması" gibi genel ifadelere eklemlenmekte; mekânsal dışlanmanın en uç noktasına varan "ülkelerine geri dönmeleri"ne ilişkin temenniler de Suriyelilerin apartmanlarda istenmemelerinin birer gerekçesi halini almaktadır. Diğer bir deyişle bu gerekçeler, Suriyelilere yönelen ve kronikleşen genel bir sosyal dışlanma durumunun, onların apartmanlarda istenmemesi ile sonuçlanan mekânsal yansımaları olarak değerlendirilebilir. Söz konusu "genel kanaatler" ile "bireysel gündelik yaşam deneyimleri"ni birlikte yorumlayan bir katılımcı, apartmanlarında bir Suriyelinin oturmasını "uygun bulmama" gerekçesini şu şekilde açıklamaktadır:

> (Apartmanda) istemem, yok istemem. Çünkü ne bileyim hiçbir zaman sıcak bakmadım ben onlara yani… E herkes otursun memleketinde yani ne var Türkiye'de yani ne var? Bizim milletimiz zaten aç, tamamen perişan oldu insanlarımız. Hakkaten aç, çoluk çocuk perişan yani bunlara öncelik tanınıyor. Hastaneye gidiyoruz bunlar önde. Nereye gidersen git her şey bunlara… E onlar mesela

> diyor ki onların dokunulmazlığı var diyor. E bizim Türk vatandaşımıza nolmuş? Niye bizimkilere dokunuluyor? Onların dokunulmazlığı var… Dışkapı'da eşim amele tutmaya gitti, yabancılar orda kavga ediyolarmış, eşim de ne oldu filan derken polis geliyor "onlar bizim misafirimiz" diyor polisler. Bunları ellemiyeceksiniz. Ben yani anlamadın nasıl ellenmiyor, çözüm nasıl olacak bilmiyoruz artık… (11K, 63, Ortaokul terk, Ev hanımı, 22 yıldır mahallede yaşıyor).

Mahallenin yerli esnafının Suriyelilere yönelik görüş ve değerlendirmeleri ile mahallelerindeki karşılaşma ve temaslarında ise, yerli halkın bakış açısından çeşitli noktalarda farklılıklar gösterebilen ifadeler üzerinde durulabilir.

4.2.2. "Yerli" Esnaf ve Suriyeli Etkileşiminde Yerel Ekonomi Mekanları

Esnaflar açısından ise Suriyelilerle aynı apartmanı paylaşan mahalle sakinlerinden farklılaşan ve ekonomik unsurlar üzerinden tanımlanan bir "komşuluk" anlayışı ile daha farklı bir dışlanma durumu söz konusudur. Suriyelilerin mahallelerinde bulunmalarını bir takım görgü ve ahlak kurallarına uyum gösterildiği sürece, kendileri açısından birer "müşteri etkileşimi" olarak değerlendiren esnafın, özellikle mahallede önceki yıllara göre karşılaştıkları gelir kayıpları gerekçesiyle mahallede bulunan Suriyeli komşularıyla iyi geçinmelerinin kendileri ve dükkanlarının ayakta kalması açısından bir ekonomik zorunluluk olarak gördükleri gözlemlenmiştir. Bununla birlikte bir esnaf da daha az etkileşime girdikleri ve aynı dili konuşmadıkları için Suriyeli (ve diğer göç eden gruplar) müşterilerinin bulunmasına dair memnuniyetini ifade etmiştir. Bu bağlamda Suriyeli Mahalledeki bakkal ve market işletmeciliği yapan iki esnafın "Suriyelilerle ekonomik komşuluk ilişkileri" konusuna ilişkin görüşleri şu şekildedir:

> Ya bize zararları yok. Çünkü esnaf olduğumuz için pek bir zararları yok, ama nedir? Pek de hani dillerinden anlamıyoruz, girerler çıkarlar. Binadakiler öyle… Hani bir onlara bir farkındalık (ayrımcılık) yapmıyoruz hani sonuçta nedir, kapıdan giren herkes bizim için müşteridir. Nedir hani, gelsin de iş olsun da hani, bura bunlara kaldı yani, bura bunlara kaldığı için de mecbur bekliyoruz. Hani iyi davranıyoruz, kötü davranma gibi bir şeyimiz yok da, daha iyisi kaymalar olmasın, onlar kendi şeylerine kaymasınlar diye biz de tolerans tanıyoruz. Apartmanda da iyiler yani öyle şeyleri yok… Yani bize zaten böyle kendi siyasi şeylerini açmazlar, biz de onlara sormayız etmeyiz öyle gider gelirler. (3E, 37, Lise mezunu, Bakkal sahibi, 37 yıldır mahallede yaşıyor).

> Valla benim için sorun yok. Ben esnaf olduğum için bir de olayın şey boyutunu düşünüyorum ama, hani maddi boyutunu düşünüyorum. Çünkü, Türkler de çok memnunum ama yabancılarla neden anlaşıyoruz? Sorun yok. Mesela biz şimdi sohbet edelim, şuradan bir yabancı gelsin, abla hoş geldin dememe gerek yok, veya merhaba dememe gerek yok. Yardım edin hemen ablama dememe gerek yok. E hani, alışveriş de daha kolay oluyor. Belki az olsa da ama hiç yormuyolar yani beni, ondan dolayı seviyorum. Öbür türlü düşünürsem, çok kızdığımız ve mahallece kızanlar

> da var ama e işte bizimkiler orda çatışıyor. Bunlar burada keyfediyor, yiyo içiyolar gibi çok düşünen var öyle. (8E, 33, Lise mezunu, Market sahibi, 33 yıldır mahallede yaşıyor).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de çeşitli vurgularla öne çıkan yerli esnaf değerlendirmelerinin mekânsal boyutu, ekonomik gereksinimler ve zorunlulukların sonuçları açısından ele alınmalıdır. Bu açıdan Yerli esnafın Suriyelilerle etkileşiminin ekonomik faaliyetler temelinde ve yerel ekonomi mekanlarının sınırları çerçevesinde biçimlendiği görülmektedir.

4.2.3. Kamusal Alan Ortak Yaşam Mekanları ve Kaynaşma

Mekansal ayrımlaşmanın ve dışlanma durumunun bir boyutu da Örnek mahallesindeki Suriyeli halkın, "yerli" halk ile bir iletişim-etkileşim talebinde bulunup bulunmadığı ve kamusal alan ve ortak mekanları paylaşma, bu mekanlarda iç içe olma ve "kaynaşma" yönünde bir çaba içerisinde olup olmadığı konusunda mahalle halkının görüş ve deneyimleriyle görünür olmaktadır. Yapılan görüşmelerde katılımcıların on sekiz tanesi, Suriyelilerin kendilerini mahallenin "yerli" halkından hem mekânsal hem de sosyal ilişkiler konusunda "ayrıştırdıklarını", fiziksel olarak paylaşılan hastane, cadde, okul, park vb. kamusal ve komşuluk, düğün, kahvehane kültürüne ilişkin pratiklerin sürdürüldüğü ortak yaşam mekanlarının Suriyeliler ve "yerli" halkın ilişki ve etkileşimi açısından sosyal mekanlar biçiminde ortaklaşmadığını ifade etmiştir. Bu katılımcılar ayrıca, mahallenin "yerli" halkıyla yakın ve samimi olma konusunda herhangi bir çaba göstermediklerini ve çoğu zaman kendileriyle ilişki ve iletişim kurma talebinde de bulunmadıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte iletişimi ve etkileşimi sağlamak için Türkçe dilini, Türklerin gelenek kural ve kültürlerini de anlamaya ve öğrenmeye yönelik bir ilgilerinin bulunmadığı konusunda da bir takım eleştirilerin yöneltildiği gözlemlenmiştir. Özetle; mahalle sakinlerinin bu konuda ağırlık kazanan görüşleri Suriyelilerin kendileriyle ortak bir sosyal mekanı paylaşmaya yönelik bu tür bir "gayret" ve "uyum" çabasında bulunmaktan ziyade; kendi akraba ve yakınlarıyla birlikte oturarak, yakın daireler kiralayarak, onlarla komşuluk yaparak, onların esnaf olduğu dükkanlarda

çalışarak ve onlardan alışveriş yaparak kendi içlerinde daha "dışa kapalı" ilişkiler kurup sürdürmeyi ve bu yolla mahallenin yerleşik halkından ayrımlaşmayı tercih ettikleri yönündedir. Bu konuya ilişkin olarak üç katılımcının yorumu şöyledir:

> Adamlar kendi hallerinde, kendi aralarında yaşıyorlar gibi geliyorlar sanki bana. Yani kimseyle muhattap olmuyorlar pek… (9K, 44, Lise mezunu, Bayi çalışanı, 20 yıldır mahallede yaşıyor).

> Kendi aralarındalar, hep mesela kendi aralarında hallediyorlar her şeylerini… gelenler hep bir tarafa gitmişler ama herkes Altındağ bölgesinde toplanıyor, yani birbirleriyle orada olabilmek için. Artık esnafları da var biliyorsunuz, her türlü dükkanları var, bakkalları var, marketleri var, kasapları var. Her şeyleri var… (8E, 33, Lise mezunu, Market sahibi, 33 yıldır mahallede yaşıyor)

> Tabi, biz nasıl mesela, diyoruz ya, insanlar binada Suriyeli istemiyorsa, onlar da mesela Suriyeliler nerde yoğunluk, orda mesela konuşlanıyolar… kendi içlerinde… sebep? İşte toplum içine girmemişler yani kendilerinden ayrılmamışlar… (7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).

Dolayısıyla yapılan görüşme ve gözlemler doğrultusunda pek çok konuda "sorun" ile özdeşleştirilen ve hedef olarak işaret edilen Suriyelilerin, Örnek mahallesindeki "görünmeyen" sosyal varlıkları ve "yerli" halkla iletişim ve etkileşimin oldukça sınırlı bulunmasının, bizzat mahallenin "yerli" halkı tarafından da dile getirilen bir düzeye ulaşması arasındaki ikircikli durum, dikkat çekici bir bulgu olarak yorumlanabilir. Buraya kadar Örnek mahallesi örneğinde daha çok sosyal ilişkiler düzleminde görülen bir ayrımlaşma durumunun, Suriyeliler açısından iş olanakları, mahalledeki diğer göç eden gruplarla etnik-siyasi ilişkiler gibi diğer yaşamsal koşullara eklemlenmesiyle birlikte, kendilerine görece daha avantajlı imkanlar sunan mahalle ve bölgelere yerleşmeye yönelik bir mekânsal ayrımlaşma durumunun da söz konusu olabileceği görülmektedir. Bu gözlem, katılımcıların görüşmelerdeki benzer vurgularıyla da desteklenmektedir. Yapılan görüşmelerde altı katılımcı, bir-iki sene öncesi ile karşılaştırdığında "Suriyelilerin Örnek mahallelerine yerleşme sayılarında bir azalma" olduğuna ve kendi mahallelerinden de Önder, Ulubey, Siteler, Hüseyingazi gibi mahalle ve bölgelere giden tanıdıkları Suriyelilerin bulunduğuna dair görüşlerini ifade etmekte; bu katılımcılardan biri ise en başından itibaren Suriyelilerin "göç eden Iraklı gruplar nedeniyle mahallelerine tam anlamıyla yerleşmelerinin mümkün olmadığını" belirtmektedir. Bu bağlamda mekânsal segregasyon ve dışlanma sürecinde Suriyeliler ve "yerli" halk etkileşiminin

yanı sıra; mahalledeki diğer göçmen gruplarının ve Suriyelilerin kendi içlerindeki aşiret gruplarının da anlaşmazlık ve uyuşmazlık durumunun da belirleyiciliğine dikkat çekilmektedir. Bu konuda iki esnafın ifadeleri şöyledir:

> Suriyeliler, Iraklılardan dolayı yerleşemediler tam olarak… o nedenle de bir bölümü gitti bu mahalleden. Yani genel olarak onların nedir? Ulubey tarafı, Siteler, Önder tarafındalar onlar genel olarak, yani kurtarılmış bölge gibi yani onların orası. orda çok yoğunlar. Sade eczanesinden hariç, esnafı bile komple onlara ait bir Suriyeli mahallesi… (3E, 37, Lise mezunu, Bakkal sahibi, 37 yıldır mahallede yaşıyor).

> Ya bizim burda çokmuş ben duyduğumu söylüyorum. Bir de Hüseyingazi'de çokmuş, hatta buradan daha da çok Hüseyingazi'de varmış, bizim buradan da oraya gidiyorlarmış. Orası daha ucuz ya, evler halan hani…(9K, 44, Lise mezunu, Bayi çalışanı, 10 yıldır bu mahallede yaşıyor)

Söz konusu mekânsal ayrımlaşma ve dışlanma durumuyla, zaman zaman yerli halkın Suriyelilerin yerleşim ve barınmalarına yönelik bir "çözüm önerisi" olarak sundukları "alternatif" mekan yorumları üzerinden de karşılaşılmaktadır.

4.2.4. "Yerli" Halkın Gözünden Suriyelilere Yönelik "Alternatif" Mekanlar

Suriyelilerin özellikle 2011 Nisan sonrasında Türkiye'ye giriş yapmaya başladıkları ilk dönemin ardından Hatay, Gaziantep gibi sınır bölgelerinde devreye sokulan ve "çadır kent", "konteynerkent" ve "kamp" olarak farklı şekillerde ifade edilen uygulama konusunda mahalle sakinlerinin görüşleri üzerinde durulabilir. Mahalle sakinlerinin çadır kent konusundaki görüşleri bir anlamda, Suriyelilerin mahallelerindeki ve Türkiye genelindeki yerleşim uygulamalarına ve ifade edilen sorunlar karşısındaki olası çözüm önerilerine dair sunulan bakış açısının görünür kılınmasını sağlamaktadır. Yapılan görüşmelerde bu konuda farklı görüş ve önerilerle karşılaşılmıştır.

Bu önerilerden ilki; Suriyelilere yönelik, Türkiye sınır bölgelerindeki ilk yerleşim uygulaması olarak öne çıkan çadırkent/konteynerkent faaliyetinin aynı biçimde sürdürülmeye devam etmesidir. Ancak çadırkentlerin mahalleleri ve ülkeleri açısından en uygun çözümü üreten uygulama olduğuna ilişkin önerinin, farklı gelir eğitim, iş durumuna sahip; ancak en az yirmi yıldır bu mahallede bulunan yalnızca üç kadın katılımcı tarafından dile getirildiği görülmektedir.

Daha fazla sayıdaki katılımcı tarafından ifade edilen ve öne çıkan ikinci öneri, Türkiye sınırına yakın bölgelerde, maliyetlerinin yine Türkiye tarafından üstlenildiği, daha iyi konut, alt yapı hizmetleri ve temel sosyal imkanlar sunan, Suriyelilerin de tarım ve çeşitli işler yaparak ekonomik üretimde bulundukları, kentlerin ve Türklerin yerleşik olarak bulundukları bölgelerin dışında kalan "ayrı bir bölge" nin oluşturulmasına yöneliktir. Bu görüşün mekânsal bir ayrımlaşma talebinin yanı sıra; Suriyelileri de mağdur etmeyecek vurgularla ifade edildiği gözlemlenmiştir. Aralarında esnafların da bulunduğu ve daha çok erkek katılımcıların oluşturduğu sekiz kişi, bu bağlamda "ayrı bir bölge" görüşünü desteklemektedir.

Üçüncü öneri, ülkelerindeki savaş durumunun sonlanması beklenerek ve/veya beklenmeksizin Suriyelilerin Türkiye sınırı dışına çıkma rızası göstermeleri ve/veya çıkarılmalarının vurgulandığı "ülkelerine dönmeleri" biçiminde mekânsal bir dışlanma talebiyle de ilişkilendirilebilecek bir değerlendirmeye işaret etmektedir. Özellikle daha üst yaş grubunda olan ve mahallede uzun süredir ikamet eden, çeşitli meslek ve eğitim derecelerine sahip ve kadınların çoğunlukta olduğu altı katılımcı tarafından olası bir "çözüm"ün ancak Suriyelilerin "ülkelerine dönmeleri" ile mümkün olabileceğini ifade etmişlerdir. Diğer yandan ikinci ve üçüncü öneri; birinci öneri olan çadırkent uygulamasını, "insani olmayan" olumsuz koşullarla ilişkilendirerek yaşanılabilir bir yerleşim alanı sunmadığı konusunda eleştiren bir ortaklık da göstermektedir.

Dördüncü ve son öneri ise "içerme"ye ilişkin görüşler olarak ifade edilebilir. Erkeklerin çoğunlukta olduğu, farklı yaş, eğitim ve mesleklere sahip altı katılımcı tarafından; Suriyelilerin Türkiye'ye uzun bir süre önce giriş yapması ve uzun süredir burada bulunmaları nedeniyle hayatlarını burada kurmaya çalıştıkları dolayısıyla da Türkiye'nin ekonomik ve sosyal ilişkilerine dahil olmaları konusunda çözümler üretilmesi ihtiyacı vurgulanmıştır. Bu katılımcılar ayrıca; artık ülkede kalıcı olduklarını düşündükleri Suriyelilere yönelik geri gönderme veya ayrı bölge uygulamalarının gerçekçi ve kalıcı

öneriler sunmadığını, "kapatma" ve "tecrit"e benzeyen bu tür uygulamalar yerine entegrasyona dönük adımlar atılması gerektiğini bu nedenle mahallelerde ve ülkelerinde kalmalarının daha uygun olacağı görüşünde olduklarını belirtmişlerdir. Bu konuda üç katılımcının birbirinden farklılaşan görüşleri şu şekildedir:

> Aslında şöyle yapacaklardı, sürekli orda kalcaklardı, hiç içeri sokmayacaklardı… en güzeli orda yaşamalarıydı, neden? Zaten Türkiyemiz kalabalık, zaten işsizlik çok. Yani onun için keşke hep orda yaşasalardı yani hiç inmeselerdi içeriye çadır kentlerden… Orda uygundu, her şeyleri yapılıyordu orda da dört dörtlük. Her şeyleri veriliyordu… ama geri dönsünler tabi, herkes kendi memleketine gitsin. Nasıl biz bir yere gidince koşup hemen ayy evimiz kadar güzel bir yer yok evimiz iyi diye koşup evimize geliyorsak, onlar da gitsin memleketlerine.(11K, 63, Ortaokul terk, Ev hanımı, 22 yıldır mahallede yaşıyor).

> Orada da kalmak zor… buradan ayrı bir bölgede olsunlar olacaklarsa, hiç olmuyorsa bir bölge çevrilsin topluluk halinde kalsınlar yani dağılmadan… bizim ülkemizde toprağı yeri olan, binalar yapılsın marketler konulsun, bunlar bilmiyorum tarım bilirler mi orada eksinler biçsinler, hem kendileri yesinler hem de bize bir katkıları olsun. Ama tabi ki yine de ülkelerine gitsinler istemiyoruz bu kadar yani velhasılı istemiyoruz, herkes memleketine dönsün bize Allah korusun Allah yazmasın, Allah dilimden uzak etsin, bizde öyle bir savaş çıksa bizi hiç kimse kabul etmez ki, başka ülkeye gitmem yani ölürüm de gitmem, Allaha büyük söylemeyeyim de, burada çatışma mı oldu ölürüm de gitmem başka memlekete niye terk edeyim gideyim? Kaçayım yani? Gitsem de kendi memleketime giderim… (4K, 55, Ortaokul mezunu, Ev hanımı, 40 yıldır mahallede yaşıor).

> Şu anda dönecek bir durumları yok ki… nasıl dönsün? İkincisi, bu televizyonlardan gördüğümüz kadarıyla, bu çadır kentlerde, orda hayat çok zor, yaşanmayacak bir durumda… mecburen gelip burada, apartmanlarda, gecekondularda, ucuz olan yerlerde mecburen ikametgah ediyorlar… Eğer uslübüne göre yaşarlarsa burada yaşarlar. Yaşamazlarsa, terk ederler… (11E, 59, Lise mezunu, Usta/İşveren, 13 yıldır mahallede yaşıyor).

> Ya bunlar işte dağılmışlar yani çadır şeylerin biraz daha, yaşam tarzları daha düşük olur. İstedikleri eğitimi gıdayı herhangi şeylerini alamazlar yani, mahallelerde şeylerde yaşamaları daha uygun daha iyi ve insani şeydir. Çadır şeyi teşvik etmiyorum pek o kadar. Sağlık yönünden hiç de pek de iyi değil. (1E, 64, İlkokul mezunu, Emekli, 23 yıldır mahallede yaşıyor).

Görüşmecilerden üç tanesi de söz konusu öneriler sırasında ülkelerine sınırdan giriş yapan Suriyelilerin ilk andan itibaren bir sınır denetimine tabi tutularak ve belirli kriterler göz önünde bulundurularak ülkeye "seçici bir alımın" yapılması gerektiğini, bu konuda Suriyelilerin kimliklerine ya da yerleştikleri bölgelere ilişkin düzenli kayıtlara erişimin mümkün olmadığı ve söz konusu durumun hem mahalleleri hem de ülke genelinde gelecek dönemde temel bir güvenlik sorunu yaratabileceği görüşünü paylaşmaktadır. Bir görüşmeci bu konuda Almanya ve Amerika gibi ülkelerin göçmen kabul şartları konusundaki "titizliğini" örnek göstererek, ülkelerine alınan Suriyelilerin de bu tür bir "nitelik" şartı üzerinden değerlendirilmesi konusundaki önerisini şu şekilde ifade etmiştir:

> Ya tabi ki insanı işte telle çevirip hadi sen burada yaşa demen normal değil zaten… ama sen dört milyon Suriyeliye hadi buyur buradan gelin ülkeme girin dağılın ben bakamıyorum size, siz kendinize bakın başınızın çaresine de bakın demek de yanlış. Ya dediğim gibi işte Almanya örneğini verdim ya, Almanya mıydı Amerika mıydı hangisiydi tam hatırlamıyorum, yani onlar öyle bir düzen kurmuş ki hani yani bildiğin bir kanun yayası gibi bir yasa geçirmiş adamlar… Bu şekilde yani ben bu adamları alırım diyor. Hatta ona göre sınırdan tekrar daimi almaya başlıyor. İşte sıraya giriyorlar falan filan işte, öğrenim durumu olsun, yapacağı işler olsun, yani şartlı alıyor bildiğiniz. Biz hiçbir şarta bakmamışık. Yani acaba bu adam Suriye'de katil miydi? Hırsız mıydı? Üç kağıtçı mıydı? Ne biliyoruz? Hiçbir şey bilmiyoruz. Burada sıfır bir hayata başlamış gibi başladı… Elinde bir veri yok, yani sadece parmak iziyle oluyor mu bu iş yani? Olmuyor… (9E, 30, Üniversite mezunu, Telekomünikasyon çalışanı, 4,5 yıldır mahallede yaşıyor).

Sonuç olarak; mekânsal dışlanmanın ve ayrımlaşmanın farklı tezahürleri bireysel etkileşimlerden gündelik yaşam deneyimlerine, küresel ve yapısal koşullardan, yerel, ulusal ve uluslararası göç politikalarının işlerliğine kadar uzanan oldukça kapsamlı bir görünüm arz etmektedir. Bu bağlamda bu bölüm itibariyle üzerinde durulan Suriyeliler ve "yerli" halk etkileşiminde mekan odaklı değerlendirmeler, izleyen bölümde detaylandırılacak ekonomik ve sosyo-kültürel bağlam ve sonuçlarıyla desteklenen açıklamalara ihtiyaç duymaktadır.

4.3. Ekonomik Dışla(n)ma

Dışla(n)ma ekonomi temelindeki bir ayrımlaşma durumunu da kapsayacak şekilde, "yerli"ler ve göç eden gruplar arasında özellikle mevcut kaynaklar, gelir düzeyi, emek piyasasına dahil olma süreci ve çalışma koşulları gibi daha çok mevcut piyasa ekonomisi unsurlarına eklemlenen ve mekânsal olarak ayrımlaşma durumunun hem nedeni hem de sonucu olarak gözlemlenebilen bir artalana sahiptir. Bu açıdan ekonomi ve dışlanma ilişkisi; küreselleşme tartışmaları, küreselleşen kapitalizmin yapısal koşulları ile gündelik yaşam içerisindeki rutin ekonomi temelli faaliyetlerini bir araya getiren bir çerçevede ele alınabilir. Wallerstein'ın (1974) "merkez", "çevre", "yarı-çevre" konumundaki bölgeler üzerinden ele aldığı ekonomi-politik ve sosyo-kültürel bağımlılık ilişkilerinden; Sassen'in (1988 ve 1991) küreselleşme tartışmaları bağlamında merkez konumdaki ülkelerin "vasıflı/vasıfsız emek" arzı üzerinden vurguladığı ve çevre konumundaki ülkelerde dönüşen üretim ilişkilerine, Şengül (2000) ve Erbaş'ın (2002) küreselleşmenin "yeniden yapılanma" idealinin bir "küresel kriz" haline gelmesiyle gündeme gelen

"vasıfsız emek", "yoksulluk" ve "marjinalleşme" tartışmalarının (Erbaş, 2002: 183) tamamında uluslararası göçün koşullarını hazırlayan yapısal koşullara vurgu yapılmaktadır.

Ekonomik segregasyon ve ekonomik dışlanma tartışmalarında ise; "yerli" bölge halkı ile bölgeye gönüllü ve/veya zorunlu olarak göç eden grupların birlikte ve söz konusu yapısal koşullar karşısında dışlanmaları ile "yerliler" ve "göç edenler" ayrımlaşması üzerinden süren ve gündelik ekonomik faaliyetlerde gözlemlenebilen; ancak tarihsel ve yapısal koşullardan da bağımsız olmayan birey/grup düzeyindeki dışlanma ilişkileri olarak iki biçimde görünürlük kazanmaktadır. Musterd ve arkadaşları (2017), "sosyo-ekonomik segregasyon" kavramının kapsamını "sosyal eşitsizlikler", "ekonomik yapılardaki dönüşüm ve küresel bağlılık seviyeleri", "mesleki uzmanlaşma ve ucuz işgücü ihtiyacı" ile "refah rejimleri-konut sistemleri" olarak çizmiştir (2017: 1062-1067). Bu alanlarda süren ekonomik dışlanma ilişkilerinin Marksist yorumu ise, kapitalist birikim süreci, yoksulluk tartışması ve sosyal politika eleştirisi ekseninde ele alınmıştır (Byrne, 1997; Piachaud 2002). Byrne (1997) ekonomi temelindeki "sosyal dışlanma" olgusunun mevcut durum tespitine yönelik istatistiki açıklamalar yerine kapitalist üretim ilişkileri ve küresel bölgesel yansımaları olarak "gelişmişlik-azgelişmişlik" ikilemi üzerinden bir yeniden incelemeye tabi tutulmasını önermekte; sosyal dışlanmanın kapitalist birikimi kolaylaştırmanın yöntemi olarak bir "rezerv ordusu"nu yeniden ürettiğini, çağdaş sosyal politikaların da bu yeniden üretim sürecini kolaylaştırdığını vurgulamaktadır (Byrne, 1997: 27). David Piachaud (2002) da benzer bir vurguyla sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisinin altını çizmekte, yoksulluk ve sosyal dışlanma olgularının tanımlanmasının ötesine geçen ve ortaya çıkmalarına yönelik nedensel-yapısal koşullara odaklanan ve bir önleyici mekanizma olarak meşrulaştırılan "sosyal yardım" uygulamalarının da sermaye açısından ne anlama geldiği ve farklı sermaye türleri ile ne şekilde ilişkilendirildiğini ele alan bir bakış açısını gündeme getirmektedir (Piachaud, 2002: 3). Bu değerlendirmeler

doğrultusunda "dezavantajlı koşullar yaratan eşitsizlikler" ve "adil olmayan katılım" (Peace, 2001: 17) olarak tanımlanan ekonomi temelindeki sosyal dışlanma kavramının kapsamının kapitalist ekonomik düzenin koşulları ve egemen "küreselleşme söylemi" ile yakından ilişkilenen merkez-çevre, ulus-devlet unsurları tarafından çizilen sınırlara dahil olma-olmama gerilimi ve yoksulluk-dışlanma ilişkisine alternatif açıklamalar sunabilecek bir çerçevede genişletilmesine dair bir tespit ve beklenti göze çarpmaktadır.

Diğer yandan yapısal koşullar doğrultusunda biçimlenen gündelik yaşam ilişkilerinde de görünür olan ekonomik dışlanma süreci, beslenme barınma, sağlık ve eğitim gibi konularda yaşamsal ihtiyaçlar ve yaşamsal ihtiyaçların karşılanacağı olanaklara erişimin karşılanamaması nedeniyle kritik sonuçları bulunan bir dezavantajlı durumu ifade etmektedir (Adaman ve Keyder, 2006: 9). Bu çalışma kapsamında ekonomik segregasyon konusunda, mahalledeki "yerli" halk ve Suriyelilerin etkileşimleri sonucunda "yerli" halk açısından ifade edilen görüş ve değerlendirmeler ile sergilenen tutum ve davranışların da bu ortak mekanlar, gündelik ilişkiler, küresel koşullar ve egemen iktidar ilişkileri yoluyla üretilen deneyimlere işaret eden, ekonomi temelli dışla(n)ma ve içer(il)me pratikleriyle de yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Yapılan görüşmelerde de ekonomik dışlanmaya dair açıklamaların yukarıda çerçevesi çizilen yapısal koşullar ve gündelik ilişkilerle bütünleşen bir nitelik arz ettiği görülmektedir.

Suriyeliler ve "yerli" halk etkileşiminde ekonomi temelindeki sosyal dışlanma durumuna dair genel bir tablo, Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HÜGO) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması" (2015)'nın bulgularından hareketle çizilebilir[87]. Araştırmada,

[87] Suriyeli mülteciler ve yerli halk ile 6 ilde gerçekleştirilen 144 derinlemesine görüşme, 18 ilde 1501 kişilik örneklemle gerçekleştirilen "Türkiye'deki Suriyeliler Algısı" kamuoyu araştırması 21 ulusal ve 56 yerel medya kuruluşunu kapsayan medya analizi, 38 ulusal ve uluslararası STK ile yapılan görüşmeler ve uzman görüşmelerini içeren oldukça kapsamlı ve karma yöntemli bir çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma sonucunda Suriyeli mültecilerin Türkiye'de bulunmaktan genel itibariyle memnun oldukları, en büyük sorun olarak yasal çalışma izinleri ve emek sömürüsü, çocuklarının eğitim kısıtları ve göç durumlarının

Suriyeli vatandaşlar tarafından ifade edilen en önemli sorunların başında "çalışma izni ve emek sömürüsü" gibi göç politikalarıyla yakından ilişkilenen bir ekonomi ve istihdam sorunu ifade edilmektedir. Yerel halkın Suriyelilere yönelik değerlendirmelerinde ise; öne çıkan konular; artan kiralar, mevcut işin kaybedilme korkusu ve sağlık hizmetleri başta olmak üzere kamu hizmetlerine erişimde yaşanan kısıtlar olarak belirtilmiştir. Kamuoyu araştırmasındaki çarpıcı bir bulgu da; "yerli" halkın %70.8 oranında Suriyelileri Türk ekonomisi açısından bir ekonomik yük olarak değerlendirmesi ve ekonominin Suriyeliler nedeniyle zarar gördüğü görüşünü desteklemesi ve %60.1'inin de ülkenin yoksulları yerine Suriyelilere yardım yapılmasına itiraz etmesidir (Erdoğan, 2015: 20-21 ve 26). Bu araştırma bulguları göz önünde bulundurulduğunda; hem Suriyeliler hem de "yerli" halk tarafından ifade edilen sorun görüş ve beklentilerin, sosyal dışlanmaya neden olan bir dizi yapısal sorun ve farklı aktörler ile eklemlendiği görülmektedir. Buna karşın söz konusu dışlanma durumunun yarattığı gerilimler neredeyse tamamen Suriyeli mülteciler ile "yerli" halkı karşı karşıya getirmekte; bu iki öznenin birbirine yönelen şiddet, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve nefret söyleminin oluşması ve yaygınlaşmasıyla sonuçlanmaktadır. Yapılan görüşmelerde de Erdoğan (2015) tarafından ifade edilen istihdam ve ekonomi koşul ve sorunlarının, Suriyelilerin mahallede emek piyasasına dahil olma sürecinden, enformel ekonomideki emek sömürüsüne, yararlanılan sosyal yardımlar konusundaki değerlendirmelerden, çalışanlar veya işletme sahipleri olarak "yerli" halk ile yaşanan rekabet ve gerilim ilişkilerine kadar oldukça farklı aşamalarda ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

4.3.1. Mahalledeki Suriyelilerin Yerel Emek Piyasasına Girişlerine İlişkin Görüşler

Mahalle sakinleri ve muhtar ile yapılan görüşmeler ve gözlemler doğrultusunda; mahallede sağlık ve eğitim alanındaki kamu kurumlarının yoğunlukta olması, yerel

insani boyutundan ziyade siyasi çerçevede ele alınması ve kendilerine yönelik olumsuz bir algının oluşması gibi hususları dile getirdikleri ifade edilmektedir (Erdoğan, 2015: 18).

işletmelerin varlığını kısıtlı koşullarla ve sınırlı sayıdaki çalışanla sürdürmesi ve mahallede aktif bir yerel piyasa işleyişinin bulunmaması gibi nedenlerle mahalledeki "yerli" halkın yanı sıra, Suriyelilerin de kendilerine uygun ve geniş bir çalışma alanı bulamadığı söylenebilir. Bu durumun aynı zamanda hem yerli halk ile Suriyeler arasında, hem de Suriyeliler ve diğer göç grupları arasında yerel emek piyasasına dahil olmaya ilişkin bir rekabeti de beraberinde getirdiği görülmektedir. Dolayısıyla yasal olarak belirli kriterlerle düzenlenmiş bir çalışma iznine[88] sahip olmalarına karşın; Suriyelilerin söz konusu gerekçelerle mahallede fiili olarak gündelik veya düzenli gelir getiren işlerde çalışmalarının oldukça zorlaştığı, "ucuz işgücü" olarak sigortasız ve güvencesiz biçimde enformal piyasaya dahil olarak çalışmalarının mümkün olduğu gözlemlenmiştir.

Suriyelilerin yalnızca örnek mahallesinde değil, Altındağ, Ankara ve Türkiye genelinde emek piyasasına giriş ve süreklilik sağlamada bir takım zorluklar ile karşı karşıya olduğu, Yıldırımalp ve arkadaşlarının (2017) çalışmalarında, Suriyelilerle yapılan görüşmelerde de öne çıkmıştır. Özellikle Suriyelilerin uyum sürecinin ekonomik boyutuna ilişkin görüşlerinde, karşı karşıya kaldıkları ayrımcılık ve dışlanma durumunun daha da görünür olduğu ortaya çıkmaktadır. "Pis ve zor işlerde görevlendirilme", "uzun ve düzensiz çalışma saatleri", "düşük ücret ve güvencesiz çalışma koşulları", "taciz ve şiddet" gibi pek çok olumsuz koşul, ekonomik alandaki dışlanma durumun tezahürleri olarak değerlendirilebilir. Diğer yandan, yapılan sosyal yardımlar konusunda ifade edilen memnuniyetin yanı sıra; yardım temelli bir göç politikasının uyum sürecinin aksine "geçicilik" vurgusunu pekiştireceğine yönelik bir farkındalığın bulunduğu ve tam bir uyum süreci için iş sahibi olma, güvenceli ve belirli gelir standartlarında çalışabilme, bu

[88] Geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin çalışma usul ve esasları, 11.1.2016 tarih ve 8375 sayılı "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" ile düzenlenmiştir. Bkz: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf (Erişim Tarihi: 17.2.2019).

işler için de gerekli eğitimi alma taleplerinin görüşmeciler tarafından dile getirildiği vurgulanmıştır[89] (Yıldırımalp vd., 2017: 118-120).

Örnek mahallesinde ise katılımcıların değerlendirmeleri doğrultusunda ve yapılan gözlemlerde, genel itibariyle Suriyelilerin emek süreçlerine dört temel biçimde dahil olabildikleri görülmüştür: Bunlardan ilki yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamının da vurguladığı gibi herhangi bir yere bağlı olmaksızın gündelik olarak, beden gücüne dayanan vasıfsız ve kısa süreli ve günlük yevmiyeli olarak yapılan işlerdir. Bu kapsamda halk pazarlarında veya mahallede belirli günlerde veya dönemsel olarak, esnafın günü birlik olarak ihtiyaç duydukları taşımacılık ihtiyaçlarının daha çok Suriyeliler tarafından karşılandığı; bunla birlikte yakın çevrede örneğin Siteler bölgesindeki mobilya işlerinde, sanayi sitelerindeki işlere ve çeşitli inşaat işlerine veya çevre mahallelerdeki diğer günü birlik işlere işçi olarak gittikleri görülmüştür.

Çeşitli görüşmelerde esnaflar ve mahallenin "yerli" halkı, Suriyelilerin söz konusu gündelik işleri bulabilmek için, mahalledeki esnafları dolaşarak günlük iş olup olmadığının öğrenildiğini bunun haricinde ve çoğunlukla da Suriyelilerin tıpkı Afganlar ve Iraklılar gibi mahallelerinde bulunan diğer göç eden gruplarla birlikte Dışkapı'daki "amele pazarı" olarak ifade edilen yerde erken saatlerden itibaren bekledikleri, işverenin yaptıracağı belirli işler için yevmiye üzerinden anlaşarak bulundukları bu pazar üzerinden işçiyi işe aldıkları bir sistemin oldukça aktif bir iş bulma pratiği olarak işlev gördüğü belirtilmiştir. Bir katılımcı, söz konusu amele pazarlarında daha önce mahallenin işsiz Türkleri'nin bulunduğunu; ancak bu durumun zaman içerisinde değişikliğe uğradığını ve artık bu işçi pazarlarında farklı milletlerden göç eden yabancı uyruklu vatandaşların çok

[89] Yazarların yaptıkları görüşmelerde atılımcıların 4'ü kendine ait bir işyerinde, 22'si kendine ait olmayan çeşitli işlerde çalışmaktadır. 4'ü ise işsiz olarak belirtilmiştir. Sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma durumlarına ilişkin olarak ise; 30 katılımcıdan 18'inin devletten yardım aldığı belirtilmiştir. Yardım almayan 12 Suriyeliden 5'inin ise çeşitli sivil toplum kuruluşlarından yiyecek, giyim, kırtasiye kupon vb. destekler aldıkları ifade edilmiştir. Yardım almayan görüşmecilerden geçici koruma kimlik belgesi olanların devlet hastaneleri, ilaç ve eğitim hizmetlerinden yararlanmalarının kendileri için temel önemdeki yardımlar olduklarını ifade ettikleri görülmüştür (Yıldırımalp vd., 2017: 118-120).

daha yoğun bir biçimde bulunduklarını ifade etmiştir. Bir diğer katılımcı ise, burada Suriyelilerin, Afganların ve Iraklıların birbirlerinden ayrılan gruplar halinde iş beklediklerini ifade etmiştir. Ancak söz konusu işler, sigortasız ve iş güvencesi bulunmayan işler olmaları itibariyle enformel piyasa ekonomisinin ağır kurallarının devrede olduğu Suriyeliler ve diğer göç grupları açısından en olumsuz koşullarda işlediği ve "vasıfsız göçmen işgücü" durumu ile burada da karşılaşıldığı görülmektedir. Dolayısıyla, "yerli" halk ile rekabet etmek durumunda kalan göç grupları, zaman zaman kendi aralarında da devreye giren bir rekabet durumuyla karşı karşıya gelmektedir.

> Çok sektörlerde yer aldılar. Sitelerde çalışıyorlar, mobilya sektörü, kaynak sektörü, aklınıza ne geliyosa… Kasapta, halde bile mevcutlar, nakliyede hammallıkta, her şeyde mevcutlar… (7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).

> Mesela marketlerde, bakkal gibi hani yerlerde çalıştıranlar, sebze şey yapıyorlar. Sebzeleri taşıyorlar, yerleştiriyorlar, satış yapamıyorlar ama tartımını yapıyor. Ondan sonra eğer market sahibi bunu eve götür diyorsa, evimize kadar getiriyor. Mesela sigortasız çalıştırdın mı hem onlara zarar hem bize zarar. Sigortasız işçi geçen gün nerde? Dört kişi yandı… Sitelerde… ne oldu? Sigortasız işçi… Bir şey yapabildi mi adamlar? Yok, gitti yani… Onun için, hem Türklere zor, hemi Suriyelilere zor. Onun için bir an evvel yerlerine dönmeleri gerekiyor, herkes yerine. (3K, 70, Lise mezunu, Emekli bankacı, 50 yıldır bu mahallede yaşıyor).

> Bulur onlar… amele pazarına giderler. Her türlü amele pazarına gider, iş bulur. Bir sorun olmaz. Her türlü geçinirler… (2E, 34, İlkokul mezunu, Çalışmıyor, 5 yıldır bu mahallede yaşıyor).

> Caddede, sokakta, ekseri bu Dışkapı Köprüsü'nün orada amele durağı var… Suriyelilerin amele durağı var, Afganların amele durağı var, Iraklıların amele durağı var ayrı ayrı böyle… ve birbirlerini de çekemezler… birbirlerini de istemiyorlar. Bi Iraklı Suriyeliyi sevmez… Suriyeli Afgan'ı sevmez, Afgan'da hiçbirini sevmez. Böyle de bir artı-eksi durumu var… (11E, 59, Lise mezunu, Usta/İşveren, 13 yıldır mahallede yaşıyor).

İkinci olarak; Suriyelilerin kısmi kalıcılığı bulunan ve mahalledeki kuaförlük, emlakçılık, lokantacılık, bakkal ve marketler gibi çeşitli Türk esnaflar tarafından, işletmelerinde anlaşılan ve haftalık yevmiye esasına dayanan bir biçimde daha rutin işleri sürdürmeleri üzerine yapılan işleri gerçekleştirmek üzere çalışmalarıdır. Bu çalışma pratiği de gelen ürünlerin indirilmesi-yerleştirilmesi, komi yardımcılığı, getir-götür hizmetleri, ev servisi gibi çeşitli işleri kapsamaktadır. Yapılan görüşme ve gözlemler çerçevesinde, Türk esnafın yanında ve bu işleri yapmak üzere çalışan Suriyelilerin sınırlılığı göze çarpmaktadır. Katılımcılardan da görüşme yapılan dönemde, yanında Suriyeli çalıştıran bir esnaf ile karşılaşılmamış; ancak daha öncesinde Suriyeli işçi çalıştırdığını ve şu an çalıştırmayı düşünmediklerini belirten bir market sahibi ve bir usta ile görüşülmüştür.

Görüşmeler sırasında katılımcılar, tanıdıkları diğer esnafların yukarıda bahsedilen işlerde dönem dönem çalıştırıldıklarına dair gözlemlerini aktarmışlardır.

Bu bağlamda Türk esnafın yanında çalışma durumunun Suriyeliler açısından bu mahallede en az şekilde karşılaşılan bir işe alım pratiği olduğu, bu durumun da Suriyeliler açısından üçüncü bir emek piyasasına katılım sürecini zorunlu kıldığını göstermektedir. Suriyeliler, muhtarla yapılan görüşme sonucunda mahallede 9 tane bulunduğu ifade edilen ve esnaflarının Suriyeli olduğu, ikinci el giyim ve mobilya eşyaları satan dükkan, lokanta, kasap, fırıncı ve bakkal gibi işletmelerde çalışmaktadır. Mahallede dördüncü ve son yerel emek sürecine katılım biçimi; mahalle ve yakın çevresindeki uygun dükkanların Suriyeli esnaf tarafından satın alınması/kiralanması ve burada Suriyeli esnafların işe aldıkları Suriyeli vatandaşların garsonluk, komilik, taşımacılık ve ikinci el eşya alım satımı gibi işler yapmaları yoluyla gerçekleşmektedir.

Bu bahsedilen dört kategori dışında "yerli" halka Suriyelilerin ne tür işler yaptıkları konusunda yöneltilen soruda; yaş, eğitim, meslek ve mahallede bulunma süresi birbirinden farklılık gösteren beş katılımcı Suriyelilerin düzenli olarak dilencilik yaptıklarını, bunun mahallelerinde gündelik bir iş rutinine dönüştüğünü ve geçimlerini de çalışmayı tercih etmeyerek yaptıkları bu işlerden kazandıklarına yönelik ifadeler de bulunmaktadır. Buna ek olarak; üç katılımcı ise önceden mahallelerinde çoğunlukla Türklerin yapmakta olduğu kağıt toplayıcılığı işinin de artık Türkler tarafından değil, Suriyeliler ve diğer yabancı uyruklu vatandaşlar tarafından yapıldığını ve bu anlamda özellikle en alt düzeyde geçim sağlayan işlerin bu gruplar tarafından gerçekleştirilmeye başladığını ifade etmişlerdir. Dilencilik konusunda iki katılımcı şunları söylemiştir.

> Hani keşke gitseler diyorsun… ya da hani keşke imkanlarının olup olmadığını da bilmiyorsun, çünkü gerçekten görüyoruz mesela, çok dilenen Suriyeliler var. Bir de devlet onlara sağladığı imkanlarla hala pis ve para isteyen dilenen Suriyeliler var… (6K, 30, Üniversite Öğrencisi, Güzellik Uzmanı, 10 yıldır mahallede yaşıyor).

> Bizim bir sürü ihtiyaç sahiplerimiz var. Bizim Türklerin şöyle bir huyu vardır. Fakir hiçbir zaman ben fakirim diyemez ve elini açıp dilenemez. Ama onlar Cuma günleri veya diğer günler akşam

> saatlerinde veya mesai bitim saatlerinde özellikle yol boyunca onları izleyebilirsiniz… (4E, 40, Lise mezunu, Garson, 3 yıldır mahallede çalışıyor).

Yapılan bu görüşmelerden alınan yanıtlar göz önünde bulundurulduğunda, Rittersberger-Tılıç'ın (2015) da vurguladığı üzere, hem Suriyeliler hem de genel itibariyle düzensiz göç süreci açısından emek piyasasına eklemlenme süreci, misafirlikten "ekonomik mülteciliğe/sığınmacılığa" geçiş dönemine işaret etmekte ve başta işgücü piyasası olmak üzere; konut piyasası ve "mülteci ekonomisini" besleyen diğer piyasalar açısından kâr maksimizasyonunu esas alan bir küresel ekonomi formu olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda da Suriyelilerin emek piyasalarına dahil olma durumu esas olarak; kaynaklarını düzensiz göçe dayanan ucuz emeğin oluşturmaya başladığı enformel sektör ve ağır sanayi, inşaat, taşımacılık, kağıt toplayıcılık, işportacılık vb. (Toksöz vd., 2012) alanlardaki vasıfsız işlerin bir göçmen işi olarak tanımlanması ve çoğunlukla da bu göçmen/sığınmacı gruplar tarafından yapılıyor olması ile yakından ilişkilidir[90] ve tam da bu noktada, benzer dezavantajlı sınıf konumlarına sahip göçmen gruplar ve göçmen gruplar ile "yerli" halk arasındaki gerilimi, ayrımlaşmayı ve dışlanma durumunu da besleyen daha büyük bir rekabeti (Turner, 2015) beraberinde getirmektedir.

Yapılan görüşmelerde esnafa ve mahallenin yerleşik halkına mahallelerinde bir Suriyeli'nin kolaylıkla iş bulup bulamayacağı konusundaki görüşleri de sorulmuştur. Alınan yanıtlar, yukarıda ifade edilen ve Suriyelilerin mahalledeki emek süreçlerine eklemlenmeleri konusunda dört başlıkta öne çıkan durumu desteklemektedir. Katılımcıların on üçü mahallelerinde bir Suriyeli'nin kolayca iş bulabileceği görüşünde iken, on katılımcı Suriyeliler açısından bu mahallede iş bulmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. Suriyelilerin iş bulabileceklerini düşünen katılımcılar arasında farklı yaş,

[90]Ekinci'nin (2015) Gaziantep örneğindeki çalışmasında da, belirli işlerin ve işkollarının göçmen işleri olarak, çoğunlukla ve/veya tamamen bu gruplar tarafından yapıldığına işaret edilmektedir. Örneğin Gaziantep ve Kilis'te kağıt toplayıcılığı gibi toplumdaki en alt kesimin yaptığı işlerin artık tamamen Suriyelilerin yaptığı; öte yandan inşaat sektöründe, tarla/bahçelerde (köylerde) ve hamallık gerektiren işlerde de çok fazla Suriyeli işçi çalıştığı vurgulanmıştır (Ekinci 2015:48).

eğitim ve mesleki niteliklere sahip mahalle sakinleri bulunmakla birlikte; esnafların büyük çoğunluğunun bu görüşü paylaştıkları görülmektedir. Bu katılımcılar tarafından da; Suriyelilerin ancak ufak tefek günlük işlere girebilecekleri ve hali hazırda esnaf ve/veya çalışan olarak bir işte bulunan yakın/akrabalarının aracılığıyla işe alınabilmelerinin söz konusu olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte bu görüşü destekleyen katılımcılardan Suriyelilerin çalışmak istedikleri takdirde rahatlıkla iş bulabilecekleri ve ucuz-sigortasız çalıştırılmaları nedeniyle de oldukça tercih edildiklerini ifade eden katılımcılar da olmuştur. Suriyelilerin mahallelerinde iş bulamayacakları görüşü ise yalnızca iki esnaf tarafından paylaşılmakta ve bu yanıtı veren katılımcıların büyük ölçüde ve uzun süredir mahallede bulunan üst yaş grubu kadınlardan oluşması dikkat çekmektedir. Bu katılımcılar da, sınırlı sayıdaki daha yapısal faktörlere, mevcut ekonomik kriz ve kronik işsizlik durumuna dikkat çekmekte ve Türklerin de bu açıdan tıpkı Suriyeliler kadar gerek mahallelerinde gerekse ülke genelinde dezavantajlı bir durumda olduklarını belirtmektedir. Bu koşullara ek olarak iki katılımcı da, mahallenin "yerli" esnafının çeşitli nedenlerle Suriyelilere iş vermek istememeleri, diğer göçmen gruplarının belirli nitelikleri nedeniyle daha sıklıkla tercih edilmeleri[91] gibi gerekçelerle Suriyelilerin iş bulmalarının mevcut kriz koşullarına eklemlenen bir biçimde kademeli olarak zorlaştığını da belirtmişlerdir. Bir esnaf bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

> Şimdi onların kademeleri farklı. Afgan en rahat bulan. Ondan sonra Iraklı en rahat bulan. En son Suriyeli… Suriyeliler çok Türkçe biliyor. Çok Türkçe bilmek ne demek? Suriyeliler çok Türkçe biliyor. Çok Türkçe bilmek ne demek? O öyle bir şey var… çok Türkçe bilmek, bizim gibi işten kaçmak… Mesela nedir? Ben şunu al buraya götür diyom. E, bu kurnazlığa kaçıyor, diz diyom bunu buraya atıyor. Biliyor çünkü. Türkçeyi bildiği için her şeye hakim Suriyeliler. Bütün hep şeytani, rahmani bir şey yok. Ama Afganlar Iraklılar çok temiz, çok dürüst insanlar. Kültür seviyeleri çok yüksek, yani bizim (yanında çalışanları kastediyor) adam gibi adam bu Afganlar, ama bu Suriyeliler tam şeytani, rahmani bir şeyleri yok… (8E, 33, Lise mezunu, Market Sahibi, 33 yıldır mahallede yaşıyor).

[91] Bir esnaf, bir Suriyeli'nin Türk esnafının yanında çalışması konusunda Afgan, Iraklı ve Türkmenlerden oluşan diğer iş arayan göçmenlerden sonra geldiğini ve en son tercih edildiklerini belirtmiştir. Bu konuda da işin yürütülüşü açısından hiçbir göçmene sigorta ödenmemesi konusunda ekonomik olarak benzer bir durum var gibi görünse de özellikle Iraklıların ve Afganların iş bulma konusunda dil bilmemeleri, "ılımlı tavırları" ve "ağır çalışma koşullarına uyum sağlamaları" konusunda kendileri açısından daha elverişli ve tercih edilebilir bir katmanda oldukları; buna karşın bir Suriyeli'nin bu sıralamanın sonunda yer aldığını belirtmiştir.

Mahallede aynı zamanda işveren konumunda bulunan esnafa Suriyelileri işe alma konusundaki görüşleri sorulduğunda ise, görüşme yapılan dokuz esnafın dört tanesi bir Suriyeliyi işe alabileceğini belirtmektedir. Özellikle sigortasız çalışmalarının maliyetlerini ciddi oranda azalttıklarını ifade eden esnaflar, Türklere verilenden daha az bir yevmiye ile çalışmayı kabul ettikleri için ücretleri konusunda da bir avantajlı durum sağladıklarını belirtmektedir. Bu görüşe sahip işverenler ayrıca konuya "profesyonel" olarak yaklaştıklarını belirterek verilen her işi yapmaları, gece geç saatlere kadar çalışmaları, izin-paydos istememeleri gibi nitelikleri açısından da tercih edilir bulunmaktadır. İşverenler bu bağlamda kişinin Türk veya Suriyeli değil, kendi işlerini en kısa sürede ve iyi biçimde toparlayabilmelerini temel bir işe alım kriteri olarak tanımlamakta; bu konuda da "Türklerin işleri beğenmedikleri" ve "sürekli kaytardıklarını", göçmen çalışanların ise bu paraya ihtiyacı olduğu ve kendileriyle iyi geçinmek durumunda oldukları için tüm bu maliyetlere katlandıklarını da açıkça ifade etmişlerdir. İki esnaf da "güvenlik" gerekçeleriyle, işe almakla birlikte onları yalnız bırakamayacakları ve sürekli olarak iş süreçlerini denetim altında tutarak çalıştırabileceklerini ifade etmiştir. Buna karşın, beş esnaf ise; pek çok farklı nedenden dolayı işletmelerinde bir Suriyeli çalıştır(a)mayacaklarını belirtmiştir. Bu gerekçeler arasında, kuaförlük gibi yakın temas ve iletişim becerileri gerektiren işlerde "dil sorunu"nun bulunması, "dükkanlarının mevcut kapasiteleri" nedeniyle bir işçi çalıştırmanın maliyetli oluşu, "kendi işsiz vatandaşımı alırım" düşüncesi ve "kişisel sebeplerle Suriyelilerle birlikte çalışmak istememe" gibi ifadelerin dile getirildiği görülmektedir.

Herhangi bir esnaflık geçmişi ve deneyimi bulunmayan mahallenin "yerli" halkına da konuya ilişkin görüşlerini öğrenmek adına esnaf olmaları durumunda bir Suriyeliyi işe alıp almayacakları sorulmuştur. Mahallenin esnaf olmayan ve birbirinden farklı yaş, eğitim düzeyi, meslek ve mahallede bulunma süreleri bulunan bütün katılımcılarının bu

konuya yaklaşımlarının daha katı sınırlar çerçevesinde biçimlendiği ve esnaflardan daha net bir tutumu içerdiği görülmüştür. On üç katılımcıdan yalnızca üç tanesi ancak çok zor durumda kalması kaydıyla, gerçekten ihtiyaç sahibi ve güvenilir olup olmadığını araştırarak bir Suriyeliyi işe alabileceğini ve yaptığı işe bağlı olarak onunla çalışabileceğini belirtmiş; bunun dışında kalan on katılımcı ise, zaten mahallelerinde ve ülke genelinde bir işsizlik sorununun olduğunu, mahallelerindeki Türklerin "evlerine ekmek götüremedikleri", "çocuklarının rızkını kazanamadıkları", "aç ve işsiz oldukları"na her gün tanık olduklarını ve bu nedenle "Türkler dururken bir Suriyeli'nin iş sahibi olması ve para kazanmasına sıcak bakmadıklarını" ifade eden görüşler çerçevesinde bir Türk vatandaşını işe almayı tercih edeceklerini açıkça belirtmişlerdir. Bu bağlamda Suriyelilerin herhangi bir işe girip çalışmaları ve bir iş sahibi olmaları konusundaki görüşler de ekonomi temelli segregasyonun ve sosyal dışlanma süreçlerinin görünür kılınması açısından anlamlıdır.

4.3.2. Mahalledeki Suriyelilerin Çalışma ve İş Sahibi Olmaları Konusundaki Görüşler

"Yerli" halkın değerlendirmeleri doğrultusunda, Suriyelilerin enformel piyasa ekonomisine dahil olma sürecinin beraberinde getirdiği gelir, istihdam, çalışma koşulları ve ücret düzeyine ilişkin dezavantajlı dönüşüm durumu, çalışmanın yapıldığı Örnek Mahallesi örneğinde de gözlemlenmiştir. Yapılan görüşmelerde, katılımcıların Suriyelilerin çalışmaları konusundaki görüşlerini mahallelerindeki yerel ölçekli enformel piyasaya dahil olan, vasıfsız işlerde düşük ücretli ve güvencesiz biçimde çalışan Türklerin koşullarıyla karşılaştıran bir "kıyaslama" üzerinden ifade ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda yirmi üç katılımcıdan on dokuzu, enformel sektöre bağlı işgücünün ve vasıfsız nitelikteki işlerin mahallelerindeki "yerli" halktan ziyade Suriyeliler ve diğer göçmen gruplar tarafından gerçekleştirildiği bu işlerin "yerli"lerden göçmenlere doğru "aktarılan" bir nitelik arz ettiğini ve bu durumun gerekçelerinin başında da söz konusu grupların

sigortasız ve piyasa standartlarının oldukça altındaki fiyat ve ücretlerle işe alınmalarının geldiği görüşündedir. Mahalle halkının "Türklerin işlerinin ellerinden alındığı", "Türklerin işlerden çıkartıldıkları", "Türklerin yerlerine geçildiği" gibi bir takım ifadelerle Suriyelilerin mahallelerinde çalışmalarından duydukları rahatsızlık ve endişenin temelde; mahalle, bölge, kent ve Türkiye genelinde yapısal ekonomik ilişkiler çerçevesinde biçimlenen ve rant ilişkileriyle eklemlenerek yoksulluk ağları ve kronik işsizlik durumu olarak öne çıkan, ekonomik geçim standartlarının sağlanamaması ve sürdürülememesi konusunda duyulan tedirginlikten kaynaklandığı görülmektedir. Bu vurgu bir katılımcının ifadelerine şu şekilde yansımaktadır:

> Kendi vatandaşım burada aç işsiz… iş bulamıyor ki çalışsın, onlar ucuza sigortasız iş buluyor ama kendi ihtiyacı olan vatandaşım çalışıp evine ailesine ekmek götüremiyor… Bizim Türklerimizin de fakirlerimiz çok, onlar geldiler bizim Türklerimiz daha fakirleşti, işsizleşti… bizim kendi fakirlerimiz daha da fakirleşti yani…(4K, 55, Ortaokul mezunu, Ev hanımı, 40 yıldır mahallede yaşıyor).

Budak ve arkadaşları (2017) tarafından "yerli" halkın Suriyelilere ilişkin "algı", "inanış" ve "davranış"ları üzerinde belirleyici olan ekonomik ve sosyo-kültürel faktörler üzerine yapılan çalışmada[92] da benzer bir vurguyla karşılaşılmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, "yerli" halkın Suriyelilere yönelik görüşlerini çoğunlukla olumsuz yargıların biçimlendirdiği ifade edilmekte; işsizlik, ücret düzeyi, yoksul "yerli" halka yapılan yardımların azalmasına yönelik ifadeler ve kira artışları, bu olumsuz yargıların ekonomi kaynaklı temel örnekleri olarak belirtilmektedir. Bulgular arasında katılımcıların %70'inin işsizlik durumunun temel gerekçelerinden biri olarak Suriyelileri gösterdiği, %90'ının bu sığınmacıların kalıcı olmalarının bir endişe kaynağı olarak yorumladığı ve %67'sinin ise Suriyelilerin ülkelerine geri dönmeyecekleri ve Türkiye'de kalıcı olacakları görüşünü ifade ettiklerine dair sonuçlar "yerli" halk ile Suriyeliler arasındaki emek

[92] Suriyeli sığınmacılar ve toplumsal etkileri konusunu yerel halkın bakış açısıyla ve Elazığ örneği üzerinden inceleyen bir çalışmada Budak ve arkadaşları (2017), "yerli" halkın Suriyelilere ilişkin "algıları", "inanışları" ve "davranışları"nı etkileyen en temel düzeydeki ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlerin neler olduğunu, bununla birlikte "uyum", "güvenlik" ve "sosyalleşme" açısından da görüş ve deneyimlerini araştırmışlardır (Budak vd., 2017: 543). Bu çalışma kapsamında Suriyelilerin en fazla ve en az bulundukları iki mahalledeki "yerli" halktan 30 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

piyasası ikilemi açısından dikkat çekici bulgular olarak yorumlanabilir (Budak, 2017: 551-553).

Yapılan görüşmelerde Suriyelilerin çalışma ve iş sahibi olmalarına ilişkin yukarıda bahsedilen egemen yoruma alternatif ve göreli yoksulluğa dahil olan değerlendirmelerin yanı sıra "en yoksulların rekabeti"[93] durumuna işaret eden görüşlerle de karşılaşılmıştır. Orta ve üst yaş grubundaki esnaf erkeklerin oluşturduğu daha az sayıdaki bir katılımcı tarafından (üç kişi), ülkenin içinde bulunduğu "ekonomik darboğaz" nedeniyle özellikle enformel piyasadaki işçiler açısından daralan ve işverenler açısından genişleyen dezavantajlı durum karşısında hem ülke vatandaşları hem de göç edenlerin birçok sorunla baş etmek durumunda kaldığı; ancak "politikaların kurbanları" olarak "faturanın Suriyelilere kesildiği" gibi bir takım ifadeler kullanılmıştır. Bununla birlikte; küresel, yapısal ekonomik ve siyasi koşulların belirleyici olduğu zorunlu göç sürecinde yaşanan ve karşılaşılan pek çok sorunda da Suriyelilerin doğrudan hedef gösterildiği konusunda görüşler belirtilmekte ve sömürünün her iki aktör açısından da farklı biçimlerde devam ettiğine işaret edilmektedir. Bu katılımcılar aynı zamanda emek piyasasındaki işe alım, ücret, çalışma koşulları gibi konularda; mevcut durumda Türklerin sigorta ve ücret konusundaki dezavantajlı konumunu pekiştiren bir durumun devrede olduğunu da vurgulamaktadırlar. Suriyeliler açısından ise katmanlı dezavantajlı koşulların birbirine

[93] L. Doğan Tılıç, Birgün Gazetesi'ndeki 11 Şubat 2016 tarihli köşe yazısında, Suriyeli mülteciler ile Türkiye'deki yoksul halkın "en yoksulların rekabeti" noktasında karşı karşıya geldiklerine ilişkin olarak şu ifadelere yer vermiştir: "Tepede mülteciler üzerinden bu türden pazarlıklar ve rekabet yaşanırken, aşağısı "en yoksulların rekabeti"ne sahne oluyor. Rekabetlerin en acısına, en öldürücüsüne! Gayri resmi rakamlara göre; Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı 3 milyona yaklaştı. Resmi ağızların "misafir" olarak tanımladığı bu insanlar, hayata tutunabilmek için, 81 ilin 72'sinde, enformal sektörde, en düşük ücretler karşılığı en kötü koşullarda çalışıyorlar. Kimi illerde tekstilde, kiminde hizmet sektöründe, kiminde tarımda… Erkeleri, kadınları ve çocuklarıyla da, mevsimlik tarım işçileri olarak memleketin "en alttakiler"iyle, "en yoksullar"ıyla rekabet halindeler. Mevsiminde çaya, pamuğa, şeker pancarına, kayısıya, üzüme, narenciyeye giderek yoksulluk sınırı altında da olsa hayatlarını sürdürmeye çabalayan memleket insanı, şimdi yoksulluk sınırının daha da altında hayata tutunmaya çalışan mevsimlik göçmen işçilerle rekabet halinde. Savaş böyle bir şey işte; yalnızca üniformalar içinde birbirlerine mermi sıkanları; devletlü salonlarda pazarlıklar yapan liderleri, politikacıları; yeni pazarlar peşindeki sermayedarları değil; aynı zamanda en alttakileri, en yoksulları da, kendisinden kaçtıkları uzak ülkelerde bile karşı karşıya getirip vuruşturuyor" (Doğan Tılıç, *Birgün*, 11 Şubat 2016).

eklemlendiği görülmektedir. Kothari (2002) yaşam hakkı ve yaşamsal ihtiyaçların karşılanamaması nedeniyle zorunlu hale gelen göç durumunun, gelinen ülkede de mevcut dezavantajlı sosyo-ekonomik koşulların artarak sürmesiyle tabakalaşan yapısal koşulların meydana getirdiği kronik bir yoksulluk halini aldığını vurgulamıştır (Kothari, 2002: sayfa). Bu durum da temel olarak emek piyasası ve koşulları üzerinde görünür olmaktadır. Apartmanındaki Suriyelilerle komşuluk ilişkisi bulunan bir katılımcı bir sohbet sırasında Suriyelilerin çalışma koşulları konusunda kendi dezavantajlı durumlarını şu şekilde anlattıklarını belirtmiştir:

> Evet çalışıyolar bizim buradakiler de ama bazen de çok şikayetçiler, çalışıyoz, paramızı vermiyolar diyolar… para vermeyince çıkıyolar, maaşlarımızı alamıyoz diyolar ama alamadıkları zaman çıkıyolar işlerden, sonra başka iş arıyolar ama iş de zor. İş bulamıyolar, evlerine ekmek götüremiyolar burada, esnaf da iş vermiyor, verince para vermiyor, anlaşamıyorlar… (8K, 84, İlkokul mezunu, Ev hanımı, 25 yıldır mahallede yaşıyor).

Suriyelilerin çalıştıkları işler itibariyle Türklerin işlerinin elinden alınması gibi bir durumun bulunmadığını düşünen ve üç tanesi esnaf olan dört katılımcı ise, "Türklerin iş beğenmedikleri" ve buna karşın Suriyelilerin ve diğer göçmen grupların Türklerin beğenmedikleri bu işleri çok daha ucuza yaptıkları"nı dolayısıyla bu tür bir karşı karşıya gelme durumunun söz konusu olmayacağını ifade etmiştir. Bir esnaf ise konuya işveren bakış açısı ve ekonomik önceliklerle yaklaşarak, mevcut işsizlik durumuna karşıt bir görüşle, Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesi ile Türkiye'deki işsizliğin büyük ölçüde önlendiği konusundaki düşüncesini belirtmiştir. Bu ifadelerden yola çıkılarak; bir anlamda enformal piyasanın farklı konumlardaki aktörleri olarak işveren ve işçinin sınıfsal konumlarına bağımlı olan ve etnisite başta olmak üzere çeşitli kimlik ve sermaye biçimleriyle de farklı düzlemlerde eklemlenen temel "kar" prensibinin her koşulda öne çıktığını söylemek mümkündür. Rex (1970) ırk/etnisite temelli ilişkileri "üretilmiş" ilişkiler olarak tanımlar; ancak bu ilişkilerin aynı zamanda gündelik yaşam alanındaki sosyal ilişkilerde gözlemlenebilecek sınıf, emek sömürüsü meslek ve çalışma koşulları açısından göçmenlere yönelik önemli tespitler sunabileceğine işaret eder (Rex, 1970: 5-6). Bu bağlamda enformal sektörün dezavantajlı koşulları, bir işveren ile bir Türk işçiyi,

bir işveren ile bir Suriyeli işçiyi, bir Türk ile bir Suriyeli işçiyi, bir Suriyeli işçi ile bir Afgan işçiyi ve yerli halk ile bir Suriyeli işçiyi ekonomik ve sosyo-kültürel olarak farklı biçimlerde karşı karşıya getirmekte; söz konusu karşı karşıya gelme durumu da en temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin minimum asgari geçim standartlarına erişim konusunda sürecin farklı uçlarındaki tüm aktörler tarafından en temelinde bir "hayatta kalma mücadelesi" olarak anlaşılmaya muhtaçtır. Sunata'nın (2018) da benzer şekilde vurguladığı; yaş, cinsiyet, etnisite ve sınıf temelindeki konum ve ilişkilerin hem her biri hem de bütünü bu hayatta kalma mücadelesinin belirleyici değişkenleri olarak çoklu ve heterojen bir nitelik arz etmekte; göç süreci ve sonrasında da dışlayıcı ve ayrımcı ilişkileri besleyerek yeniden üreten dezavantajlı dinamikler halini alabilmektedir. Bununla birlikte; özellikle emek piyasasına dahil olma sürecinde göç olgusuna yönelik yapısal ve tekil görünümlü bağlayıcı koşulları ve bireyleri homojenize eden değerlendirmeler kadar, bu sınıfsal, etnik, cinsiyet, yaş temelindeki farklılıkların da bağlayıcılığı bulunan çoklu ve karma unsurlar (Sunata, 2018: 171) olarak ele alınmaları gerekliliği öne çıkmaktadır.

Suriye vatandaşlarının kendilerine ait olmayan bir işte/işyerinde çalışmaları durumunun yanı sıra, daha az bir oranda[94] karşılaşılmakla birlikte; kendi işyeri ve işletmelerini açarak[95] işgücü piyasasına dahil olabilmeleri söz konusudur. Yapılan görüşmelerde yerli halkın Suriyelilerin mahallelerinde iş yeri açmaları konusunda genel itibariyle, ücretli işlerde çalışmaları durumuna benzer değerlendirmelerinin bulunduğu gözlemlenmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi ikinci el dükkanları, lokanta, kasap ve bakkal gibi çeşitli işletmeler açmaları, bu işletmelerin sayılarının artmaya başlaması, Suriyelilerin bu işletmelerdeki işlerde kendi vatandaşlarını çalıştırmaları, kendi halkının bu yerlerden

[94] Çetin'in (2017) çalışmasında bu oran Türkiye'de %6.7 olarak ifade edilmiştir (Çetin, 2017: 1003).
[95]Geçici koruma kapsamındaki yabancıların işyeri açma prosedürü için bkz: http://kizilaytoplummerkezleri.org/upload/yayinlarimiz/pdf/cikti-spread-calisma-izinleri-isyeri-acam-prosedurleri.compressed.pdf Bu konuda Suriyelilere ait kayıt dışı işletmelerin vergi denetim sürecinde yaşanan sorunlar, iş yeri açmaya ilişkin oturma izni, çalışma izni, mesleki kuruluşlara kayıt ve ustalık belgesi gibi bürokratik işlemlerin takipsizliği, prim ve sigortaların ödenmemesi gibi durumların söz konusu olduğu da çeşitli araştırma ve raporlarda yer bulmuştur (Orhan ve Gündoğar, 2015: 18).

alışveriş yapmaları ve/veya hizmet almalarına dair durum, bütün katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Bu konuda görüşmeler sırasında bir kişi haricinde hem mahalle esnafı hem de mahalle sakinleri arasında Suriyelilerin açtıkları dükkanlara gidilmediği, buradan alışveriş yapma yemek yeme veya diğer herhangi bir hizmeti alma durumunun söz konusu olmadığını ifade edilmiştir. Dolayısıyla mahallelerindeki Türk dükkanlarının karşısında sayıları artan Suriyeli esnafların dükkanlarının yer alması konusunun da kendileri tarafından "hoş karşılanmadığı" belirtilmiştir.

Yapılan görüşmelerde Suriye vatandaşlarının iş yerleri açmaları konusunda en temel sorun olarak ifade edilen ve hem yerli halkın büyük bir bölümü hem de esnafların tamamı diğerlerinden daha öne çıkan görüş, Türk esnaflar açısından başlıca bir dezavantajlı durumu oluşturduğu belirtilen "vergi" mükellefliği ve muafiyeti konusudur. Özellikle esnaflar bu durumu görüşmelerde daha detaylı olarak ifade etmiştir. Bu bağlamda, "Suriyeli işverenlerin vergi mükelleflik durumlarının bulunmadığı", "ürünlerin stopajlarına ilişkin ödemeler yapmadıkları", "devletten Türk esnaflara oranla daha uygun koşullarda kredi aldıkları"; buna karşın kendilerinin ağır vergi yükümlülükleri ile karşı karşıya kaldıkları, mahallelerinde hali hazırda kötüye giden durumları ve hem azalan Türk nüfusu hem de mahalledeki halkın gelir düzeyindeki kısıtlara bağlı olarak yeterince iş yapamamaları nedeniyle kredi ve borç konularında ciddi ekonomik sorunlar yaşadıkları ve bu durumun Suriyeli işverenlerle rekabetlerini ve kendi işletmelerinin devamlılığını sürdürebilmelerini oldukça olumsuz bir biçimde etkilediğini ve "kepenkleri kapatma", "dükkanlarını devretme" ve dükkan satışı sonrasında elde ettikleri "satış bedeli ile mevcut kredilerini kapatma ve borçlarını ödeme" gibi olasılıkları da göz önünde bulundurmaya başladıklarını ifade etmişlerdir. Bu durumun yerli esnaf ile Suriyeli esnaflar arasında zaman zaman çeşitli gerginlik ve tartışmalara da neden olduğu belirtilmiştir. Görüşme yapılan esnafların bu konuya ilişkin ifadeleri şöyledir:

> Adam dükkan açıyo bak benim orda kaç tane vergi levham var? Ben onları veriyorum. Adam geliyor dükkan açıyor ilk beş sene, algısı vergisi yok bu adamın, beş sene sonra sen benim abimsin

> değil mi? Ben senin üstüne devrediyorum, yine devam… Benim suçum ne? Sen başka memlekete gidiyon algın yok vergin yok o kadar rahat güzel yaşıon, nedir o? Yardımını alıyon… Bizim suçumuz ne o zaman… (5E, 44, Ortaokul mezunu, Berber/işletme sahibi, 32 yıldır mahallede yaşıyor).
>
> E tabi ben vergi veriyorum tıkır tıkır tıkır tıkır çatır çatır vergi ödüyorum devletime… ki ödeyecem ben ondan şikayet etmiyorum. Ama, onlar da ödesin, onlar da para kazanıyor hepsinin külünü (külliyatını) kendine götürüyolar. E, onlar insan da biz neyiz ya… Ya bir, biz vatandaş olarak, biz esnaf olarak vergimizi ödüyorsak onlar da ödeyecek… Niye? Onların özelliği ne? Farkı ne? E para kazanıyor adam niye ödemiyor, almıyorsunuz? Para kazanıyor ya… Bu mahallede dolu, her yer dolu, her yer Suriyeli her yer esnaf. Emlak sektöründe bile varlar, düşün. (7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).
>
> Bir de yani dükkan açma işleri de burda yani… daha bir kolaylık sağlanıyor yani vergi alınmıyor, işte bizim gibi küçük esnaflardan vergi çok yüksek alınırken; onlardan alınmadan imkan sağlanıyor. E biz kendimiz bir kredi başvurusunda bulunduğumuz zaman sıkıntı çıkartabiliyor ama onlara devlet desteğiyle daha rahatlıkla verilebiliyor… Bunlar her şey ortada olduğu için zaten yani karşı geldiğimiz konu bu aslında. O insanların burada barınmaları veyahutta zor durumdan buraya gelmeleriyle alakalı olan bir şey değil. Biz her zaman her şeye açık kültüre sahibiz. O insanların burada rahat geçinmelerini de isteriz ama biz kötü olurken onların iyi olmaları da bizim zorumuza gider yani… (10E, 38, Lise Mezunu, Kuaför/İşletme Sahibi, 23 yıldır mahallede çalışıyor).

29 Ocak 2018 tarihinde Uluslararası Kriz Grubu (International Crisis Group-ICG) tarafından "Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Kentsel Gerilimleri Azaltmak" başlığıyla yayınlanan bir raporda 2017 yılının ikinci yarısında Suriyeli mülteciler ve yerli halk arasında meydana gelen toplumsal gerginlik ve adli olayların sayısının üç kat arttığı ve bu olaylarda 24'ü Suriyeli olmak üzere 35 kişinin yaşamını yitirdiği belirtilmiştir. Söz konusu durum özellikle 2019 seçimlerinin hemen öncesinde, istihdam-işsizlik, ekonomik büyüme, gelir düzeyinde olumsuzlukların artması durumunda yerli halk ve Suriyeli mültecileri karşı karşıya getiren "merhamet yorgunluğu"nun siyasi politikaya ilişkin sonuçlarına da işaret etmektedir. Rapor kapsamında; İstanbul, Ankara ve İzmir'deki Suriyeli mültecilerin yoğun olarak bulundukları bölgelerde yapılan araştırmada, mülteciler ve mahalle sakinleri arasındaki gerilim ve şiddet olayları incelenmiş, kamuoyu algısı ile hükümet söylemi arasındaki ikilik üzerinde durulmuş ve mültecilerin sosyo-ekonomik entegrasyonu ve kentsel gerilimi azaltmaya yönelik politikalarda Suriyeliler ve yerli halkın ihtiyaçlarına eş zamanlı biçimde odaklanan yerel insiyatiflerin rolü ve önemi vurgulanmıştır. Raporda yer alan çarpıcı bulgu ise, yerli halk ile Suriyeli mülteciler arasındaki şiddet olaylarının daha çok "kayıt dışı çalışan ve işletme sahibi olan Suriyeliler

ile yerli esnaf arasındaki rekabet" durumundan kaynaklanmasına ilişkin tespittir[96] (Uluslararası Kriz Grubu Raporu-248, 2018: 8).

Yapılan görüşmelerde de yalnızca bir esnaf, vergi konusundaki adaletsiz duruma işaret etmekle birlikte, Suriyeli esnafın da mahallede ekonomik bir faaliyet içerisinde ayakta kalmaya çalıştığı, kendi vatandaşlarını işe alarak bir ölçüde mahalledeki işsizlik sorununu çözmeye katkıda bulunduğunu ifade etmiştir. Aynı esnaf, Türkler ve Suriyeliler arasında bu dükkanların kiralanması ve işletilmesi konusunda zaman zaman rekabet durumuyla başa çıkmaya yönelik "kârlı" işbirliklerinin de söz konusu olduğunu, bir Türk'ün, söz konusu vergi, stopaj ve kredi avantajları nedeniyle bir Suriyeli ile anlaşarak bu bölgedeki bir dükkanın yasal olarak bir Suriyeli tarafından alınmasını sağladığını ve bu sayede bürokratik maliyetler konusunda ciddi bir avantaj sağladığını; işbirliği yaptığı kişinin de çalışanı olarak işe girdiğini, kalacak yer bulmasına ve ailesinin uygun bir geçim düzeyinde yaşamasına yardımcı olunarak bir iki tarafın da kazandırdığı bir işbirliği durumunun söz konusu olduğunu anlatmıştır. Bu örnek; piyasa ilişkileri açısından enformel sektör, göç grupları, yerli esnaf ve yasal-bürokratik mevzuat ve uygulamalarına uzanan oldukça eklektik ilişki ve işbirlikleri konusunda fikir vermesi açısından önemli bir vurguya sahiptir.

Söz konusu detaylara işaret edilmemekle birlikte; vergi konusunda Türk esnafının yaşadığı bu ikircikli durum, mahallenin yerli halkı tarafından da gözlemlenmiş ve yapılan görüşmelerde ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra mahalle yerli halkı, Suriye esnafı tarafından açılan dükkanlar nedeniyle mahallelerinde "yakında Türk dükkanının kalmayacağı"nı Önder Mahallesi'nde çok fazla sayıda bulunan Suriyeli dükkanlarını

[96] Raporda öne çıkan diğer gerekçeler ise, kültürel farklılıklar; Suriyelilere kamu hizmetleri ve sosyal yardımlar konusunda bir öncelik ve ayrıcalık tanınması konusunda duyulan kaygı ve endişe durumu olarak ifade edilmiştir (Uluslararası Kriz Grubu Raporu-2018).

örnek vererek sıklıkla vurgulamışlardır. Bu durumun yerli ve Türk esnafı rekabet nedeniyle karşı karşıya getirdiğini ifade eden katılımcılar, zaman zaman esnaflar arasında çeşitli tartışma ve kavgaların yaşandığını da ifade etmişlerdir. Bu açıdan Türk ve Suriyeli esnaflar arasında yaşanan gerginliklerin artması ve şiddetlenmesi yönünde bir endişenin taşındığı da yapılan görüşmelerde belirtilmiştir. Türklerin kepenk kapatmaları karşısında Suriyelilerin ve diğer göçmen gruplarının dükkan açmaları ve kendi vatandaşlarının çalıştırmalarının mahalledeki Türk halkının işsizlik sorununu daha da tırmandırdığı görüşünde uzlaşan katılımcılar, bu konuda mahallelerinin "işgal edildiği" ve yerli esnafın "teslim oldukları" gibi ifadeler kullanmışlardır. Dolayısıyla gerek Suriyelilerin herhangi bir işe işçi vasfıyla girip çalışmaları, gerekse kendi işletmelerini kurmaları, yerli esnaf ve halk tarafından; Suriyelilerin karşı karşıya kaldıkları baskı ve koşullar doğrultusunda farklı mahallelerde iş aramaları, iş buldukları farklı bölgelere taşınmaları veya işletmelerinden elde ettikleri kazançlar doğrultusunda dükkanlarını bir başka bölgeye taşımak durumunda kalmaları gibi sonuçları beraberinde getirme olasılığı taşımaktadır. Bu da mekânsal segregasyonun piyasa koşulları ve ekonomik gereksinimler doğrultusundaki bir başka görünümü olarak değerlendirilebilir.

Diğer yandan farklı bir bakış açısıyla; yapılan görüşmelerde ekonomik durumun ve işgücü piyasası koşullarının "kriz" durumu nedeniyle daralmasının, Suriyelilerin emek piyasasına eklemlenmeleri ve sonrasında da sigortasız ve güvencesiz çalışma koşulları, elde edilen sınırlı kaynaklar ve düzensiz gelir gibi dezavantajlı sonuçlara neden olduğuna dört katılımcı tarafından değinilmiştir. Bu değerlendirmeler; mahalle halkının sınırlı geçim kaynakları, iş bulma güçlükleri, yaşam standartları karşısında yaşadıkları zorluklar açısından Suriyelilerle kısıtlı olmakla birlikte kendilerine yönelik bir özeleştiri yapabilmeleri, zaman zaman da kendi ortaklaşan koşulları çerçevesinde bir özdeşlik kurabilmeleri açısından anlamlıdır. Ancak bu özdeşliğin, yapılan görüşmelerde sınırlı sayıdaki katılımcı tarafından ve yalnızca Suriyeli çalışanları kapsadığı ve mahalle

halkının Suriyeli esnaflara dair bu tür bir "uzlaşımcı" bakış açısı ve değerlendirmesinin bulunmadığı da ifade edilmelidir[97]. Suriyelilerin mahallelerindeki ekonomik koşullarını bölgenin yerli halkının bakış açısı üzerinden yorumlayan ve mahallelerinde Suriyelilerin yaşadıkları durumu, Türklerin 1960'larda Almanya'ya yaptıkları "işçi göçleri" ile ilişkilendirerek açıklayan bir katılımcı şunları söylemektedir:

> Ya bizim milletin de işine geliyor işin gerçeği güzelim ona bakarsan… şu blokları normalde sen tutmaya kalksan sana 400 dese 400'e "oha" dersin affedersin değil mi? Onlara 600-650'ye 750'ye kiraya veriyolar…bizimkilerinin işlerine geliyor… Çalışmaya çalıştırsan üç kuruşa çalışırlar şurda…sigortası yok, yol parası yok yemek parası yok… veriyon adamlar hiç ses etmiyolar çalışıyolar yani geçim derdi… Zamanında Türklerin Almanya'da uğradığı zulme uğruyolar şu anda aslına bakarsan… yani zor… (9K, 44, Lise mezunu, Bayi çalışanı, 20 yıldır mahallede yaşıyor).

Katılımcılardan yalnızca üç tanesi Suriyelilerin mahallelerinde ve bölgelerinde yaptıkları düşük nitelikli işler ile göç öncesi ülkelerinde yaptıkları işler arasında bir nitelik farkı bulunduğuna dikkat çekmiştir. Farklı yaş, eğitim, cinsiyet özelliklerine sahip olmakla birlikte; bu katılımcıların ortak özellikleri, yaptıkları gezici işler veya esnaflıkları nedeniyle görüşme yapılan diğer katılımcılar arasında Suriyeliler ile en fazla etkileşimde bulunan ve buna "açık" olduğu da gözlemlenen oldukça sınırlı sayıdaki mahalle sakinleri olmalarıdır. Katılımcılar, Suriyelilerle yaptıkları görüşmeler sırasında Suriye'deki yaşamları, yaptıkları işler ve ekonomik durumları konusunda edindikleri bilgilerin kendilerini şaşırttığını ve kendi ülkelerindeki meslekleri ile göç sonrasında mahalle ve yakın çevrelerinde yapmak zorunda kaldıkları işler ve elde ettikleri konusunda ciddi bir dezavantajlı durumun söz konusu olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda yaşadığı iki örneği paylaşan katılımcı, Suriyelilerin "başka hayat"larındaki "başka meslekleri"ni ve kendi şaşkınlığını şu şekilde ifade etmiştir.

> Buzdolabım bozulmuştu, tamir yapmaya gelen kişi mesela Suriyeliydi, şaşırmıştım ama ondan sonra konuştuk, adam baya Türkçe falan da konuşuyor. Anlattığı şeydi mesela. Orda büyük bir yetkili servisin sahibiymiş adamın kendi, baya patronmuş, büyük bir firmanın sahibiymiş işte savaştan sonra kendi ailesini kaybetmiş, kaçıp geliyor. Yani adam cebinden bir tomar para

[97] Buna karşın çeşitli araştırmalarda (Çakıcı vd., 2016; Korkmaz, 2017) Suriyelilerin iş yeri açma süreci ve ruhsat, belge, kayıt işlemleri gibi çeşitli yasal prosedürlerin tamamlanması konusunda dil ve bürokratik sorunlarla karşılaştıkları, dil konusunun tabela ve etiket gibi iş yeri açma sonrası işlemlerde de sorunlara neden olduğu ve yerel yönetim ve denetim ekipleriyle de zaman zaman anlaşmazlıkların yaşanabildiği, sermaye ve yatırımlarını bu yönde değerlendirmeye çalışan ve maliyeti fazla olan bir dizi işlemle karşı karşıya kalınması açısından da ele alınmıştır.

> çıkartmıştı ben inanamamıştım yani şaka falan diye sanıyordum. Adamın elinde bir tomar dolar vardı yani onu görünce bana şaşkınlık gelmişti. Bizim evde buzdolabını 20 liraya yapıyordu mesela, ilginç gelmişti. Başka… şey vardı mesela bizim şirkette teknoloji şirketi olduğu için onların da teknolojiden anlayan iki kişi var bizim firma tarafından yan firmada çalışan, onlar geliyordu mesela. Onlar da hemen hemen Türkçeyi kapmış. Baya teknik konuda bilgiye sahip, çalıştığı için. Bizim işlerin taşeronluğunu yapan kişiler de var. Onlara da soruyorduk mesela, onlar da, herkes aynı şeylerden muzdarip, hani ben normalde işim gücüm vardı, hani orda bizim buradaki mühendislik kadar bilgisi olan kişi, bizim burada taşeron firmasında hamallık yapacak seviyeye düşmüş durumda çalışıyordu mesela. O da ilginç gelmişti bana…(9E, 30, Üniversite mezunu, Telekomünikasyon çalışanı, 4,5 yıldır mahallede yaşıyor).

Sonuç olarak; emek piyasasına dahil olma, çalışma koşulları ve gelir düzeyi açısından Örnek mahallesi örneğinde de yerli halk ve Suriyeliler arasında ekonomik ayrımlaşma ve dışlanma durumunun görünür şekilde sürdüğü ve artmasına ilişkin bir endişeyi de beraberinde getirdiği gözlemlenmektedir. Bu bağlamda her iki grup arasında ekonomik dışlanmanın en üst noktaya ulaştığı bir diğer gerilimli alanın ise sosyal yardımlar ve kamu hizmetleri konusu olarak öne çıktığı söylenebilir.

4.3.3. Mahalledeki Suriyelilerin Ekonomik Durumları Yararlandıkları Sosyal Yardımlar ve Kamu Hizmetlerine İlişkin Görüşler

Bu bölümde yer alan değerlendirmeler, temel olarak üç konuyu ele almaktadır. Bunlar mahalle yerli halkının Suriyelilerin ekonomik durumuna ilişkin görüşleri, Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlara ilişkin görüşleri ve son olarak da Suriyelilerin yararlandıkları kamu hizmetlerine ilişkin görüşleridir[98]. Söz konusu bölümlendirme aynı zamanda Erder'in (1997) "toplumsal bir kanaat olarak sosyal dışlanma", "kamu hizmetlerine erişim ve katılım olanakları açısından sosyal dışlanma" biçiminde ifade ettiği; her ikisi de ekonomik koşul ve sonuçları açısından bağlayıcı olan ikili bir sosyal dışlanma durumuna; ekonomi temelindeki bir sosyal dışlanma pratiğine işaret etmektedir (Erder, 1997:173). Erder'in ifade ettiği bu ikili dışlanma pratiğinin bir sonucu veya

[98] Dolayısıyla kapsamı, usulleri ve hukuki çerçevesi yasal metin ve belgelerle çizilen sosyal yardımlar ve eğitim, sağlık gibi kamu hizmetleri konusundaki resmi söylemden farklılaşan bir takım ifadeler ve yorumlarla karşılaşılmaktadır. Türkiye'de geçici koruma kapsamında bulunan Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardım, sağlık ve eğitim hizmetleri konusundaki hukuki metinler, mevcut hizmetler ve usul ve esaslar konusunda kapsamlı bir inceleme sunan, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından 2016 yılında hazırlanan Çalıştay metni için bkz: https://ailetoplum.aile.gov.tr/uploads/pages/yurtici-calisma-raporlari/calistay-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 12.8.2018)

üçüncü bir ekonomi temelli dışlanma deneyimi de "politik karar mekanizmalarından dışlanma" (Madanipour vd., 1998: 189) olarak ifade edilebilir ve tüm bu bileşenler; Örnek mahallesi örneğinde yerli halkın Suriyelilere yönelik ekonomik dışla(n)ma durumuyla ilişkilenen görüşlerinin bir çerçevesini oluşturmaktadır.

4.3.3.1. Suriyelilerin Ekonomik Durumlarına İlişkin Görüşler

Mahallenin yerleşik halkının Suriyelilerin ekonomik gelir düzeylerine ilişkin görüşlerini üç farklı odak noktası çerçevesinde açıklamak mümkündür. On bir katılımcı, Suriyelilerin bu mahalledeki ekonomik durumlarının ve gelir düzeylerinin minimum asgari geçim standartlarının oldukça üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Bu katılımcılar arasında üç ev hanımı ve bir çalışan kadın bulunmakla birlikte; erkeklerin çoğunlukta olduğu ve mahalle esnafının bir bölümünün de bu görüşü paylaştığı görülmüşür. Dokuz katılımcı, Suriyeliler açısından üst düzey bir ekonomik standardın bulunmadığını; fakat iyi ekonomik standartlara sahip olan Suriyeliler kadar, geçim kaynakları bulunmayan ve son derece olumsuz ekonomik koşullarda yaşamlarını sürdüren Suriyelilerin de mahallelerinde olduğunu belirtmiştir. Bu görüşün, çalışan/esnaflık yapan genç kadınlar ile mahallede en az on yıldan uzun süredir bulunan daha üst yaş grubundaki kadın katılımcıların ve esnafların bir bölümü tarafından ifade edilmesi dikkat çekicidir. Katılımcılardan sadece üç tanesi mahallelerindeki Suriyelilerinin büyük bir çoğunluğunun ekonomik standartlarının asgari düzeyin çok altında olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Bu katılımcılar arasında orta yaş grubundaki iki erkek esnaftan biri lisansüstü eğitim derecesine sahiptir. Diğeri ise belirli bir dönem Suriyeli işçi çalıştırmıştır. Bu açıdan Suriyelilere yönelik değerlendirmelerinde daha "içermeci" bir yaklaşımın olduğu gözlemlenmiştir.

Yapılan görüşmelerde önce çıkan ve Suriyelilerin minimum geçim standartlarının üzerinde kabul edilen gelir düzeylerinin "iyi" olarak kabul görmesi ve bu "iyi" standardının nasıl algılandığı konusunda ise mahalle halkının Suriyelilerin gelir

kaynakları ve sahip oldukları kaynakları harcama pratikleri üzerine değerlendirmelerde bulundukları gözlemlenmiştir. Herhangi bir işte çalışmaları veya çalışmamaları durumu göz önünde bulundurulmaksızın Suriyelilere yönelik olarak çeşitli kamu kurumları, özel sermayeli kuruluşlar, dernekler/vakıflar ve bireysel düzeyde yapılan çeşitli sosyal yardımların, görüşme yapılan mahalle sakinlerinin tamamı tarafından Suriyelilerin temel geçim kaynaklarının başında ifade edildiği görülmüştür. Suriyelilerin iyi durumdaki geçim standartları konusunda bakılan bir diğer husus olarak öne çıkan pratik ise Suriyelilerin alışveriş ve harcama alışkanlıklarına dayanan mahalle sakinlerinin gözlemlerinin aktarımı yoluyla açıklanmaktadır. Katılımcılar "Suriyelilerin durumlarını iyi değilmiş gibi gösterdikleri", "en kaliteli markaları ve pahalı ürünleri tercih ettikleri", "alışveriş sırasında ceplerinde tomar tomar dolarlarla gezdikleri" ve "kendilerinden iyi yiyip içtikleri", "evlerine poşet poşet et götürdükleri ve "pazarda kendileri bir iki poşet ürünü zor alırken onların elleri dolu poşetlerle evlerine döndükleri" gibi ifadeler kullanılarak anlatılmıştır. Bununla birlikte birkaç katılımcı da kendi alım güçlerinin zayıflaması ve aldıkları ürünlerin pahalanması üzerinden Suriyelilerin ürün fiyatlarını, kiraları artırdıkları ve "hayatlarını pahalılaştırdıklarını" belirtmiştir. Bu konuda iki katılımcı şunları söylemektedir:

> Yani, devletten her türlü yardımı alıyorlar. Kendi ülkelerinde de yardımlar alıyorlar. Yani ciddi yardımlar alıyorlar öyle böyle değil. Her birinin cebinde i-phone 8, i-phone 9 telefonlar var. Yani bunlara kimse işte açtık perişandık diyemez. Benim cebimde tuşlu bir telefonum var anlatabildim mi? 30-40 liralık… ama onların ceplerinde i-phone 7'ler i-phone 8'ler i-phone 9'lar! Yani biz bunlara fakir mi diyelim yoksul mu? Hayır değil. İçlerinde zengin insanlar da vardır. Bakkal açanlar var market açanlar var. Anlatabildim mi? (2E, 34, İlkokul mezunu, Çalışmıyor, 5 yıldır mahallede yaşıyor).

> Ama herkese bakıyorsun, dışarıdaki yabancılara bakıyorsun senden benden iyiler… Doğru, yani, seni kimse düşünmüyor kirada mısın diye. Mesela sen et yiyemiyorsun, et alamıyorsun, onlar poşet poşet et götürüyorlar. Nerden geliyor bu suyun şeyi merkezi? Demek devlet yardım ediyor… Çünkü kiralarına yardım ediyor, yiyeceklerden yardım ediyor, kömürlerden yardım ediyor, zaten belediye yardım ediyor ekmek alıyorlar torbalarla poşetlerle yine ekmek getiriyorlar… E niye kendi fakirini görmüyor da yabancılara yardım ediyor? Çünkü insan ilkin kendisinin kendi memleketindekini düşünecek, sonra onlara… Çünkü onlar savaştan kaçtı geldiler. Biz tamam onlara kucak açtık ama, yani her şey bir yere kadar… Bir yere kadar… Yani onlar da Türkiye'yi kendi şeyi gibi sandılar, iş yeri açtılar, yerleştiler ne bileyim her şeyden faydalandılar. Bir şey de yapamıyoruz… Bizim Türklerimiz aç… (1K, 58, Okula gitmemiş, Temizlik personeli, 10 yıldır mahallede yaşıyor).

Dolayısıyla mahalle sakinlerinin Suriyelilerin ekonomik durumlarına ilişkin görüşleri, dışlanma durumuna ilişkin genel bir fikir oluşturmakla birlikte, Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlara ilişkin değerlendirmelerle birlikte bu tartışmaya yönelik daha kapsayıcı ve görünür bir çerçeve sunabilecektir.

4.3.3.2. Suriyelilerin Yararlandıkları Sosyal Yardım Konusuna İlişkin Görüşler

Suriyelilere yönelik sosyal yardımlar başlığı, gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, tıpkı Suriye vatandaşlarının emek piyasasına çalışan veya işveren olarak eklemlenme sürecine dair görüşlerde olduğu gibi, mahallenin yerli halkı ve Suriyelilerin arasındaki etkileşimin ekonomik segregasyon ve sosyal dışlanma ilişkisi açısından en şeffaf biçimde görünür olduğunu ve hem ayrımlaşma hem de dışla(n)ma sürecinin gündelik yaşam pratiği ve deneyimleri aracılığıyla sürekli devrede tutulduğunu göstermektedir. Şimşek (2018) de entegrasyon tartışmalarını ele alan çalışmasında[99] benzer bir vurguyla, Suriyelilerin sosyal yardım ve sağlık, eğitim, çalışma haklarına erişiminde sınıfsal farklılıklarının belirleyici olduğu ve bu sınıfsal farklılıklara dayanan eşitsizliklerin dışlanma ve ayrımcılığı da pekiştirdiğini ifade etmektedir (Şimşek, 2018: 367) Bu bağlamda da mahalle halkının hem farklı kaynaklardan yapılan sosyal yardımlar, hem de kamusal alandaki sağlık ve eğitim gibi hizmetlerden yararlanmaları konusundaki görüşleri ele alınmıştır.

Burada mahalle halkının "sosyal yardım" ifadesini nasıl yorumladıkları konusu da önem kazanmaktadır. Çünkü yapılan görüşme ve gözlemlerde genel itibariyle sosyal yardım konusunun büyük ölçüde "kamu kaynakları ve devlet hazinesinden vatandaşın verdiği vergilerden toplanarak aktarılan" ve dolayısıyla da devlet ve hükümet nezdinde ayrılan

[99] Şimşek (2018) araştırmasında; İstanbul, İzmir, Gaziantep ve Hatay'da farklı etnik, mezhep, refah ve eğitim niteliklerine sahip 80 Suriyeli mülteci ile gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirmiş ve Suriyelilere ilişkin entegrasyon tartışmalarını sosyal sınıf olgusu bağlamında ele almıştır.

kaynaklar ve ulaştırılan yardımların anlaşıldığı görülmüştür. Dolayısıyla sosyal yardımlar konusunda yapılan eleştirilerin kaynağı da doğrudan devlet ve mevcut hükümete yöneldiği ve sosyal yardım konusunun dört katılımcı tarafından da bir "siyasi yatırım" olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir[100]. Bununla birlikte Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi çeşitli uluslararası birlik ve yardım kuruluşları tarafından fonlanan ve Suriyelilere aktarılan nakdi yardımlar konusunda yalnızca iki katılımcının bu kuruluşları sosyal yardımlar ile ilişkilendirmiş olması da söz konusu gözlemi destekleyen bir bulgu olarak değerlendirilebilir[101].

Söz konusu yardımların kapsamına dair görüş, gözlem ve değerlendirmelere bakıldığında ise mahalle halkının sosyal yardımlar konusundaki mevcut algılarını ortaya koyan ve bir bölümünün de "doğru bilinen yanlışlar"[102] olarak "teyite muhtaç" bulunan oldukça farklı ve fazla sayıdaki örnekle karşılaşılmıştır: Örneğin; "kiralarının ve faturalarının ödenmesi", "gıda ve temizlik yardımlarının kapılarına kadar getirilmesi", "sosyal yardım kurumlarına götürdükleri bir belge ile 6 ile 8 bin arasında üç aylık periyotlar halinde aldıkları nakdi yardımlar", "kendilerine maaş bağlanması", "çocuk parası almaları", "aşevlerinden yararlanmaları", "ekmek yardımları" gibi pek çok ifade, bu sosyal yardımların sınırlarını belirlerken katılımcıların kullandıkları ifadeler ve aynı zamanda

[100] Bu bulgu, Erdoğan'ın (2015) araştırmasında yer alan, Suriyelilerin mevcut iktidarın lehine oy potansiyeli olarak görüldükleri ve ülkeye bu nedenle getirildikleri gibi benzer bir bulguyu desteklemektedir (Erdoğan, 2015: 20-21).

[101] Paksoy'un (2016) Suriyeli sığınmacılara yönelik ekonomik ve sosyal yardımları incelediği çalışmasında, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2016 verileri esas alınarak; Nisan 2011-Ekim 2015 dönemi arasında Türkiye Cumhuriyeti (6.458.428.396 USD) STK'lar (294.955.947 USD) ve Türk Yerel Yönetimleri, Kızılay ve Diyanet Vakfı (77.380.170 USD) harcamalarından oluşan iç kaynak harcamaları (6.830.764.513 USD) ile BM Kuruluşları (UNHCR, UNICEF, IOM, WFP, UNFP) (328.389.702), Avrupa Ülkeleri, Uluslararası STK'lar ve diğer ülkelerin (89.096.268 USD) harcamalarından oluşan dış kaynak harcamalarının (417.485.970 USD) toplamda 7.248.250.483 USD olarak ifade edilmiştir (Paksoy, 2016: 143-144). Mülteciler Derneği'nin 14 Mart 2019 tarihli haberinde ise, Recep Tayyip Erdoğan tarafından yapılan açıklamada Türkiye'nin Nisan 2011'den bu yana Suriyeli sığınmacılara yönelik güncel harcamaların 35 milyar dolar ve AB'den alınan yardım miktarının ise 1.75 milyar Avro olarak belirtilmiştir. Haber için bkz: https://multeciler.org.tr/avrupa-birliginden-3-milyar-euro-geldi-mi/ (Erişim Tarihi: 15.3.2019).

[102] Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlar, kira, fatura, burs ödemeleri, vatandaşlık, vergi, memurluk durumlarına ilişkin bilgiler ile alınan eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetlerinin kapsam ve koşullarına ilişkin açıklamalar ve Mülteciler Derneği tarafından hazırlanan "Suriyelilerle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar" konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: https://multeciler.org.tr/suriyeli-multecilerle-ilgili-dogru-bilinen-yanlislar/ (Erişim Tarihi: 16.3.2019)

da onların konuya ilişkin tutumları konusunda fikir vermektedir. Bir katılımcı Suriyeli bir vatandaşın ev kiralama sürecini sosyal yardım konusuyla ilişkilendirerek şu şekilde açıklamaktadır:

> Şimdi şöyle söyliyim, bizim buraya hastaneden çok müşteri gelir. Mesela Afyon'dan gelen bir hanımefendi var kendisi emlakçıydı, bana söylediği bir şeyi hiç unutmam… Suriyeli geliyor dedi, evi tutuyor dedi, evi kontratını getiriyor dedi, başka hiçbir şeye karışmaz dedi devlet onların adına paraları yatırır hesaplarına kiralarını dedi. Bunu bir emlakçıdan duydum, buna inanırım. Ben ona sormadım, kendi anlattı çünkü… Şimdi böyle olunca ben onlara nasıl iyi gözle bakayım? Ben niye kira veriyorum o zaman? Devlet benim kiramın doğalgazımın, elektriğimin suyumun bir kısmını veriyor mu? Ben talep ediyor muyum? Hayır. Benim gücüm yettiğince ödemeye çalışıyorum. Ben borcum varken ödemeye çalışıyorum da onlar neden bedavaya yaşıyor? Ha bu sosyal yardımlara da bir çekidüzen verebileceklerini düşünmüyorum. (4E, 40, Lise mezunu, Garson, 3 yıldır mahallede çalışıyor).

Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlar konusundaki görüşlerin ise daha çok "yanlış/doğru bir uygulama" çerçevesinde ifade edildiği söylenebilir. Katılımcıların büyük bir bölümü (onsekiz kişi) Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlar konusunu "yanlış bir uygulama" olarak değerlendirmiştir. Bu görüşe sahip katlımcıların arasında cinsiyet, yaş grubu, eğitim ve meslek durumuna ilişkin bir farklılık gözlenmemiş, sosyal yardımlara ilişkin "tepki" konusunda tüm bu nitelik farklılıklarına rağmen ortak bir dışlayıcı tutumun öne çıktığı görülmüştür.

Dört katılımcı ise, Suriyelilere yönelik bir sosyal yardım uygulamasını ihtiyaç prensibine dayanan belirli koşullar ve şeffaf sınırlar çerçevesinde yerinde ve gerekli bir uygulama olarak değerlendirmiştir. Bu dört katılımcıdan orta yaş grubundaki iki erkek esnafın sosyal yardımlar konusunu "sosyal demokrasi ve eşitlik" tartışması üzerinden "içermeci" bir biçimde ele aldığı; ev hanımı ve orta-üst yaş grubundaki iki kadın katılımcının ise Suriyelilere ilişkin sosyal yardımları "dini-insani değerler ve gereklilikler" doğrutusunda "içermeci" bir yaklaşımla desteklemiştir. Her iki bağlamda da, Suriyelilerin Türkiye'ye "alınmış bulundukları" ve bu sorumluluğun yüklenilmesinden dolayı temel ihtiyaçlarının karşılanmasının da bir zorunluluk olduğu görüşünün de yer bulduğu görülmüştür. Bir katılımcı ise Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlar hakkında herhangi bilgisinin ve bir fikrinin olmadığını ifade ederek bu konuda çekimser kalmayı tercih etmiştir.

Yukarıdaki bulgular doğrultusunda, uygulamayı yanlış bulan mahalle halkının görüşleri bir yandan, Suriyelilere ilişkin diğer bölümlerdeki vurgularla da benzeşen ve kesişen ayrımcı ve dışlayıcı söyleme işaret etmekte; diğer yandan da benzer sınıfsal koşulları ve yapısal ekonominin sorunlarını deneyimleme konusunda birbirine "rakip" olarak konumlandırılan ve küresel kriz koşullarının yapısal ve doğal bir sonucu ekonomik segregasyon ve ekonomik dışlanmanın izlerine daha makro bir çerçevede dikkat çekmesi bakımından anlamlıdır. Bu bağlamda öne çıkan "bizim vergilerimizle bizim cebimizden ve hazinemizden çıkan paralar", "birkaç kuruluştan aynı anda alınan yardımlar", "yardımların ihtiyaç kriterlerini yeterince gözetmemesi", "yardımların 'şeffaf' olarak yapılmaması", "Suriyelilerin 6-7 çocuk sahibi olarak daha fazla çocuk yardımı aldıkları", "ekmek ve makarnaların yollara ve çöplere döküldüğü", "yardımların satılarak gelir elde edildiği", "Suriyelilerin rahata ve yardıma alıştıkları", "yardım aldıkları için çalışmadıkları", "ancak yardımların kesilirse ülkeden gidecekleri" gibi pek çok ifadeyle bu alanda yapılan diğer çalışmaların (Koyuncu, 2014; Erdoğan[103], 2018; Uluslararası Kriz Grubu Raporu, 2018) bulgularını destekleyen ifadelerle yapılan tüm görüşmelerde karşılaşılmıştır. Buna karşın yalnızca bir görüşmeci, Suriyeliler'e yönelik sosyal yardımlar konusunda yaşanan sorunlar ve yerli halk ile tırmanan gerilim karşısında hem

[103] Suriyeliler Barometresi-2017 araştırmasında Erdoğan bu konuyu şu şekilde açıklamıştır: "Suriyelileri kendilerine bir yük olarak gören Türk toplumunun %86,2'sine göre Suriyeliler Türk devletinin yardımıyla yaşamaktadır. Aynı soru Suriyelilere sorulduğunda, verdikleri cevaplarda çoğunluğunun çalışarak hayatlarını idame ettirdikleri ortaya çıkmaktadır. Bu durumun sağlıklı bir biçimde toplumla paylaşılması toplumdaki gerginliklerin giderilmesi için de çok önemlidir. Zira kendi vergileri ile Suriyelilere sürekli olarak ayni ve nakdi yardımlar yapıldığını düşünen Türk toplumu, bunu bir haksızlık olarak addetmektedir. Diğer gözlemler ve bulguları da destekleyen biçimde SB-2017 çalışması da Türkiye'de 800.000-1.000.000 arasındaki Suriyelinin çalışarak hayata tutunduklarını ortaya koymaktadır. "Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardım Programı" (SUY) programı ile Türkiye'de ilk kez kamp dışındakilere de mali destek programları başlatılmıştır. SUY için kullanılan mali kaynak AB tarafından karşılanmakta, WFP (BM Dünya Gıda Örgütü), Kızılay ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı işbiliğinde saha çalışmasını gerçekleştirmektedir. SUY ile kişi başına 120 TL olmak üzere Ekim 2017 itibari ile 1 milyon kişiye ulaşılmış ve "Kızılay Kart"lar dağıtılmıştır. Burada hedef Suriyelilerin % 30'una ulaşmaktır. % 70 yine çalışarak hayatta kalma mücadelesine devam edecektir. Ancak nakit para verme şeklindeki yardımın çok geç kalınan bir hamle olduğunu, ayrıca Suriyelileri dış yardımla destekleyerek süreç içinde tembelleştirme ihtimalini de göz önüne almak gerekir. Buradaki temel sorun yine iletişim stratejisinin eksikliğinden kaynaklanan yanlış ya da hatalı bilgilerin toplumda yarattığı huzursuzluk ve haksızlık duygusudur" (Erdoğan, 2018:33-35).

Suriyelilerin düzenli iş imkanlarına sahip olmalarının hem de genel kriz koşullarına dair çözüm önerileri üzerinde durulmasını elzem ve öncelikli bir ihtiyaç olarak yorumlamıştır.

Çalışmada karşılaşılan "sosyal yardımların satılarak" Suriyeliler ve mahalle halkı tarafından karşılıklı faydanın elde edilmesi ve yerel bir gündelik ekonomik işbirliğinin sağlanması bulgusu oldukça ilginç ve dikkat çekicidir. Yapılan görüşmelerde apartmanlarında bulunan Suriyeliler ve mahallelerine göç ederek gıda-temizlik yardımları alan diğer sığınmacıların ücretsiz elde ettikleri besin ürünlerini ve temizlik malzemelerini piyasa fiyatının oldukça altında fiyatlarla mahalle sakinlerine sattıkları, kendilerinin bu şekilde ayni yardımları nakde dönüştürdükleri; bununla birlikte mahallenin yerleşik sakinlerinin bir bölümünün de ihtiyaç duydukları bu ürünleri daha uygun fiyata alıp tüketebildiklerini gözlemleyen bir mahalle sakininin görüşü şu şekildedir:

> Gelen sosyal yardımları da kullanmıyorlar ki, satıp paralarını alıyorlar. Ben gördüm burada. Kendilerine yardım olarak bedava gelen makarnayı bizim apartmandaki başka bir komşuya satıyorlar… Kendilerine bedavaya geliyor mesela iki liralık bir makarna, 1 liraya satıyorlar. Şu salamlar var ya paketli, 3 liraysa 1 buçuk liraya veriyor… Apartmandaki ucuza alıyor, öbürü de bedavadan gelen ürünü paraya çeviriyor. İhtiyacı mı var bu makarnaya şimdi?... (11K, 63, Ortaokul terk, Ev hanımı, 22 yıldır mahallede yaşıyor).

Bir esnaf ise, Suriyelilere gelen sosyal yardımların bizzat kendileri tarafından dükkanlarındaki diğer ürünlerle değiştirilmesine yönelik talepleri ve Suriyelilerin "yardım ihtiyaçları" ve "seçici tercihleri" arasındaki ilişkiyi şu şekilde ifade etmiştir:

> Valla bir ara, bizim müşteriler vardı üç tane kapalı bayan vardı, geliyodu burda bi vardı Suriyeliler, çok komik bir olay, gelip burdan alışveriş yaptılar, 300 TL'lik mi ne bir alışveriş yaptılar, o da Suriyeliler de bizim iyi müşterilerimizdi. İşte ne gibi alışveriş yaptılar? İşte yardım amaçlı nasıl olur işte pirinçti, fasülyeydi, iki saat sonra ürünlerin yüzde sekseni geri geldi. Valla, mesela pirinci bırakıp, mesela müşteri hesaplı pirinç aldı beş liralık pirinç aldı. Onlar şey kullanıyor, Basmati diye bir pirincimiz var, Türkiye'nin en pahalı pirinci… Hemen o beş kiloyu verip, iki kiloyla değiştirmek istedi. Ben de kabul ettim çünkü iyi müşterim… Bunu Suriyeli yapıyor, gelen yardımı kaliteli markayla değiştiriyor hem de… E ondan sonra mesela nedir? Deterjan almıştır, deterjanı çikolata ile değiştirmeye falan kalkıştılar. Valla hep böyle başta da anlattığım gibi, ne bileyim işte böyle keyifçi, işte tavuğu tüm tavuk almazlar da işte kanat alırlar mesela. Kuzunun farklı bir yerini değil de pirzolasını alırlar. Dananın antrikotunu alırlar… (8E, 33, Lise mezunu, Market sahibi, 33 yıldır mahallede yaşıyor).

Sonuç olarak; ekonomik dışlanmanın; görüşme yapılan Örnek mahallesi yerli halkının Suriyelilerin ekonomik durumlarına ilişkin görüşlerin yanı sıra; sosyal yardım uygulamalarından yararlanmaları konusunda önemli ölçüde öne çıktığı ve bu bağlamda

oldukça sınırlı bir içermeci tutumla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu açıdan; ekonomik dışlanmanın incelenebileceği bir diğer başlık; Suriyelilerin yararlandıkları kamu hizmetleri konusunda mahalle halkının görüşlerinin değerlendirilebilmesini mümkün kılmaktadır.

4.3.3.3. Suriyelilerin Yararlandıkları Kamu Hizmetleri Konusundaki Görüşler

Sosyal yardımlar konusunun yanı sıra; Örnek mahallesinin yerleşik sakinlerine, Suriyelilerin gerek mahallelerinde gerekse Türkiye genelinde yararlandıkları eğitim ve sağlık gibi kamu hizmetleri konusundaki görüşlerine ilişkin sorular da yöneltilmiştir. Sağlık hizmetlerinden yararlanma konusunda, yerli halkın görüşlerinin büyük ölçüde ülke genelindeki sağlık politika ve uygulamalarının işlerliğine yönelik birtakım eleştirileri doğrultusunda biçimlendiği ve söz konusu genel tepkinin Suriyelilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları konusundaki ayrımcı tutum ve eleştirilerle birleştiği gözlemlenmiştir. Buna karşın Morey (2018) öncelikle "temel bir insan hakkı" ve bir "kamu hizmeti" olarak sağlık konusunun göçmen politikaları açısından da bu iki husus bağlamda ele alınması gerektiğini ifade etmekte; bununla birlikte hem göç gruplarının hem de yerli halkın bu alandaki uygulamalar konusunda karşılaşacakları sağlık eşitsizlikleri konusunda idari ve bürokratik aktörlerin ulusal ve uluslararası göç anlaşma ve politikalarının uygulanabilirliği konusunda doğrudan sorumlulukları bulunduğunu vurgulamaktadır (Morey, 2018: 460). Bu nedenle Suriyelilerin yararlandıkları sağlık uygulamalarının yerli halk tarafından nasıl yorumlandığı; aynı zamanda yerli halkın yararlandığı sağlık uygulamaları konusundaki yapısal sorunları da ortaya koymaktadır.

Görüşme yapılan katılımcılardan on tanesi, bu konuda herhangi bir doğrudan gözlem ve deneyiminin bulunmadığını; fakat aile, akraba, arkadaşları ve medya kaynaklarından duydukları ve gördükleri doğrultusunda soruları yanıtlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Bu görüşmelerde daha çok Suriyelilerin "sırasız giriş yaptıkları", "birkaç kişi halinde doktorla görüşebildikleri", "çok kalabalık oldukları", "hizmetlerin aksamasına neden

oldukları", "ülkenin kendi vatandaşlarına sıranın gelmediği", "ücretsiz muayene oldukları" ve "ilaçlarını ücretsiz aldıkları" gibi medyada yer alan haberlerde sıklıkla dile getirilen ve bu anlamda yine "doğru bilinen yanlışlar" olarak klişe hale gelen söylemin benzer bir ifadesinin görüşmecilerin konuya ilişkin söylemlerinde de yer bulduğu görülmüştür. Suriyelilere hastane açılması, poliklinik hizmeti sunulması ve/veya Suriyeli doktor atanması konularında ise mevcut hastanelerdeki kalabalığın ve sorunların azaltılmasına katkıda bulunması ile Türk hastanelerinde yaşanan pek çok sorun dururken bu konuya öncelik verilmesi konusuna duyulan tepkinin ifade edilmesi, mahalle halkının da bu konuda iki ayrı görüşe sahip olduğunu ve bu konuda kendi aralarında da zıt bakış açılarının bulunduğunu göstermektedir.

Suriyelilerin sağlık hizmetleri konusundaki gözlem ve değerlendirmelerinden örnek vererek soruyu yanıtlayan on üç katılımcı ise yukarıda ifade edilen görüşlere büyük oranda sahip olmakla birlikte; sağlık hakkının temel bir insan hakkı ve bir yaşamsal ihtiyaç olarak sunulmasının gerektiği, bunun her insan açısından çok "hassas" bir konu olduğu, Türkiye'deki hastanelerde kalabalık, masraflar, tedavi ücretleri, sıra alma-bekleme konularında zaten hali hazırda pek çok sorunun bulunduğunu, Suriyelilerin bu sorunların sebebinden ziyade; artışını ve yaygınlaşmasını hızlandırmasına katkıda bulundukları ancak konunun esas "sorunları" olmadıkları konusunda daha alternatif ve sosyal içermeyi öne çıkaran bir tavrın da sergilendiği ve kamusal sağlık hizmet sağlayıcıları konusundaki muhataplara işaret eden ifadelerle de karşılaşıldığı söylenebilir. Bununla birlikte gözlem ve deneyimlerini aktaran katılımcıların tamamının da bu görüşte hem fikir olmadıkları; hemşire, hastabakıcı ve temizlik personeli olarak hastanede çalışan ve yakınları bulunan katılımcılarla yapılan görüşmelerde de Suriyelilere yönelen benzer "şikayetlerin" tekrar edildiği de gözlemlenmiştir. Bu konuya ilişkin olarak mahalle sakinleri şunları söylemiştir:

> Yani, onların sağlıkla ilgili… daha çok devlet karşılıyor, ama Türklerinkini çok fazla karşılamıyor. Gelenlerin zaten hepsi ücretsiz muayene oluyorlar ve çok da iyi kaliteli hizmet aldıklarını düşünüyorum yani. Çok fazla yoğunluk oluyor çok fazla…genelde Suriyeli, Türk çok az görüyorum. Görmeye yeni başladım diyebilirim doğrusu. Son iki yıldır. Yoğunluktan dolayı onlara iyi bakıyorsunuz, onlara öncelik tanıyorsunuz bizi sona atıyorsunuz diye tartışmalar çıkabiliyor dönem dönem olabiliyor yani öyle. (2K, 53, Ön lisans mezunu, Hemşire, 28 yıldır mahallede yaşıyor).

> Ya bak, ben şöyle bir olay yaşadım. Benim kayınpederim var beyin kanaması geçirdi. 3 gün ameliyat olamadı yatak olmadığı için… gittik yoğun bakıma, altı tane kişi yatıyordu, bunların 4 tanesi Suriyeliydi. Orda kayınvalidem de tepki gösteriyor. Onlara var da yatıyorlar da bizimkiler ölecek mi falan filan…yani insanlar tepki gösterebilir…sen sağlık sorununu halledememişsin ki…(12E, 50, Yüksek lisans mezunu, Emekli/İşletme ortağı 40 yıldır bu mahallede çalışıyor).

Sağlık hizmetlerinden Suriyelilerin bulundukları "statü" nedeniyle ayrıcalıklı olarak yararlandıkları ve bu konuda Iraklı, Afgan vatandaşlarına Suriyelilerin haklarının tanınmadığını savunan bir mahalle sakini ise şunları söylemektedir:

> Mesela bizim yanımızda Iraklı çocuk çalışıyor, o, onlara (Suriyelilere) tanınan hiçbir haktan yararlanamıyor. Ne yardımı var, ne kira yardımı var, ne onlara tanınan hastane hakları var… Bu çocuk hasta olduğu zaman hastaneye gidemiyor çünkü, çok çekiyor… İki kere hastaneye gitti, birinde buradakine almadılar bile biz şahit olduk… Çocuğu biz erken evine gönderiyorduk dinlensin diye, ilaç aldık bilmem ne, hani bunları biz sağladık… Niye Suriyelilere bunlar tanınıyorken bu çocuğa tanınmıyor? Aynı şeylerin herkese tanınması lazım. Yani Afgan, Irak, Suriye ya da hangi ülkeden geldiyse madem Suriyelilere tanınıyorsa hepsine tanınması lazım (4E, 40, Lise mezunu, Garson, 3 yıldır mahallede çalışıyor).

Mahalle sakinlerine Suriyelilerin mahallelerinde ve Türkiye'deki eğitim hizmetlerinden yararlanmaları[104] konusunda ne düşündükleri de sorulmuştur. Yapılan görüşmelerde katılımcılar bu soruya Suriyelilerin mevcut eğitim düzeyleri ve eğitim alma istek/talepleri ile kendilerine sunulan eğitim hizmetleri konusunda sahip oldukları ve yararlandıkları haklar olarak iki farklı biçimde yanıt vermişlerdir. Mahallelerindeki Suriyelilerin eğitimlerinin daha çok ilkokul ve orta okul düzeyinde olduğunu "tahmin ettiklerini" belirten katılımcılar, Suriyelilerle bu konuda herhangi bir bilgi alışverişi yapmadıklarını, dolayısıyla bu konuda net bir bilgi sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir. Mahalle sakinlerinin, Suriyelilerin yararlandıkları eğitim hizmetleri konusundaki bilgi ve görüşlerinin ise Suriyelilerin eğitim haklarından yararlanmaları konusunda herhangi bir engelin bulunmaması; ancak daha çok ilkokul düzeyindeki çocukların okula devam

[104] Tanrıkulu'nun (2017) bu konuya ilişkin genel bir değerlendirme sunan ve lisans eğitimi öncesi aşamayı ele alan çalışması için bkz: http://www.libertedownload.com/LD/suriyelicocuklarin-egitimi.pdf Taşar'ın (2019) Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki Yükseköğretim durum ve sorunlarına ilişkin çalışması için bkz: http://dergipark.gov.tr/download/article-file/679965

ettiklerinin gözlemlenmesi, kendilerine ayrılan sınıflarda öğretmen ve tercümanlar aracılığıyla eğitim gördükleri, yetişkinlerin bir bölümünün dil öğrenmek üzere halk eğitim merkezlerine ve okullardaki dil/okuma kurslarına katılmaları, okul çağındaki bazı Suriyeli çocukların çeşitli işlerde çalışmaları ve/veya bürokratik işlemlerinin sürmesi nedeniyle okula devam edememeleri gibi daha çok "durum tespiti" yapan görüşler olarak ön plana çıktığı söylenebilir. Bu konuda, mahalle halkının gözlemleri Levent ve Çayak'ın (2017) çalışmasında Suriyelilerin eğitim durumlarını okul yöneticileriyle yapılan görüşmeler üzerinden inceledikleri araştırmalarında da geçici koruma kimlik belgeleri, pasaportları ve Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi üzerinden okullarda Suriyelilere yönelik kayıt ve eğitim imkanlarının büyük ölçüde sunulduğu", "bu öğrencilere yönelik öncelikli bir ihtiyacın rehberlik ve danışmanlık hizmeti olduğu ve okullarda buna yönelik çalışmaların bulunduğu"; ancak okullarda çocuk ve yetişkinlere yönelik sınırlı sayıda Türkçe okuma-yazma kursunun bulunduğu ve Türkçe öğretimine ilişkin çalışmaların yeterli olmadığı" belirtilmiştir. Suriyelilerin okullardaki eğitimleri konusunda karşılaştıkları en temel sorun ise "dil engeli" olarak ifade edilmiştir (Levent ve Çayak, 2017:31). Suriyelilerin yararlandıkları eğitim hizmetleri konusunda olumsuz görüş bildiren beş katılımcı ise "sunulan olanaklara rağmen bilinçli bir şekilde Türkçe'yi öğrenmedikleri", "yetişkinlerin 10 TL'lik teşviki almak için Türkçe kurslarına devam ettikleri", "Suriyelilerin eğitimi sevmedikleri" ve "üniversiteye sınavsız geçişlerinin[105] Türk öğrenciler açısından bir hak ihlali" olduğunu vurgulamışlardır.

Son olarak görüşme yapılan mahalle sakinlerinin Suriyelilerin ekonomik durumları, gelir düzeyleri, yararlandıkları sosyal yardımlar ve kamu hizmetlerine dair bilgilerini hangi kaynaklardan elde ettikleri sorusu da yöneltilmiştir. Alınan doğrudan yanıtlar ve görüşme

[105] Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli vatandaşlarının talepleri doğrultusunda Türkiye'deki üniversitelere doğrudan ve sınavsız geçişleri söz konusu değildir. Sınav koşulları, not ortalaması ve kontenjan konusu, yatay geçiş uygulaması ve 7 üniversite için tanınan "özel öğrencilik" hakkına ilişkin açıklamalar için bkz: https://multeciler.org.tr/suriyeliler-universitelere-sinavsiz-mi-girecek/ (Erişim Tarihi: 5.2.2019).

sırasında söz edilen bilgilerin öğrenildiği yerlere yapılan dolaylı referanslarda büyük ölçüde medyanın öne çıktığını; ardından kendilerinin doğrudan karşılaşmadıkları konularda aile, komşu ve arkadaşlarının paylaştıkları "ikincil kaynaklı" örneklerle durumu açıkladıkları ve mahallelerinde, apartmanlarında doğrudan gözlemledikleri ve/veya deneyimledikleri durumları aktardıklarını gözlemlemek mümkündür. Bu açıdan Türkiye'deki Suriyelilere ilişkin sosyal dışlanmanın farklı boyutlarını ortaya koyan bir diğer araştırma alanı, yazılı-elektronik basın, haberler ve sosyal medya yoluyla kamuoyunun algılarına eklemlenen dışlayıcı ve ayrımcı söylemlerin inşa edilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla yeniden üretim sürecine dikkat çeken medya incelemeleridir. Medya yoluyla üretilen ve yaygınlaştırılan söylem ve temsiller belirli "mağduriyet", "güvenlik", "yardım", "politika" vurgularıyla çerçevelenmekte ve kamuoyunun algısı üzerinde etkili olarak kalıp yargı, tutum ve davranışlar ile sosyal dışlama ve ayrımcılığın farklı düzeydeki karşılıklarını yeniden üretebilmektedir. Nihayetinde bu yolla oluşan toplumsal kanı da egemen aktörlerin politikalara ve egemen aktörlerin politikalarından kamuoyuna etkileşimli ve döngüsel bir biçimde yeniden üretilmektedir (Efe, 2015: 9). Crespo (2003) "kitle medyası" ve "yabancı düşmanlığı"na, Avrupa dışındaki ülkelerde göç gruplarına yönelen mevzuat, piyasa, konut erişimi, sosyal devlet anlayışı ve kamusal güvenlik gibi 12 sosyal dışlanma faktöründen ikisi olarak işaret etmektedir. Bu bağlamda bir kaynak ve bir içerik olarak medyanın da, Suriyeli mülteciler ile yerli halkın etkileşimi açısından ürettiği egemen söylemler ve temsiller yoluyla irdelenmesi ve kamuoyunun tutum ve davranışlarındaki kritik konumu göz önünde bulundurularak; alternatif bir söylem üzerinden çözüm önerilerinin geliştirilmesine uzanan çeşitli araştırma soruları çerçevesinde ele alınması önem taşımaktadır[106].

[106] Ülkü Doğanay ve Hatice Çoban Keneş (2016) gazete okurlarının gündelik hayatlarında kısa süreli karşılaşmalar dışında fikir sahibi olmadıkları toplumsal kesimler hakkındaki yargılarının oluşmasında, okudukları haberin ve gazete yazılarının önemli bir rolü olduğu varsayımından hareketle; Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik dışlayıcı ve ayrımcı söylemlerin kamuoyunda yaygınlaşması ve meşrulaştırılmasındaki rolüne işaret etmektedir. Bunun yanı sıra yazılı basın (Çobaner, 2015; Göker ve Keskin, 2015; Doğanay ve Keneş, 2016; Göktuna Yaylacı, 2017), televizyon haberleri (Boztepe, 2017) ve

4.4. Sosyo-Kültürel Dışla(n)ma

Suriyelilere yönelik kültürel dışlanma veya dışla(n)ma/içer(il)me durumunun sosyo-kültürel gerekçeleri, iki aşamada incelenmiştir. Bunlardan ilki, Suriyelilerin kültürel özelliklerinin nasıl tanımlandığı ve Suriyeli-Türk kültürü arasındaki benzerliğin/farklılığın nasıl değerlendirildiğine ilişkindir. İkincisi ise kültürel ve geleneksel kodları bulunan "düğün", "misafirlik", "kahvehane kültürü", "komşuluk", "yardımlaşma" gibi gündelik deneyime dair etkileşimlerin, mahalle yerli halkı ve Suriyelilerin kültürel ilişkileri açısından nasıl yorumlandığı ele alınmıştır.

4.4.1. Egemen Kültür Tanımları ve Karşılaştırmalar

Aynı bölge/yerleşim alanındaki farklı kültürler, "egemen" kültür ile "alternatif" kültür arasındaki mesafenin bu kültürlere aidiyeti bulunan gruplar açısından nasıl tanımlandığı ve bir diğer kültür ile nasıl karşılaştırıldığı, bir anlamda burada inşa edilen ve yeniden üretilen bir kültürel dışlanma durumunun söz konusu olup olmadığı ve hangi bağlamda görünür hale geldiğine dair bir bakış açısı sunmaktadır. Li (2008) kültürel dışlanmayı "sosyal sistem ve toplum nüfuzu", "sosyal ve kültürel sermaye" ve "çokkültürlülük" başlıkları altında incelemiş ve eğitim, dil farklılıkları, etnik köken, toplumsal-kültürel gelenekler ve yerleşik nüfusun kültür normları ile yakından ilişkili olduğunu vurgulamıştır. Sen (2000) ise, sosyal dışlanma kavramının sadece emek piyasası ve istihdam koşulları açısından ekonomi odaklılığı yerine, "ayrımcılık" "temsiliyet" ve "sosyal haklar" açısından politik ve sosyo-kültürel boyutlarını, koşul ve sonuçlarını ele almanın önemi üzerinde duran kültür ve dışlanma odağına işaret etmektedir (Sen, 2000: 7). Anthias (2001) ise kültür-dışlanma tartışmalarına sınıf ve kimlik temelindeki sömürü

sosyal medya (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016) örnekleri üzerinden Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelen ve kamuoyunda meşrulaştırılarak yaygınlaşan söz konusu ayrımcı ve dışlayıcı söylemleri inceleyen, söz konusu söylemin ve beraberinde getirdiği ayrımcılık-dışlanma durumunun aktörlerini, gerekçelerini ve öne çıkan temsilleri ele alan pek çok çalışma bulunmaktadır.

ilişkilerini dahil etmektedir. Ona göre kültür ve kültürün kendi içinde ve dışındaki ilişkileri tanımlayan "fark" unsuru önemli bir tartışma başlığıdır; ancak "kültürün nasıl tasarlandığı" sorusu temelindeki sınıf olgusu ve ırk, etnisite, toplumsal cinsiyet gibi kimliklerin kesişimselliğini vurgulayan bir bağlamda ele alınması gerekir (Anthias, 2001: 204). Anthias'ın "ben nereye aidim?" sorusunun kültürel bağlamı da yapısal koşullar, emek, sınıf ve sömürü ilişkilerini hem de söz konusu kimliklerin kesişimselliğini vurgulayan bir bağlamda yeniden gözden geçirilmesini mümkün kılmaktadır. Çünkü Anthias'a göre toplumsal bölünme, sosyal ayrımlaşma ve eşitsizlik biçimleri tarihsel koşullardan bağımsız değildir (Anthias, 2016: 172). Bu açıdan Örnek mahallesi yerli halkının Suriyelilere ilişkin kültür tanımlarını ne tür kavramlarla ilişkilendirdikleri ve kültürel özelliklerini Suriyelilerin kültürel özellikleri ile benzeşen/ayrışan unsurlar üzerinden nasıl değerlendirdikleri, iki kültür arasında bir özdeşlik kurup kurmadıklarına yönelik düşünceleri, kültürün sınıfsal ve etnik, mezhepsel ve toplumsal cinsiyet temelindeki erişim, katılım ve temsiliyet durumlarına ilişkin farklı sosyal dışla(n)ma ve içer(il)me pratiği konusunda da fikir vermektedir.

Örnek Mahallesi sakinlerinden Suriyelilerin kültürel özelliklerinden bahsetmeleri istendiğinde, onbir katılımcının bu soruya doğrudan bir yanıt veremedikleri gözlemlenmiştir. Buna ilişkin olarak katılımcılar, Suriyelilerle yaşadıkları mahalle itibariyle bir arada bulunduklarını; kültürlerini bilip tanıyacak ve öğrenecek kadar "iç içe" bulunmadıklarını; farklı diller konuşmaları ve iletişim kuramamalarının da iletişim kuramama ve kültürleri hakkında bilgi ve fikir edinme durumuna engel olduğunu bu nedenle de bu soruyu yanıtlayamayacaklarını belirtmişlerdir. Oniki katılımcı ise bu soruya daha çok, Suriyelilerin fiziksel görünüşlerinde dair "algıları" ve aile, sosyal çevre ve medya gibi "ikincil ilişkiler" yoluyla öne çıkan tanımlamalara bazı gündelik gözlemlerinin de eşlik ettiği "yüzeysel" bir çerçevede yanıt vermiştir.

Bu tanımlamalarda öne çıkan üç vurgu "giyim-kuşam ve -aşırı örtünme-", "çıplak ayak ve terlikle dolaşma", "tuhaf ve uygunsuz kıyafetler giyme"[107] ve "temizlik-bakım" konularına ilişkindir. Altı katılımcı, kadınlarının "peçe kullandıkları", "siyahlara büründükleri" ve "aşırı kapalı" olduklarını ifade ederken erkeklerinin de sarık vb. kullandıklarını ve kendi kültürlerini yansıtan bir giyim tarzları olduğunu belirtmiştir. Bir katılımcı ise Suriyelilere yönelik dış görünüş tanımlamasında özellikle genç erkeklerin "kaş alıp saç boyamalarını Türk kültürüne ters bir durum" olarak ifade etmiştir. İki katılımcı tarafından ise "çıplak ayakla ve terlikle mahallede dolaşma"nın kendisi, Suriyelilerle ilişkilendirdikleri ayırıcı bir kültürel kod olarak işaretlenmiştir. Üç katılımcının Suriyelilere yönelik öngörülerinde ise kişisel bakım ve temizlik konusundaki "hijyen sorunu"nun yer bulduğu görülmüştür. Bu noktada Suriyelilerin yaşam koşulları ve gündelik ihtiyaçlarını karşılamaları konusunda empati ve sağduyulu bir yaklaşım gözetilmeksizin genel bir dışlama söyleminin devrede olduğu görülmüştür. İki katılımcının bu konudaki ifadeleri şöyledir:

> Şemalleri belli zaten kılık kıyafetleri belli, tipleri belli… Pisi temizi bilmiyorlar onlar, üstlerine sürerler böyle sokakta gidiyorlar ya üstleri kadınların yağlı yağlı böyle. Yanına yaklaşınca pis kokuyorlar…Şöyle sokakta yürüdüğümüzde kapalılar, bazıları sarık falan da takıyor. Esmerler çok, yürüyüşü konuşmasından zaten belli ediyor kendini, şimdi şu pencereden baksak, kim Türk kim Suriyeli anlamaz mıyız? (4K, 55, Ortaokul mezunu, Ev hanımı, 40 yıldır mahallede yaşıyor).

> Zaten belli, zaten kendini göstertiyor. Mesela, çok acayip insanlar ne bileyim şekilsiz. Gene de ben Allah'ın gücüne gitmesin de… Yani şekilsiz böyle tipsiz insan mesela… gördüğü zaman ay bunlar nasıl insan diyorum insan bunlardan korkar ya, insanlara bir şey yapar diye korkuyoruz yani ürküyoruz… bizim saten o sokak dolu aşağıda marketler falan. Mesela gençler çok iyiler, giyimleri de güzel üst baş da iyidir. Bazılarına da bakıyorsun çok, giyimleri de hiç üst başları da iyi değildir yani. Yani o kadar da temiz de değiller, hepsi de değildir yani… Çokları da normal temiz değildir. (1K, 58, Okula gitmemiş, Temizlik personeli, 10 yıldır mahallede yaşıyor).

Yerli halk ve Suriyeliler arasındaki etkileşimi, karşılaşma, sosyal temas ve dışlanma süreci üzerinden inceleyen benzer bir çalışmada Koyuncu (2014: 132) hem yerli halk hem de Suriyelilerle gerçekleştirdiği alan araştırmasının bulgularında, sosyo-kültürel alanda her iki aktör açısından da fiziksel/muhafazakar görünüş farklılıkları ile "kültür ve

[107] Yapılan gözlemler ve görüşmeler doğrultusunda bu kıyafetlerin; Araplar tarafından tercih edilen ve "kandura" olarak tanımlanan, ayak bileğine kadar inen uzun kollu beyaz düz kumaştan geleneksel erkek giysileri olduğu ve Suriye'de de kullanılan bu geleneksel giysilerin "cellabiye" adını aldığı öğrenilmiştir.

gelenekler arasındaki "uyumsuzluk"lardan kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kalındığını belirtmiştir. Bu çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde de, fiziksel görünüş farklılıklarının ayırıcı bir kültürel özellik olarak kavrandığı; bununla birlikte kültürel benzerlik/farklılık konusundaki değerlendirmeler ile "örf-adet" temelindeki açıklamaların da kültürel kalıp yargılar ve algılar ikileminde sosyo-kültürel dışlanma durumuna neden olduğu söylenebilir.

Suriyelilere yönelik fiziksel görünüşe ilişkin değerlendirmeler konusunda "benzerlik" vurgusu yapan katılımcıların ise son derece sınırlı olduğu (iki kişi) ve "benzerlik" durumunun "niteliği" dikkat çekicidir. Bu görüşe sahip üniversite mezunu erkek katılımcı, Suriyelilerin fiziksel görünüşleri ile Türkiye'deki Kürt vatandaşların fiziksel özellikleri arasında bir benzerliği ifade ederken; lise mezunu kadın katılımcı ise ÇinÇin ve Yenidoğan bölgesinde yaşayan bireylerin fiziksel görünüşleri ile Suriyeliler arasında bir benzerlik bulunduğu görüşünü paylaşmaktadır. Dolayısıyla buradaki "benzerlik" durumunun bir "içerme" pratiği olarak yorumlanması mümkün görünmemektedir.

Bu açıdan, mahalle sakinlerine "Suriyelilerin kültürel özellikleri nasıldır?" sorusu yerine "Suriyeli ve Türk kültürü arasındaki benzerlikler-farklılıklar nelerdir?" sorusu yöneltildiğinde katılımcıların tamamı bu soruya yanıt vermiştir. Alınan yanıtlar doğrultusunda, Suriyelilerin kültürel özelliklerine ilişkin olarak; mahallenin yerli halkının kendi kültürlerini, dil engeli ve iletişim kurma zorlukları/tercihleri nedeniyle oldukça sınırlı bir doğrudan etkileşimde bulundukları; büyük ölçüde medya, aile, arkadaşlar gibi çeşitli alımlama kaynaklarından edindikleri "Suriyeli kültürü"ne dair görüşleri ile "karşılaştırma" eğilimi üzerinden açıklama yoluna gittikleri görülmüştür. Dolayısıyla burada "Suriyeli kültürü" olarak tanımlanan, mahalle halkının "Suriyeli kültürüne ilişkin görüşleri" çerçevesinde sınırlandırılmakta; iki kültür karşılaştırması da "biz"i "yüceltme" ile "öteki"ni "hor görme" ikilemi üzerinden gelişen bir dışlanma durumuna işaret etmektedir. Buna ek olarak görüşmelerde, Türk kültürü ve Suriyeli kültürüne yönelik

"milli değerler", "dini değerler" ve "toplumsal değerler"e ilişkin genel-geçer olarak ifade edilen bir takım "kültürel önyargıların" öne çıktığı görülmüştür.

Yapılan görüşmelerde mahalle sakinlerinden yalnızca bir tanesi Türklerin ve Suriyelilerin kültürleri arasında bir benzerlik bulunduğunu belirtmiştir. İki kültür arasında bir benzerlik ve yakınlık görüşünün yirmi üç katılımcıdan sadece biri tarafından paylaşılması, iki kültürün "uyumsuzluk" temelindeki bir "farklılık" üzerinden tanımlandığını ve açıklandığını göstermektedir. Yapılan görüşmelerde bu kültürel farklılık, "gelişmiş ülke-gelişmemiş ülke" gibi hiyerarşik ve eklektik bir "gelişme" durumu üzerinden bölgesel ve coğrafi bir farklılık biçiminde karşılık bulabildiği gibi, "daha medeni ve kültürlü olma" durumu üzerinden "öteki"ni muhafazakarlıkla özdeşleştiren ve "ahlaki açıdan sorunlu bulan" yorumlarla da ifade edilebilmektedir. Her iki durum da yapılan görüşmelerde çeşitli bitiştirmelerle yer bulmuştur. Bu konuda iki görüşmeci şunları ifade etmiştir.

> Ya ülkelerinden burası farklı… Burası gelişmiş bir ülke… Yani şimdi onların ülke gelişmemiş bir ülke… Harabe gibi ülke yani, evleri tek katlı, ara sokaklara kamyon girmez, tır girmez araba girmez. Ya bura öyle değil ki, bura cennet gibi, adamlar buraya geldi şoka girdiler. E tabi sorun yaşarlar. Ayak uyduramıyorlar buraya her yönden, adam parkta mesela çoluk çocuk uzanmış, affedersin hiç kimseyi tınlamıyor, yatıyor. Öyle bir şey olur mu? Parklar yatak değil ki… (7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).

> Göstermez. Yani bir kere şöyle söyliyim yani hani mesela Türk kültürü yani biz daha bir medeniyiz onlara bakarak. Onlar mesela şu an bizim açımızdan ne düşünüyorlar bilmiyorum ama onların bütün kadınları kapalı ve mesela bizi gördükleri zaman daha farklı şekilde baktıklarını en azından erkeklerinin hissedebiliyorum yani… O yüzden göstermez diye düşünüyorum. Ya onlarda şu an… ya tabi ki herkes özgür istediğini yapmakta ama 12 yaşındaki bir çocukta bile türban var yani. Hani biz, ben onu çok daha farklı düşünüyorum yani hani bizde kapatma zorunluluğu diye bir şey olduğunu düşünmüyorum ama onlarda büyük ihtimalle var yani ve erkekleri, kadınlara daha farklı şekilde bakıyor diye düşünüyorum. (6K, 30, Üniversite öğrencisi, Güzellik uzmanı, 10 yıldır mahallede yaşıyor).

Buna ek olarak; yapılan görüşmelerde, fiziksel damga ve dışla(n)ma durumu ile yakından ilişkilendiği görülen sosyo-kültürel dışla(n)manın, aynı zamanda "etnik kimlikler" üzerinden ifade edilen bir sosyal dışlanma durumuyla iç içe olduğu değerlendirmelerle de karşılaşılmıştır. Örneğin, mahalle sakinleri tarafından Suriyelilerin giyim-kuşam, kişisel bakım, temizlik ve düzen konularına yönelik olarak ifade ettikleri, "özensizlik" yorumu veya "kalabalık dolaşmaları", bağırarak ve kaba konuşmaları", "kiraladıkları evlerde 15-20 kişi yaşamaları", "çok sayıda çocuk sahibi olmaları", "birkaç kadınla

evlenmeleri", "ahlaki olarak uygunsuz işler yapmaları"[108] gibi oldukça farklı biçimlerdeki yorumları; aynı zamanda bu katılımcılar tarafından "Suriyelilerin bir kültürel özelliği" olarak tanımlanmakta ve "Suriyeli olma" durumuyla eklemlenmekte; bunun da ötesinde bir "Arap kültürü" nosyonuyla ilişkilendirilerek; Suriyeli olma durumundan sonra ikinci bir etnik kimlikle daha damgalanmaktadır. Bu konuda bir mahalle sakini, kendi gözündeki "Arap kültürü" yorumuyla Suriyelilerle özdeşleştirdiği kültürel özelliklerini, bireysel gündelik yaşamının mekânsal, ekonomik unsurlarıyla da kesişen şu ifadeleriyle birleştirmektedir:

> Yok, benzerlik göstermez… Çünkü onlarınki Arap kültürü… Adam binanın önüne sermiş şeyi koymuş, nedir semaveri, nargilesini yakmış, o kadar rahat böyle yayılmış, tamam mı? yani acayip bir adamlarda düzensizlik var yani anladın? Ya bir düşünsene binada binanın önüne gelmiş çadırı kurmuş misali… Apartman adabı yok, o yok yani, şöyle bir bakıyom, ben bakıyom gıcık oluyom yani… Biz yine otururuz binamızın çardağında ama çayımız gelir, edeplice otururuz. Yer içer kalkar gideriz, fazla gürültü de yapmayız. Ama bunlarda o yok… Hani bu adamlar burda bizden rahatlar, o var. Ben hastaneye gidiyom sıra bekliyom o beklemiyor. Adam dükkan açıyo bak benim orda kaç tane vergi levham var, ben onları veriyorum (duvarda çerçeveli ve asılı vergi levhalarını gösteriyor). Adam geliyor dükkan açıyor ilk beş sene, algısı vergisi yok bu adamın, beş sene sonra sen benim abimsin değil mi? Ben senin üstüne devrediyorum, yine devam… Benim suçum ne? Sen başka memlekete gidiyon algın yok vergin yok o kadar rahat güzel yaşıon, nedir o? Yardımını alıyon… Bizim suçumuz ne o zaman… (5E, 44, Ortaokul mezunu, Berber/İşletme sahibi, 32 yıldır mahallede yaşıyor).

Ekinci (2015) de Kilis ve Gaziantep'te gerçekleştirdiği saha araştırmalarının bulgularından hareket ederek ve özellikle sosyal dışlanmanın varacağı uç noktaları da göstermek açısından sınır bölgelerinde ve büyük kentlerde meydana gelen "Araplara yönelik linç" olaylarını hatırlatmakta, Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları şehir ve bölgelerde de benzer durumların yaşandığına tanık olunduğunu vurgulamaktadır. Yazar özellikle yerli halkın ekonomik koşul ve kısıtları ile bir "darboğaz" yaşadıkları çalışma olanakları, gelir düzeyleri, geçim standartları, konut kiraları, işten çıkarılma korkusu gibi

[108] Yapılan görüşmelerde 3 erkek katılımcı tarafından "ahlaki açıdan uygunsuz" olarak ifade edilen durum, Suriyeli kadınların mahallelerinde fuhuş yaptıklarına dair ifadelerinde yer almaktadır ve bu konu katılımcılar tarafından son derece ayrımcı ve cinsiyetçi bir dille aktarılmıştır. Bu bağlamda, Suriyeli kadınların sosyal dışlanma durumu ve toplumsal cinsiyet ilişkisini Suriyeli kadınların bakış açısıyla ele alan nitel bir çalışmada Küçükşen (2017) bu konuda "maddi yoksunluk" gibi hayati bir durumun göz önünde bulundurulması gerektiğini ve özellikle medya tarafından "ikinci eş", "yuva yıkma" gibi ifadelerle daha çok "sansasyonel" olarak tanımlanabilecek haber söylemleri ile iç içe geçen ve kamuoyunun algılarını da biçimlendiren bir takım olumsuz değerlendirmelerin, Suriyeli kadınların hali hazırda yaşadığı ekonomik dışlanma durumuna eklemlenen sosyal alana katılım sağlama ve ilişki geliştirme konusunda bir sosyal dışlanma durumuna da neden olduğunun altını çizmektedir (Küçükşen, 2017: 2409-2410). temelinde açıktan bir dışlanma durumu ile karşı karşıya kaldıklarını düşünmedikleri; buna karşın

durumların Suriyelilere yönelen toplumsal dışlama durumuyla yakından ilişkili olduğunu ve bu dışlanma durumunun yapısal ve sınıfsal art alanını oluşturduğunu; buna ek olarak kültürel kalıp yargılar çerçevesinde de "Suriyeli nefreti"nin art alanını oluşturan ve hazır bulunan bir "Arap nefreti"nin ve herhangi bir kaydı ve ispatı olmayan "şehir efsaneleri"nin söz konusu dışlamayı pekiştiren ve dışlanma alanını milliyetçi söylemler ve etnik kimlikler ekseninde genişleten diğer iki temel husus olduğunu belirtmektedir (Ekinci, 2015: 50-51). Dolayısıyla yapısal koşulları ve gündelik ilişkileri biçimlendiren ekonomik ve kültürel artalandaki farklı dışlanma biçimleri birlikte ortaya çıkabilmektedir. Bu aynı zamanda Sampson'un (2008) "katmanlı bir kentsel yapının beraberinde getirdiği eş zamanlı eşitsizliğin sosyal yeniden üretimi" olarak açıkladığı (Sampson, 2008: 189) söz konusu koşul ve ilişkilerin ürettiği kentsel/bölgesel gerilim, ayrımlaşma ve dışlanma durumuyla da yakından ilişkilidir.

Bu bağlamda, Suriyelilerin yaşamlarını tehdit eden savaş koşulları nedeniyle yerinden edilme durumlarının, görüşme yapılan mahalle sakinlerinin büyük çoğunluğu tarafından "savaştan kaçmak" ve "ülkelerini yarı yolda bırakmak" suretiyle Türkiye'ye gelmiş olmaları biçiminde tanımlanması ve bunun Türkleri Suriyelilerden ayıran en temel kültürel farklılık olarak ifade edilmesi, kültür ve etnik kimliklerin iç içe geçerek ayrımlaşma ve sosyal dışlanma açısından da dezavantajlı sonuçlar ürettiği bir diğer önemli bulgu olarak yorumlanabilir. İki görüşme dışında tüm katılımcılar bu konuda benzer görüşler ifade etmiştir. Görüşmelerde yer alan "ülkemde kalır savaşırım", "kaçacağıma ölmeyi tercih ederim", "neden ülkelerinde kalıp da savaşmadılar" gibi değerlendirmeler de "Türkü Türk yapan da budur", "bunu da sadece bizim milletimiz yapar", "sığınmaya gelene kapımız açıktır; ancak kendimiz sığınacağımıza ölürüz" gibi ifadelerle bir "Türklük özelliği" biçiminde tanımlanmıştır. Söz konusu eleştirilerin kadınlar, çocuklar ve gazi/engeli bulunan ve "ihtiyaç sahibi" olarak tanımlanan Suriyelilerden ziyade; genç Suriyeli erkeklere yöneldiği de gözlemlenmiştir. Bir katılımcı

Suriyelilerin ülkeye gelişlerini, savaş karşısındaki tutumları ve etnik kimlikler temelindeki farklılık vurgusunu şöyle açıklamaktadır:

> Bana göre, tabi bu bana göre ve benim düşüncem, kesinlikle gelmemeleri gerekirdi. Milleten biz Türk olarak ülkemizi hayatta bırakıp gitmezdik, ölmeyi tercih ederdik. Savaşır ölürdük. Ülkemizi bırakıp ne olursa olsun açlıktan da ölsek gitmezdik, biz Türk'üz çünkü… Onlar, ülkelerini sevdiklerini söylüyorlar ama bence sevmiyorlar. Onlar kolay hayat için ülkelerini terk eden insanlar bana göre. Kalanlar da vefakarlık yapanlar, benim gibi düşünen insanlar. Onların da çoluğu çocuğu var… Bunlar da buraya geliyorlar, bazı şeyler, bunlara ucuz veya bedava. Bizim ülkemiz tarafından temin ediliyor. Ama ülkemiz bunları onlara temin ederken, kendi vatandaşına bazı haksızlıklar yapıyor. (4E, 40, Lise mezunu, Garson, 3 yıldır mahallede çalışıyor).

Cüce (2018) tarafından, Ankara'daki farklı ilçelerde bulunan 13 Suriyeli erkek katılımcıyla yapılan görüşmeler doğrultusunda, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları zorlukları ve gereksinimleri, "Türkiye-Suriye arasındaki farklılıklar", "Türkiye'de sosyal yaşam", "talepler", "Türk halkı ile ilişkiler" ve "Suriye'ye dönme konusundaki düşünceler"[109] olmak üzere beş araştırma başlığı üzerinden incelenen çalışmada da, savaş söylemi ve sosyal dışlanma arasındaki ilişkiye işaret eden benzer bulgular yer almaktadır. Cüce (2018) Suriyeli katılımcılara yöneltilen herhangi bir fiziksel/sözlü şiddet ile karşılaşma durumları konusunda alınan yanıtların "sözlü şiddet" durumuna odaklandığını ve bu tez çalışmasında da da öne çıkan, yerli halkın Suriyelilere yönelik savaş söyleminin benzer şekilde, Suriyeliler tarafından da yaptıkları işlerde ve yaşadıkları bölgelerdeki yerli halk tarafından "neden savaşmadıkları" ve "neden ülkelerini terk ettikleri" gibi ayrımcı söylemler ile karşı karşıya kaldıkları[110] biçiminde açıklandığını belirtmiştir (Cüce, 2018: 232 ve 236). Dolayısıyla, bu çalışmanın bulguları, yerli halkın değerlendirmeleri odağında öne çıkan ve milli-kültürel bir değer olarak kabul gören "ülkelerinde kalıp savaşma" söylemine bir dışlanma durumunun Suriyeliler açısından da benzer şekilde deneyimlendiğini göstermektedir.

[109] Görüşmeler sonucunda katılımcıların %85'inin ülkelerine geri dönmek istedikleri ve bu görüşmecilerden de %77'sinin ancak Suriye yönetimindeki bir değişikliğin olması durumunda mümkün olabileceğini söyledikleri, yazar tarafından ifade edilmiştir.

[110] Yazar tarafından yapılan görüşmelerde Suriyeli mültecilere yöneltilen sorular yoluyla Türk halkı ile ilgili düşünceleri ve bununla birlikte "yerli" halk tarafından herhangi bir sözlü ve/veya fiziksel şiddet durumuyla karşılaşıp karşılaşmadıkları araştırılmıştır. Bulgular 13 görüşmeciden 3 tanesinin sözlü tacize uğradığı, çalıştıkları işyerlerinde "Suriyeli" olarak itham edildiklerini, yaşadıkları bölgede de neden geldikleri ve neden savaşmadıkları gibi sorularla karşılaştıkları belirtilmiştir (Cüce, 2018: 238).

Yapılan görüşmelerde ayrıca; mahalle sakinlerinin Suriyelilere yönelik savaş söylemi ile ülkelerindeki ve geleneklerindeki "misafirperverlik" kültürü ile arasında bir ilişki kurdukları da görülmüştür. Bununla birlikte görüşmelerde, Suriyelilerin "savaştan kaçma" gibi hayati bir gerekçeyle Türkiye'ye gelmelerine karşın bu duruma "uygun" görünmedikleri ve davranmadıklarına ilişkin en uç noktaya varan sosyal dışlanma ifadelerinin de yer bulduğu söylenebilir. Bu konuya ilişkin olarak genç ve erkeklerin çoğunlukta olduğu; ancak yaş, eğitim, meslek ve mahallede ikamet süresi açısından karma bir bütünlük gösteren on dört katılımcının; "dünyadaki diğer milletlerin kendileri kadar misafirperver davranmayacakları" ve "kendilerinin de Suriyelilerle aynı koşullarda olmaları durumunda diğer hiçbir ülkenin kendilerini kabul etmeyeceklerini ve hatta kendilerini öldürecekleri" gibi çeşitli ifadeleriyle karşılaşılmıştır. Bu ifadelere paralel olarak; zaman içerisinde bu mahallede de "azınlık" konumuna gelerek kendi yaşamlarının tehlike altına gireceğini belirten yorumlarda da yer almaktadır. "Savaştan gelmiş gibi görünmeme" durumu ise "rahat olma" ve "rahat davranma" biçiminde tanımlanmakta; mahalle sakinleri tarafından savaş koşullarından gelmiş kişilere "yakıştırılamayan" bir özellik ve Suriyelilere ait genel-geçer bir nitelik olarak ifade edilmektedir. Bu konuya ilişkin olarak; mahallede bulunan Suriyelilerin savaştan çıkmaları, evlerini ailelerini kaybetmiş olmalarından dolayı sürekli bir kayıtsızlık, mutsuzluk ve umutsuzluk durumunda bulunmalarına dair beklenti öne çıkmaktadır. Bu konuda bir katılımcının ifadeleri şöyledir:

> Yani çok rahatlar… O kadar rahatlar ki, yani memleketlerinde belki bu kadar rahatlık olmaz. Telefon ellerinde, çocuklar peşlerinde, 4-5 çocuk…Öyle içinde de varlar ki, hiç umurlarında değil, yani bu Türkiye'ye mi gelmiş, evini barkını mı kaybetmiş, orada savaş mı varmış…burada hani yabancı, Türkiye'de oldukları halde, biz bir yabancı yerde diye düşünmüyorlar bunu… güle oynaya geziyorlar hastanelerde de öyle… telefon ellerinde, ooo, dersin ki bunlar hiç savaştan gelmiş bir insan değiller yani… bir de ondan sonra burada Türkiye'de bizi savaşa yazın biz de gidelim askerliğe… e dura da sen savaşaydın ya yerinde…bunlar neden etmediler de buraya kaçtılar geldiler? (3K, 70, Lise mezunu, Emekli bankacı, 50 yıldır bu mahallede yaşıyor).

Tüm bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, özellikle kültürel dışlanma ve ayrımlaşma durumu açısından gündelik yaşamdaki etkileşim ve iletişim konusunda dil farklılıklarının egemen kültür tanımları ve iki kültür arasında yapılan karşılaştırmalar

konusunda önemli bir uçurum yaratmakta olduğu, Suriyeli kültürünün tanımlanmasında empatik bir anlama çabasının önüne etnik kimliklere ve kültürel mitlere dayanan kalıp yargıların geçtiği ve fiziksel görünüşten kamusal ve ortak yaşam alanlarının kullanımına, "ahlaki" sınırlardan, "gelişmiş", "kültürlü" ve "medeni" ülke ve millet tanımlamalarına kadar uzanan geniş bir zeminde ifade edilen kültürel karşıtlıkların, mahalle sakinlerinin ifadelerinde, bizzat gündelik yaşam deneyimlerinde yer bulan ve sahip oldukları ekonomik kaynaklar, gelir düzeyleri, yaşam kalitelerine dair beklentiler, kamusal hizmetlerden aldıkları pay, hak ve taleplerini iletebilecekleri kanallara erişim gibi çok farklı temas noktalarıyla ilişkilendiği çıkarımını yapabilmek mümkündür. Bu açıdan mahalle sakinlerinin kültürü tanımlayan; ancak bir anlamda da onu aşan ve kültürü tanımlama biçimlerinin yapısal koşullarına işaret eden değerlendirmeleri, söz konusu koşulların gündelik pratiklerdeki görünürlüğü açısından da bütünlüklü bir bakış açısı sunmaktadır.

4.4.2. Kültür Normları ve Gündelik Yaşam Etkileşimi

Belirli bir bölgede bulunan ve farklı kültür, gelenek ve adetlere sahip olan toplumsal gruplar arasındaki ilişki ve etkileşimde, bölgede yerleşik olarak bulunan mevcut egemen kültürün ve bu kültür çerçevesinde biçimlenen gündelik yaşam pratiğinin, bölgeye daha sonra gelen ve bu açıdan mevcut kültüre "yeni" olan alternatif kültür normları ve gelenekleri ile karşılaşmaları ve etkileşimleri sonucunda ortaya çıkabilecek farklı toplumsal refleksler söz konusudur. Reich (2013) farklı kültürlere sahip grupların birlikte yaşadıkları bir bölgede sosyal etkileşimin; egemen kültür aidiyetinin kapsayıcı norm haline geldiği "asimilasyon", kültürlerin özgün aidiyetlerini karşı kültürden ayrımlaşma ile sürdürmeye devam ettiği "segregasyon" ve kültürlerin özgün aidiyetlerini birbirleriyle ve birlikte uyum temelinde paylaştıkları "çokkültürlülük" olarak tanımladığı üç denge durumu üzerinden sağlandığını ifade etmektedir.

Örnek mahallesi örneğinde ise segregasyon denge durumuyla sonuçlanan; ancak bazı durumlarda mahalle yerli halkı tarafından Bartram ve arkadaşlarının (2014) da özellikle göçmen ve yerli etkileşiminde görünürlük kazanan ve yerli halkın egemen sosyo-kültürel konumunda bir değişiklik olmaksızın; etnisite başta olmak üzere; gelenek, davranış, normlar, gündelik yaşam rutini konusundaki özgün farklılıklarının ortadan kaybolduğu ve tek taraflı bir dönüşümün, bir diğerine benzemenin söz konusu olması biçiminde ifade edilen (Bartram, 2014: 15) bir asimilasyon durumunun da yer yer "talep edildiği" ancak yerleşik durum olmadığı gözlemlenmiştir. Bu açıdan her üç denge durumu ve örnek mahallesinde segregasyon biçiminde öne çıkan durum; aynı zamanda yerliler ve göç edenler açısından mevcut kültürlere yönelik bakış açıları, gelenek ve gündelik yaşamdaki kültürel etkileşimleri ve egemen kültür ve alternatif kültüre ilişkin aidiyet durumlarının da gözlemlenmesini mümkün kılmaktadır.

Kültürel gelenekler ve adetler konusunda "düğün" Türk kültürü açısından önemli bir yer tutmaktadır. Mahalle halkına Suriyelileri düğünlerine davet edip etmeyecekleri sorusu yöneltilmiştir. Alınan yanıtlar doğrultusunda; on üç katılımcının bu tür bir kültürel etkileşime olumlu bakmadıkları görülmüştür. Üst yaş grubunda ve çalışmayan kadınların çoğunlukta olduğu bu görüşe sahip katılımcılar Suriyelileri düğünlerine davet etmeme gerekçelerini; "ne işleri var Türk düğününde?", "dilimizi bilmez kültürümüzü bilmez", "adetimizi bilmez töremizi bilmez", "ayak uyduramaz", "yabancı kalır", "abes karşılanır", "kıvır zıvır adamları toplamış derler" gibi uç noktada dışlayıcı ve ayrımcı ifadelerin de yer aldığı biçimlerde belirtmiştir. Bu katılımcılardan bir tanesinin "Suriyeli değil de Amerikalı olsa davet ederiz ama" özeleştirisi de özellikle kültürel içerme ve dışla(n)ma pratiğinin etnisite ile bağlantısına işaret eden alternatif bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Gençler ve erkeklerin daha yoğun olarak bulunduğu diğer on katılımcı ise; komşuluk ve güven ilişkilerini geliştirilmiş olmaları koşuluyla Suriyelileri düğünlerine davet edeceklerini söylemiştir. İki katılımcı bu konuda bir kişinin düğüne

davet edilmesi konusunda Suriyeli olup olmamasının bir kriter olamayacağını ve ırk, etnisite, mezhep vb. konularda ayrım yapmaksızın samimiyetlerinin bulunduğu herkesi düğününe davet edeceklerini belirtmişlerdir. Bir görüşmeci de Suriyelileri örf ve adetleri konusunda "bir şeyler kapmaları" için düğünlerine davet edeceğini ifade etmiştir.

Yukarıdaki görüşler, öne çıkan kültür tanımlamaları ve karşılaştırmalarının gündelik yaşam pratiklerine yansımaları konusunda; kültürel segregasyon ve dışlanma durumunun temel bileşeni olarak "etnisite"nin öne çıktığını göstermektedir. Popescu (2018) bireysel tercihler, kurumsal bürokratik uygulama ve politikalar kadar; ırk, etnisite gibi sosyo-kültürel art alanı bulunan kimlikler üzerinden bir kültürel ayrımlaşma ve dışlanma durumuna ve mekânsal-etkileşimsel yansımalarına işaret etmektedir (Popescu vd., 2018:2).Çeşitli araştırmalarda da (Massey vd., 1994; Reardon, 2008) daha çok mekânsal segregasyon durumuyla ilişkilendirilen ve ırksal/etnik bölgesel ayrımlaşma (racial-residental segregation) olarak kavramsallaştırılan çalışmaların siyahi ırka odaklanması nedeniyle daha çok "ırk" vurgusunun öne çıktığı görülmektedir. Örnek mahallesinde yerli halkla yapılan görüşmelerde ise Suriyelilere yönelik bu tür bir ırk temelli etnisite vurgusunun bulunmadığı; ancak kültürel tanımlamalar ve normlar açısından daha çok dil ve milliyete ilişkin vurguları kapsayan bir etnisiteyle ilişkilendirilen mekânsal dışlanma durumunun, yine bu etnisite temelindeki bir kültürel dışlanma pratiği ile eklemlendiği söylenebilir. Mahalledeki Suriyeliler arasında Araplar, Kürtler, Ermeniler ve Türkmenler gibi farklı etnik kökenlerden bireyler bulunmakla birlikte; mahalle sakinleri ile yapılan görüşmelerde Suriyelilerin büyük ölçüde doğrudan Araplarla ilişkilendirildiği ve dil-kültür benzerlikleri noktasında yerli halkın daha "ılımlı" bir bakışa sahip olduğu Türkmenlerin ise Suriyelilerin tamamen dışında tutuldukları görülmüştür. Yapılan görüşmelerde kültürel normlar ve pratikler konusunda öne çıkan ifadelerde de yer yer bu vurgu öne çıkmaktadır.

Aynı kahvehaneye gitme konusunda on iki erkek mahalle sakini ile yapılan görüşmelerin sonucunda; iki erkek katılımcı, Suriyelilerin bulundukları bir kahveye gitmek istemediklerini ve bundan rahatsızlık duyacaklarını belirtmiş; on erkek katılımcı ise aynı kahvehanede bulunmalarının kendileri açısından bir sorun yaratmayacağı görüşünü paylaşmıştır. Bu on katılımcıdan ikisi, Suriyelilerin kendi kahvehanelerine gitmeyi tercih edeceklerini, çünkü Türkçe konusunda bir dil sorunu yaşadıklarını ifade ederken; bir görüşmeci de Suriyelilerin Türk kahvehanelerine gelmesi ve buradaki insanlarla iç içe olarak "eğitilmeleri" konusunda kahvehane kültürünün kendisinin işlevsel olabileceğini belirtmiştir. Diğer yedi erkek katılımcı ise herhangi bir gerekçe göstermeksizin; Suriyelilerin kendileriyle aynı kahvehanede bulunmaları konusunda herhangi bir olumsuz değerlendirmede bulunmadıkları görülmektedir. Bu bağlamda, erkek katılımcıların mahallelerindeki Suriyelilerle kahvehane gibi bir takım ortak mekanları ve çeşitli kültürel etkinlikleri paylaşma konusunda daha içermeci bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir.

Benzer bir soru, tüm katılımcılara mahallelerinde bulunan Suriyelileri misafirliğe ve/veya arkadaş toplantılarına davet edip etmeyecekleri veya bu etkinlikler sırasında karşılaşma durumlarına ilişkin düşüncelerinin ne olacağı biçiminde sorulmuştur. Alınan yanıtlar doğrultusunda on dört katılımcı, bir Suriyeliyi komşusu olarak misafirliğe davet etmeyeceği yorumunda bulunmuştur. Söz konusu olumsuz görüşe sahip katılımcıların önemli bir bölümü tarafından (on bir kişi) "dil", temel bir kültürel fark ve komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesinde bir "sorun" olarak ifade edilmiştir. Buna ek olarak; Suriyelilerin kendi misafirliklerinde ve toplantılarında konuşulan konulardan "uzak kalacaklarına" dair görüşler de ifade edilmiştir. Diğer iki katılımcı, çağırmama gerekçelerini onların da misafirliklerine kendilerini çağırmaması ve kendilerine "soğuk" davranmaları olarak ifade ederken; bir katılımcı, Afgan ve Iraklıları davet edebileceğini; ancak Suriyelileri kesinlikle misafirliğe davet etmeyeceğini belirterek etnik temelli bir ayrımı da ifade etmiştir. Davet konusunda katı bir tutumu olan iki katılımcı

bulunmaktadır. Hem kadın hem de erkek katılımcılardan bazıları, bu konuda "güven" sorunları nedeniyle kendi arkadaşlık ve komşuluk ilişkilerinde dahi sorunlar yaşandığını, bu nedenle bir Suriyeliyi evine misafirliğe çağırma konusunda da benzer bir endişe taşıdıklarını belirtmiştir. Bununla birlikte; misafir olarak bir başka komşusuna çağırılan bir Suriyeli ile gittikleri yerde karşılaşmaları konusunda yalnızca üç kadın katılımcı kendi gelenekleri ve "komşuluk adabı" açısından orada bulunmaya devam edeceklerini; ancak Suriyelilerle sınırlı bir iletişimde bulunacaklarını ifade etmişlerdir.

Diğer dokuz katılımcı ise, arkadaşlık ve komşuluk yapmaları durumunda Suriyelileri misafirliğe veya arkadaş toplantılarına davet edebileceklerini ve bu durumun kendileri açısından bir sorun oluşturmadığını belirtmişlerdir. Bu görüşe sahip katılımcıların kültürel ilişkiler kurma ve geliştirme konusunda daha "içermeci" bir yaklaşım içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. Bu konuda bir katılımcı, Suriyelilerin Türk kültürünü tanımaları, gelenek ve kurallarını öğrenmeleri açısından iyi bir uygulama olacağını düşünürken, bir diğer katılımcı, kendilerinin istemeleri ve yakınlık kurmaları durumunda onları çağırabileceğini söylemiştir. Bir katılımcı "güzel Kur'an okuduklarını" ve kendilerinin de "onlarla kaynaşmak istediğini" ifade etmiştir. Bir başka katılımcı, zaten hali hazırda bir komşusuna gidip geldiğini ve onu davet ettiğini anlatırken, katılımcılardan bir diğeri "dilleri aynı olan değil duyguları aynı olan insanlar anlaşır" ifadesiyle farklı bir kültürel birlik vurgusu yapmaktadır. Diğer dört katılımcı ise hali hazırda bir komşuluk ve/veya arkadaşlık yapmaları, güven ve samimi ilişkilerin kurulması kaydıyla misafirlik ve komşuluk yapabileceklerini ve davet edebileceklerini belirtmişlerdir.

Mahalle sakinlerinin komşuluk ve arkadaşlık çevresine Suriyelilerin dahil edilmesi ile karşılaştırıldığında, akraba çevrelerine bir Suriyelinin katılması konusunda; yaş, cinsiyet, meslek ve mahallede bulunma süreleri açısından oldukça farklılık gösteren katılımcıların büyük bir çoğunluğunun ortak bir olumsuz görüşü taşıdıkları, daha katı ve dışlayıcı bir

tutum sergiledikleri görülmektedir. On dokuz katılımcı Suriyelileri akraba çevrelerine dahil etmeyeceklerini, hali hazırda, kendi Türk arkadaş ve komşularını da akraba ilişkilerine dahil etme konusunda çekinceli davrandıklarını, çünkü burada "aile" çerçevesindeki yakın ilişkilerin, akrabalık bağlarının ve "özel hayat"a daha yakınlaşan bir tür ilişkiden söz edilmesinin kendi sınırları açısından yeniden ve sürekli bir gözden geçirmeye ihtiyaç duyduğu görüşünü paylaşmaktadır. Bu konuda "güvenlik" endişeleri temel bir gerekçe olarak öne çıkmakta, daha çok "bireysel ilişkiler" konusundaki muhafazakar tutum ve çeşitli kültürel kodlarla eşleştirilmektedir. Bu konuda iki katılımcının ifadeleri şöyledir:

> Sonuçta iyi bir tanımak gerekiyor… Ya normal Türk vatandaşında bile hani, kendi arkadaşım bile olsa, öyle kolay kolay hani özeline öyle götüremezsin… Çok iyi tanıman gerekiyor, kafası ne zihniyeti ne… onları bilirsen yani bir sıkıntı gelmeyeceğini bir şey gelmeyeceğini bilirsen olabilir ama öbür türlü götürmemekte fayda var yani… (3E, 37, Lise mezunu, Bakkal sahibi, 37 yıldır mahallede yaşıyor).

> Etmem, yok etmem…ya şimdi… ahlak yapımız uyuşmuyor, tamam mı? Ya biz Türk milleti gerçekten çok ahlaklıyız ya, bizim örf ve adetlerimizi sana anlatamam. E sen biliyorsun zaten sen de Türk'sün. Bizde komşu kızına bakılmaz, hanımına, kardeş dediğimiz aile dediğimiz insanlara yan gözle dahi bakmayız. Yani bir üslubu olur bir adabı olur. Bunlarda o yok, bunlarda üç bayan dört bayan önüne geldi mi, kaçı altı yedi hiç fark etmiyor ya, nasılsa ekmek veriyoruz affedersin… (7E, 55, Ortaokul terk, Emlakçı, 45 yıldır mahallede yaşıyor).

Görüşme yapılan on üç katılımcı kendi çocuğunun/torununun Suriyeli çocuklarla oyun oynaması konusunda olumlu görüş bildirirken; on katılımcı bu duruma çeşitli gerekçelerle onay veremeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu konuda, apartmanlarında hali hazırda bir Suriyeli komşusu bulunan ve çocukları oynayan mahalle sakinleri kadar Suriyeli komşusu bulunmayan kadın ve erkek mahalle sakinlerinin de olumlu görüş bildirmesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla görüşme yapılan mahalle sakinlerinin Suriyelilerle olan komşuluk ilişkilerinin bu konuda doğrudan bir olumlu görüşe sahip olma durumunu beraberinde getirmediği, bu tutum ve deneyimin biçimlenmesinde Suriyelilere yönelik birtakım "egemen kültürel kodlar"ın devrede olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, çocuklarının bir Suriyeli çocuk ile oynaması konusunda olumsuz görüş bildiren katılımcıların ifadelerine bakıldığında, "çocuğum ne öğrenecek ki ondan?", "güvenmiyorum, aile eğitimsiz çünkü", "anlaşamazlar, aileler arasında sorun çıkar",

“Türkçeyi güzel konuşamıyorlar, çocuğumun ifadesi bozulur”, ve “dışarıdan savaş görüp gelen kişiler kötü örnek olabilir” gibi cümlelerin söz konusu egemen kültürel kodlar ve iki çocuğun oyun oynaması gibi bir gündelik pratiğin, aynı zamanda kültür temelinde bir hiyerarşi, ayrımlaşma ve dışla(n)ma durumuna nasıl karşılık geldiği hakkında fikir vermektedir.

Bu konuda olumlu görüş bildiren on katılımcıdan yarısının ise, “oynayabilirler ama” gibi bir koşul ile tıpkı olumsuz görüş bildiren katılımcılarda olduğu gibi, genel kabul gören kültürel normları ve Suriyeliler ile aralarındaki “hiyerarşik kültürel farkı” sıklıkla vurguladıkları gözlemlenmiştir. Bu katılımcılardan bir tanesi, Suriyelilerin çocukluktan itibaren Türk kültürüne uyum sağlaması ve “Türklerle nasıl konuşulacağını öğrenmesi için” çocuklarıyla oynamasına müsaade edeceğini belirtmiştir. Alınan diğer yanıtlarda ise; “dil sorununun aşılmasının gerekeceği”, “temiz ve bakımlı olmaları”, “komşularının çocukları olmaları”, “belirli bir yaşa kadar uygun olduğu”, “sürekli aile gözetimi altında mümkün olduğu” gibi “kültür” ve “güven” ilişkilerinin eklemlendiği görüşler öne çıkmaktadır. Olumlu görüş bildiren diğer beş katılımcıdan iki tanesi üst yaş grubunda ve mahallede uzun süredir ikamet eden kadın katılımcılardır ve çocuklarının/torunlarının hali hazırda bir Suriyeli çocuk ile arkadaşlık yaptığını, oyun oynadığını ve herhangi bir “sorun” ile karşılaşmadığını ifade etmiştir. İki katılımcı, “çocukların vatanı olmaz” ve “çocuklar masumdur” diyerek, bu konudaki ön yargılarla mücadele edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu iki katılımcıdan biri ayrıca, “Suriyelilerin şu anki durumunun Türk nesline ve kendi çocuklarına örnek olacağı” görüşünü paylaşarak, çocuklarının bu konu hakkında bilgi sahibi olmalarına yönelik isteğini belirtmiştir.

Genel itibariyle temel bir kültürel değer ve norm olarak kabul gören “yardımlaşma” pratiği konusunda mahalle sakinlerinin görüş ve deneyimleri, kültürün nasıl anlamlandırıldığı ve hangi unsurlarla ilişkilendirildiği konusunda fikir sunması açısından anlamlıdır. Görüşme formunda gündelik bir örnek olay üzerinden tasarlanarak

katılımcılara “Elindeki paketlerle karşıdan gelen ve yardıma ihtiyaç duyduğu görülen bir Suriyeliye yardımcı olur musunuz?” biçiminde yöneltilen soruya, yirmi üç katılımcıdan yalnızca iki tanesinin olumsuz yanıt verdiği; buna karşın yaş, eğitim, cinsiyet, meslek ve mahallede bulunma süreleri açısından birbirinden farklılık gösteren yirmi bir katılımcının “insanlık görevi olarak”, “Suriyeli olsun-olmasın fark etmez”, “bizim onlarla kişisel bir sorunumuz yok” ve “o kadar da gaddar değiliz” gibi ifadeler kullanarak koşulsuz yardım edecekleri ve yardımlaşmanın kendi kültürlerinin; bunun da ötesinde insan olmanın bir gereği olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Mahallenin yerleşik sakinlerinin söz konusu yorum ve deneyimlerinin, Suriyeliler arasındaki kültürel farklılıklara rağmen insani olarak yardım vurgusuyla çalışma boyunca en fazla yan yana geldiği nokta, bu soruya verilen yanıtlarda ortaya çıkmıştır. Ancak diğer yandan, söz konusu yan yana geliş, kısa süreli ve sınırlı bir yardım pratiğini anlatması, daha çok “ihtiyaç sahibi Suriyeliler” ile yapılan yardımlaşma odağında ele alınabilir ve “hak” temelli bir bakış açısının diğer alanlara ne derece sirayet edeceği konusunda da soru işaretleri barındırmaktadır.

Sonuç olarak; tıpkı ekonomik segregasyon durumunda olduğu gibi, kültürel nitelikler, gelenekler ve dil gibi ortaklığı bulunan değerlerin sürdürülmesi gibi konularda yerli-göç eden gruplar arasındaki dışlanma/içerilme pratikleriyle kabul gören veya ötekileştirilen kültürel sermayenin de bir ayrışma durumuna neden olduğu görülmektedir[111]. Söz konusu sosyo-ekonomik dışlanmanın tezahürleri, bu anlamda mekânsal ve ekonomik ayrışma durumu ile iç içe geçmektedir. Bu çalışmada farklı alt başlıklar olarak bölümlendirilmiş

[111] Suriyelilerin uyum sürecinin sosyo-kültürel boyutunda ise, dil ve kültür farklılıklarının çeşitli sorunlara neden olduğu; ancak sınır bölgesindeki halka daha çok kültürel yakınlıklarının bulunduğu, kendilerinin daha çok kendileri gibi diğer göç eden grupların bulunduğu yerleşim yerlerinde kaldıkları ve bu kişilerle arkadaşlık ve komşuluk ilişkileri kurdukları, uyumun tam anlamıyla gerçekleşebilmesinin yolunun “yerli” halkın kendilerini “kabul” etmelerinden geçtiği; ancak sosyo-kültürel alanda da kendilerinin bir ekonomik yük ve işsizlik, hastalık, boşanma ve çeşitli suçların gerekçeleri olarak görülerek ayrımcılığa maruz kaldıkları, yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan çarpıcı bulgular olarak ifade edilmiştir (Yıldırımalp vd., 2017: 123-124).

bulguların ortak olarak gösterdiği; Suriyeli mülteciler ve "yerli" halk arasında mekânsal yerleşimden, dil-kültür-gelenek farklılıklarına, "yerli" halkın ayrıcalıklı bir konumda bulunmayı talep eden ekonomik ve sosyo-kültürel "hiyerarşi arayışı"ndan, karşılaşma ve temas mekanlarındaki Suriyeli nüfusun artışına, "yerli" halkın yoksunluk-yoksulluk durumu ile Suriyelilerin aldıkları sosyal yardımların bir çifte standart oluşturduğu vurgusundan, topluluk içindeki yaşam kuralları, nezaket ve "ahlak" normlarına uygunluk, "milli değerler" gibi pek çok farklı noktada görünürlük kazanan dışla(n)ma durumunun devrede olmasıdır.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında, Suriyeliere yönelik dışla(n)manın/içer(il)menin mekânsal, ekonomik, sosyo-kültürel biçimlerini ve gerekçelerini, Ankara Örnek mahallesi 'yerli'lerinin gözüyle, gündelik etkileşimden yapısal koşullara uzanan bir çerçevede tartışmaya açmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kuramsal çerçevede, uluslararası göç, küreselleşme ve kent ilişkisi bağlamında segregasyon (ayrımlaşma) ve dışla(n)ma/içer(il)me kavramlarına odaklanılmıştır. Çalışma kapsamındaki saha araştırmasında, Örnek Mahallesi'nde yaşayan; farklı yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim durumu ve meslek gruplarına mensup 12'si erkek ve 11'i kadın 23 Türkiyeli mahalle sakini ve mahalle muhtarı ile Ocak-Mart 2019 dönemi arasında, toplamda 24 yarı-yapılandırılmış derinlemesine mülakat görüşmeleri gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte söz konusu araştırma; kurumsal istatistikler, mahalli yöneticilerin görüşlerine ilişkin raporlar ve ilgili diğer araştırma bulgularıyla da desteklenmiştir. Çalışmada Altındağ, Suriyelilerin Ankara'da en fazla sayıda bulundukları ilçe olması; Örnek mahallesi ise burada varlık gösteren, iş yeri sahibi olan, konutlara yerleşen bir Suriyeli nüfusla birlikte; mahallenin mevcut 'yerli' halkının "egemen kültür"ü tanımlayan bir yerleşim ve varlık göstermeye devam etmesi nedeniyle tercih edilmiştir. Bu tercih aynı zamanda, Suriyeli mülteciler ile 'yerli' halk arasında mekânsal bir ayrımlaşmanın bulunmadığı bir durumda; mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel dışla(n)ma/içer(il)me pratikleri üzerine bir değerlendirme yapabilmeyi mümkün kılmaktadır.

Katılımcıların bölge ve mahallenin genel durumuna ilişkin görüşleri, sorunları ve deneyimlerini kapsayan bulgular çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında; çeşitli araştırma ve raporlarda da benzer bir vurguyla ifade edilen (Erdem, 2011; ANKARAKA, 2017) Ankara'nın Altındağ bölgesi ve çeşitli mahallelerinde; yoksulluk, yoksunluk, işsizlik çöküntü bölge ve kentsel yeniden yapılanma durumuyla eklemlenen bir "dönüşüm"ün deneyimlendiği gözlemlenmektedir. Örnek mahallesindeki söz konusu

dönüşüm ve beraberinde getirdiği mekânsal, ekonomik ve gündelik etkileşimlerle iç içe geçen sınırlanma durumu da bu çerçevede değerlendirilebilir. Yapılan görüşmelerde; Örnek mahallesinin yoksulluk, yoksunluk, suç, uyuşturucu gibi koşullarla karşı karşıya olan ve kentsel dönüşüm sürecine giren gecekondu bölgesi ÇinÇin ve Yenidoğan'a (Hatiboğlu-Eren, 2014; Bektaş, 2014; Şenyapılı, 2004) mekânsal yakınlığının, mahalle açısından "bir suç ve tehdit unsuru" olarak algılandığı görülmektedir. Bu mekânsal yakınlık durumuyla paralel olarak rahatsızlık duyulan başlıca sorunlar; uyuşturucu, hırsızlık, çevre kirliliği, gürültü, alt yapı hizmetlerine dair yetersizlikler, park-bahçe gibi kamusal eğlenme ve dinlenme alanlarına ilişkin eksikliklerdir.

Bu açıdan söz konusu dezavantajlı koşullar, bölgenin ve mahallenin kamu kaynaklarından/hizmetlerinden yararlanma ve emek piyasasına dahil olma/çalışma koşulları konusunda hali hazırda mevcut; kentin, ekonomik düzenin ve bürokrasinin yapısal koşullarıyla eklemlenen bir "sosyal ve ekonomik eşitsizlik" durumuna işaret etmektedir. "Yerli" halkın gündelik yaşamında her gün karşılaştığı ve dahil olduğu, dolayısıyla "yaşam koşulları"nı biçimlendiren tüm bu sorunların sosyal bölünme, kutuplaşma ve dışla(n)mayı hem önceleyen, hem de pekiştiren bir niteliğinin bulunduğu görülmektedir. Yapılan görüşmelerde, mahallede önceden çok iyi olan komşuluk ilişkilerinin "daha iyi" ekonomik ve sosyo-kültürel satandartlara sahip bölgelere taşınılması nedeniyle zayıflaması, "kültürlü ve görgü sahibi" insanlarla güven ve yardımlaşma ilişkileriyle bir aile gibi komşuluk yapılamaması gibi ifadeler de bu durumu desteklemektedir. Aksaz'ın (2007: 378) çalışmasında "mahalleli olmanın bir gereği" olarak ifade ettiği ve bir "zaman-mekan ortaklığı" oluşturma noktasında önemli bir etkileşimsel pratik olarak tanımladığı misafirlik ilişkilerindeki daralma, yapısal koşulların ve katmanlaşan sorunların gündelik yaşam etkileşimindeki yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Mahallede “en” çok rahatsızlık duyulan ve “en” kapsamlı dönüşümü yaratan durum olarak tanımlanan husus; tam da bu sosyal bölünme, kutuplaşma, dışla(n)ma ilişkisi ile dezavantajlı yaşam koşulları ekseninde, Suriyeliler başta olmak üzere Iraklı ve Afgan göç gruplarının mahalleye gelmeleri ve yerleşmeleri olarak ifade edilmiştir. Görüşmelerde, Suriyelilerin 2013 yılından itibaren bu bölgedeki mahalle ve apartmanlara yerleşme sürecinin, mahallenin çözümlenemeyen ve önlenemeyen sorunlarına eklemlenerek katmanlaştığı ve mevcut sorunları yeni yapısal sorunlarla daha da arttıran bir duruma neden olduğu vurgusu hakimdir. Siteler mobilya sanayi bölgesine yakınlık ve ucuz konut gibi gerekçelerle tercih edilen mahallenin, fiziksel yoğunluk ile konut fiyatlarında ve altyapı sorunlarındaki artışa neden olduğu ifade edilmektedir. Buna karşın; mahalle ve bölgenin genel durumunu ulusal ve küresel düzlemdeki yapısal ekonomik sorunlarla ve kriz durumuyla ilişkilendiren içermeci bir bakış açısının sınırlılığı göze çarpmaktadır. Mahallede gittikçe artan yoksulluk, işsizlik, sosyal yardım ve kamu hizmetlerine erişim gibi sorunları ve mevcut sorunların mahallelinin gündelik yaşamlarına yansımalarını yerel yönetimler, bürokratik aktörler veya hükümet politikaları düzleminde değerlendiren bir ekonomi-politik bakış içeren görüşler oldukça kısıtlıdır. Söz konusu ekonomik, politik ve yapısal sorunları gündelik yaşam ölçeğinin sınırları çerçevesinde deneyimleyen ‘yerli’ halkın bu bağlamda yaşadığı sorunların doğrudan sorumlu aktörleri olarak büyük ölçüde Suriyelileri “hedef gösterdikleri” ve dışla(n)ma durumuna işaret eden görüş ve ifadeleri öne çıkmaktadır.

Diğer yandan; Suriyelilerin Altındağ bölgesi ve buradaki mahalleleri tercih etme zorunlulukları/gerekçeleri ile Örnek mahallesinin “yerli” halkının bu mahalleden bir başka yere taşınamama koşul ve zorunlulukları “gelir kaynakları” ve “ekonomik olanaklar” temelinde özdeşleşmekte ve “ortaklaşan dezavantajlı koşullar” halini almaktadır. Bu bölge ve mahallelerde her iki grup açısından da “uygun” yerleşim koşullarını, “ucuz ve erişilebilir konut olanakları” ile sınıfsal koşullara eklemlenen

“yoksulluk, yoksunluk ve sosyal eşitsizlikler konusunda birikimsel bir yoğunlaşma” (Musterd vd., 2017: 1062) oluşturmaktadır. Bu bağlamda, yapılan görüşmelerde katılımcıların bizzat kendileri tarafından; yaşadıkları bölge ve mahallenin “tehlikeli”, “tekinsiz”, “güvensiz” bir “varoş” veya “kenarda köşede kalan” bir “suç ve yoksulluk” bölgesi olarak tanımlanması dikkat çekicidir. Katılımcılar ayrıca “elit” yerler olarak tanımladıkları Çankaya, Gölbaşı gibi ilçelerde oturan akrabaları ve/veya arkadaşları tarafından da bölge ve mahallelerinin bu olumsuz nitelikleriyle çerçevelendiği görüşündedir. Bu bağlamda damgala(n)ma uzun vadede hem yerleşim alanına hem de burada yaşayan bireylere yönelmekte; bu damgala(n)manın bilincinde olan, hor görülme ve işe alınmama gibi durumları deneyimleyen; ancak yaşam koşullarını dönüştüremeyen ‘yerli’ halk açısından gerilimli bir ikilemi üretmektedir.

Söz konusu ikilem, görüşme yapılan mahallenin “yaşanılabilirliği” konusundaki görüşlerde daha da görünür olmaktadır. Katılımcıların büyük bir bölümü (on yedi kişi), imkanlarının el verdiği en kısa sürede bu mahalleyi terk etmek istediklerini belirtmiştir. Ancak bu mahalleden bir başka yere taşınma görüşünün pratiğe dönüşmesi konusundaki olanaksızlıklar ve engeller de yine mahalle sakinlerinin kendileri tarafından eş zamanlı olarak ifade edilmektedir. Mahalle sakinlerinin karşı karşıya olduğu sorunların gündelik pratiklerini aşan ve yapısal nitelikli ve kronik ekonomik, politik, sınıf temelli sorunlar olarak görünürlük kazanması da tam bu noktada gerçekleşmektedir. Daha iyi bir yaşam standardı sunacağı düşünülen ve gitmek istenen semtlerin ev kiraları/fiyatları, fatura bedelleri, çarşı-pazar alışverişlerinin pahalı olması, bir ulaşım aracı kullanmak durumunda kalmaları gibi gerekçelerle bu tür bir “ekonomik yük”ün karşılanmasının olanaksızlığı vurgulanmakta, “kentsel dönüşüm” daha iyi bir yaşam standardına sahip olmayı sağlayabilecek yegane fırsat olarak görülmekte ve mahallede kalmaya devam etmek Örnek mahallesinin “yerli” halkının önemli bir bölümü açısından bir “gönüllü mecburiyet” halini almaktadır.

Dolayısıyla; Örnek mahallesi "yerli"lerinin mahallelerinin genel durumu ve dönüşümüne ilişkin görüşleri, bu mahalledeki yaşam koşulları çerçevesinde biçimlenmekte; Suriyelilere yönelik ayrımlaşma ve dışlanma sürecinin temelleri de bu bağlamda atılmaktadır. Suriyelileri ve "yerli" halkı "yoğunlaşma" ve mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel olanaklara erişim ve etkileşim olanakları noktasında bir "daralma" durumuyla karşı karşıya getiren "kentsel gerilim" (Erder, 1997); "biz" ve "öteki" inşasını da aynı yapısal koşullar çerçevesinde yeniden üretmektedir.

Mekansal dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına ilişkin bulgulara bakıldığında; Örnek mahallesi "yerli" halkı ile Suriyelilerin etkileşiminde mekânsal olarak bir segregasyon durumuyla karşılaşılmamakla birlikte; farklı ekonomik ve sosyo-kültürel vurgularla eklemlenen bir mekânsal dışlanma durumuna ilişkin görüş ve ifadelerin öne çıktığı görülmektedir. White (1983) segregasyon kavramını farklı bölgelerde ve yerleşim birimlerinde gözle görülür bir mekânsal ayrımlaşmaya işaret eden "coğrafi segregasyon" ile kamusal ve ortak yaşam alanlarında ve rutin faaliyetlerde etkileşimi sınırlandırma durumu biçimindeki "sosyolojik segregasyon" olarak iki biçimde sınıflandırmaktadır. Örnek mahallesindeki "yerli"-Suriyeli etkileşimi açısından; net bir coğrafi segregasyon durumunun gözlemlenmediği; ancak zaman zaman "yerli" halk tarafından bu yönde bir çabanın söz konusu olduğu söylenebilir. Bununla birlikte; gündelik rutin etkileşimi sınırlandırma ve engelleme yönünde bir sosyolojik segregasyonun yapılan görüşmelerde öne çıkan ve mekânsal dışla(n)ma durumuyla eklemlenen bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcıların bir bölümü (dokuz kişi) ifadelerinde açıkça, Suriyelilerle mahallelerinde, apartmanlarında ve sürekli gidip geldikleri esnaf-pazar alıverişlerinde karşılaşmak istemediklerini, "kendi mahallelerinin yabancısı" haline geldikleri ve bu durumdan güvenlik, kiraların artması, ürünlerin pahalanması, bölgenin değerinin azalması ve kalabalık gibi White (1983:1009) ve Kintera ve Atkinson'un (2001:2) "neighborhood effects" araştırmalarında vurguladığı ve

dışlanmayı üreten yapısal ve "sosyal eşitsizlik" durumuna işaret eden gerekçelerin bir "rahatsızlık" sebebi olarak ifade edildiği görülmüştür. Buna karşın; aralarında bir esnaf ve bir yüksek lisans mezunu bulunan yalnızca dört erkek katılımcı tarafından Suriyelilerin Altındağ bölgesi ve Örnek mahallesindeki varlığı bir "saklı yer" ve "bilinçli bir tercih", bürokratik, hukuki ve yönetsel bir karar olarak değerlendirilmiş; bu bölge ve mahallenin zaten önceden mevcut olan yoksulluk, işsizlik, yoksunluk ve asayiş gibi "görünmez sorunlar"ına eklenen yeni görünmez sorunlar olarak ifade edilmiştir. Bu değerlendirmeler; Anthias'ın (2001:214) toplumsal bölünme, sosyal ayrımcılık ve eşitsizlik biçimlerinin ortaya çıkışını indirgenemez yapısal ve tarihsel koşullarla ilişkilendirdiği sermaye ve bürokrasi ilişkisinin bilinçli tercih ve politikalarla özdeşliğine işaret etmektedir. Ancak görüşmelere genel itibariyle öne çıkan mekânsal dışla(n)ma vurgusuna karşın; bu tür değerlendirmleri kapsayan oldukça sınırlı bir içer(il)me vurgusu ve eleştirel bir okuma ile karşılaşıldığı söylenebilir.

"Yerli" halkın büyük ölçüde oturdukları ve/veya ev sahibi oldukları apartmanlar itibariyle Suriyelilerle fiziksel/mekansal yakınlıkları bulunmaktadır. Alınan bilgiler doğrultusunda, katılımcılardan yaklaşık üçte birinin (sekiz kişi) tanesinin apartmanında en az bir Suriyeli hanenin yer aldığı, üç katılımcının apartmanında daha önceden en az bir Suriyeli dairenin bulunduğu; fakat kendi iradeleriyle veya apartman kararı sonucunda binadan çıkmaları veya çıkartılmaları nedeniyle şu an oturan bir Suriyelinin bulunmadığı gözlemlenmiştir. Mekansal segregasyon durumuna ilişkin çabanın en görünür olduğu ve sosyal dışlanma durumyla eklemlendiği nokta da bu bağlamda ortaya çıkmaktadır. Apartmanlarında bir Suriyeli'nin hiçbir koşul ve gerekçeyle bulunmasını ve oturmasını istemediklerini belirten on bir katılımcıdan yedi tanesinin apartmandan Suriyelilerin çıkartılması konusunda diğer ev sahipleri ile uzlaşmaya varmak ve ortak bir yazılı karar aldırmak konusunda mücadele verdiklerini veya bu yönde çeşitli emniyet güçleri veya belediye, kaymakamlık gibi birimlere verilmek üzere şikayet dilekçeleri hazırladıkları; yöneticileri

bulunan mahalle sakinlerinin de apartmanlarına Suriyelilerin giremeyeceğine dair yazılı ve ortak karar almaları ve ev sahipleri ile yaptıkları "işbirliği" ile Suriyelilerin bireysel olarak veya emlakçılar yoluyla apartmanlarındaki bir evi ev kiralama sürecini yasal olarak engelleme konusunda mücadele verdikleri gözlemlenmiş ve görüşmelerde de ifade edilmiştir. Bu bağlamda katılımcılar arasında özellikle "ev sahibi olma" gibi ekonomik bir belirleyen ve "apartmana sahip çıkma" gibi bir sosyo-kültürel tutumun birlikte öne çıktığı görülmektedir. Buna karşın; yalnızca bir görüşmeci apartmanında bulunan ve daha önceden komşusu olan Suriyelilerle görüştüklerini, karşısına taşınan yeni Suriyeli komşularıyla da hastalık ve/veya herhangi bir ihtiyaç durumunda gidip geldiklerini ve komşuluklarından memnun olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu bağlamda bir mekânsal içer(il)me durumu ile neredeyse hiç karşılaşılmamıştır.

Söz konusu ayrımlaşma talebi ve mekânsal dışla(n)ma pratiği; Türkiye'deki Suriyelilerin uluslararası anlaşmalar ve insan hakları temelinde tanımlanan mültecilik statüleri ile geçicilik-kalıcılık konusunda belirsizlik yaratan "misafirlik" söylemi ve "geçici koruma statüsü" arasındaki salınımla yakından ilişkilidir (Erdoğan, 2015; 2017). Yapılan görüşmelerde de katılımcılar büyük ölçüde Suriyelilerin Türkiye'de kalıcı oldukları görüşünü paylaşmakta ve bu durumun gerekçelerini "sosyal yardımlar" ile ilişkilendirmektedir. Bölge halkı özellikle bu yardımlar ile kendi ekonomik yaşam koşullarını kıyaslamakta, kendilerinin bu yardımları almada yaşadığı güçlüğü ifade etmekte ve bunun sonucunda da bulundukları apartman ve mahallede Suriyelilerle oturmaktan rahatsız olduklarını görüşmenin farklı aşamalarında sıklıkla ifade etmektedirler. Bu açıdan Suriyelilere yönelik yapılan yardımlar konusunda duyulan tepki, ekonomik ayrımlaşma ve dışlama durumu ile eklemlenerek, mekânsal dışlama durumunu da pekiştirmektedir.

Mekansal ayrımlaşma ve dışlanmanın görünür olduğu bir diğer bağlam, Suriyelilerin mahallelerinde sürdürdükleri yaşamın mekânsal boyutuna ilişkin olarak "yerli" halkın

görüşlerinde ortaya çıkmaktadır. Görüşmelerde farklı yaş, eğitim, meslek ve mahallede bulunma süresine sahip katılımcıların çoğunluğu (on sekiz katılımcı), Suriyelilerin kendilerini mahallenin "yerli" halkından hem mekânsal hem de sosyal ilişkiler konusunda "ayrıştırdıklarını", fiziksel olarak paylaşılan ortak mekanların Suriyeliler ve "yerli" halkın ilişki ve etkileşimi açısından sosyal mekanlar biçiminde ortaklaşmadığını, mahallenin "yerli" halkıyla yakın ve samimi olma konusunda herhangi bir çaba göstermediklerini ve bunun yerine kendi akraba ve yakınlarıyla birlikte oturarak, yakın daireler kiralayarak, onlarla komşuluk yaparak, onların esnaf olduğu dükkanlarda çalışarak ve onlardan alışveriş yaparak kendi içlerinde daha "dışa kapalı" olduklarını vurgulamıştır. Erbaş (2008) bir kimlik ve aidiyet tartışması çerçevesinde "kimlik açmazı" (identity dilemma) kavramı üzerinden tanımladığı, göç eden gruplara ilişkin "ortak paylaşma mekan ve mekanizmaları"nın oluşturulması durumunun, karmaşık etkileşim süreçlerini barındırdığını ve bu sürecin ekonomi, barınma ve etnisite gibi belirleyenler üzerinden analiz edilmesi gerekliliğini vurgulamıştır (Erbaş, 2008:3). Bu açıdan Suriyelilerin ortak paylaşma mekan ve mekanizma gereksinimleri, "yerli" halk açısından bir ayrımlaşma talebi olarak kavranmakta ve bir anlamda mekânsal segregasyonun ortaya çıkma koşullarını da hazırlamaktadır. Suriyelilerin hem mahallenin "yerli" halkı hem de farklı göç gruplarıyla karşı karşıya gelmeleri sonucunda; Örnek mahallesi civarındaki Ulubey, Siteler, Hüseyingazi gibi diğer mahalle ve bölgelere yerleşmeleri mekânsal yoğunlaşma ve ayrımlaşmanın bu mahalle ve yerleşim alanlarına yöneldiğini göstermektedir.

Mekansal dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasında öne çıkan bir diğer nokta, mahalle "yerli" halkının Suriyelilere ilişkin mekânsal yerleşim önerilerine ilişkindir. Söz konusu görüş ve önerilerin büyük ölçüde; akraba, komşu, arkadaş ve medya kaynakları aracılığıyla edinilen bilgiler ve gündelik deneyimlerle bütünleştirilen "kolektif bir kanaatler havuzu" çerçevesinde biçimlendiği görülmektedir. Bu bağlamda Suriyelilerin çadır kentlerde

yaşamaları farklı gelir eğitim, iş durumuna sahip; ancak en az yirmi yıldır bu mahallede bulunan ve kadınlardan oluşan sınırlı sayıdaki (üç katılımcı) tarafından önerilmektedir. Aralarında esnafların da bulunduğu ve erkek katılımcıların çoğunlukta olduğu (sekiz katılımcı) daha insani yaşam standartları sunan "ayrı bir bölge" görüşünü desteklemektedir. Özellikle daha üst yaş grubunda olan ve mahallede uzun süredir ikamet eden, çeşitli meslek ve eğitim derecelerine sahip kadınların çoğunlukta olduğu (altı katılımcı) ülkelerine geri dönmeleri görüşü de görüşmelerde öne çıkan bir çözüm önerisi olarak sunulmaktadır. Suriyelilerin mahallede ve bölgede kalmaya devam etmelerine dair içermeci görüşünü destekleyen erkeklerin çoğunlukta olduğu, farklı yaş, eğitim ve mesleklere sahip altı katılımcı ise; Türkiye'de kalıcı olan Suriyelilere ilişkin "gerçekçi" ve "kalıcı" önerilerin Türkiye'nin ekonomik ve sosyal ilişkilerine dahil olmaları konusunda "entegrasyon" politika ve uygulamalarıyla ilişkisine dikkat çekmektedir.

Ekonomi temelindeki dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına ilişkin bulgular; yerli halkın Suriyelilerin yerel emek piyasasına giriş süreci, çalışma ve iş sahibi olmaları, ekonomik durumları, sosyal yardım ve kamu hizmetlerine erişim konularındaki görüşleri çerçevesinde özetlenebilir. Bu bağlamda Suriyelilere yönelik dışla(n)manın en belirgin olarak ekonomik dışla(n)ma bçiminde öne çıktığı ve mekânsal, sosyo-kültürel dışlanma biçimleriyle iç içe geçtiği görülmektedir. Yapılan görüşmelerde birbirinden farklı yaş, meslek, eğitim durumu ve mahalle ikamet süresine sahip katılımcılar tarafından ekonomi konusunda benzer dışla(n)ma vurgularının paylaşılması ve en kısıtlı içer(il)me görüşlerinin bu başlıkta yer bulması da dikkat çekmektedir. Buna karşın hem Suriyelilerin hem de mahalledeki yerli halkın göreli yoksulluk, işsizlik, kamusal imkanlara erişim gibi konulardaki dezavantajlı yaşam koşulları enformal ekonomi, rant, ucuz emek döngüsünde yer alan birçok noktada benzerlik göstermektedir. Örnek mahallesinde büyük oranda sağlık ve eğitim alanındaki kamu kurumlarının bulunması ve sınırlı sayıdaki küçük ölçekli işletmenin yer alması nedeniyle hem Suriyeliler hem de "yerli" halk açısından

kısıtlı bir çalışma alanı bulunmaktadır. Bu bağlamda ucuz emek, yerel piyasanın yapısal kısıtları ve rekabet koşulları Suriyeliler ile "yerli" halkı emek piyasasına eklemlenme sürecinde karşı karşıya getirmektedir.

Yapılan görüşmeler doğrultusunda Örnek mahallesinde yaşayan Suriyelilerin yerel emek piyasasına dört temel biçimde dahil olabildikleri görülmüştür. Bunlardan ilki; herhangi bir yere bağlı olmaksızın gündelik, beden gücüne dayanan vasıfsız, kısa süreli ve yevmiyeli olarak yapılan işlerdir (taşımacılık, inşaat işçiliği vb.). Ancak söz konusu işler, sigortasız ve iş güvencesi bulunmayan işler olmaları itibariyle enformel piyasa ekonomisinin ağır kurallarının devrede olduğu Suriyeliler ve diğer göç grupları açısından en olumsuz koşullarda işlediği ve küresel koşullarla yakından ilişkilenen ve misafirlikten "ekonomik mülteciliğe" geçiş dönemine işaret eden (Rittersberger-Tılıç, 2015) "enformel sektör" ve "vasıfsız göçmen işgücü" (Toksöz vd, 2012) durumu ile karşılaşılmaktadır. İkinci olarak; Suriyelilerin mevcut çalışma izinlerine rağmen; mahalledeki bakkal, lokanta, market gibi yerel Türk işletmelerinde taşımacılık, komilik, servis işlerinde oldukça sınırlı bir çalışma pratiğinin söz konusu olduğu ve esnaflar tarafından iş özverisi, güven ilişkileri, dil konusu gibi gerekçelerle Türkmenler, Iraklılar ve Afganlardan sonra tercih edildikleri, bu bağlamda göç eden gruplar arasında da bir "emek hiyerarşisi"nin oluştuğu görülmüştür. Üçüncü yerel emek piyasasına dahil olma süreci, mahallede sahiplerinin Suriyeli olduğu işletmelerde çalışmak, dördüncüsü de bu tür işletmeler açarak işveren konumunda emek piyasasına dahil olmaktır. Son kategori Örnek mahallesinde araştırmanın yapıldığı dönemde sınırlı; fakat artma eğilimi gösterebilecek bir süreci ortaya koyması bakımından anlamlıdır.

Suriyelilerin emek piyasasına dahil olma süreci ve sosyal dışlanma ilişkisi ise görüşmelerde, daha öncesinde mahalle halkı tarafından yapılan kağıt toplayıcılığı, "amele pazarı işçiliği", taşımacılık gibi işlerin artık Suriyeliler tarafından yapıldığı, "Suriyelilerin sürekli olarak dilendikleri", Türklerden çok daha düşük ücretlerle çalışmaları nedeniyle

zaten mahallede sınırlı olan çalışma alanlarına daha kolay dahil olabildikleri, "her yere dükkan açtıkları" ve hem "yerli" esnafı hem de işçilerin "işlerinden çıkarılmalarına neden oldukları" ve Suriyelilerin mahallelerindeki işlerde çalışma ve işletme açma durumlarının "hoş karşılanmaması" gibi noktalara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, özellikle esnaflar dışındaki katılımcıların mahallede bir Suriyelinin iş bulması/işe alınması konusunda dışla(n)ma durumuna ilişkin ifadelerinin öne çıktığı görülmektedir. Esnafların bir bölümü Suriyelilerle etkileşimini kendi işletmelerine yönelik ekonomik kaygılardan kaynaklanan müşteri ilişkileri çerçevesinde biçimlendirdiğinden, koşullu bir içermeci tutuma sahiptir. Diğer yandan oldukça sınırlı olmakla birlikte; orta ve üst yaş grubundaki esnaf erkeklerden oluşan katılımcılar tarafından dikkat çekilen, mevcut ekonomik kriz ve işsizlik durumu gibi yapısal faktörler üzerinden doğrudan içermeci tutuma sahip değerlendirmelerle de karşılaşılmıştır. Bu durumun Suriyeliler ve "yerli" halk açısından emek piyasasına dahil olmayı kademeli olarak zorlaştırdığı vurgulanmaktadır. Dolayısıyla "yerli" halkın Suriyelilerle benzer bir emek sömürüsü karşısında birlikte dışlandıklarına dair içer(il)meyi vurgulayan eleştirel bir değerlendirme ile neredeyse hiç karşılaşılmamıştır.

Suriyelilerin çalışma ve işletme sahibi olmaları konusundaki görüşler de; emek piyasasına dahil olma sürecinde öne çıkan ekonomi temelli dışlanma durumuyla benzerlik göstermektedir. Yapılan görüşmelerde, "yerli" halkın büyük çoğunluğunun (on dokuz katılımcı) Suriyelilerin çalışmaları/iş sahibi konusundaki görüşlerini, mahallelerindeki yerel ölçekli enformel piyasada, vasıfsız işlerde düşük ücretli ve güvencesiz biçimde çalışmaları ve/veya işsiz kalmaları noktasında kendi koşullarıyla karşılaştıran ve Suriyelileri "sorumlu" tutan bir "kıyaslama" üzerinden ifade ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla "yerli" halkın Suriyelilerin mahallelerinde çalışmaları durumundan duydukları rahatsızlık ve endişenin temelde mahalle, bölge, kent ve Türkiye genelindeki yoksulluk ağları ve yapısal işsizlik durumu olarak öne çıkan, ekonomik

geçim standartlarının sağlanamaması ve sürdürülememesi konusunda duyulan tedirginlikten kaynaklanmakta ve dışlanma durumunun emek piyasası koşullarında göreli bir yoksulluğun rekabeti olarak görünür olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda yalnızca üç katılımcı tarafından ekonomik kriz nedeniyle işçiler açısından daralan piyasa ekonomisinin Suriyeliler ve "yerli" halk açısından benzer bir dezavantajlı durumu beraberinde getirdiğine dair içermeci bir görüş vurgulanmıştır. Ancak söz konusu dezavantajlı koşullar, bir işveren ile bir Türk işçiyi, bir işveren ile bir Suriyeli işçiyi, bir Türk ile bir Suriyeli işçiyi ve "yerli" halk ile bir Suriyeli işçiyi ekonomik ve sosyo-kültürel olarak farklı biçimlerde karşı karşıya getirmekte; söz konusu karşı karşıya gelme durumu da en temel yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasına ilişkin minimum asgari geçim standartlarına erişim konusunda sürecin farklı uçlarındaki tüm aktörler tarafından en temelinde bir "hayatta kalma mücadelesi" biçiminde görünür olmaktadır.

Mahallede işletme sahibi olan Suriyeliler konusunda ise Türk esnafların bürokratik eşitsizlik yaratan vergi mükellefiyeti, stopaj ve kredi koşulları açısından dezavantajlı konumda oldukları ve mahalledeki alım gücünün düşmesi, azalan Türk nüfusu ve halkın gelir düzeyindeki kısıtlara bağlı olarak yeterince iş yapamamaları nedeniyle kredi ve borç konularında ciddi ekonomik sorunlar yaşadıkları, Suriyeli işverenlerle rekabet edemedikleri ve işletmelerinin devamlılığı konusunda endişe taşıdıkları ve bu durumun "yerli" esnaf ile Suriyeli esnaflar arasında zaman zaman çeşitli gerginlik ve tartışmalara da neden olarak ekonomik dışlanmanın bürokratik ve yapısal koşullarla eklemlenen bir diğer boyutunu oluşturduğu görülmüştür.

Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımlar, ekonomik durumları ve gelir kaynakları konusu, yapılan görüşmelerde ekonomik dışlanma durumunun en net olarak gözlemlenebildiği odak nokta olarak ifade edilebilir. Bu bağlamda erkeklerin çoğunlukta olduğu ve esnafın bir bölümünün de paylaştığı üzere; "yerli" halk arasında Suriyelilerin asgari geçim standartlarının üzerinde bir hayat sürdürdükleri ve bu durumun çeşitli kamu

kurumları, özel sermayeli kuruluşlar, dernekler/vakıflar ve bireysel düzeyde yapılan ayni ve nakdi yardımlardan kaynaklandığı görüşü hakimdir. "Yerli" halk büyük ölçüde Suriyelilerin yararlandıkları sosyal yardımları "yanlış bir uygulama" olarak değerlendirmektedir. Söz konusu yardımların kendi vergilerinden karşılanmasını, adil olmadan dağıtılmasını, hor kullanılmasını ve bir "siyasi yatırım aracı" olarak görülmesini eleştirmektedir. Bu görüşe sahip katlımcıların arasında cinsiyet, yaş grubu, eğitim ve meslek durumuna ilişkin bir farklılık gözlenmemiş, sosyal yardımlara ilişkin "tepki" konusunda tüm bu nitelik farklılıklarına rağmen ortak bir dışlayıcı tutumun öne çıktığı görülmüştür. Buna ek olarak; katılımcıların Suriyelilerin alışveriş pratiklerini de gözlemledikleri; "kaliteli ve pahalı ürünleri satın alabildikleri", "çok alışveriş yaptıklarına" dair ifadelerle de karşılaşılması, bu anlamda sosyal yardım ve gelir kaynaklarına ilişkin değerlendirmelerin "yerli" halkın "yaşam koşulları"nın kesişimi noktasında bir dışlanma pratiğine dönüştüğünü göstermesi açısından anlamlıdır. Diğer yandan; sosyal yardımların kaynak, kapsam ve koşulları konusunda doğru ve net bilgilerin yerini, zaman zaman kısmi deneyim ve gözlemlere dayanan spekülatif söylemlerin de aldığı görülmektedir. Bu konuda sınırlı sayıdaki erkek esnafın sosyal yardımlar konusunu "sosyal demokrasi ve eşitlik" tartışması üzerinden ev hanımı ve orta-üst yaş grubundaki iki kadın katılımcının ise bu uygulamayı "dini-insani gereklilikler" bağlamında tanımladığı bir "içermeci" yaklaşımla destekledikleri de görülmüştür.

Suriyelilerin yararlandıkları sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetleri konularında "yerli" halkın görüşlerinin büyük ölçüde Türkiye'deki sağlık ve eğitim politika ve uygulamalarının işlerliğine yönelik mevcut sorunlara ilişkin eleştirileri çerçevesinde biçimlenmekte; bu yöndeki genel tepki, kamusal kaynak ve hizmetlere erişim konusundaki olanaksızlıklar ve sosyal eşitsizlikler temelinde ifade edilmektedir. "Yerli" halkın görüşleri; sağlık hakkının temel bir insan hakkı ve bir yaşamsal ihtiyaç olarak sunulmasının gerektiği; ancak Türkiye'de sağlık alanında hali hazırda hasta başına düşen

doktor sayısı, muayene-ilaç ücretleri gibi pek çok sorunun bulunduğu, Suriyelilerin bu sorunların sebebinden ziyade; artışını ve yaygınlaşmasını hızlandırmasına katkıda bulunduğu ancak konunun esas "sorunları" olmadıkları konusunda sosyal içermeyi öne çıkaran ve sağlık hizmet ve politikaları konusundaki muhataplara işaret eden bir yaklaşım sergilemiştir. Buna karşın özellikle ücretsiz ve sırasız muayene konusunda "ayrıcalık" gibi Suriyelilere yönelen ve tabakalaşan yapısal sorunların dışlayıcı, ayrımcı tutum ve eleştirilerle birleştiği çeşitli ifadelerle de karşılaşılmıştır. Suriyelilerin yararlandıkları eğitim hizmetleri konusunda "yerli" halkın görece daha sınırlı bir bilgiye sahip olduğu gözlemlenmiş; okuma-yazma ve dil kurslarına az sayıda Suriyeli tarafından devam edildiği belirtilmiştir. Bu bağlamda öne çıkan dışlanma vurguları, "Suriyelilerin eğitimi sevmedikleri", "kasıtlı olarak Türkçe öğrenmedikleri", "sınavsız üniversiteye girdikleri" gibi doğruluğu belirsiz bilgilerden oluşan ayrımcı bir söyleme işaret etmektedir. Mahalle sakinleri bu konuya ilişkin bilgilerini önemli ölçüde medya ve etkileşimde bulunulan ikincil kaynaklardan edinmektedir ve medya; kamuoyunun algılarına eklemlenen dışlayıcı ve ayrımcı söylemlerin inşa edilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla "yabancı düşmanlığını" (Crespo, 2003) da besleyen ve egemen aktörlerin politikalarına da eklemlenen bir "yeniden üretim döngüsü" (Efe, 2015) yaratmaktadır.

Sosyo-kültürel dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına ilişkin bulgular; "yerli" halk tarafından Suriyelilerin kültürel niteliklerinin nasıl tanımlandığı ve yorumlandığı, Suriyeli-Türk kültürünün benzerlik ve farklılıklarına ilişkin görüşleri ile düğün, misafirlik, yardımlaşma gibi geleneksel-gündelik kültürel norm ve etkileşimleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda yapılan görüşmelerde mahalle "yerli" halkının Suriyelilerin kültürel özellikleri, gelenekleri konusunda oldukça sınırlı bir bilgiye sahip oldukları ve bunun nedeninin Suriyelilerle sınırlı etkileşimde bulunulmasından kaynaklandığı görülmüştür. Bir diğer dikkat çeken nokta, katılımcıların yarısından fazlasının Suriyelilerin kültürel özelliklerini, fiziksel görünüşleri ve giyim kuşamlarına dair olumsuz betimlemelerle ve

ikincil kaynaklardan edinilen bilgilerle açıklamaya çalışmasıdır. Kültürel dışlanma bu bağlamda Goffman'ın (2014) işaret ettiği toplumsal etkileşimi sınırlandıran bir fiziksel damgalama durumuyla ilişkilenmekte ve Suriyelilerin kültürel özelliklerine ilişkin kalıp yargılar olarak işlev görmektedir. Görüşmelerde ayrıca iki katılımcı tarafından ifade edilen Suriyeliler ile Kürt vatandaşlar ve Çinçin, Yenidoğan bölgesinde yaşayan bireyler arasında bir benzerlik olduğu görüşünün de bir içer(il)me pratiği olarak yorumlanması mümkün görünmemektedir.

Suriyeli ve Türk kültürü arasındaki benzerlik ve farklılıklar konusunda ise "yerli" halkın "egemen kültür" normlarını tanımlayan, bu normları sınırlı bilgi ve deneyim ile sahip olunan bir "algılanan Suriyeli kültürü" ile karşılaştıran görüşlerinin "milli değerler", "dini değerler" ve "toplumsal değerler" olarak üç grupta ifade edilebilecek ve genel-geçer olarak ifade edilen bir takım "kültürel mitler"le de iç içe geçtiği görülmüştür.

Suriyeli-Türk kültürü arasındaki ilişki, "yerli" halk tarafından büyük ölçüde, gelişme/azgelişme, medeniyet, dini, milli ve ahlaki değerleri koruma/sürdürme konusunda "uyumsuzluk" temelindeki bir "farklılık" durumu üzerinden açıklanmaktadır. Kültürel dışla(n)ma da bu farklılıklar ve farklılaştırma yorumlarında görünür olmaktadır. Kişisel bakım, temizlik, "kaba konuşma", "çok sayıda çocuk sahibi olma", "evlerde kalabalık aileler olarak birlikte yaşama" çerçevesinde "yerli" halk tarafından ifade edilen görüşler, Suriyeli olma durumuna ilişkin bir kültürel özellik olarak tanımlanmakta ve etnisite temelinde de bir "Arap kültürü" nosyonuyla ilişkilendirilmekte ve Suriyelilere ilişkin dışlanmanın kültürel artalanını oluşturan "Arap nefreti"nin milliyetçi söylemler ve etnik kimlik (Ekinci, 2015: 50-51) siyasetini besleyecek şekilde Suriyelilere yönelen ekonomik dışlanmanın kaynağını da oluşturmaktadır. Rex'in sınıfsal sömürü, iktidara karşı konum ve damgalanan göçmen emeğini incelemek üzere yöneldiği, "üretilmiş" bir sosyal gerçeklik olarak ırk/etnisite ilişkileri ve ırksal/etnik bölünmenin kendisi de bu bağlamda anlam kazanmaktadır (Rex, 1970: 5-6). Yapılan görüşmeler sırasında

Suriyelilerin ülkelerindeki savaştan "kaçmaları" sıklıkla eleştirilmekte ve savaşmak bir "Türklük özelliği" olarak ifade edilmekte milli ve kültürel bir "değer" olarak öne çıkmaktadır.

Kültürel olarak kabul gören ve sürdürülen komşuluk, misafirlik, yardımlaşma gibi etkileşimsel normlar ve düğün gibi toplumsal geleneklere dahil edilme konusunda da Suriyelilere ilişkin "kültürel sınırlar"ın devrede olduğu görülmüştür. Hem hastane, okul cadde, park gibi kamusal alanlarda hem de gündelik rutine dair etkileşimsel ilişkilerin sürdürüldüğü Türk düğünleri, kahvehaneleri, misafirlik gibi ilişkisel ortak yaşam alanları ve pratiklerinde, Suriyelilerle bir arada bulunma konusunda "yerli" halkın "egemen kültür hiyerarşisi" söylemi çerçevesinde ve bu kültürel temas alanlarının sınırlandırılması bağlamında biçimlenmektedir. Buna karşın, ekonomik dışla(n)ma/içer(il)me tartışması ile karşılaştırıldığında içer(il)me vurgularının daha görünür olduğu ve erkek katılımcıların mahallelerindeki Suriyelilerle kahvehane gibi bir takım ortak mekanları ve çeşitli kültürel etkinlikleri paylaşma konusunda kadın katılımcılara göre daha içermeci bir yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Dil, söz konusu kültürel etkinliklere dahil olma ve ilişki geliştirme konusunda temel bir sorun olarak ifade edilmiştir. Yardımlaşma konusunda ise katılımcıların tamamı tarafından "bir insanlık görevi" ve bir kültürel özellik olarak herhangi bir ayrım gözetmeksizin Suriyelilere yardım etme konusunda katılımcıların neredeyse tamamı tarafından içermeci bir yaklaşım öne çıkmıştır.

Sonuç olarak; Altındağ Örnek mahallesi örneğinde, Suriyelilere ilişkin sosyal dışla(n)ma/içer(il)me tartışması, yerli halkın mahallelerine Suriyeliler gelmeden önceki mevcut işsizlik, yoksulluk, düşük gelir düzeyi, alt yapı sorunları, kentsel dönüşüm, çöküntü alan, uyuşturucu ve hırsızlık gibi yoksunluk gibi tabakalı sorunlarla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda Örnek mahallesine Suriyelilerin gelişi, söz konusu kronik sorunları pekiştiren ve Suriyelilerin 'hedef gösterilmesi' ile sonuçlanan mekânsal,

ekonomi temelli ve sosyo-kültürel bir dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına işaret etmektedir.

Sosyal yardımlar, kamu hizmetlerine erişim ve emek piyasasına dahil olma konusunda "yerli" halkın sınıfsal konumları ve sosyal eşitsizliklere dayanan "yaşam koşulları" ile kesişen bir bağlamda temel olarak; Suriyelilere yönelen ekonomi temelli bir dışlanmanın öne çıktığı görülmektedir. Yerli halk, yapısal koşullara eklemlenen gündelik yaşam koşullarının Suriyelilerle/onların yaşam koşullarıyla karşı karşıya geldiği ve çatışmak durumunda kaldığı noktada baskıcı/dışlayıcı bir tepki göstermektedir. Bu da özellikle piyasa koşulları ile kamusal yardım ve hizmet mekanizmalarından yararlanma konusunda –yani ekonomi temelinde- yerli halkın Suriyeli mültecileri hedef gösteren dışla(n)ma durumunu pekiştirmektedir. Bununla birlikte, mekansal ve kültürel dışlanma ve ayrımlaşma biçimleri de ekonomik dışlanma ile iç içe geçen eklektik bir ayrımlaşma, dışlanma ve damgalanma pratiğini yeniden üretmektedir. Bu açıdan "yerli"-Suriyeli etkileşiminde mekânsal bir ayrımlaşma söz konusu olmadığında dahi devrede olan mekânsal, ekonomik ve sosyo-kültürel dışla(n)ma veya "sınırlı" bir içer(il)me durumu; gündelik ilişkilerden, küresel-yapısal koşullara uzanan baskıcı daralmanın sonucu ve üzerinde düşünülmesi gereken bir zorunlu mücadele stratejisi olarak işlev görmektedir.

Diğer yandan, alan araştırması bulgularında Suriyeli mültecilere yönelik olarak öne çıkan ekonomi temelli dışlanma; rekabetin bulunduğu yerel ekonomi piyasa ve faaliyetleri ile kentsel dönüşüm sürecinin beraberinde getirdiği rant ilişkilerinin yoğunlaştığı alanlarda artmaktadır. Bu durum yerli esnaf-Suriyeli etkileşimindeki müşteri ilişkileri, konut kiraları/fiyatlarındaki artış, sosyal yardımlar ve işletme açma gibi yerli halk ve Suriyelilerin ortaklaşan çıkarları konusundaki "yerel ekonomik işbirliği" pratiklerinde görünür olmaktadır. Bu anlamda yerli-Suriyeli etkileşimindeki dışlanma durumu kadar içer(il)menin de çoğu zaman, özellikle ekonomik ilişkiler temelindeki rekabete karşı işbirliği, Suriyelilere sağlanan kredi, işletme açma koşulları, sosyal yardım gibi konularda

sağlanan desteklerden yararlanma ve konut piyasası ve kiraları açısından kar ve rant elde etme durumuyla yakından ilişkilenen "koşullu bir içerilme" olduğu söylenebilir. Bu durum, alan araştırması bulgularında da görünür olan bir göreli yoksulluk ve yoksunluk durumuna işaret etmektedir.

Bu çalışma, Örnek mahallesi "yerli"lerinin görüş ve deneyimlerine dayanan bir bakış açısını yansıtmakta; dolayısıyla Suriyelilerin görüş ve düşüncelerine doğrudan yer verilmemekte; bu görüşleri ortaya koyan diğer araştırma bulgularından yararlanılmaktadır. Dolayısıyla "yerli" halk ve Suriyelilerin görüşlerinin bir arada sunulduğu karşılaştırmalı bir araştırma olmaması itibariyle belirli sınırlıklar taşımaktadır. Buna ek olarak çalışma, Örnek mahallesi örneği ve "yerli" halkı ile alan araştırmasının yapıldığı 2019 Ocak-Mart dönemindeki bulgu ve gözlemlerle sınırlı tutulduğundan herhangi bir genelleme amacı taşımamakta; yerinden edilen Suriyeliler ve "yerli" halk etkileşiminde zamansal, mekânsal ve katılımcı değerlendirmeleri kapsamındaki söz konusu sınırlılıklar çerçevesinde sosyal dışla(n)ma/içer(il)me kavramı odağında bir tartışma yürütülmektedir. Bu tartışmadan elde edilen çıkarımlar; Suriyeli mültecilere ilişkin dışla(n)ma/içer(il)me ve ayrımcılık tartışmalarını birey-kimlik düzeyinde yürüten değerlendirmelerin, göç ve küreselleşme bağlamında mekan-ekonomi ve kültür ile iç içe geçen yapısal koşullarını, toplumsal gerçeklik bakışıyla ele alan bütünlüklü açıklamalarla genişletilmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu açıdan, yerli halkın görüş ve değerlendirmelerinin kaynağındaki sorunlara işaret edilmesi, aynı zamanda Suriyeli mültecilerin karşılaştıkları sorunların kaynaklarının ortaya konması/çözümlenmesi açısından da kurucu bir anlama sahiptir. Dolayısıyla, konuya ilişkin olası ve gelecekteki çalışmaların, yerli halk ve Suriyeli etkileşiminde bu etkileşimin tarafları üzerinden süregiden bir tartışma yerine, alternatif olarak; tarafların karşı karşıya kaldıkları ortak yapısal koşul ve sorunlar üzerinden ele alınan bir dışla(n)ma/içer(il)me tartışmasına odaklanan bir yaklaşıma sahip olması önem taşımaktadır.

ÖZET

"YERLİ"LERİN GÖZÜYLE SURİYELİ MÜLTECİLER: ANKARA ÖRNEK MAHALLESİ

BAL KIZILHAN, Sevil
Yüksek Lisans, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ
Temmuz 2019, 229 sayfa.

Bu tez çalışmasında Türkiye'deki Suriyelilerin karşı karşıya oldukları "dışla(n)ma/içer(il)me sürecinin hangi bağlam ve koşullarla biçimlendiği ve hangi biçimlerde yeniden üretildiği ele alınmıştır. Bu bağlamda; mekânsal, ekonomik, ve sosyo-kültürel alandaki gündelik ilişkilerden, ulusal-uluslararası politikalara uzanan bir düzlemde dışlanma tartışması, "yerliler" ve Suriyelilerin yaşam şartları, sosyal haklara ve kamu hizmetlerine erişim, emek süreçleri, gündelik ve sosyo kültürel etkileşimlerinin küresel ve yapısal koşullarla hangi noktalarda kesiştiği tarihsel bir perspektifle irdelenmiştir. Saha araştırması, Ankara'da Suriyeli mülteci nüfusunun en fazla olduğu Altındağ ilçesindeki Örnek Mahallesi'nde gerçekleştirilmiştir. Çalışmada bu mahallenin seçilmesinin nedeni ise, yerli halk ve Suriyelilerin mekânsal olarak bir arada bulunmalarıdır. Saha araştırmasında burada ikamet eden "yerli" halkın Suriyeli mültecilere bakış açıları ve bu kişilerle olan deneyimleri bir dışlanma tartışması çerçevesinde ele alınmıştır. Bu amaçla yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın sonuçları, sosyal yardımlar, kamu hizmetlerine erişim ve emek piyasasına dahil olma konusunda Suriyelilere yönelen ekonomi temelli bir dışlanmanın öne çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte, mekansal ve kültürel dışlanma ve ayrımlaşma biçimlerinin de ekonomik dışlanma ile iç içe geçen eklektik bir ayrımlaşma, dışlanma ve damgalanma pratiğini yeniden ürettiği görülmektedir. Son olarak, "yerli"-Suriyeli etkileşiminde dışlanmanın, gündelik ilişkilerden, küresel-yapısal koşullara uzanan baskıcı daralmanın bir tezahürü olarak kendini gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Suriyeli mülteciler, sosyal dışlanma, segregasyon, damga, göç.

SUMMARY

SYRIAN REFUGEES FROM THE PERCEPTION OF 'LOCALS': ANKARA ORNEK NEIGHBORHOOD

BAL KIZILHAN, Sevil
M. Sc., Ankara University Institute of Social Sciences
Department of Sociology
Supervisor: Prof. Dr. Hayriye ERBAŞ
July 2019, 229 pages.

In this study, the context and conditions that shape and reshape "exclusion / inclusion process", which the Syrians in Turkey have been exposed, were examined. In order to do this, the discussion of exclusion in a plane extending from everyday relations in the spatial, economic, and socio-cultural spheres to national-international policies, the living conditions of the locals and Syrians, their access to social rights and public services, their labor processes and how all these intersected with global and structural conditions was discussed from a historical perspective. The field research was conducted in Ornek District which is a residential area in Ankara Altindag. The reason for the selection of this region in the study is because Altindag is one of the regions with the highest proportion of Syrian refugee population in Ankara and both locals and Syrians spatially coexist in Ornek district. In the field study, it was tried to understand the perspectives of the people residing in the neighbourhood and their experiences with the Syrian refugees. To this end semi-structured interviews were conducted. The results of the study show that there is an economic-based exclusion directed towards Syrians in terms of access to social assistance, access to public services and labor market. Also, it was found that a spatial and cultural exclusion and differentiation, which was intertwine with economic exclusion, appear to reproduce the practice of separation, stigma and stigmatization. Finally, it has been concluded that the exclusion in local people-Syrian interaction shows itself as a manifestation of the repressive contraction which were happened parallel to the structural-global conditions.

Keywords: Syrian refugees, social exclusion, segregation, stigma, migration.

KAYNAKÇA

Abadan Unat, N., (2002), Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulusötesi Yurttaşlığa, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Abay, A. R., (2004), Kent Yoksulluğu ve Sivil Dayanışma. 4. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri. (ed.). B, Şen. Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Adaman, F., Keyder, Ç., (2006), Türkiye'de büyük kentlerin Gecekondu ve Çöküntü Mahallelerinde Yaşanan Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma. Avrupa Komisyonu Sosyal Dışlanma ile Mücadele Mahalli Topluluk Eylem Programı 2002-2006. http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/2006/study_turkey_tr.pdf (Erişim Tarihi: 5.11.2018).

Aksaz, E., (2007), Bir Paris Banliyö Mahallesindeki Türk Göçmen Kadınlarının Gündelik Yaşamı, (içinde). Kökler ve Yollar: Türkiye'de Göç Süreçleri. 1. Baskı. (der.). A, Kaya, B. Şahin. 359-400. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Altıntaş, H., (2003), "Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri", *Akdeniz İİBF Dergisi*. 5:1-31.

Anas, A., (2004), "Ethnic Segregation and Ghettos". (içinde). A Companion to Urban Economics. An Undergraduate Reader. (der.) R. Arnott, D. McMillen 1-23.

Ankara Kalkınma Ajansı., (2017), "İstatistiklerle Ankara" Çalışma Raporu. İstatistiklerle-Ankara-2017.pdf (Erişim Tarihi: 12.2.2019)

Anthias, F., (2002), "'Where Do I Belong?': Narrating Identity and Translocational Positionality, *Ethnicities*, 2(4), 491–515. http://dx.doi.org/10.1177/1468796802002004 0301 (Erişim tarihi: 12.8.2018).

Anthias, F., (2001), "The Material and the Symbolic in Theorising Social Stratification", *British Journal of Sociology*, 52(3), 367–390.

Anthias, F., (2016), "Interconnecting Boundaries of Identity and Belonging and Hierarchy Making within Transnational Mobility Studies: Framing Inequalities", *Current Sociology*. 64(2): 172-190.

Arango, J., (2000), "Explaining Migration: A Critical View". *International Social Science Journal*, 52(165):283-296. https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111 /1468-2451.00259 (Erişim tarihi: 27.9.2018).

Balkan, B., ve diğerleri., (2018), Immigration Housing Rents and Residental Segregation: Evidence from Syrian Refugees in Turkey. IZA Institute of Labor Economics Discussion Paper Series. No: 11611.

Bakioğlu, A., Artar, F., İzmir, H., (2018), Ankara'daki Suriyelilerin Mültecilik Deneyimleri: Göç Gündelik Yaşam, Geçim Deneyimleri ve Sosyal Dışlanma. Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını. No:25.

Barın, H., (2015), "Türkiye'deki Suriyeli Kadınların toplumsal Bağlamda yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Göç Araştırmaları Dergisi* 1(2):10-56.

Bartram, D., Poros, M. V., Monforte, P., (2014), Key Concepts in Migration. Sage.

Bauer, T., Zimmermann, K. F., (1999), "Assessment of Possible Migration Pressure and Its Labor Market Impact Following EU Enlargement to Central and Eastern Europe", A Study for the Department of Education and Employment, *UK. IZA Research Report*, N.3, July.

Bektaş, Y., (2014), "Mekansal Ayrışmanın Değişen Niteliği". III. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiri Kitabı-IV. 15-18 Mayıs 2014. Sakarya.

Beter, Ö., (2006), Sınırlar Ötesi Umutlar Mülteci Çocuklar, Ankara: SABEV.

Bijak, J., (2006), "Forecasting International Migration: Selected Theories, Models and Methods", Central European Forum for Migration Research Working Paper 4. https://pdfs.semanticscholar.org/c67f/39cc621207bf34c63f371108a6021102744f.pdf (Erişim Tarihi: 20.10.2018).

Biner, Ö., Soykan, C., (2016), Suriyeli Mültecilerin Perspektifinden Türkiye'de Yaşam, Çeşitlilik ve Stratejik Davalama Ağı Projesi. http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/10/SURIYELI-MULTECILERIN-PERSPEKTIFINDEN-TURKIYE-DE-YASAM.pdf (Erişim Tarihi: 18.4.2018).

BMMYK., (1998), Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller, BMMYK.

Boratav, K., (2000), Emperyalizm mi? Küreselleşme mi? Küreselleşme Emperyalizm Yerelcilik İşçi Sınıfı, (der.). Ahmet Tonak. 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
Borjas, G. J., (2010) Labor Economics, (5. Edition), New York: McGraw-Hill International.

Borjas, G. J., (1998),"To Ghetto or Not to Ghetto: Ethnicity and Residental Segregation". *Journal of Urban Economics.* 44:228-253. https://sites.hks.harvard.edu/fs/gborjas/publications/journal/JUE1998.pdf (Erişim Tarihi: 15.11.2018).

Boyd, M., (1989), "Family and Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas", *The International Migration Review*. 23 (3): 638-670.

Bozbeyoğlu, E., (2015), "Mülteciler ve İnsan Hakları", *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi.* 2(1):60-80.

Boztepe, V., (2017), "Televizyon Haberlerinde Suriyeli Mültecilerin Temsili", *İLEF Dergisi*. 4(1):91-122.

Böhning, W. R., (1972), The Migration of Workers in the UK and the European Community, Oxford: Oxford University Press.

Bruce, L., Phelan, G., Jo, C., (2001), "Conceptualizing Stigma". *Annual Review of Sociology*. 27:363–385. file:///C:/Users/ilet-user/Downloads/link%20%20Phelan%202001.pdf (Erişim Tarihi: 3.11.2018).

Buck, N., (2001), "Identifying Neighbourhood Effects on Social Exclusion". Urban Studies. 38(12): 2251-2275. https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1080/00420980120087153 (Erişim Tarihi: 1.2.2019).

Budak, P., Demir, M. S., Tan, M., Sarı, M., (2017), "Yerel Halkın Algısında Suriyeli Sığınmacılar ve Toplumsal Etkileri: Elazığ İli Örneği". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(62): 543-564.

Budyta-Budzyńska, M., (2011), "Adaptation, Integration, Assimilation: An Attempt at a Theoretical Approach". Warsaw: Collegium Civitas. http://www.migracje.civitas.edu.pl/migracje/images/pdf_eng/chapter%203.pdf (Erişim Tarihi: 5.12.2018).

Buğra, A., Keyder, Ç., (2003), Yeni Yoksulluk ve Türkiye'nin Değişen Refah Rejimi. BM Kalkınma Programı Proje Raporu. Ankara.

Burgess, E., (1928), "Residential Segregation in American Cities", *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 140(1): 105-115.

Brettell, C. B., Hollifield, J. F., (2000), Migration Theory: Talking Across Disciplines, (ed.) New York: Routledge.

Canatan, K., (2011), "Hollanda'da Etnik İlişkiler Gettolaşma ve Paralel Toplum Tartışmaları". *Sosyo-ekonomi* özel sayı. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/197698 (Erişim Tarihi: 17.6.2018).

Card, D., Rothstein, J., (2007), "Racial Segregation and the Black-White Test Score Gap", *Journal of Public Economics*. 91(11/12): 2158-2184. https://ac.els-cdn.com/S0047272707000503/1-s2.0-S0047272707000503-main.pdf?_tid=ae1ed62c-859b-4710-897aa10e958eb4bf&acdnat=1550564163_e95a3f3dcbba793dd7af2b566d84027b (Erişim Tarihi: 19.9.2018).

Castells, M., (1977), The Urban Question, (çev.). A. Sheridan, London: Edward Arnold.

Castells, M., (1989), The Informational City-Information Technology, Economic Restructuring and the Urban-regional Process. Oxford: Blackwell.

Castells, M., (1997), Kent, Sınıf, İktidar, (çev.). A. Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Castles, S., Miller, M. J., (2003), The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, 3rd Edition. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

Castles, S., De Haas, H., Miller, M. J., (2014), The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World, 5th Edition. Basingstoke: Palgrave-Macmillan.

Castles, S., Miller, M. J., (2008), Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. Çev. İ. Akbulut, B. Bal. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Chirot, D., Hall, T. D., (1982), "World-system Theory". *Annual Review Sociology*. 8:81-106. https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.so.08.080182.000501 (Erişim Tarihi: 9.7.2018).

Chricton, J., Haider, H., Chowns, E., Browne, E., (2015), Human Rights: Topic Guide. Birmingham. GSDRC, University of Birmingham. https://gsdrc.org/topic-guides/social-exclusion/causes/exclusion-based-on-migration/ (Erişim Tarihi:19.9.2018).

Clark, W.A.V., (1986), "Residental Segregation in American Cities: A Review and Interpretation", *Population Research and Policy Review.* 5(2): 95-127. https://link.springer.com/article/10.1007/BF00137176 (Erişim Tarihi: 9.10.2018).

Clark, W. A. V., Fossett, M., (2008), "Understanding the Social Context of the Schelling Segregation Model", *PNAS,* 105(11):4109-4114. https://www.researchgate.net /public ation/5516960_Understanding_the_Social_Context_of_the_Schelling_Segregation_Mo del (Erişim Tarihi: 12.12.2018).

Cooper, W., (1983), Liberty and Slavery: Southern Politics to 1860. New York: A. A. Knopf.

Crespo, R., Lopez, L., Vitiello, M., (2003), "The Social Exclusion of Immigrants: Theoretical and Methodological Premise", (içinde). The Causes and Dynamics of Social Exclusion Among Immigrants ın Europe: Analysis of Three Cases-Denmark, Italy and Spain.19-40. http://www.puntosud.org/wp-content/uploads/2016/02/social_exclusion. pdf (Erişim Tarhi: 19.8.2018).

Crisp, J., (1999), "Policy Challenges of the New Diasporas: Migrant Networks and Their Impact on Asylum Flows and Regimes". New Issues in Refugee Research. Working Paper No.7 UNHCR https://www.unhcr.org/research/working/3ae6a0c6c/policy-challenges-new-diasporas-migrant-networks-impact-asylum-flows-regimes.html (Erişim Tarihi: 4.4.2018).

Cüce, S., (2018), "Suriyeli Sığınmacıların Gözünden Türkiye'de Yaşam: Ankara Örneği", *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*. 2(2): 228-245. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/625451 (Erişim Tarihi: 30.6.2018).

Çakıcı, A., Yılmaz, Ş., Çakıcı, A. C., (2016), "Mülteci Esnaf Sorunları: Mersin'deki Suriyeli Esnaflar Üzerine Bir Araştırma", *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi.*833-840. http://acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/20.500.11776/1865/283-733-1-PB.pdf?sequence=1 (Erişim Tarihi: 5.8.2018).

Çağlayan, S., (2006), "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Güz, 17: 67-91.

Çelebi, Ö., Özçürümez, S., Türkay, Ş., (2011), İltica Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayını. Ankara: Anıl Matbaacılık.

Çetin, İ., (2017), "Suriyeli Mültecilerin İşgücüne Katılımları ve Entegrasyon: Adana-Mersin Örneği", *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi.* 15(4): 1001-1016. https://dergipark.org.tr/download/article-file/231701 (Erişim Tarihi: 10.12.2018).

Çobaner, A. A., (2015), "Çocuk Hakları Bağlamında Suriyeli Mülteci Çocukların Haberlerde Temsili", *Marmara İletişim Dergisi.* 24: 27-54.

Çorabatır, M., (2017), Uluslararası Mülteci Hukuku Çerçevesinde Türkiye'de Sığınma Politikaları. Küreselleşme Çağında Göç Uluslararası Paneli. 8 Kasım 2017. Başkent Üniversitesi. Ankara.

David, B., (1997), "Social Exclusion and Capitalism: The Reserve Army Across Time and Space". *Critical Social Policy*. 17(50): 27-51.

Darden, J., Malega, R., Stallings, R., (2019). "Social and Economic Consequences of Black Residental Segregation by Neighbourhood Socioeconomic Characteristics: The case of Metropolitan Detroit". *Urban Studies*. 56(1):115–130 https://journals.sagepub .com/doi/pdf/10.1177/0042098018779493 (Erişim Tarihi: 5.1.2019).

De Bruijn, B. J., (1999), *Foundations of Demographic Theory*, Graduate School of Research in Demography, Thela Thesis, Amsterdam: Netherlands p.298 https://www.rug.nl/research/portal/files/14526240/thesis.pdf (Erişim Tarihi: 9.5.2018).

Değirmenci, G., (2011), Avrupa Birliği Göç Politikası Kapsamında Fransa'nın Göç Politikası, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dinçer, O. B., ve diğerleri., (2013), Suriyeli Mülteciler ve Türkiye: Sonu Gelmeyen Misafirlik 2013. Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu&Brookings Enstitüsü.

Doğanay, Ü., Çoban Keneş, H., (2016), "Yazılı Basında Suriyeli 'Mülteciler': Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası". *Mülkiye Dergisi*. 40 (1): 143-184.

Dural, H. C., Çağatay, S., (2016), "Sosyo-Ekonomik Faktörlerin İl Bazında Göç Etkisinin Mekansal Analizi", *Türkiye Ekonomi Kurumu 5. Uluslararası Ekonomi Konferansı Bildirileri*. (Ed). M. A. Attar ve H. Karamelikli. 1409-1430.

Efe, İ., (2015), Türk Basınında Suriyeli Sığınmacılar. SETA Raporu. http://file.setav.org/Files/Pdf/20151225180911_turk-basininda-suriyeli-siginmacilar-pdf.pdf (Erişim Tarihi 4.12.2018).

Ekici, S., Tuncel, G., (2015), "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum*, 5(9): 9-22. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/307113 (Erişim Tarihi 12.5.2018).

Ekinci, Y., (2015), " 'Misafirlik Dediğin Üç Gün Olur': Suriyeli Sığınmacılar ve Sosyal Dışlanma". *Birikim Dergisi*. 311: 48-54.

Ensaroğlu, Y., ve diğerleri., (2014). 2013'te Hukuk ve İnsan Hakları Sayı 80. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı: İstanbul. https://books.google.com.tr/ books?id=ITrXAgAAQBAJ&pg=PA22&lpg=PA22&dq=coğrafi+çekinceyi+kaldırmay an+ülkeler&source=bl&ots=ZJkAsmX4t4&sig=ACfU3U0KCrhRxSvVsqUctZCVovuT tN96nQ&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwiLmc7T7pngAhXIioKHRHbD7sQ6AEwAXoE CAgQAQ#v=onepage&q=coğrafi%20çekinceyi %20kaldırmayan%20ülkeler&f=false (Erişim Tarihi: 4.2.2019).

Erbaş, H., (2000), "Küçük Sevimli Dünya: Küreselleşme ve Bazı Yanılgılar", *Doğu-Batı Düşünce Dergisi.* 10: 139-151.

Erbaş, H., (2002), "Küresel Kriz ve Marjinalleşme Sürecinde Göç ve Göçmenler, *Doğu-Batı Düşünce Dergisi.* 18: 173-191.

Erbaş, H., (2008), "Identity Dilemma: Gender and a Sense of Belonging or of Alienization", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi.* 48(1): 1-26.

Erbaş, H., Soydemir, P. Ü., (2011). "Sermaye Hareketleri ve "Küresel Kent" Olma Yolunda İstanbul-lar" (içinde). Bilsay Kuruç'a Armağan, (der.) Serdar Şahinkaya ve N. İlter Ertuğrul. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları. 635-677. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.

Erbaş, H., (2018), "Göçmen Krizi mi? Krizlerin Göçmenleri mi?: Göçler çağında Göçmenlik Halleri, Çelişkiler ve Sorunlar", (içinde). Bugünkü Küreselleşmeyi Anlamak, (der.) Serap Durusoy ve Işıl Şirin Selçuk, 123-165. Ankara: İmaj Yayınevi.

Erbaş, H., (2019), "Suçlular/Nedenler, Mağdurlar ve Biz: Göç ve Göçmenliğe Tarihsel ve Bütüncül Bir Bakış", (içinde). Gidişlerden Kaçışlara: Göç ve Göçmenlik. Ankara: Phoenix Yayınevi.

Erbaş, H., (2019), Çalışma Yaşamında Ayrımcılık. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Çalışma Yaşamında Ayrımcılıkla Mücadele Uluslararası Konferansı. 17 Nisan 2019. Barolar Birliği. Ankara.

Erdoğan, M. M., Kaya, A., (2015), Türkiye'nin Göç Tarihi: 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler, (der.) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, M. M., (2015), Türkiye'deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum Araştırması. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Yayınları.

Erdoğan, M. M., (2018), Suriyeliler Barometresi-2017: Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamanın Çerçevesi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Erdem, T., (2011), "Altındağ'ın Sosyo-Kültürel Dokusu" Ankara Kalkınma Ajansı Araştırma Projesi Proje No: TR51-10-DFD-0061.

Erder, S., (1996), İstanbul'a Bir Kent Kondu: Ümraniye. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erder, S., (1997), Kentsel Gerilim. Ankara: UM:AG Araştırmacı Gazetecilik Vakfı Yayınları.

Erder, S., (2000), "Uluslararası Göçte Yeni Eğilimler: Türkiye Göç Alan Bir Ülke mi?". (içinde). Mübeccel Kıray için Yazılar. (der.). F. Atacan, M. Türkay, F. Ercan, H. Kurtuluş s.235-260. İstanbul: Bağlam Yayınları.

Eren, V., Aydın, A., (2016), "Türkiye'deki Kentleşme Sürecinde Yeni Bir Durum: Suriyeli Kentliler", *Çukurova Araştırmaları Dergisi*. 2(1): 31-38.

Ertuğrul, G., (2017), "Beyazlık ve Göç", *Mülkiye Dergisi*. 41(2): 71:98.

Essed, P., (1991), Understanding Everyday Racism: An Interdiciplinary Theory. Sage Series on Race and Ethnic Relations Vol.2. Sage Publications.

Faist, T., (2000), The Volumes and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces, Oxford: Oxford University Press.

Faist, T., (2003), Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar, İstanbul: Bağlam.

Farley, R., ve diğerleri., (1993), "Continued Racial Residental Segregation in Detroit: 'Chocolate City, Vanilla Suburbs' Revisited". *Journal of Housing Research.* 4(1): 1-38.

Farley, J. E., (1993), "Racial Housing Segregation in St. Louis, 1980-1990: Comparing Block and Census Tract Levels. *Journal of Urban Affairs.* 15:515-528.

Fawcett, J.T., (1989), "Networks, Linkages, and Migration Systems", *International Migration Review*, 23: 671- 680.

Friedman, J., (2003), "Globalization, Dis-integration, Reorganization: The Transformation of Violence. (içinde). J. Friedman (der.). Globalization The State and Violence. Maryland: Altamira Press.

Gaston, N., Khalid, A. M., (2010), Globalization and Economic Integration: Winners and Losers in Asia-Pacific (ed). United Kingdom: Edward Elgar Publishing. https://books.google.com.tr/books?id=R7qlWWvliR4C&pg=PR5&hl=tr&source=gbs_selected_pages&cad=2#v=onepage&q&f=false (Erişim Tarihi: 21.7.2018)

Giddens, A., (2000), Sosyoloji (Çev. H. Özel ve C. Güzel), Ankara: Ayraç Yayınları.

Gills, B. K., Frank, A. G., (2003), "Dünya Sisteminde Çevrimler, Krizler ve Hegemonik Değişiklikler: M.Ö.1700-M.S.1700", (içinde). Dünya Sistemi, (der.). G. B. Frank, B. Gills. Ankara: İmge.

Goffman, E., [1963] (2014). Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar. Heretik: Ankara.

Gordon, I., (1992), "Modelling Approaches to Migration and Labour Market", içinde *Migration Processes and Patterns***.** (der.) T. Champion, T. Fielding. London: Belhaven Press.

Gottdiener, M., Hutchison, R., (1994), The New Urban Sociology. New York, NY: McGraw-Hill.

Göç ve Uyum Raporu (2018), TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu 26. Dönem 3. Yasama Yılı. Mart 2018 https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 18.4.2018).

Göç Platformu (2011), "Zorla Yerinden Edilenler İçin Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Raporu", http://www.gocder.com/sites/default/files/projephoto/goc_rapor_20_haziran_2011. pdf

Göktuna Yaylacı, F., (2017), "Eskişehir Yerel Basınında 'Mülteciler' ve 'Suriyeliler', *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*. 20(1): 1-40.

Göker, G., Keskin, S., (2015), "Haber Medyası ve Mülteciler: Suriyeli Mültecilerin Türk Yazılı basınındaki Temsili". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*. 41: 229-256.

Göregenli, M., Karakuş, P., (2014), "Göç Araştırmalarında Mekan Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme", *Türk Psikoloji Yazıları.* 17(34):101-115.

Guilomoto, C. Z., Sandron, F., (2001), "The Internal Dynamics of Migration Networks in Developing Countries", *Population: An English Selection*, 13(2): 135-164.

Gurak, D.T., Caces, F., (1992), Migration Networks and the Shaping of Migration Systems. (içinde) International Migration Systems: A Global Approach. 150-176. (der.) M. M. Kritz, L.L.Lim and H. Oxford: Clarendon Press. https://www.researchgate.net/profile/Douglas_Gurak/publication/200820361_Migration_networks_and_the_shaping_of_migration_systems/links/57645efb08ae1658e2ee1274/Migration-networks-and-the-shaping-of-migration-systems.pdf?origin=publication_detail (Erişim Tarihi: 12.6.2018).

Güçer, M., Karaca, S., Dinçer, O. B. (2013), "Sınırlar Arasında Yaşam Savaşı: Suriyeli Mülteciler Alan Araştırması". USAK Raporları No:13-04.

Hagen-Zanker, J. (2008) Why Do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature, MPRA Working Paper, No.28197. https://mpra.ub.uni-muenchen.de/28197/1/2008WP002 (Erişim Tarihi: 23.7. 2018).

Hamnett, C., (1994), "Social Polarization Economic Restructing and Welfare State Regimes", *Urban Studies.* 33(8): 1047-1050.

Harunoğulları, M., (2016), Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği. Göç Dergisi 3(1):29-63.

Harvey, D., (2003), Sosyal Adalet ve Şehir, (çev). M. Moralı. İstanbul: Metis Yayınları.

Hatiboğlu Eren, B., (2014), "Geçmişte ve Bugün Marjinal Olanın Yarını: Yenidoğan ve Çinçin Bağları Üzerine", *İdealkent*. 11: 268-285.

Hedberg, C., Tammaru T., (2010), Neighbourhood Effects' and 'City Effects': Immigrants' Transition to Employment in Swedish Large-City Regions. Working paper 2010:6. Stockholm, Stockholm University Linneaus Center for Integration Studies.

Hovenkamp, H., (1985), Social Science and Segregation Before Brown, *Duke Law Journal* 34(3/3): 624-672 https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2916&context=dlj (Erişim Tarihi: 15.9.2018).

Hulchanski, D. J., (2010), Neighbourhood Trends in Divided Cities: Income Inequality Social Polarization & Spatial Segregation. Social Sciences and Humanities. A Selected Bibliography. Research Council of Canada. http://www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/curp/tnrn/DividedCitiesSelectedBibliographyJune2010.pdf (Erişim Tarihi: 1.11.2018).

Hyman, I., Mercado, R., Galabuzi, G. E., Patychuk, D., (2014). A Critical Review of Social Exclusion and Inclusion Indicators: Implicatons for the Development of a Canadian Framework. (içinde). Immigrant Integration: Research Implications for Future Policy. (ed.). Kenise Murphy Kilbride. 85-102. Toronto: Canadian Scholars' Press Inc. https://books.google.com.tr/books?id=B5KDAwAAQBAJ&pg=PA85&dq=definition+of+exclusion+and+inclusion+in+migration+literature&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwjXgfKPqOXgAhVLK5oKHZqpDz0Q6AEIRjAE#v=onepage&q=definition%20of%20exclusion%20and%20inclusion%20in%20migration%20literature&f=false (Erişim Tarihi: 12.9.2018).

Ihlanfeldt, K. R., Scafidi, B., (2002), "Black Self-Segregation as A Cause of Housing Segregation: Evidence from the Multi-City Study of Urban Inequality", *Journal of Urban Economics*. 51(2): 366-390.

Işık, O., Pınarcıoğlu, M. M., (2013), Nöbetleşe Yoksulluk Gecekondulaşma ve Kent Yoksulları: Sultanbeyli Örneği. İstanbul: İletişim Yayınları.

IOM Uluslararası Göç Örgütü., (2009), Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü. (ed.) Bülent Çiçekli. Cenevre. http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (Erişim Tarihi: 7.9.2018).

İçduygu, A., Biehl, K., (2012), "Türkiye'ye Yönelik Göçün Değişen Yörüngesi". (içinde) Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya s.9-72. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya, Ö. F. (2014), Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus Ötesi Dönüşümlere. Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi MİReKOÇ Araştırma Raporları: İstanbul. https://mirekoc.ku.edu.tr/wp-content/uploads/2017/01/Türkiyenin-Uluslararası-Göç-Politikaları-1923-2023_-.pdf (Erişim Tarihi: 5.9. 2018).

İltica ve Göç Mevzuatı., (2005), Türk İçişleri Bakanlığı-BMMYK. Ankara: Başkent Matbaası. http://www.goc.gov.tr/files/files/iltica_goc.pdf (Erişim Tarihi: 3.2.2019).

Jargovsky, P. A., (1997), Poverty and Place: Ghettos, Barrios, and The American City. New York: Russell Sage.

Jargowsky, P. A., (1995) Take the Money and Run: Economic Segregation in U.S. Metropolitan Areas. Institute for Research on Poverty. Discussion Paper No. 1056-95. School of Social Sciences University of Texas at Dallas https://www.irp.wisc.edu/publications/dps/pdfs/dp105695.pdf (Erişim Tarihi: 16.7.2018).

Jennissen, R. P. W., (2004), Macro-economic Determinants of International Migration in Europe. University of Groningen. https://www.rug.nl/research/portal/files/9799522/c3.pdf (Erişim Tarihi: 17.6.2018).

Johnson, C. (1943), Patterns of Negro Segregation. New York, NY: Harper & Brothers.

Kabeer, N., (2015), "Social Exclusion: concepts, findings and implications fort he MDGs's Paper commisioned as background fort he Social Exclusion Policy Paper, Department for International Development (DFID), London. http://gsdrc.org/docs/open/se2.pdf (Erişim Tarhi: 17.6.2018).

Kain, J. F., (1968), "Housing Segregation Negro Employment and Metropolitan Decentralization", *The Quarterly Journal of Economics*. 82(2): 175-197. https://www.jstor.org/stable/1885893?seq=2#metadata_info_tab_contents (Erişim Tarihi: 4.11.2018).

Kanat, S., Aytaç, M., (2018), "Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik İle Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 18(40/2): 55-86.

Katz, E., Stark, O., (1986), "Labor Migration and Risk Aversion in Less Developed Countries", *Journal of Labor Economics*, 4: 134-149.

Kawachi, I., (2002), "Income Inequality and Economic Residential Segregation" *Journal of Epidemiology & Community Health* 56**:**165-166. https://jech.bmj.com/content/jech/56/3/165.full.pdf (Erişim Tarihi: 7.9.2018).

Kaya, A., Kıraç, A., (2016), İstanbul'daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu. Hayata Destek Derneği.

Keser, İ., (2011), Göç ve Zor: Diyarbakır Örneğinde Göç ve Zorunlu Göç, Ankara: Ütopya Yayınevi.

Kaygalak, S. (2001), "Yeni Kentsel Yoksulluk, Göç ve Yoksulluğun Mekansal Yoğunlaşması: Mersin/Demirtaş Mahallesi Örneği" *Praksis*. 2:124-172.

Kesik, A., Canpolat, H., (2011), Küreselleşme ve Kamu Yönetiminde Dönüşüm. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Kintrea, K., Atkinson, R., (2001), Neighbourhoods and Social Exclusion: The Research and Policy Implications of Neighbourhood Effects. Urban Change and Policy Research Group Discussion Paper No.3 November. ISSN: 1355-1604. https://www.researchgate.net/publication/228752900_Neighbourhoods_and_social_exclusion_The_research_and_policy_implications_of_neighbourhood_effects (Erişim Tarihi: 27.12.2018).

Koçak, O., Gündüz, R. D., (2016), "Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(12): 66-91. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/271558 (Erişim Tarihi 3.12.2018).

Korkmaz, M., (2017), "Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri", *Sosyal Güvence Dergisi.* 7(13): 57-83.

Kothari, U., (2002), Migration and Chronic Poverty. Manchester: Chronic Poverty Research Centre, Institute for Development Policy and Management. Working Paper No.6

Koyuncu A., (2014), Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler. Konya: Çizgi kitabevi.

Küçükşen, K., (2017), "Suriyeli Sığınmacı Kadınlarda Sosyal Dışlanma Algısı Üzerine Nitel Bir Çalışma", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 6(5): 2399-2413. http://www.itobiad.com/download/article-file/363001 (Erişim Tarihi: 18.5.2018).

Lazaridis, G., Iordena, P., (2000), "Migrant Flows from Albania to Greece: Economic, Social and Spatial Exclusion". (içinde). Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe. (ed.). R, King, G. Lazaridis, C. Tsardanidis. London: Palgrave Macmillan.

Lee, E. S., (1966), "The Theory of Migration", *Demography,* 3(1): 47-57. https://www.jstor.org/stable/pdf/2060063.pdf (Erişim Tarihi: 8.4.2018).

Lee, E. S., (1969), "A Theory of Migration", (içinde). Migration. (der.) 283-297. Great Britain: Cambridge University Press.

Lee, Y., Shin, D., Shin, K., (2013), "Social Consequences of Economic Segregation", *The Korean Economic Review*. 29(1),189-210. http://keapaper.kea.ne.kr/RePEc/kea/keappr/KER-20130630-29-1-09.pdf (Erişim Tarihi: 5.8.2018).

Lefebvre, H., [1967] (2015). Şehir Hakkı. Çev. Işık Ergüden. Sel Yayınları: İstanbul.

Levent, F., Çayak, Semih., (2017), "Türkiye'deki Suriyeli Öğrencilerin Eğitimlerine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri", *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi.* 14-1(27):21-46.

Lewis, W. A., (1954), "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour", *Journal of the Manchester School of Economics and Social Studies,* 22: 139-191. https://la.utexas.edu/users/hcleaver/368/368lewistable.pdf

Li, Y., (2008), Cultural Exclusion in China: State education Social Mobility and Cultural Difference. Routledge.

Lichter, D. T., Parisi, D., De Valk, H., (2016), Residental Segregation. The Poverty and Inequality Report. The Stanford Center on Poverty and Inequality. https://inequality.stanford.edu/sites/default/files/Pathways-SOTU-2016-Residential-Segregration-3.pdf (Erişim Tarihi: 4.7.2018).

Logan, J. R., Messner, S. F., (1987) "Racial Residential Segregation and Suburban Violent Crime", *Social Science Quarterly* 68:510–527.

Lordoğlu, K., Kıroğlu, M., Tanyılmaz, K., (2004), Türkiye'de Enformel İstihdam ve yabancı Kaçak İşgücü. UGİNAR Proje Raporu: İstanbul. http://mimoza.marmara.edu.tr/~klordoglu/yazilar/informel_istihdam_yabanci_kacak_isgucu.pdf (Erişim Tarihi: 28.8.2018).

Mackreath, H., Sağnıç, Ş.G., (2017), Türkiye'de Sivil Toplum ve Suriyeli Mülteciler. İstanbul: Zer Matbaa.

Madanipour. A., Cars, G., Allen, J., (1998), Social Exclusion in European Cities: Processes, Experiences, Responses, (ed.). London: Jessica Kingsley Publishers.

Maloutas, T., (2016), "Introduction: Residental Segregation in Context", (içinde). Residental Segregation in Comparative Perspective: Making Sense of Contextual Diversity. (der.) T. Maloutas, K. Fujita. (2nd. Ed.) New York: Routledge.

Marshall, G., (1999), Sosyoloji Sözlüğü, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Massey, D. S., Denton, N. A., (1988), "The Dimensions of Residental Segregation", *Social Forces*. 67(2): 281-315.

Massey, D. S., Eggers, M., (1990), "The Ecology of Inequality: Minorities and the Concentration of Poverty, 1970-1980". *American Journal of Sociology*. 95: 1153-1189.

Massey, D. S., Gross, A. B., Eggers, M. L., (1991), "Segregation the Concentration of Poverty and the Life Chances of Individuals", *Social Science Research,* 20(4): 397-420. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/0049089X91900204 (Erişim Tarihi: 22.8.2018).

Massey, D. S., ve diğerleri., (1993), "Theories of International Migration: A Review and Appraisal", *Population and Development Review,* 19(3):431-466.

Massey, D. S., Denton, N. A., (1993), American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass. 1st ed. Cambridge: Harward University Press.

Massey, D. S., Nancy A. D., (1993), American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Massey, D. S., Goldring, L. P., Durand, J., (1994), "Continuities in Transnational Migration: An Analysis of Nineteen Mexican Communities", *Amerikan Journal of Sociology*. 99: 1492-1533.

Massey, D. S., Gross, A. B., Shibuya, K., (1994), "Migration, Segregation and the Geographic Concentration of Poverty". *American Sociological Review*. 59 (3): 425-445.

Massey, D. S., (1999), Why Does Immigration Occur? A Theoretical Synthesis. (içinde). The Handbook of International Migration: The American Experience, (der). C. Hirschman, P. Kasinitz, J. DeWind. NewYork: Russel Sage.

Massey, D. S., ve diğerleri., (2014), "Uluslararası Göç Kuramlarının Bir Değerlendirmesi", Çev. S. Dedeoğlu, B. Oskay, Ç. Özbek, İ. Sirkeci, M. Yüceşahin. *Göç Dergisi*. 1(1): 11-46. https://dergi.tplondon.com/index.php/goc/article/view/546/539 (Erişim Tarihi: 5.11.2019).

McNeill, W. H., (2003), "William McNeill'in Önsözü", (içinde). Dünya Sistemi, (der.) G. B. Frank, B. Gills. Ankara: İmge.

Morawska, E., (2007), International Migration: Its Various Mechanisms and Different Theories that Try to Explain it. Willy Brandt Series of Working Papers (içinde). International Migration and Ethnic Relations 1/07. Malmö University: Sweeden. http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/5224/WB1%2007%20inlaga_1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim Tarihi 6.7.2018).

Morey, B. N., (2018), "Mechanisms by Which Anti-Immigrant Stigma Exacerbates Racial/Ethnic Health Disparities", *American Journal of Public Health* 108, No. 4: 460-463. https://ajph.aphapublications.org/doi/pdf/10.2105/AJPH.2017.304266 (Erişim Tarihi, 2.10.2018).

Musterd, S., Ostendorf, W., (2005), "Social Exclusion, Segregation and Neighborhood Effects". (içinde). Cities of Europe. Changing Contexts, Local

Arrangements, and the Challenge to Urban Cohesion. (ed.). Y. Kazepov. 170-189 Oxford: Blackwell.

Musterd, S., Ostendorf, W., (1998), Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and Exclusion in Western Cities. London: Routledge.

Musterd, S., Marcinczak, S., van Ham, M., Tammaru, T., (2017), "Socioeconomic Segregation in European Capital Cities. Increasing Separation Between Poor and Rich. *Urban Geography*, 38(7):1062-1083, https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/02723638.2016.1228371?needAccess=true (Erişim Tarihi 4.8.2018).

Myrdal, G., (1944), An American Dilemma: The Negro Problem and Modern Democracy. New York: Harper.

Myrdal, G., (1957), Economic Theory and Underdeveloped Regions, New York: Harper and Row. https://tr.scribd.com/document/376388604/Gunnar-Myrdal-1957-The-Principle-of-Circular-and-Cumulative-Causation (13.6.2018).

O'Hara, P., (2006). Social Inclusion Health Indicators: a Framework for Addressing the Social Determinants of Health. Policy and Practice Paper. October 2006. Edmonton Social Planning Council. Canada. https://era.library.ualberta.ca/items/969b8b10-06c4-4cef-8bb1-d545acc48d70/view/c46ab661-09c4-4b30-aa6f-39a496f53129/2006_socialinclusion.pdf (Erişim Tarihi: 19.10.2018).

Orhan, O., Gündoğar, S. S., (2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri. Rapor. No: 195. TESEV-ORSAM. http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf (Erişim Tarihi: 5.10.2018).

Overbeek, H., (1995), "Towards a New International Migration Regime: Globalization, Migration and the Internationalization of the State". (içinde). Migration and European Integration: The Dynamics of Inclusion and Exclusion (ed.) Robert Miles and Dietrich Thranhardt. 15-35. London: Fairleigh Dickinson University Press. Pinter Publishers.

Özdemir, F., Öner-Özkan, B., (2016), "Türkiye'de Sosyal Medya Kullanıcılarının Suriyeli Mültecilere İlişkin Sosyal Temsilleri", *Nesne Psikoloji Dergisi.* 4(8):227-244.

Özmen, N., (2012). Çokkültürlü Toplumda Sosyal Entegrasyon ve Din. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

Park, R. E., (1915), "The City: Suggestions for the Investigation of Human Behavior in the Urban Environment", *The American Journal of Sociology,* 20(5): 577-612.

Park, R. E., Burgess E. W., (1925), The City. Chicago: University of Chicago Press.

Park, R. E., (1926), "The Urban Community as a Spatial Pattern and a Moral Order" (içinde). The Urban Community. (der.). E. Burgess. 3-18. Chicago: The University of Chicago Press.

Park, R. E., (1952), Human Communities. Glencoe: The Free Press.

Park, R. E., (2005), Human Ecology, (içinde). The Urban Sociology Reader, (der.). J. Lin, C. Mele. London: Routledge.

Pascal, A. H., (1965), The Economics of Housing Segregation. Abstracts of Papers Presented at the December Meetings. New York: Econometric Society.

Peach, C., (1996), "The Meaning of Segregation", *Planning Practice and Research*. 11(2):137-150. https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02697459650036297?journalCode=cppr20 (Erişim Tarihi: 7.11.2018).

Peace, R., (2001), "Social Exclusion: A Concept in Need of Definition?", *Social Policy Journal of New Zealand.* 16:17-36. https://pdfs.semanticscholar.org/49fb/fc52499c1bc094a2a0d42e4b0f5b90fab402.pdf (Erişim Tarihi: 2.10.2018).

Petersen, W., (1958), "A General Typology of Migration", *Amerikan Sociological Review*, 23(3): 256-266. https://www.jstor.org/stable/pdf/2089239.pdf (Erişim Tarihi: 13.6.2018).

Peterson, R. D., Krivko, L. J., (1993), "Racial Segregation and Black Urban Homicide", *Social Forces*. 71(4): 1001–1026, https://doi.org/10.1093/sf/71.4.1001 (Erişim Tarihi 1.2.2019).

Piachaud, D., (2002), Capital and the Determinants of Poverty and Social Exclusion. London. CASE Papers 60, Centre for Analysis of Social Exclusion. LSE. https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=482106013031118027070112107093003111020032042016084026027032025124109019008126108050082052012088118001090106093026033031031069117093019121082117079085080115103119125113088000087117091083025031025&EXT=pdf (Erişim Tarihi: 4.7.2018).

Piore, M. J., (1986), "The Shifting Grounds for Immigration", *Annals of the American Academy of Political and Social Science.* 485: 23-33. http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/SummerSchool2013/readings/Kaczmarczyk_Reading%207.pdf (Erişim Tarihi: 12.7.2018).

Piore, M. J. (1979), "Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies", Cambridge University Press: New York.

Popescu, I., Duffy, E., Mendelsohn, J., Escarce, J. J., (2018), "Racial Residential Segregation, Socioeconomic Disparities, and the White-Black Survival Gap". *PLoS ONE* 13(2):193-222. https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0193222 (Erişim Tarihi: 13.6.2018).

Portes, A., (1995), Immigration Theory for a New Century: A Conceptual Overview, (içinde) The Economic Sociology of Immigration: Essays on Networks, Ethnicity and Enterpreneurship, 1-41, New York: Sage Publications.

Quillan, L., (2012), "Segregation and Poverty Concentration: The Role of Three Segregations", *American Sociological Review*. 77(3): 354-379. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3956000/ (Erişim Tarihi: 6.10.2018).

Rabinowitz, H. N., (1978), Race Relations in the Urban South, 1865–1890. Athens: University of Georgia Press.

Ravenstein, E. G., (1885), “The Laws of Migration”, *Journal of the Statistical Society of London,* 48(2):42-43.

Rawal, N., (2008), “Social Inclusion and Exclusion: A Review”, *Dhaulagiri Journal of Sociology and Anthropology*. 2: 161-180.

Reardon, S. F., O’Sullivan, D., (2004), Measures of Spatial Segregation, *Sociological Methodology*. 34: 121-163.

Reardon, S. F., ve diğerleri., (2008), “The Geographic Scale of Metropolitan Racial Segregation”, *Demography*. 45(3): 489-514. https://link.springer.com/content/pdf/10.1353%2 Fdem.0.0019.pdf (Erişim Tarihi: 12.12.2018).

Reich, B., (2013), Culture Community and Segregation. NET Institute Working Paper. No:10. https://www.coalitiontheory.net/archive-ctn/papers/13_reich.pdf

Rex, J., [1963](1970), Race Relations in Sociological Theory. London: Weidenfeld & Nicolson.

Rex, J., (1973), “The Future of Race Relations Research in Britain: Sociological Research and the Politics of Racial Justice”, *Race*. 14(4): 481–8.

Rittersberger-Tılıç, H., (2015), “ ‘Managing’ Irregular Labor Migrants in Turkey”, *Göç Araştırmaları Dergisi*. 1(1): 80-107.

Sağlam S., (2006), “Türkiye’de İç Göç Olgusu ve Kentleşme”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5: 33-44.

Sampson, R. J., (2008), "Moving to Inequality: Neighborhood Effects and Experiments Meet Social Structure," *American Journal of Sociology* 114(1):189-231. https://doi.org/10.1086/589843 (Erişim Tarihi: 5.12.2018).

Sassen S., (1984), “The New Labor Demand in Global Cities” (içinde). Cities in Transformation (der.) M.P. Smith. 139-171. Sage: Beverly Hills.

Sassen, S., (1988). "The Mobility of Labor and Capital: A Atudy in International Investment and Labor Flow", Cambridge [England]:Cambridge University Press.

Sassen, S., (1991), “The Global City: New York, London, Tokyo”, New Jersey: Princeton University Press.

Sassen, S., (1996), Losing Control: Sovereignty in an Age of Globalization. New York: Columbia University Press.

Sassen, S., (1998), Globalization and its Discontents: Essays on the New Mobility of People and Money. New York: The New Press.

Sassen, S., (2000), Cities in a World Economy (2nd Ed). California: Thousand Oaks, Pine Forge Press.

Sassen, S., (2007), A Sociology of Globalization. New York: WW Norton.

Saunders, P., (1986), Social Theory and the Urban Question. London, UK: Routledge.

Sayce, L., (1998), "Stigma, Discrimination and Social Exclusion: What's in a Word *J*". *Mental Health* 7:331-343.

Sayın, Y., Usanmaz, A., Aslangiri, F., (2016), "Uluslararası Göç Olgusu Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Örneği", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(13): 1-13.

Schelling, T. C. (1969), "Models of Segregation", *The American Economic Review*. 59(2): 488-493. https://www.jstor.org/stable/pdf/1823701.pdf (Erişim Tarihi: 23.5.2018).

Schelling, T. C., (1971), "Dynamic Models of Segregation", *Journal of Mathematical Sociology*. 1: 143-186. https://www.stat.berkeley.edu/~aldous/157/Papers/Schelling_ Seg_ Models.pdf (Erişim Tarihi: 23.5. 2018).

Sen, A., (2000), Social Exclusion: Concept Application and Scrutiny. Social Development Papers No. 1. Asian Development Bank. ISBN 971-561-274-1

Sen, A., (2006), How to Judge Globalism. The Globalization Reader. Malden: Blackwell Publishing.
Sert, D., (2015), "Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru", (içinde). Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar. (2. Baskı). (der). S. Gülfer Ihlamur-Öner, N.Aslı Şirin Öner. S. 29-47. İstanbul: İletişim Yayınları.

Sinha, V. N. P., Ataullah M. D., (1987), Migration-An Interdisciplinary Approach, (First Edition), Delhi: Seema Publications.

Sirkeci, İ., Yüceşahin, M. M., Şeker, B. D., (2015), "Uyum Çalışmalarına Giriş", (içinde). Göç ve Uyum. (der.). 2.Baskı. Transnational press London. ISBN: 978-1-910781-06-7.

Sirkeci, İ., Göktuna Yaylacı, F., (2019), "Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar". (içinde). Kuramsal ve Uygulama Boyutları ile Türkiye'de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler (der.) Filiz Göktuna Yaylacı. 15-39. Londra: Transnational Press London.

Soykan, C., (2015), "Mültecilik ve İnsan Hakları", *Kontrast.* 45:4-7.

Soyupek, Y., Akgül, A., Özkan, Ö., (2015), "Bir Göç Politikası Olarak Segregasyon", Disiplinlerararası Göç ve Göç Politikaları Sempozyum Kitabı. No. 12. İstanbul: SZÜ.

Spielman, S. E., Harrison, P., (2014), "The Co-evolution of Residental Segregation and the Built Environment at the Turn of the 20th Century: A. Schelling Model*", Transactions in GIS*. 18(1): 25-45 https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4238892/ (Erişim Tarihi: 4.1.2019).

Stark, O., (1984), "Rural to Urban Migration in LDC's: A Relative Deprivation Approach", Economic Development and Cultural Change. 32: 475-486.

Stark, O., Bloom, D.E., (1985), "The New Economics of Labor Migration". *The American Economic Review.* 75(2): 173-178.

Stark, O., (1991), The Migration of Labor, Cambridge: Basil Blackwell.

Stewart E. Tolnay, S. E., (2003), "The African American 'Great Migration' and Beyond", *Annual Review of Sociology*. 29: 209-232. https://eportfolios.macaulay.cuny.edu/chinspring14/files/2014/02/Black-Migration.pdf (Erişim Tarihi: 17.5.2018).

Stouffer, A. S., (1940), "Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance", *American Sociological Review,* 5(6): 845-867.

Strömgren, M., ve diğerleri., (2014), "Factors Shaping Workplace Segregation Between Natives and Immigrants". *Demography*. 51(2): 645–671.

Sula, H., (2004), "Yoksulluk Göç ve Kentleşmenin Sonucu: Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar", 4. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri. (ed.). R. Beder Şen. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 551-560. Ankara.

Sunata, U., (2018), "Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına katılımları". (içinde.) Beklenmeyen Misafirler: Suriyeli Sığınmacılar Penceresinden Türkiye Toplumunun Geleceği. (der.). Bilhan Kartal ve Ural Manço. s.169-196 London: Transnational Press.

Süleymanov, A., Sönmez, P., (2017), "Avrupa Birliği ve Türkiye Politikalarında Suriyelilere Yönelik Yaklaşımların Birlikte Yaşama Kültürü Bağlamında Değerlendirilmesi", *Göç Dergisi* 4(1):41-61. https://www.researchgate.net/publication/325620057_Avrupa_Birligi_ve_Turkiye_Politikalarinda_Suriyelilere_Yonelik_Yaklasimlarin_Birlikte_Yasama_Kulturu_Baglaminda_Degerlendirilmesi (Erişim Tarihi: 6.8.2018).

Şengül, T., (2000), "Sosyal Adalet, Kent Mekanı ve Küreselleşme", 3. Binyılda Şehirler: Küreselleşme, Mekan-Planlama, Dünya Şehircilik Günü, 23. Kollokyumu, 8-10 Kasım 1999, (ed.) İ. Dinçer. İstanbul. YTÜ.

Şengül, T., (2000), "Radikal Kent Kuramları Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme: Alternatif Bir Yaklaşıma Doğru", *Amme İdaresi Dergisi.* 33(1): 27-58.

Şenses, F., (2002), Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk. 2. Baskı. İstanbul: İletişim.

Şenyapılı, T., (2004), Barakadan Gecekonduya: Ankara'da Kentsel Mekanın Dönüşümü: 1923-1960. İstanbul: İletişim Yayınları.

Şimşek, D., (2018), "Mülteci Entegrasyonu Göç Politikaları ve Sosyal Sınıf: Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler Örneği", *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi.* 18(40/2): 367-392.

Şirin-Öner, N. A., (2015), "Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar", (içinde). Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar Tartışmalar. 2. Baskı. (der). S. Gülfer Ihlamur-Öner, N.Aslı Şirin Öner. S. 13-28. İstanbul: İletişim Yayınları.

Tanrıkulu, F., (2017), "Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Çocukların Eğitim Sorunu ve Çözüm Önerileri", *Liberal Düşünce Dergisi.* 22(86): 127-144.

Taş, H. Y., Özcan, S (2018), "Suriyeli Göçmen Sorunlarının Sosyal Politikalar Bağlamında Analizi", HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi. 7(17): 36-54.

Taylor, J. E., (1986), "Differential Migration, Networks, Information and Risk." (içinde). Research in Human Capital and Development (der.). O. Stark O 4: 147-171. Connecticut: JAI Press.

TBMM (2016), Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Arasında Ev Sahibi Ülke Anlaşması ile Anlaşmada Değişiklik Yapılmasına İlişkin Notaların Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı, (1/787) http://madde14.org/images/8/88/BMMYKEvSahibiUlkeAnlasma.pdf (Erişim Tarihi: 4.3.2019).

Tekeli, İ., Erder, L., (1978), İç Göçler, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Todaro, M. P., (1969), "A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries", *The American Economic Review.* 59 (1): 138-148.

Todaro, M. P., (1976), Migration and Economic Development: A Review of Theory Evidence Methodology and Research Priorities. Occasional Paper 18, Nairobi: Institute for Development Studies, University of Nairobi https://opendocs.ids.ac.uk /opendocs/handle/123456789/791 (Erişim Tarihi: 21.12. 2018).

Toksöz, G., (2006), Uluslararası Emek Göçü. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Toksöz, G., Erdoğdu, S., Kaşka, S., (2012), Türkiye'ye Düzensiz Emek Göçü ve Göçmenlerin İşgücü Piyasasındaki Durumları. Uluslararası Göç Örgütü. Ankara.

Turner, L., (2015), Explaining the Non-encampment of Syrian Refugees: Security, Class and the Labor Market in Lebanon and Jordan. Mediterranean Politics, 20(3): 386-404.

Ultan ve Örnek (2014) The Segregated African Americans The Relationship Between American Movies and Segregation Policy. International Journal of Social Sciences 3(1): 78-88. https://www.researchgate.net/publication/305851315_The_Segregated_African _Americans_The_Relationship_Between_American_Movies_and_Segregation_Policy (Erişim Tarihi: 5.2.2019).

Uluslararası Kriz Grubu., (2018), Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler: Kentsel Gerilimleri Azaltmak. Avrupa Raporu. No. 248 http://madde14.org/images/8/86/ICGKentselGerilim 2018tur.pdf (Erişim Tarihi 12.11.2018).

Uzun, C. N., (2006), "Ankara'da Konut Alanlarının Dönüşümü: Kentsel Dönüşüm Projeleri", (der.). T. Şenyapılı. 198-215. Cumhuriyet'in Ankara'sı. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.

Uzman, N., (2016), "Türkiye'nin Sınır Güvenliği Açısından Suriyeli Sığınmacılar Meselesi", 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Dergisi. 5(15): 135-157.

Vaughan, L., Clark, D.L.C., Sahbaz, O., (2005), "Space and Exclusion: The Relationship Between Physical Segregation, Economic Marginalisation and Poverty in the City". (içinde). 5th International Space Syntax Symposium (Proceedings). (der.). van Nes, A. 379-394. TU Delft.

Vatandaş, C., (2001), "Çokkültürlü Yapıda Ulusal/Etnik Kimlikler: Kanada Örneği", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(2):101-116. https://sbd.aku.edu.tr/III2/vatandas.pdf (16.7.2018).

Wacquant, L., (2004), "What is a Ghetto? Constructing a Sociological Concept." (içinde.). The International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences. (ed.). N. J. Smelser, P. B. Baltes. London: Pergamon Press. http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.572.465&rep=rep1&type=pdf (Erişim Tarihi: 9.11.2018).

Wallerstein, I. [1974] (2004). Modern Dünya Sistemi: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyıl'da Dünya Ekonomisinin Kökenleri. 1. Cilt, Latif Boyacı (Çev.), İstanbul: Bakış.

Wallerstein, I., (2003), "Dünya-Sistemleri Kavramına Karşı Dünya-Sistemi Kavramı: Bir Eleştiri", (içinde). Dünya Sistemi. (der). G. Frank, B. Gills. Ankara: İmge.

Wallerstein, I. (2005). Dünya Sistemleri Analizi: Bir Giriş. (çev.) E. Abadoğlu, N. Ersoy, İstanbul: Aram.

White, M. J., (1983), "The Measurement of Spatial Segregation", *American Journal of Sociology*. 88(5): 1008-1018 https://www.jstor.org/stable/pdf/2779449.pdf (Erişim Tarihi: 6.5.2018).

Williams III., Frank, P., McShane, M. D. (2004) Criminological Theory. 4th.edition. New Jersey: Prentice Hall.

Wilson, W. J., (1987), The Truly Disadvantaged: The Inner City, the Underclass, and Public Policy. Chicago: University of Chicago Press.

Wirth, L., (1938), Urbanism as a Way of Life, (içinde). Cities and Society. (der.). P. Hatt A.J. Reiss. New York: Free Press.

Wirth, L., (2002), "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme". (içinde). 20. Yüzyıl Kenti. (der.) ve (çev.) A. Alkan, B. Duru. 77-106. Ankara: İmge.

Wodak, R., (2008), " 'Us' and 'Them': Inclusion and Exclusion: Discrimination via Discourse". (içinde). Identity Belonging and Migration (ed.) G. Delanty, R. Wodak P. Jones. Liverpool University Press.

Yaldız, F., (2014), "Uluslararası Göç ve Diaspora ile İlişkili Kavramlar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*.3(2):382-403. http://www.itobiad.com/download/article-file/92791 (Erişim Tarihi: 9.1.2019).

Yao, J., Wong, W. S., Bailey, N., (2018), Spatial Segregation Measures: A Methodological Review. Wiley Online Library. https://doi.org/10.1111/tesg.12305 (Erişim Tarihi: 3.7.2018).

Yıldırımalp, S., İslamoğlu, E., İyem, C., (2017), "Suriyeli Sığınmacıların Toplumsal Kabul ve Uyum Sürecine İlişkin Bir Araştırma", *Bilgi*. 35: 107-126. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/453989 (Erişim Tarihi: 12. 6. 2018).

Yılmaz, A., (2014), "Uluslararası Göç: Çeşitleri Nedenleri ve Etkileri". Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic 9(2):1685-1704. (Erişim Tarihi: 6.1.2019).

Yüceşahin, M., (2017), "Uluslararası Göç Kimlik ve Mekansal Kümelenme-Ayrışma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 22: 1303-1315. http://iibfdergi.sdu.edu.tr/assets/uploads/sites/352/files/yil-2017-cilt-22-sayi-goc-yazi02-29122017.pdf (Erişim Tarihi: 19.01.2019).

Zubrinsky C. C., (2003), "The Dynamics of Racial Residental Segregation", *Annual Review of Sociology*. 29:167-207. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.29.010202.100002 (Erişim Tarihi: 30. 11. 2018).

EKLER

EK-1: Katılımcıların Genel Özellikleri

No	İsim/ Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	Medeni Durum	Mahallede Bulunma
1	1K	58	Okula Gitmemiş	Temizlik personeli	Bekar	10 yıl
2	2K	53	Ön lisans Mezunu	Hemşire	Bekar	28 yıl
3	3K	70	Lise Mezunu	Emekli Bankacı	Dul	50 yıl
4	4K	55	Ortaokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	40 yıl
5	5K	75	Okula Gitmemiş	Ev Hanımı	Evli	14 yıl
6	6K	30	Üniversite Öğrencisi	Güzellik Uzmanı	Evli	10 yıl
7	7K	65	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Bekar	52 yıl
8	8K	84	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Dul	25 yıl
9	9K	44	Lise Mezunu	Bayi Çalışanı	Bekar	20 yıl
10	10K	40	İlkokul Mezunu	Temizlik Personeli	Evli	16 yıl
11	11K	63	Ortaokul Terk	Ev Hanımı	Evli	22 yıl
12	1E	64	İlkokul Mezunu	SSK Emeklisi	Evli	23 yıl
13	2E	34	İlkokul Mezunu	Çalışmıyor	Bekar	5 yıl
14	3E	37	Lise mezunu	Bakkal Sahibi	Evli	37 yıl
15	4E	40	Lise mezunu	Garson	Evli	3 yıl
16	5E	44	Ortaokul Mezunu	Berber/İşletme Sahibi	Evli	32 yıl
17	6E	20	Ortaokul Mezunu	Kuaför Çırağı	Bekar	15 yıl
18	7E	55	Ortaokul Terk	Emlakçı	Evli	45 yıl
19	8E	33	Lise Mezunu	Market sahibi	Evli	33 yıl
20	9E	30	Üniversite Mezunu	Telekomünikasyon	Bekar	4.5 yıl
21	10E	38	Lise Mezunu	Kuaför/İşletme Sahibi	Evli	38 yıl
22	11E	59	Lise Mezunu	Usta/İşveren	Bekar	13 yıl
23	12E	50	Yüksek Lisans Mezunu	Emekli/İşletme Ortağı	Evli	40 yıl

EK-2: Görüşme Formu

I. BÖLÜM: GENEL BİLGİLER

- Kendinizi kısaca tanıtır mısınız? (Yaş, meslek, eğitim, medeni durum vb.)
- Kaç yıldır bu mahallede yaşıyorsunuz?

II. BÖLÜM: ALTINDAĞ BÖLGESİ VE ÖRNEK MAHALLESİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLER

- Mahalledeki komşularınızla kaç yıldır komşuluk yapıyorsunuz?
- Bu mahallede komşuluk ilişkileri nasıldır? Herkes birbirini tanır mı?
- Diğer bölge ve mahallelerle karşılaştırdığınızda bu bölge ve mahallenin ekonomik ve sosyal yaşam koşulları nasıldır?
- Sizce Çankaya'da Bahçelievler'de yaşayanların Altındağ ve Örnek mahallesi konusundaki görüşleri nelerdir?
- Sizce bu bölge ve mahalle yaşanılabilir bir yer mi? Buradan başka bir yerde yaşamayı düşünür müsünüz? Nerede? Neden?
- Bölge ve mahalleye ilişkin en çok rahatsızlık duyduğunuz konular nelerdir?

III. BÖLÜM: SURİYELİLERE İLİŞKİN TANIMLAMALAR VE BİLGİ KAYNAKLARI

- Suriyeli mülteciler kimlerdir? Onları hakkında neler biliyorsunuz?
- Suriyeli mültecilere dair bilgilerinizi hangi kaynaklardan edindiniz? (Suriyeli komşu, Türk komşu, televizyon, internet vb.)
- Suriyeli komşularınızla iletişim/ilişki kuruyor musunuz? İletişiminiz nasıl?
- Suriyeli komşularınızla herhangi bir sorun yaşadınız mı? Ne tür sorunlar?
- Yerli halk ile Suriye vatandaşları arasındaki herhangi bir çatışmaya tanık oldunuz mu?
- Sizce Suriyeliler mahallenizin yerli halkı tarafından ayrımcılığa uğruyor mu? Nasıl?
- Sizce mahallenin yerli halkı Suriyelilere yardım ediyor mu? Nasıl?
- Sizce Suriyeliler mahallenizde sorunlar yaşıyor mu? Hangi konularda?
-

IV. BÖLÜM: SURİYELİLERE İLİŞKİN MEKANSAL DIŞLANMA

- Mahallenizde Suriyeliler yaşıyor mu? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
- Apartmanınızda Suriyeli mülteciler yaşıyor mu? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
    - Apartmanınızdaki Suriyelilerle komşuluk yapıyor musunuz/yapar mısınız? Neden?
    - Apartmanınızda bulunan Suriyeli mültecilerle apartman ihtiyaçları konusunda görüşüyor musunuz/görüşür müsünüz?
- Suriyelilerle genellikle nerelerde karşılaşıyorsunuz?
- Sizce Suriyeliler çoğunlukla Altındağ bölgesi ve mahallelerinde mi yerleşmeyi tercih ediyorlar yoksa her ilçe ve mahallede mi bulunuyorlar? Neden?
- Suriyelilerin mahallenizde ne kadar kalacaklarını düşünüyorsunuz?
- Suriyelilere yönelik çadır kent uygulaması hakkında ne düşünüyorsunuz?

V. BÖLÜM: SURİYELİLERE İLİŞKİN EKONOMİK DIŞLANMA

- Suriyelilerin mahallenizde herhangi bir işte çalışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Suriyelilerin mahallenizde kendilerine ait bir iş sahibi olmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Siz bir işveren olarak/olsaydınız bir Suriyeliyi işe alır mısınız? Neden?
- Mahallenizde bir Suriyeli mülteci kolayca iş bulabilir mi?
- Mahallenizde çalıştığını bildiğiniz Suriyeliler var mı? Hangi işlerde çalışıyorlar?
- Suriye vatandaşlarının ekonomik durumları ve gelir standartları sizce nasıl?
- Suriye vatandaşlarının yararlandıkları sosyal yardımlar hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Suriye vatandaşlarının Türkiye'deki sağlık hizmetlerinden yararlanmalarına yönelik görüşleriniz nelerdir?
- Suriye vatandaşlarının Türkiye'deki eğitim hizmetlerinden yararlanmalarına yönelik görüşleriniz nelerdir?

VI. BÖLÜM: SURİYELİLERE İLİŞKİN SOSYO-KÜLTÜREL DIŞLANMA

- Mahallenizdeki Suriyelilerin kültürel özellikleri hakkında neler biliyorsunuz?
- Sizce Türk kültürü ile Suriyeli kültürü benzerlik gösterir mi? Neden?
- Bir Suriyeliyi düğününüze davet eder misiniz? Neden?
- Bir Suriyeli ile aynı kahveye gitmek konusundaki görüşleriniz nelerdir?
- Komşularınızla yaptığınız misafirliklere Suriyelileri de davet eder misiniz?
- Arkadaş çevrenize Suriyelileri dahil eder misiniz?
- Akraba çevrenize Suriyelileri dahil eder misiniz?
- Çocuklarınız Suriyeli ailelerin çocuklarıyla oynayabilir mi?
- Karşıdan ağır bir yükle gelen ve yardıma ihtiyacı olan bir Suriyeliye yardım eder misiniz?
- Suriyeli mültecilerin sosyal ilişkiler konusunda herhangi bir sorun yaşadığını düşünüyor musunuz? Ne tür sorunlar?